

# СВЕТОСТ И ИДЕНТИТЕТ

Улога светаца и светости у формирању  
идентитета православних народа

Приредио  
Зоран Милошевић



ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК



**СВЕТОСТ  
И  
ИДЕНТИТЕТ**

*Светост и идентитет*  
Улога светаца и светости у формирању идентитета  
православних народа

Тематски зборник

Приредио Зоран Милошевић (1959)

**Издавач**

Институт за политичке студије, Београд  
Светозара Марковића 36  
Тел. 0113349205  
<http://www.ips.ac.rs/>

**За издавача**

Др Живојин Ђурић, научни саветник

**Рецензенти**

др Живојин Ђурић, научни саветник  
Институт за политичке студије

др Момчило Суботић, научни саветник  
Институт за политичке студије

Проф. др Лазо Ристић

Факултет политичких наука Универзитета у Бања Луци

**Организациони одбор**

Иван А. Чарота, Миле Јовановић, Миодраг Чизмовић, Кирил  
Шевченко, Живојин Ђурић, Лев Криштапович,  
Зоран Милошевић

**Пословни секретар**

Смиљана Пауновић

**Лектор**

Татјана Вучинић-Маљевић

**Прелом и штампа**

Ситопринт, Житиште

**Тираж**

100

ISBN 978-86-7419-321-1

DOI: <https://doi.org/10.22182/sii2020>

# **СВЕТОСТ И ИДЕНТИТЕТ**

**Улога светаца и светости у формирању  
идентитета православних народа**

**Тематски зборник**

**ПРИРЕДИО  
Зоран Милошевић**

**ИНСТИТУТ ЗА ПОЛИТИЧКЕ СТУДИЈЕ  
Београд, 2020**



---

## САДРЖАЈ

---

ПРЕДГОВОР	9
-----------	---

---

### I СВЕТОСТ И ИДЕНТИТЕТ

---

Архиепископ верејски Амвросије	
ТАЈНА СВЕТОСТИ	13-16

---

---

Протојереј Серафим Слободској	
ЧИНОВИ СВЕТИХ	17-20

---

---

Эмил Миланов	
РОЛЬ СВЯТИТЕЛЬСТВА И СВЯТЫХ В ФОРМИРОВАНИИ ИДЕНТИЧНОСТИ ПРАВОСЛАВНЫХ НАРОДОВ	21-29

---

---

Миодраг Чизмовић	
СЕРАФИМ САРОВСКИ СВЕТИТЕЛЬ ПАСХАЛНЕ РАДОСТИ	30-41

---

---

Белоус Наталья Николаевна, к.п.н., Вакулина Елена Васильевна	
ДУХОВНОСТЬ КАК ОСНОВА НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ И ПАТРИОТИЗМА: культурное православное наследие на Брянщине	42-50

---

---

Мищенко Т.А.

ЛЕГЕНДА ОБ ИКОНЕ КАК  
ОБЪЕДИНИТЕЛЬНАЯ ИДЕЯ МЕСТНОГО  
СООБЩЕСТВА (на примере местной  
иконы Богоматери Одигитрии Смоленской в г.  
Новозыбкове Брянской области)

51-63

---

**II**  
**СВЕТИТЕЉИ И ИДЕНТИТЕТ**  
**ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА**

---

Раде Јанковић

СВЕТИ САВА ИЛИ ПУТ КА СОПСТВУ КАО  
БОРБА ПРОТИВ „ГОСПОДАРА ТАМЕ  
ОВОГА СВЕТА“

67-104

---

---

Александар Митић

УТИЦАЈ СВЕТОГ КНЕЗА ЛАЗАРА И  
КОСОВСКИХ МУЧЕНИКА НА  
ИДЕНТИТЕТ СРБА

105-138

---

---

Иван А. Чарота

МИХАИЛ (МАНУИЛ) КОЗАЧИНСКИ  
(1699-1755) У ИСТОРИЈИ СРБИЈЕ И  
БЕЛОРУСИЈЕ

139-156

---

---

Протојереј Александр Романчук

УТИЦАЈ ЛИЧНОСТИ МИТРОПОЛИТА  
ЈОСИФА (СЕМАШКА) НА ОБНОВУ  
ПРАВОСЛАВНОГ ИДЕНТИТЕТА  
БЕЛОРУСА ТОКОМ XIX ВЕКА

157-175

---

---

Лев Криштапович

БЕЛОРУССИЯ ПРАВОСЛАВНАЯ СТРАНА

176-192

---

Ксенија Кончаревић	УЛОГА ЈУРОДСТВА У ФОРМИРАЊУ НАЦИОНАЛНОГ МЕНТАЛИТЕТА РУСА	193-210
Љупка Катана	СВЕТИ МАРДАРИЈЕ УСКОКОВИЋ (ПРВИ ЕПИСКОП АМЕРИЧКО-КАНАДСКИ) И ШИРЕЊЕ ПРАВОСЛАВНОГ И СЛОВЕНСКОГ ИДЕНТИТЕТА СРБА И РУСА	211-230
Михаил Михайлович Иванов, Павел Вячеславович Тихомиров	СЕРБЫ, БЕРЕГИТЕ ТРАДИЦИЮ СВЯТОСАВИЯ!	231-235
Александар Митић	СРПСКО ПОРЕКЛО СВЕТОГ ЦАРА ЈУСТИНИЈАНА И МОГУЋЕ СРПСКО ПОРЕКЛО СВЕТИХ СРБА И ВАКХА	236-274
Фомичев Н. Н., Пчелинов-Образумов А.А., ИОАСАФ БЕЛГОРОДСКИЙ: человек и святой		275-287
Александар Вујовић	СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ОСТРОШКИ - СВЕТИОНИК СРПСКОГ РОДА И СРПСКЕ ЦРКВЕ	288-294
Рустем Ринатович Вахитов	ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ ВЫБОР РУСИ XIII ВЕКА: ПОДВИГ СМИРЕНИЯ СВЯТОГО АЛЕКСАНДРА НЕВСКОГО	295-305



---

Мищенко В.В.

СКОПЧЕСТВО В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ  
ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА: по  
материалам Орловской, Курской,  
Воронежской губерний.

306-316

---

---

Кирилл Шевченко

ФЕНОМЕН СВЯТОСТИ В ИСТОРИИ  
КАРПАТСКИХ РУСИНОВ: СВЯТОЙ МАКСИМ  
САНДОВИЧ (1886-1914) КАК СИМВОЛ  
КАРПАТО-РУССКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

317-327

---

---

Срђан Тодоров

ДОПРИНОС СВЕТОГ ПАЈСИЈА ХИЛЕНДАРЦА  
ФОРМИРАЊУ ИДЕНТИТЕТА БУГАРА

328-337

---

---

Павел Тихомиров

ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКОГО  
НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

338-349

---

---

Зоран Милошевић

МРЖЊА, ИДЕНТИТЕТ И ПРАВОСЛАВЉЕ,  
Прилог проучавању улоге светости и светаца у  
формирању идентитета православних народа

350-369

---

## ПРЕДГОВОР

Идеја да се један научни скуп и тематски зборник посвете улози светаца и светости у формирању идентитета православних народа, настала је у јесен 2019. године, у Београду, током разговора протојереја Александра Романчука, јереја Мила Јовановића, професора Кирила Шевченка и приређивача овог зборника. Према замисли, скуп би се, под паролом „Нећемо расколе – хоћемо јединство”, одржао 25-26. априла 2020. године у Глушцима, у парохији оца Мила - епархија шабачка. По окончању скупа, руски, српски и бугарски свештеник обавили би службу на црквенословенском језику, зарад подсећања верујућег народа и свих људи добре воље да смо један народ, не само по вери, него и по језику; стално се мора имати на уму да црквенословенски језик баштини изворну православну духовност, због чега би православни свет морао да га сачува као богослужбени језик.

Појава коронавируса и заштитне мере које су тим поводом предузеле бројне земље, па и оне из којих би долазили и учесници замишљенога скупа и свештенослужитељи, привремено су одложили реализацију ове идеје – док пандемија прође и живот се врати у нормалне токове.

Што се тиче зборника, можемо констатовати да прилоге нису послали сви који су обећали да ће се појавити на замишљеном скупу. Своје одустајање неки су „оправдали” тежином задате теме, а неки кратким временским роком. Изненадило нас је и једно и друго јер су претходне консултације са бројним колегама деловале уверљивије: светост коју нам светитељи предају, за разлику од садржаја најразличнијих „забавних” телевизијских емисија, у духовном смислу толико је охрабрујућа да смо очекивали „инфлацију” пригодних чланака. То се, нажалост, није догодило.

Ипак, они који су прихватили изазов, дали су текстове који ће, својом промишљеношћу, бити вредан подстицај за будућа истраживања светости и утицаја светитеља на формирање идентитета православних народа.

Свима њима хвала за труд да се осветли једна тема о којој се, неоправдано, више ћути но што се говори.

*Приређивач*



**I**

**СВЕТОСТ  
И  
ИДЕНТИТЕТ**



УДК 271.2-13

**Архиепископ верејски Амвросије**

*Намесник Московског Сретењског манастира,  
ректор Сретењске Духовне семинарије Русија*

---

## ТАЈНА СВЕТОСТИ

---

Сажетак

---

Миомирис чак и најмириснијег тамјана не можемо осетити у храму док је он у кутији. Тек када га поставимо на ужарени угаљ и када се тамјан истопа, тада мирис испуњава наш храм. Али, ако је угљен хладан, ништа се неће догодити. Ово је пример и, уједно, суштина духовног живота: ако желимо божанског мириса, морамо се и сами разгорети и проћи кроз искуство бола.

Кључне речи: Светост, православље, Бог, казна

---

Када човек препознаје Христа, он проживљава своју личну Пасху. То постаје право чудо и усхићење. Као да нас Божија благодат уздиже изнад сујете земаљске свакодневице, узвраћа радошћу и ликовањем. Међутим, пролази време и чини нам се како нас Христос одједном напушта. Он нипошто не одбацује човека, већ узима од нас све оно што смо раније добили на дар, како би свако од нас, личним искуством тешкоћа и борби, пронашао чудо благодати.

Једном приликом, преподобни Јосиф Исихаста и Јефрем Катунски су са Свете Горе посматрали море и малену лађу која је пловила њиме. Док је ветар дувао у правцу у коме је пловила лађа, она се кретала без проблема. „Видиш како се

брод лако креће када има ветра?” - упитао је старац Јосиф о. Јефрема. „Ветар дува у једра, а лађа плови морем. А, шта чини морепловац? Он ужива у пловидби. Међутим, кад се време мења и нема ветра, немогуће је пловити. Због тога је потребно узети весла, непрегнути мишиће и почети са веслањем. Дошло је време да и ти узмеш весла и да се и ти сам подвизаваш. Али, ти у томе ниси сам: Христос је тај који ће ти давати силу. Па, ипак, потребно је да у одређеном тренутку предаш сву своју вољу и срце, да унесеш целога себе и покажеш шта желиш, а не само да користиш оно што је Христос дао лично теби”.

Један човек ништа није радио, већ је доживео искуство изливања благодати, када се Бог дотакао његовог живота. После тога, он се сатима молио без проблема и са правом лакоћом. Чак се и ноћу будио и молио у сну. Дошавши код духовника, он му је открио: „Ја напросто летим. Молим се и наслађујем Богом. Са Њим је све тако лако”. Духовник му је одговорио: „Чедо, то што сада доживљаваш је од Бога, али није твоје. Потребно је да учиниш да то постане твоје искуство. Знај да се у искуство претвара оно за шта ми проливамо своју крв”.

У нашој ризници увек има тамјана. Онај најскупљи и најмириснији приносимо у дане великих празника. Осећамо ли његов мирис у храму, ако се он налази у кутији? Наравно да не. Тек када га поставимо на ужарени угаљ и када се тамјан истопа, тада мирис испуњава наш храм. Али, ако је угљен хладан, ништа се неће догодити. Ово је пример и, уједно, суштина духовног живота, и сви смо дужни да разумемо колико је то важно за нас. Када наступи хладноћа, не смемо одустати од борбе и пливати низводно. Ако желимо божанског мириса, морамо се и сами разгорети и проћи кроз искуство бола.

Једна монахиња је, до тренутка монашења, искључиво веровала у Бога. После примања монашког пострига, она је дошла у своју келију, заспала и, одједном... „Ја сам заспала као верница, а пробудила се као неверница...” - говорила је она. „Ја сам се пробудила и вера у мени се изгубила. Задуго до тог тренутка, ја сам доживела задивљујуће ствари, молила се изговарајући Исусову молитву, али одједном, у тренутку, моја крила су се скупила и ја сам се пробудила као неверујућа. Затим сам отишла код своје духовне мајке и све јој поверила”.

Она је одговорила: „Веома рано те је напало искушење. Друге оно напада касније, док је тебе одмах почело да мучи”. „Али, зашто се то са мнош догодило?” - узвикнула је сестра. „Како би ти пројавила своју личну вољу, свој пристанак. Желиш ли да будеш са Богом? Докажи сада то својом личном борбом. Сада је потребан твој напор. То што је било раније - било је лако, без напора, и то ти је Бог даровао. Сада је неопходно да се научиш вери, иако много тога не осећаш. Устајући и одлазећи у цркву, ти ћеш осећати хладноћу и самоћу, а твоја душа ће бити сува као пустиња. Без обзира на све, ти се и даље моли и подвизавај се”.

„Чини ми се” - говорио је свештенотученик Герман - „свако од нас у себи носи и рај и пакао. Они који имају веће дарове, могу имати јака стремљења ка рају или искушавајућа привлачења ка паклу. О томе нам јасно сведочи живот великих подвижника благочешћа и њихово искуство, а ако не свакога од нас, онда сигурно многих”.

Сви светитељи су претрпели искуство богоостављености. Према томе, нећемо и ми бити изузеци у томе. Зар апостол Петар није волео Господа и веровао Му? И њему је било допуштено да се одрекне, како би, касније, кроз покајање, за цео свој живот утврдио врлину смерности као духовну колевку свих необичних Божијих дарова и откривења.

Када се код неког од нас пројави осећај пропасти и богоостављености, духовног противљења и искушења, дужан је да зна да му је, у том часу, господ ближи него икада до тада.

**Кога Бог воли, тога и кажњава. Казна има значење васпитања, као што то и стоји на грчком или црквенословенском језику.** Дobar учитељ васпитава, подучава, развијајући њихов ум. Када види да ученик тешко долази до одговора, он не жури да се умеша, већ чека, како би ученици сами пронашли одговор. Када Господ ћути и оставља нас саме да се боримо, Он жели да нас поучи и учини учесницима Својих Тајни. Он жели да одрастемо и постанемо јачи, зрелији, и да пронађемо истинско богопознање. Када нам се чини да нас Он не чује, да је далеко и да није ту, Он је заправо тада нама најближи.



Борба у духовном животу није знак тога да смо претрпели неуспех и да је наш живот трагичан. Не. То је начин живота. То и јесте прави живот: борба, рад, напор, провера, и кроз све то се збива тајна светости. Тако и постајемо светима.

**Амвросий, архиепископ Верейский**

*наместник Московского Сретенского  
монастыря, ректор Сретенской духовной  
семинарии Россия*

**СЕКРЕТ СВЯТОСТИ**

---

Резюме

---

Благоухание даже самого ароматного ладана мы не ощущаем в храме, пока он лежит в коробках. Только когда мы положим его на раскаленный уголь, и ладан расплавится, тогда аромат наполнит наш храм. Но если уголь будет холодным, ничего не произойдет.

Это пример и сущности духовной жизни: если мы хотим божественного благоухания, нам надо самим разгореться, пройти через опыт боли.

---

УДК 271.2-36

Протојереј Серафим Слободској

Русија

---

## ЧИНОВИ СВЕТИХ

---

Сажетак

---

Свечи се разврставају на чинове светости у односу на подвиг, којим су се прославили пред Богом. Поред монаха и свештенослужитеља, Православна Црква прославља и благочестиве владаре: кнежеве, краљеве и царе, који су својим милосрђем и залагањем за хришћанску веру, Цркву и своје поданике заслужили чин благоверних. Овде можемо споменути и бесребренике, световне људе, нарочито лекаре, који су посветили свој живот помагању другима, како телесно тако и душевно, притом се одричући материјалне користи.

Кључне речи: Светост, свечи, православље, чинови светих

---

Православна Црква додељује сваком свецу, кога је прославила, дан празновања. Најчешће је то дан блаженог упокојења. Тај дан се прославља као рођење свеца у вечности и као дан када он почиње да се моли за Цркву у небеској обитељи, пред Престолом Божијим. Понекад се за дан празновања бира датум у помен обретења или преношења часних моштију свеца или пак датум повезан са његовим општецрквеним прослављењем.

Свечи се разврставају на чинове светости у односу на подвиг, којим су се прославили пред Богом:

**Пророци.** У овај чин не спадају само древни старозаветни пророци који су уз помоћ Духа Светога предсказивали будућност, а посебно долазак Спаситеља, већ пре свега, Пророк, Претеча и Крститељ Јован.

**Апостоли.** Сабор, то јест општи помен дванаест апостола, пада на дан после празновања првоврховних апостола Петра и Павла (30. јуна/13. јула). Сваки апостол има свој дан празновања, а поред првоврховних апостола Петра и Павла, издвајају се још и јеванђелисти Матеј, Марко, Лука и Јован. Поред дванаест апостола празнује се и седамдесет апостола, које је изабрао Исус Христос да проповедају Јеванђеље. Црква такође прославља људе који су поднели терет, сличан оном који су носили апостоли Христови. Њих називамо равноапостолним.

**Светитељи** — епископи и јерарси Цркве, који су својим пастирским трудом послужили Богу и људима и достигли светост. Један од најпоштованијих светитеља је Светитељ Николај Чудотворац, а посебно се истичу и васељенски учитељи: Василије Велики, Григорије Богослов и Јован Златоусти.

**Мученици.** Мученик се на грчком каже – мартис (μάρτυς), што значи сведок. Мученик је човек, који је својом смрћу посведочио веру у Бога, у спасење, у бесмртност душе и у васкрсење. Људе, који су храбро и непоколебиво претрпели муке за Христа, али су из разних разлога остали живи и упокојили се доцније, по обичају називамо исповедницима (исповедник је био, примера ради, Светитељ Тихон, патријарх Московски). Они мученици који су претрпели посебно грдне муке пре свог упокојења носе посебно звање великомученика, као на пример Великомученик Георгије. Постоје још и новомученици, православни хришћани пострадали за једину веру у новија времена.

**Страстотрпци** чине посебну врсту мученика, који нису пострадали од руку иновераца и инославних, већ од јединовераца, услед њихове злобе и подлости. Њих красе посебне врлине добродушности према непријатељима и

смиреном прихватању страдања без противљења душманима. Свети благоверни руски цар Николај II уврштен је у ред мученика страстотрпаца.

**Свештенослужитељи**, који су мученички страдали, се називају свештеномученици, а монаси – преподобномученици. Исто важи и за исповеднике: свештеници који су претрпели муке Христа ради се називају свештеноисповедницима, а монаси – преподобноисповедницима.

**Преподобни** су монаси и монахиње, који су својим монашким подвигом угодили Богу. Немало преподобних је уврштено у црквени календар уз описе који прате њихова имена, а који раскривају суштину њихових подвига: Затворник (монах који се добровољно удаљио од световне сујете и славе), Постник (монах који се истакао својом аскезом), Молчалник (Ћутљиви), Столпник (монах који је извршио свој подвиг стојећи на посебној кули – стубу).

**Праведни** су свеци, који нису на себе узели монашки завет и мученички крст, али су послужили Богу својим хришћанским животом. У чину праведних, Црква прославља свештенике (не и монахе), који су угодили Богу својим светим животом. На пример, Праведни Јован Сергијев (Кронштатски) и Праведни Алексије Мечов.

Међу праведнима има и оних који су се прославили подвигом јуродивости – привидног безумља. Јуродиве свеце називамо блаженим. Кроз подвиг јуродивости блажени су на себе привлачили увреде и понижења, како би се научили кроткости, а под јуродивошћу скривали своје врлине. Поред тога, уз помоћ јуродивости, ови подвижници су у разним приликама раскринкавали безумност световних вредности и тежњи. Таква је, на пример, била Блажена Ксенија Петроградска.

Поред монаха и свештенослужитеља, Православна Црква прославља и **благочестиве владаре**: кнежеве, краљеве и царева, који су својим милосрђем и залагањем за хришћанску веру, Цркву и своје поданике заслужили чин благоверних. Овде можемо споменути и **бесребренике**, **световне људе**, **нарочито лекаре**, који су посветили свој живот помагању другима, како

телесно тако и душевно, притом се одричући од материјалне користи. Међу њима су најпознатији Свети бесребреници Козма и Дамјан и Великомученик и исцелитељ Пантелејмон.

*С руског: Александар Ђокић*

## **Протоиерей Серафим Слободской**

*Россия*

### **ЛИКИ СВЯТЫХ**

---

Резюме

---

Святые подразделяются на лики святости в зависимости от подвига, которым они прославились перед Богом. Помимо монахов и духовенства Православная Церковь также прославляет благочестивых правителей: князей, царей и императоров, которые благодаря своему милосердию и приверженности христианской вере, Церкви и своим подданным заслужили чин благоверных. Здесь мы также можем упомянуть и бесребреников, мирских людей, особенно врачей, которые посвятили свою жизнь помощи другим, как физической, так и духовной, отказавшись от материальной выгоды.

Ключевые слова: Святость, святые, Православие, лики святых

---

УДК 271.2:323.1(=16)

Эмиль Миланов

*България*

---

## **РОЛЬ СВЯТИТЕЛЬСТВА И СВЯТЫХ В ФОРМИРОВАНИИ ИДЕНТИЧНОСТИ ПРАВОСЛАВНЫХ НАРОДОВ**

---

Аннотация

---

Но они должны знать, что православие, наряду с нашим славянским происхождением и характером, сплотило нас, сохранило и утвердило нас как идентичную славянскую общину. Они должны знать, что когда наши правители- цари, князья и короли приняли христианство от Восточной Римской империи - Византии, позднее при разделении церкви в 1051 году, принимая православную веру, они сделали свой „славяно-православный цивилизационный выбор“.

Есть несколько основных факторов в формировании идентичности православных народов. Принятие христианства от Византии нашими владетелями, Строительство многочисленных храмов и монастырей, Обучение многих учеников - священников, переписчиков христианских книг и их распространение, Доминирование славянского языка в литургической деятельности, Сохранение подлинности догм и канонов в переводе, Святость множества светителей, которые распространяли слово Божье среди народов

и Установление идентичных православных традиций среди наших народов.

Ключевые слова: Православие, идентичность, Блгария, наука

---

Мы приветствуем идею сербского Института политических исследований совместно с Сербской Православной Церковью, представленной православным приходом с. Глушци-Богатыч, проведения Международной научной конференции - круглый стол на тему „Роль святительства и святителей в формировании православной идентичности“.

**Хочу сказать, что в своем докладе я рассматриваю тему не в смысле национальных границ, а в масштабе православных славянских народов.**

Из самого названия темы, подлежащей обсуждению и дискутированию, ясно, что роль христианской религии и, в частности, православия, следует рассматривать как двигатель формирования идентичности православных народов. В мире много религий и разных верований. Они похожи друг на друга по заложенным добродетелям и отличаются по установленным правилам, в некоторых из них беспричинные, бесчеловечные отношения между людьми и народами, мстительные догмы, геноцид и т. д. Это отличает христианство - православие от всех других религий. Но самое главное, Господь явился во плоти в мир. Это был Сын Божий Иисус Христос. Господь пришел, чтобы исполнить, а не нарушать закон. Он выбрал своих последователей, учеников - апостолов. Христос, Который страдал от жестокосердия, от каменных непросветленных сердец народов. Христос, Который проливал свет, учил добродетелям, любви, миру, вере, братству, смирению, терпимости между людьми и народами. Сейчас этого нет. Христос, Который воскрешал мертвых, исцелял больных, хромых и слепые проглядели, и согласно Священному Писанию и его словам, он взял на Себя грехи мира, будучи распятым. В качестве истинных фактов божественного происхождения Его первоапостолы и их ученики описали слово Божие, т.е.

Христос и его дело в Евангелиях и церковные доктрины в книгах, страдали, но пронесли веру по всему миру и среди людей и народов, избранных Богом. Они поверили и приняли Господа Иисуса Христа и назвали себя христианами. Их учителями были апостолы, первомученики, мученики, святые мученики, священники, епископы, патриархи и митрополиты, дьяконы, монахи и другие.

Многие религии и верования исчезли, другие появляются на короткое время и потом исчезают, другие погрузились в своих языческих объятиях, но наша православная христианская религия держится на своих прочных божественных основах.

Благодаря проявленному нашими народами пониманию сущности христианской (православной) религии, ее божественного происхождения, установленное каноническое священнодействие сохранено аутентичным до наших дней нашей Православной Церковью. И когда мы пишем и говорим о формировании идентичности православных народов, это невозможно сделать без краткого описания происхождения, развития, формы, содержания и деятельности Православной церкви, которая существует уже более 2000 лет. Это самая старая христианская церковь, которая сохранила основные каноны, догмы и правила святости, ведение священнодействия, установленного Вселенскими Соборами. После 864 благодаря Святым братьям Кириллу и Мефодию большинство славянских стран приняли христианство от Византии, включая западные славяне (но позже, под давлением немецко-латинского духовенства, приняли другую письменность и различные литургии, в т.ч. Румыния, а также другие страны), однако, без доминирования. Или, как говорит словацкий доцент Я. Мравек, корни славянской духовной культуры, ведущей к идентичности наших народов, уходят в девятый век нашей эры когда король Великой Моравии Ростислав попросил византийского императора Михаила III послать ему миссионеров, чтобы помочь ему в создании славянской церкви в его стране на понятном славянском языке и остановить германизацию. Сперва, церковные службы велись на непонятном славянам греческом языке, который, наряду с ивритом и латинским, является одним из трех, принятых и утвержденных для проведения церковных служб.



Благодаря Святым славянским братьям Кириллу и Мефодию, которые создали глаголицу, отвечающую славянской фонетике, христианство распространилось среди славянских народов. Оба брата поселились в Великой Моравии, где обучали учеников, распространяли славянскую письменность и христианство. Начинается перевод церковных книг с греческого на славянский. Они основаны на строгом соблюдении канонов и догм, принятых на церковных соборах. Христианство начало распространяться по нашим землям. Святые братья обучают своих учеников Климента, Наума, Савы, Горазда и Ангелария, которые переписывают, распространяют славянскую письменность, христианство и обучают других учеников. Но под вероломным давлением немецкого духовенства они были изгнаны, книги на славянском языке были сожжены и навязана латынь, а Святой Мефодий нашел там свою смерть. Но вера в Христа не сломлена среди славян. Здесь можно подчеркнуть, что именно Святой Горазд остался там и распространял славянскую письменность и христианство среди западных славян, но он также последовал за судьбой Св. Мефодиа.

(Славяне и принятие христианской веры?) Выгнанные из Моравии Св. Св. Климент, Наум, Сава и Ангелари отправились в Болгарию и были встречены крещеным князем Борисом-Михаилом, который предоставил им благоприятные условия для их святительских дел. Христианство процветает на наших славянских землях. Строятся церкви и монастыри, в которых среди населения проводятся священные и просветительские деятельности. С этого начинается процесс крещения наших народов. Также создаются школы церковного образования. Таковы в Болгарии были школы в Преславе и Охриде, где работали принятые святые, которые обучали сотни священников, монахов, переписчиков и распространителей христианства в разных частях наших земель. Одним из создателей школы является и святитель Константин Преславский. Святой Князь Борис Михаил послал в Охрид Святого Климента и Святого Наума. Создалась Охридская церковно-просветительская школа. Святой Климент переработал глаголицу и создал кириллицу, которая является более совершенной. Там обучалось более 3500 учеников, которые стали распространять просвещение

среди народов на славянских землях. Такие школы создались и в Сербии, многие в России, а также в Румынии. Святой Климент является первым епископом, который вел службу на славянском языке. Это нарушает триумвират и монополию греческого, иврита и латинского языков в качестве языков богослужения. Благодаря нашим святителям и созданным ими церковным книгам, богослужения стали проходить на славянском языке. Слово Божье распространяется понятно народам по нашим землям. Их было много, наших славянских православных святителей, через которые слово Божье было переведено, передано, распространено и укреплено глубокими корнями среди наших народов. Сперва это были святые братья Кирилл и Мефодий и их ученики Св. Св. Климент, Наум, Сава, Горазд, Ангеларий, Константин Преславский, Черноризец Храбр, Преподобный Иоанн Рильский Чудотворец, Св. Георги Софийский, Св. Георги новый Софийский, Св. Георги самый новый Софийский и остальные Софийские мученики Святой Николай, Терапonti, Пимен, Софроний, Серафим, Св. свещ. мученик Симеон - погибли как мученики в Софии посеченными турецким ятаганом, на костре или на виселицах, но не предали православную веру и стали достойным примером для подражания героическому шопскому населению Софии и Болгарии. Прп. Паисий Хилендарский, Св. Григорий Охридский, Преп. Еразм Охридский, Св. Нектарий Битолский. Св. Панкратий Варненский, Св. Онуфрий Габровский, Св. Ромил Видинский, Св. Йоаким Осоговский, Прохор Пшинский, Гаврил Лесновский, Сергей Капинский, Патриарх первый Дамян Болгарский, Иоан Дебырски-болгарский, Патриарх Теодосий тырновский сожжен на костре, Св. Сава первый архиепископ Сербский, Св. Максим архиепископ сербский, Св. Яков архиепископ Сербский, Св. Йоаникий первый патриарх Сербский, Босны и Герцеговины, Черногорья, Св. Кирилло Словенский, Св. свмч. Платон Банялучкий, Св. мч. Добробосанский и Малашевский, Св. свмч. Сава Горнокарловичкий ,русские, белорусские и украинские святители, Св. Киприан-Киевско-Московский патриарх, Св. Князь Владимир, Св. Равноапостольная княгиня Ольга, Князь Владимир-I, Антоний Печорский, Данаил Александрович, Митрополит Петр, Андрей Рублев, Иосиф Волоцкий, Патриарх Гермоген, Николай-II, Патриарх Тихон, Серафим Вирицкий,

Св. Серафим Саровский, Св. Сергей Радонежский, Св. Филипп Московский, Св. Яков Ростовский, Св. Александр Невский, Преп. Сава Псковский, Св. Петр Киевский и многие другие наши святители на протяжении многих лет своим непоколебимым священодействием способствовали распространению православия среди наших народов. Этот язык был назван церковнославянским. (В Румынии богослужение ведется на славянском языке примерно до середины XIX века, а и до сих пор на церковно-праздничном богослужении некоторые церковно-славянские строфы произносятся на церковно-славянском языке.) Слава Богу, он сохранился до наших дней, и богослужения ведутся в наших православных храмах на нем. Его использование позволяет взять от первоисточников все канонические и догматические правила и доктрины христианства, в точном переводе и позволяет понятное для людей проведение литургий. Ведение церковных служб на славянском языке для наших православных славянских людей сближает их, укрепляет братство, терпимость, смирение, их взаимное уважение, сохраняет родственную связь неувядаемой, которая всегда давала силу, сочувствие и помощь страдающему славянскому братству. Возможно, были конфликты между нами, но благодаря православной вере и нашей идентичности мы любили друг друга, что было доказано со временем. Я бы сказал, что каждый из нас, кто находится в братском славянском государстве, может чувствовать себя как дома. Все это делает нас одинаковыми благодаря общечеловеческому славянскому менталитету. Пример этому Россия, благодаря жертвам которые она дала, южнославянские народы и другие народы Балкан были освобождены от турецкого рабства.

С другой стороны, православное христианство приносит много новых идей в наши страны, формирует мораль, обычаи, ценности, практики, навыки, церемонии, праздники, торжества, чествования, сохраняет наш язык. Оно формирует традиции, которые утверждаются постоянно одним и тем же путем в наших странах и среди наших народов. Их уважают и проводят одним и тем же образом. Все это делает нас одинаковыми и отражает существенные характеристики православного славянского общества и передает их из поколения в поколение. Благодаря правильному и успешному формированию православного

мировоззрения среди наших народов они утверждены как непереходные и соблюдаются до сих пор. У нас есть один корень, одна кровь, один язык, одна культура, традиции, одно писание, одна вера, православие и все остальное. В наши дни, когда наши враги пытаются сломить славянскую идентичность и православие, они, очевидно, не осознают, что они делают, они не знают, с кем имеют дело, они не читали историю, или, прочитав ее, они ничего не поняли и не запомнили. Они очень хорошо знают, что их вековая мечта - уничтожение славян, может осуществиться разрушением православия. Я не специалист, но мне кажется, что сегодня в мире глобализации, под формой общей территории совместных действий и обязанностей, ущемляются православие и сложившиеся культура, традиции и самобытность. Это начинается со времен Средневековья. То же самое мы видим в гонениях на славянских святителей, в разделении православных по юлианскому и григорианскому календарю, в сокращении количества литургий на церковнославянском языке, в расколе в наших церквях, а в наши дни в незаконном отделении некоторых церквей.

Но они должны знать, что православие, наряду с нашим славянским происхождением и характером, сплотило нас, сохранило и утвердило нас как идентичную славянскую общину. Они должны знать, что когда наши правители - цари, князья и короли приняли христианство от Восточной Римской империи - Византии, позднее при разделении церкви в 1051 году, принимая православную веру, они сделали свой „славяно-православный цивилизационный выбор“.

Есть несколько основных факторов в формировании идентичности православных народов.

1. Принятие христианства от Византии нашими владетелями.
2. Строительство многочисленных храмов и монастырей.
3. Обучение многих учеников - священников, переписчиков христианских книг и их распространение.
4. Доминирование славянского языка в литургической деятельности.

5. Сохранение подлинности догм и канонов в переводе.
6. Святость множества светителей, которые распространяли слово Божье среди народов.
7. Установление идентичных православных традиций среди наших народов.

Так мы видим роль святительства и святых в формировании идентичности православных славянских народов. Как бы странно это ни звучало, как бы нас не разделяли расстояния, реки, горы, попытки внутренних и внешних врагов, чужие нам силы, идеологии, политики, религии и отдельные лица, мы здесь и вместе с остальными нашими отсутствующими братьями составляем один народ. Один и тот же славянский православный народ. Независимо от административных и книжных границ, от нападков на нас, история доказала это, мы останемся одним народом - Славяно-Православным. Бог с нами!

Яко подобает Тебе всякая слава, честь и поклонение Отцу и Сыну и Святому Духу и ныне и присно и во веки веков. Аминь!

Слава Отцу и Сыну и Святому Духу, аминь!

**Emil Milanov**

**THE ROLE OF HOLINESS AND SAINTS IN  
SHAPING OF IDENTITIES OF ORTHODOX  
PEOPLES**

---

Annotation

---

It should be common knowledge that Orthodoxy along with Slavic origin and character provided a key factor for consolidation and shaping of the identity of Slavic community. When our rules in the

face of tsars, kings and princes adopted Christianity from Byzantium, later in 1051 during the separation of Church they made their “Slavonic and Orthodox civilizational choice”. There are several key factors in the formation of Slavic identities. They include adoption of Christianity from Byzantium by our princes, erection of numerous churches and monasteries, teaching of numerous pupils - priests, printing and promotion of religious books, domination of Slavic language in liturgy and preservation of authenticity of dogmas and canons, the holiness of many Saints who spread Word of God among other peoples and establishment of authentic Orthodox traditions among our peoples

Keywords: Orthodoxy, Identity, Slavs and Slavic peoples, Civilization, Religion.

---

УДК 271.22(470)-36 Serafim Sarovski, sveti

**Миодраг Чизмовић\***

*Манастир Острог, Никшић, Црна Гора*

---

## СЕРАФИМ САРОВСКИ СВЕТИТЕЉ ПАСХАЛНЕ РАДОСТИ

---

Сажетак

---

У времену европске просвећености која не жели да зна за свјетост, личност светог Серафима обасјава руску земљу пасхалном радошћу, просвећујући је вјечном истином и вјечним смислом. Он бива препознат као онај који тјешу, исцјељује, посједујући велике дарове прозорљивости и чудотворства. И његово светитељство свједочи да истинска хришћанска љубав никада не може престати.

Кључне ријечи: Светитељство, просветитељство, Васкрс, радост, свијет, спасење.

---

У једној руској легенди на коју наилазимо у књизи Владимира Соловјова *Русија и васељенска Црква* каже се да је једном приликом апостол Петар послао на земљу двојицу својих угодника светог Николу и светог Касијана. Пролазећи руском земљом наиђу на једног сељака чија су се запрежна кола заглавила у блату. Свети Никола ни часа не размишљајући предложи светом Касијану да без оклијевања помогну невољнику. Међутим, свети Касијан рече да не жели да испрља

---

\* Доктор философије

своју чисту одјећу на чему му свети Никола рече да продужи пут, а он поможе невољнику. Вративши се код светог Петра он одлучи да се свети Никола због своје жртве коју је исказао празнује два пута годишње док се свети Касијан празнује сваке преступне године. Овај примјер послужио је Соловјову да предочи два супротстављена схватања хришћанства, и то оно аскетско, које персонификује свети Касијан, који је усредсређен само на своје лично спасење остављајући овај свијет да „лежи у злу“, и оно које симболизује свети Никола, а које указује на непрестану жртву према ближњима и спремност да се овај свијет непрестано преображава и усавршава. Соловјов сумира: „Ми ценимо чисто и раскошно рухо светог Касијана, али, ако су наше таљиге још увек заглибљене у блату, нама је пре свега потребан свети Никола, тај неустрашиви светац, увек спреман на подвиг, спреман да нам пружи руку помоћи“.<sup>1</sup>

Тумачећи Соловјова руски мислилац Сергије Булгаков наглашава да главну поенту Соловјовљевог схватања хришћанства треба тражити у ставу да само саборно и у свакодневном животу морамо свједочити пуноћу Христове истине, док је схватање по коме је брига о личном спасењу једини смисао, по њему, онтолошка предаја и импровизација. У том свјетлу Булгаков закључује: „Покушаје да се хришћанство представи као учење само личног спасења душе, које оправдава друштвени индиферентизам и које пориче обавезност бриге о судбини велике целине – народа и човечанства, Соловјов с правом назива фалсификатима хришћанства...“<sup>2</sup>

Аутентични представник дјелатног хришћанства, који по руској легенди заступа свети Никола, је руски светитељ Серафим Саровски (1759-1833).<sup>3</sup> Дјелатно хришћанство

1 Владимир Соловјов, *Русија и Васељенска Црква*, стр. 39, Бримо – Логос, Београд, 2005.

2 Сергеј Булгаков, „Шта даје савременом сазнању философија Владимира Соловјова“, у књизи: *Изабрани списи*, стр. 125, ЦИД, Подгорица, 2000.

3 Свети Серафим, прије монашења, Прохор Исидорович Мошњин је православни подвижник рођен 1759. у граду Курску. Родитељи су му били дубоко утемељени у хришћанској вјери. У његовом житију наилазимо на два карактеристична догађаја у којима се сила Божија пројављује. У првом случају наилазимо на податак да га је мајка попела на врх храма који је био у изградњи. Он је са велике висине пао и остао неповријеђен. Други случај говори да када је био болестан и лежао у постељи да му се јавила мајка Божија рекавши му да ће га исцјелити. И заиста послје неколико дана пролазила је литија са чудотворном иконом мајке Божије близу његове куће. Мајка га је извела до иконе и он је брзо оздравио. Чезнувши за монашким животом 1776. посјетио је Кијевско-печерску лавру. Од старца Доситеја затворника добија благослов за одлазак у саровску пустињу која је тада била позната као исихастичка



подразумијева спремност човјека да се бори против зла пројављујући љубав, да активно стваралачки припрема крај свијета и идеал Царства Божијег. Дјелатно хришћанство у себи сублимира жртву, љубав, радост и мир. Христово Јеванђеље је заиста категорично: да цјелокупно људско постојање има само један циљ а то је Царство Божије. Иако је коначна човјекова судбина с оне стране гроба заиста нешто одлучујуће важно, то апсолутно не значи да треба бити незаинтересован да се и овај свијет стално усавршава и да треба водити бригу само о спасењу сопствене душе.

Историјско трајање светог Серафима је друга половина XIX и прва половина XX вијека.<sup>4</sup> Свети Серафим је прослављен 1903. за вријеме Цара Николаја II<sup>5</sup> и остало је записано да је највећа светковина управо била када је била његова канонизација. По предању, Цару Николају је било предато писмо које је завјештао и оставио свети Серафим Цару који ће га прославити. У писму је било назначено предсказање о будућем страдању царске породице. Остало је предање да је Свети Серафим рекао „Цар који ме прослави, ја ћу га прославити.“

---

школа. Постаје члан монашке обитељи 1778. године, док 1786. бива рукоположен за ђакона добивши име Серафим, у преводу пламени. Јеромонах постаје 1793. године. Већ 1794. одлучује се за пут отшелништва давши завјет ћутања и молитвеног тиховања. Молчаније је један од најтежих видова аскезе. Вративши се у манастир постаје затворник. Послије изласка из затворништва постаје духовник Дивејевског манастира, као и духовни отац многих мирјана. Строго се придржавао завјета нестгажатељства, нестицања било какве личне имовине. Од 1825. године у манастиру је био само ноћу а дању је одлазио у шумску келију. Иако често изложен људској сујети, зависти и отвореном непријатељству, стекао је истинско смирење и нелицемјерну љубав. Излази из затворништва и окреће се људима из свијета не би ли ублажио њихове патње и страдања и упутио их ка путу спасења. Истрајавао је на ставу да хришћанско савршенство могу остварити не само монаси већ и мирјани у свакодневном животу. Његов живот карактерише дубока љубав према Христу, стицање дарова Светога Духа, чистота срца и непрекидна молитва. Канонизован је 1903. Међутим, большевичке власти су 1926. године отуђиле његове мошти и склоноли их у музеј религије и атеизма да би тек 1991. биле враћене Цркви и од тада се налазе у Дивејевском манастиру.

4 Руски философ Николај Берђајев ће у својој књизи *Смисао стваралаштва* изразити зачуђеност и велику енигму да се у исто вријеме два највећа човјека у Русији, Свети Серафим Саровски и генијални pjesник Пушкин, уопште нијесу ни познавали, као да су живјели у различитим свјетовима. Види: Николај Берђајев, *Смисао стваралаштва*, Бримо, Београд, 2002.

5 Индикативан је податак да су од Петра Великог до владавине руског цара Николаја II, у Русији канонизована четири угодника Божија и сва четворица су епископи (Димитрије Ростовски, Инокентије Иркутски, Митрофаније Вороњешки и Тихон Задонски), док је за вријеме царавања Николаја II, канонизовано седам светаца. Сама та чињеница довољно говори о његовом хришћанском усмјерењу. Види опширније, Георгије Федотов, *Светитељи старе Русије*, Логос, Београд, 2005.

Духовне поуке старца Серафима сачуване су захваљујући Николају Александровичу Мотовилову<sup>6</sup> који их је записао. Самог Мотовилова исцијелио је свети Серафим од хромости. У његовим поукама осјећа се духовни опит и немјерљива љубав према човјеку. Свети Серафим наглашава да је суштински смисао хришћанског живота задобијање Светога Духа, док су милостиња, бдење, пост само средства за остварење овог циља. Задобивши благодат Божију човјек долази до испуњења и просвјетљења. По светом Серафиму: „Благодат Духа Светога је светлост што просвећује човека... ако та благодат не би просвећивала мене у тами брига, скопчаних с великим звањем мога царског сâна, то одакле бих ја могао узети ма и једну искру светлости, да бих осветлио ход свој по путу живота, потамњеном злбом непријатеља мојих.“<sup>7</sup> По њему благодат Божија обитава у срцу човјековом и као што је Царство Божије у нама тако је и пакао у нама. Кома ћемо предати срце своје зависи искључиво од нас.

Све људе који су долазили код Светог Серафима поздрављао је ријечима „Радости моја Христос Воскресе.“ Долазак Христа у овај свијет је „једино ново под сунцем“. Његова крсна жртва, његово васкрсење и побједа над смрћу представљају једину истинску онтолошку побједу. Неприродност смрти огледа се у чињеници да је већина људи беспоговорно доживљавају као највећу несрећу и највећи ужас. Вјера у васкрсење је темељ хришћанске вјере. По ријечима Апостола Павла: „А ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао. А ако Христос није устао, онда је празна проповијед наша, празна и вјера наша... Ако мртви не устају – да једемо и пијемо, јер сутра ћемо умрети... Гдје ти је, смрти жалац? Гдје ти је, пакле побједа?“ (1. Кор. 15, 13, 14, 32, 55)

Ако знамо да је Христос васкрсао и побиједио последњег непријатеља смрт, човјек у сваком тренутку мора бити радостан и ослобођен од окова таме. И само: „Васкрсење значи победу над временом, промену не само будућности него и прошлости. У космичком и историјском времену то је немогуће, али то је могуће у егзистенцијалном времену. У овоме је смисао

6 Рукопис Мотовилова пронашао је Сергеј Нилус безмало седамдесет година послје упокојења светог Серафима уочи самог његовог прослављења.

7 Свети Серафим Саровски, *Циљ хришћанског живота*, стр. 38.

појављивања Искупитеља и Васкрситеља. Чини велику част човеку то што неће да се помири са распадањем и смрћу, са коначним ишчезавањем како себе самог, тако и сваког бића из прошлости, садашњости и будућности.<sup>8</sup>

Схвативши дубоко побједу Христовог Васкрсења свети Серафим током цијелог свог живота пројављује пасхалну радост и Таворску свјетлост. Његова личност бива препозната и постаје синоним новог схватања апостолске епохе хришћанског живота. Осјећајући огромне хоризонте у личности светог Серафима Георгије Флоровски наглашава:

„О томе сведочи пророчански лик Серафима Саровског, његов подвиг, његова радост, његово учење. Лик обновљене светости дуго је остао неодгонетнут. У томе се лику тако дивно срећу подвиг и радост, терет молитвене клетве и рајска свјетлост, представа имагинарног, неовоземаљског свијета... сам његов лик и цио његов живот већ су појава Духа.“<sup>9</sup>

Спремност да утјеши и помогне невољницима красе лик светог Серафима. У посланици апостола Јакова наилазимо на ријечи: „Каква је корист браћо ако неко каже да има вјеру, а добрих дјела нема? Зар ће га сама вјера спасити?... Јер као што је тијело без духа мртво тако је и вјера без дјела мртва.“ (Саборна посланица глава 2; 14, 26). Самим тим и свака вјера без добрих дјела је имитација вјере у Христа. Из тог разлога ако само ријечима исповиједамо истину не свједочећи ту истину и самим нашим животом то су ипак само ријечи које одјекују у празно и ништа не говоре. Размишљајући и надовезујући се на промишљање апостола Јакова свети Серафим када говори о вјери каже: „Праве вјере нема без дела. Онај ко истински верује, неизоставно има и – дела.“<sup>10</sup>

---

8 Николај Берђајев, *О човековом ропству и слободи*, стр. 226.

9 Георгије Флоровски, *Путеви руског богословља*, стр. 420, ЦИД, Подгорица, 1997.

10 Н. Левитски, *Свети Саровски старац Серафим*, стр. 401, Хиландар, 1998.



Личност Светог Серафима Саровског је у многоме утицала да са њим почињу нови облици хришћанског живота у Русији. Он својом духовношћу и светошћу врши утицај на XIX вијек. Многи руски интелектуалци почетком XX вијека су се вратили Цркви под покровитељством Светог Серафима. Павле Евдокимов осјећа снагу и аутентичност његове личности када каже: „Он није имао ученика, нити било какву школу, па ипак учитељ је свима, јер његово сведочење о православљу превазилази све што је тип, категорија, страх, одредба, граница. Његова васкршња радост не потиче од његовога темперамента, него у његовим речима слушамо праву песму самога православља. Он каже обичним језиком праве ствари, које је примио од Духа Светога. После страшне борбе, заклоњен ћутањем које сакрива живот, какав ниједан калуђер

није могао поднети, Свети Серафим напушта свој пустињски и столпнички живот и силази међу свет.“<sup>11</sup>

И заиста, у свом духовном напредовању прошао је пут отшелништва, давши завјет ћутања и молитвеног тиховања, као и подвиг затворништва. Када је духовно узнатрпео расудио је да је потребан свијету. Свети Серафим ће пројавити да спасење не значи бити мртав за овај свијет, што често пренаглашава аскетско хришћанство, већ љубављу и стваралаштвом помоћи да се у овом свијету не зацари смрт, тежећи васкрсењу цијелог свијета. Када чујемо монашку заповијест: „Одреци се од свијета и не тугуј“, њу треба разумијевати као одрицање од таштине, испразности, сујете и лажи којима смо често изложени у овом свијету, а никако као одрицање од људи у свијету, или пак као одрицање од креативности и стваралаштва у овом свијету.

Свети Серафим је истицао да хришћанско савршенство није резервисано само за аскете већ да га и мирјани у свакодневном животу могу досегнути, али је неопходно да све што чинимо буде на славу Божију и на корист ближњима. По њему: „Господ подједнако слуша и монаха и световњака, простог хришћанина, уколико су само обоје православни и уколико љубе Бога из дубине своје душе, и уколико оба имају веру у Њега макар ‘као зрно горушично’.“<sup>12</sup>

Житије светог Серафима краси лична жртва, несебично давање себе другима, љубав и молитва према свима и за све, као и суштинска тежња за спасење цјелокупне творевине. Својим личним примјером утемељује идентитет свога народа слиједећи ријечи светог Максима Исповиједника да само оно што смо дали је било заиста наше. Једна од најјезгровитијих поука светог Серафима говори о томе: „Лично Господ Исус нам даје заповест да љубимо једни друге, те да тако, тешећи се том узајамном љубављу, олакшамо себи мукотрпни пут нашег путовања ка небеској отаџбини.“<sup>13</sup>

Али да би пут ка небеској отаџбини био потпуно испуњење, наше срце мора живјети тежњом да се сви људи спасу. Један од најфундаменталнијих термина у источном

11 Павле Евдокимов, *Векови духовног живота*, стр. 134, Српска књижевна задруга, Београд, 2003.

12 Свети Серафим Саровски, *Циљ хришћанског живота*, стр. 49.

13 Исто, стр. 48.

православљу је појам саборности, који у себи садржи узајамну и нераскидиву везу љубави, јединства и слободе. Руски мислилац Николај Лоски саборност или заједништво дефинише као „спој јединства и слободе, спој који се управо ослања на љубав према Богу и Његовој истини и на узајамну љубав свих који воле Бога.“<sup>14</sup> Још је и Григорије Богослов говорио да хришћанство не жели да завлада земљом већ да стекне браћу по вјери. Зато у хришћанској вјери и препознајемо чежњу за постизањем блискости и сродства. Саборност је супротна сваком индивидуализму, свакој опчињености својом самодовољношћу, сваком раздору и подијељености, сваком насиљу ауторитета. Пуноћа и истина обитавају у православној Цркви и суштински „принцип саборности значи да ни патријарх, који има врховну власт, ни свештенство, па ни васељенски сабори, нијесу апсолутни носиоци истине. Такав носилац истине је само Црква у цјелини.“<sup>15</sup>

Свети Серафим је посједовао велике дарове чудотворства и прозорљивости. Захваљујући дару прозорљивости и дубоким есхатолошким осјећањем живота, он као да осјећа да долази вријеме деструкције, милитантног атеизма, диктаторских и тоталитарних система. Реторика ће бити усредсређена на причи о добру, једнакости, правди, заштити људских права док ће суштински владати сила, насиље, дубока неправда и одузимање људских права. Како само пророчки дјелују његове ријечи да је у вијеку, времену просвећености тако мало свјетлости.

Људи су просто охладњели и удаљили се од Христа. Некада су људи осјећали Бога који им се често и јављао док то већини савремених људи дјелује непојмљиво. У разговорима са Мотовиловом Свети Серафим ће рећи: „То поимање произлази из тога што смо се ми удаљили од простоте првобитног хришћанског сазнања и под изговором просвећености запали у такву таму незнања, да нам се већ чини непостижно то, што су древни људи до толике мере јасно разумевали, да им појам о јављању Бога људима није изгледао чудноватим ни у обичним разговорима.“<sup>16</sup>

14 Николај Лоски, *Историја руске филозофије*, стр. 57, ЦИД, Подгорица, 1995.

15 Исто, стр. 55.

16 Свети Серафим Саровски, *Циљ хришћанског живота*, 27-28, Братство Св. Симеона Мироточивог, Врњачка Бања, 2001.

Саму просвећеност разумијевамо у западноевропском смислу а то је оптимистичко схватање по коме су разум и знање моћни да човјечанство доведу до процвата и савршенства. Такво обоготворавање људског разума, можда се најбоље исказује кроз ријечи Френсиса Бекона да је „Знање моћ“. Просветитељство се у извјесном смислу јавило и као својеврсна реакција на чињеницу да су Бог и религија често бивали наметнути и принудни. Отклон према религији, у доба просветитељства, посебно је уочљив кроз деизам, учење по коме Бог ствара свијет, али се не мијеша и не омета његово функционисање. Деизам суштински супротставља откровењу моћ разума. Митрополит Амфилохије примјећује да постоје два аспекта поимања просвећености и светости у секуларизованој савременој свијести. Први је по њему надахнут европском просвећеношћу који искључује увезаност просветитељства и светости, инсистирајући на ставу да достојанство и смисао треба тражити у световности и оностраности. Други став који формулише Албер Ками је тежња како постати светитељ без Бога? Оба гледишта сугеришу да смисао постојања треба везивати за овај свијет. Разлику ова два гледишта Митрополит Амфилохије препознаје: „Просвећеност се задовољава ‘савјетима здравог разума’ и наивним морализмом коме је светост непотребна; код Камија одзвања скривени крик за изгубљеном светошћу и светитељством, но затрован самозаљубљеношћу и солипсизмом.“<sup>17</sup>

Међутим, просвећеност у религиозном смислу има другачије значење. У хиндуизму и будизму просвећеност ослобађа од вјечитог понављања егзистенције. Индикативно је да у словенским језицима ријечи просветитељ и светитељ имају исту етимолошку основу. Из тог разлога по хришћанском становишту:

„Светост је истовремено и просвета, просвећивање вечном Светлошћу. Отуда је и светитељство Једино истинско просветитељство, а светитељ, као целовита личност преображена и препорођена вечним знањем и вечном истином., - једини истински просветитељ. Није случајно да су у словенским језицима светост и светлост, светитељство

<sup>17</sup> Митрополит Амфилохије, „Светост – мера људског достојанства“, у књизи: *Основе православног васпитања*, стр. 347, Православни богословски факултет, Београд, 2006.

и просветитељство и језички једног корена. Зато заиста без те вечне Светлости у себи, свет и живот престају да буду светиња, остављени пролазности и ништавности; просвета и просветитељство, без светости, кратког су даха и још краћих домета, сведени на плитку светлост природе и ума, заробљени солипсизмом и окованошћу собом.<sup>18</sup>

За разлику од просветитељства без Бога, који на извјестан начин обоготворава разум, светост сагледава смисао из перспективе вјечности творећи да све што је пролазно и ништавно ишчезне. Етимолошко значење ријечи „светост“ на јеврејском језику „указује на одвајање, на изузимање, на потпуну припадност Богу, на залиху коју Бог чува и намјењује за тачно одређен позив у свијету.“<sup>19</sup> Светитељи су не само светионици човјечанству већ они пројављују моћ човјекове слободе да сваки човјек има могућност да постане сличан Богу. Зато и апостол Павле каже: „Сви сте позвани да будете свети.“ (1. Кор. 1, 2) Из тог разлога хришћани би требали да буду „свјетлост свијету“, побјеђујући сваку површност, декларативну реторику која се одваја од живота, тежећи да суштина тријумфује над формализмом, љубав над тренутном заљубљеношћу, слобода над нужношћу. Међутим, реалност је често другачија и свједочи да се не мали број људи само декларативно и формално називају хришћанима. Тај бол због недостатка светости код данашњих хришћана можда се најбоље исказује кроз ријечи француског мислиоца Леона Блоа који на једном мјесту каже: „Постоји само једна једина туга: не бити светитељ.“

Личност светог Серафима надахњивала је и надахњује како његове савременике тако и све православне хришћане данашњице. И у времену милитантног атеизма, лажне просвећености свети Серафим је настављао да тјеша, кријепи и исцјељује пројављујући истинску свјетлост. Поводом 50-годишњице канонизације светог Серафима Владика Николај Велимировић запажа: „У 19. веку када је руска интелигенција тражила светлост од Запада, а Запад од земље, Серафим се јавља као небеска светлост са Истока. Кад су се на Западу, као и многи у Русији смејали житијама светитеља као баснама,

18 Исто, стр. 353.

19 Павле Евдокимов, *Луда љубав божја*, стр. 48.



он је потврдио да је све могуће што се у старим житијама сматрало преувеличаним. Да, он је потврдио не само речју, него стварно емпиријски, телесно ‘само се треба дивити свему и славити Бога’. Као метеор светли и топли, он је очистио ум и савест и откравио срца љубављу према Христу многих руских богоискатеља. И пре званичне канонизације, чак и за његовог живота руски народ је сматрао Серафима светим. Дај Боже да бар свако столеће има по једног таквог светитеља који просвећује и теши све.<sup>20</sup>

### ЛИТЕРАТУРА

Берђајев Николај, *О човековом ропству и слободи*, Бримо, Београд, 2002.

Берђајев Николај, *Смисао стваралаштва*, Бримо, Београд, 2002.

Булгаков Сергеј, „Шта даје савременом сазнању философија Владимира Соловјова“, у књизи *Изабрани списи*, ЦИД, Подгорица, 2000.

Евдокимов Павле, *Векови духовног живота*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003.

Евдокимов Павле, *Луда љубав божјија*, Манастир Хиландар, 1993.

Епископ Николај, *Сабрана дела – књига XIII*, Химелстир, 1986.

Зандер В., *Свети Серафим*, Каленић, Крагујевац, 1980.

Левитски Н., *Свети саровски старац Серафим*, Хиландар, 1998.

Лоски Николај, *Историја руске филозофије*, ЦИД – Подгорица и Издавачки центар Цетиње, 1995.

Митрополит Амфилохије, „Светост – мера људског достојанства“, у књизи: *Основе православног васпитања*, Православни богословски факултет, Београд, 2006.

Свети Серафим Саровски, *Циљ хришћанског живота*, Братство Св. Симеона Мироточивога, Врњачка Бања, 2001.

---

20 Епископ Николај, Сабрана дела – књига XIII, стр. 532, Химелстир, 1986.

Соловјов Владимир, *Русија и Васељенска Црква*, Бримо - Логос, Београд, 2005.

Федотов Георгије, *Светитељи старе Русије*, Логос, Београд, 2005.

Флоровски Георгије, *Путеви руског богословља*, ЦИД, Подгорица, 1997.

### Миодраг Чизмович

## “СЕРАФИМ САРОВСКИЙ - СВЯТОЙ ПАСХАЛЬНОЙ РАДОСТИ”

---

#### Резюме

---

В эпоху европейского Просвещения, которая отвергает святость, личность святого Серафима освещает русскую землю пасхальной радостью, просвещая ее вечной истиной и вечным смыслом. Святого Серафима узнают как того, кто утешает, исцеляет, обладает даром прозорливости и чудотворства. Его святость свидетельствует о том, что настоящая христианская любовь никогда не прекращается.

Ключевые слова: Святость, Просвещение, Пасха, радость, мир, спасение.

---

УДК 271.2:930.85(470.333)

**Белоус Наталья Николаевна, к.п.н.**

**Вакулина Елена Васильевна, к.п.н.**

*Россия, Брянский государственный университет  
имени академика И.Г. Петровского*

---

## **ДУХОВНОСТЬ КАК ОСНОВА ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ И ПАТРИОТИЗМА: культурное православное наследие на Брянщине**

---

Резюме

---

В статье приведен неполный обзор исторических православных памятников на территории Брянской области, включая старообрядческие. Приводится краткая историческая справка о становлении православия и старообрядчества в этом регионе. Затрагиваются вопросы взаимодействия представителей Правительства Брянской области, духовенства и верующих.

Ключевые слова: православие, старообрядчество, архитектурное наследие, культурное наследие, сохранения историко-культурного наследия старообрядчества.

---

***Историческая справка.*** Первоначально территория современной Брянской области входила в состав Черниговской епархии, учрежденной в конце X в. или в 1024-1036 гг.; с 1215

г. ее епископы носили титул „Черниговские и Брянские“. В 1246 г. черниговский князь Роман Михайлович переселился из разоренного татарами Чернигова в Брянск. По-видимому, в то же время в Брянск переехал и Черниговский епископ, с 1256 г. архиереи Черниговско-Брянской кафедры носили титул „Брянские и Черниговские“ или „Черниговские и Брянские“. В 1356 г. Брянск был присоединен к Великому княжеству Литовскому, с 1458 г. Черниговско-Брянская епархия входила в Западнорусскую митрополию. В 1500 г. Брянск отошел к России, значительная часть территории современной Брянской области воссоединилась с Московской митрополией и вошла в Смоленскую епархию, в 1625 г. была включена в Патриаршую область (после упразднения Патриаршества именовалась Синодальной). В 1764-1788 гг. Брянщина являлась частью Московской епархии, в 1788-1920 гг. - Орловской и Севской епархии. После создания Брянской губернии, в конце 1920 или начале 1921 г., была учреждена Брянская епархия. Ее территория в 1945 г. вошла в состав Орловской епархии, в 1994 г. епархия была воссоздана с названием „Брянская и Севская“.[3]

**Старообрядчество.** В конце XVII в. на брянских землях, граничивших с Речью Посполитой, начали создаваться поселения и слободы старообрядцев, бежавших из центра: в 1682 г. возник старообрядческий скит Злынка (сейчас город), в 1701 г. - слобода Зыбка, сейчас г. Новозыбкову. Крупным центром старообрядчества в начале XVIII в. стали окрестности Стародуба: на земли Стародубского казачьего полка переселилось большое число старообрядцев с Ветки (совр. Гомельская обл.), после того как в 1735-1736 и 1763-1764 гг. власти разгромили их поселения. Ведущая роль на Брянщине среди старообрядцев принадлежала беглопоповцам, во 2-й половине XIX в. беглопоповцы делились на множество согласий: лужковское, „перемазанское“, дяконовское.

В настоящее время на Брянщине действует 5 приходов Русской Древлеправославной церкви (беглопоповцы): в городах Новозыбков, Злынка, пос. Климово, 2 сельских прихода в Стародубском районе, а также Троицкий мужской монастырь в селе Каменка Злынковского района. С 1963 г. глава Древлеправославной церкви (с марта 2002 Древлеправославный

патриарх московский и всея Руси) имеет свою резиденцию в Новозыбкове. На территории Брянской области действуют 3 прихода Русской православной старообрядческой церкви (Белокриницкая иерархия): в городах Новозыбков, Клинцы и пос. Климово,- входящие в Клинцовскую и Новозыбковскую епархию. В Злынке существует община беспоповцев. [3]

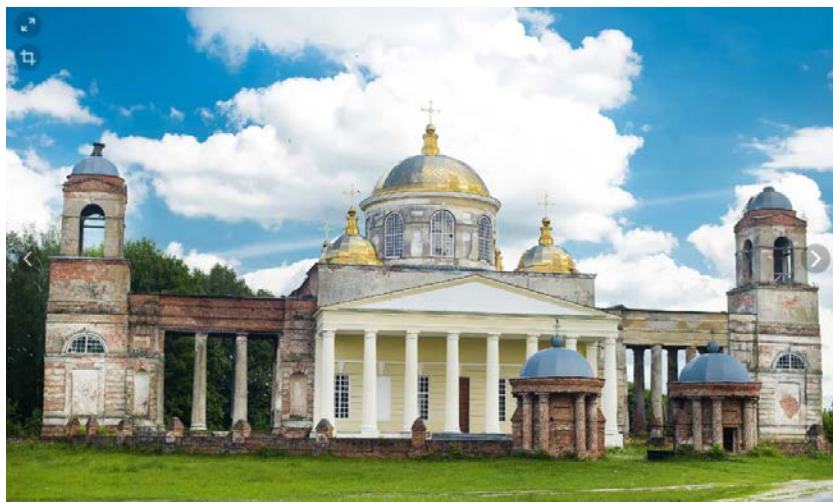
Архитектурное наследие Брянской области представлено памятниками церковного зодчества и жилой застройки, промышленной архитектуры. Особенность географического положения Брянщины — пограничье с Белоруссией и Украиной, обусловило уникальное своеобразие архитектуры — здесь тесно сплетены традиции трех славянских культур. Архитектура северо-восточной части края развивалась под влиянием московских традиций, юго-западные земли испытали значительное влияние украинских тенденций. Картину брянского архитектурного наследия дополняют встречающиеся в западных территориях многоярусные храмы белорусского типа. Весомое значение в развитии культуры Брянщины имело старообрядчество, которое выразилось в своеобразных архитектурных произведениях, сохранившихся на территории юго-западных районов области. На территории Брянского региона творили такие всемирно известные архитекторы, как Джакомо Кваренги (Усадьба графа П.В. Завадовского в с. Ляличи, Усадьба М.П.Миклашевского в с. Понуровка), Антонио Ринальди, Жан-Батист Деламот (оба – Собор Воскресения, г. Почеп) и другие.

К наиболее интересным памятникам церковного зодчества относятся Церковь Рождества Богородицы в Старом Ропске Климовского района, сооружения Свенского монастыря, Троицкий собор в Трубчевске, собор Рождества Христова в Стародубе, Воскресенский собор в г. Почепе, церковь св. Екатерины в с. Ляличи Суражского района. Интересна церковь Преображения в с.Великая Топаль Клинцовского района, выполненная в редком псевдогоготическом стиле. Уникален для России бескупольный храм Преображения в с.Творишичи Жирятинского района, построенный помещицей Безобразовой в виде ковчега. Особенной оригинальностью отличается церковь Успения в с. Радогощь Комаричского района, композиция которой говорит об авторстве талантливого

зодчего. Большинство сохранившихся памятников церковного зодчества переданы сегодня в пользование религиозных организаций и используются по прямому назначению. [1]

От графа Завадовского и наследия Кваренги в Ляличах осталась церковь Святой Екатерины. Расположенная поодаль, в былые времена она составляла с усадьбой единый ансамбль. Два столетия назад суражское село Ляличи славилось на всю страну. Усадьбу в Ляличах современники называли „жемчужиной архитектуры“. По красоте она состязалась со столичными дворцами. Сегодня о былой роскоши напоминают лишь монументальные руины. Спланировал усадьбу итальянский архитектор Джакомо Кваренги, построивший Смольный институт, Эрмитажный театр и Академию наук в Санкт-Петербурге.

Завадовский известен как первый в России министр народного просвещения и фаворит императрицы. Ему Екатерина II и пожаловала в 1775 году за заслуги в русско-турецкой войне Ляличи. В 1780 году он начал строить знатную усадьбу. Но нынешнее поколение местных жителей об этом почти забыло.



*рис.1 Фото церкви Святой Екатерины в Ляличах,  
Суражский район, Брянская обл.*



*рис2. Фото церкви Святой Екатерины в Ляличах,  
Суражский район, Брянская обл.*

До развала Советского Союза власти успели накрыть храм, вставить двери, расчистить завалы, отремонтировать пол и восстановить ограду. В 2011 году по губернаторской программе перекрыли купола и частично обновили фасад. На рис.1,2 представлены фото церкви Святой Екатерины, современный вид, фото с сайта skybryansk.ru.

Хотя внутри церковь не видела ремонта больше века, десять лет назад в ней возобновили богослужения. А в 2014 году под древними сводами впервые за долгое время возобновились венчания.

Этот памятник зодчества и садово-паркового искусства эпохи классицизма признан объектом культурного наследия федерального значения. Но желающим непросто увидеть даже то, что от него осталось - по пути к историческому месту даже указателей нет.

Судьба церкви Святой Екатерины в Ляличах это, тем не менее, скорее, исключение из правил. Многие дома и храмы на Брянщине, связанные с именами выдающихся деятелей культуры России, уже исчезли. Так в Хотылёве от усадьбы княгини Марии Тенишевой, которую называли гордостью

страны и у которой гостил и творил художник Илья Репин, остался лишь выразительный исторический ландшафт. Но некоторые графские и дворянские имения, в том числе видного полководца Петра Румянцева в Великой Топали, пока в удовлетворительном состоянии. На рис.4 представлено фото разрушающегося здания Спасо-Преображенской церкви, с.Великая Топаль. Эти памятники возможно сберечь для потомков, но как реализовать это на практике, никто не знает наверняка, поскольку одного энтузиазма недостаточно. [2]



*рис.3 фото Спасо-Преображенская церковь, с.Великая Топаль, Клинцовский район, Брянская обл.*

Другим примером, плачевного состояния исторических сооружений, являются руины деревянной старообрядческой церкви, обнаруженные брянским краеведом-любителем В. Беляевым в Стародубском районе. Он узнал от настоятеля старообрядческой церкви Георгия Победоносца в селе Елионка отца Александра, что в деревне Лужки в здании закрытой деревянной школы есть уникальные росписи старообрядцев. Оказалось, что еще до революции 1917 года в деревне была деревянная старообрядческая церковь. Во времена религиозных гонений храм разобрали и из его бревен построили школу – росписи надолго оказались спрятаны за толстым слоем дранки



и штукатурки. Сейчас с виду еще крепкое бревенчатое здание в необычном стиле стоит заброшенное и ветшает. На рис.4 представлен вид сохранившихся росписей.



*рис.4 Остатки росписи на деревянной стене старообрядческого храма д.Лужки, Стародубский район, Брянская область.*

Очень важно начать путь в сторону сотрудничества в области церковно-общественных отношений, особенно в деле восстановления и сохранения культурно-исторического достояния нашей Родины, совместного осмысления проблем духовного, культурного, нравственного и патриотического воспитания подрастающего поколения и молодежи.

На Брянщине немало исторических церковных комплексов, которые реально связать в туристические кластеры и сделать экономически выгодными. Но дело не только в прибыли. Это и возможность воспитать в молодёжи патриотизм, привить любовь к истории родного края.

В мае 2019 состоялось знаковое событие для православного сообщества Брянщины - I Региональная

православная конференция „Обряд и традиция: Православие на Брянской земле“, организованная по инициативе Правительства Брянской области и Брянской митрополии.

Впервые в современной истории региона на одной дискуссионной площадке собрались представители Правительства Брянской области, духовенства и верующих Русской Православной Церкви, Русской Православной Старообрядческой Церкви, Русской Древлеправославной Церкви. В конференции также приняли участие представители научного сообщества, в том числе и студенты-теологи факультета истории и международных отношений Брянского государственного университета им. акад. И. Г. Петровского.

В ходе конференции были затронуты важнейшие вопросы сохранения историко-культурного наследия старообрядчества в Брянской области, реставрации памятников архитектуры, совместной работы в деле нравственного воспитания молодежи, создания музея старообрядческой культуры. Планируется так же запуск тематического туристического маршрута — в связи с грядущим 400-летием со дня рождения пророка Аввакума, празднования которого пройдут на федеральном уровне в 2020 году.

Будем надеяться, что подобные встречи представители Правительства Брянской области, духовенства и верующих станут систематическими и всю мощь культурно-исторического наследия православия удастся сохранить и использовать для нравственного развития и воспитания молодежи.

## ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

Брянщина может лишиться уникальных росписей старообрядцев. <https://gorod-tv.com/news/obschestvo/62074>.

Дорошенко Е. Есть ли у памятников архитектуры на Брянщине шанс уцелеть? // Еженедельник „Аргументы и Факты“ № 4, 23.01.2019 <https://bryansk.aif.ru/culture/>

Православная энциклопедия. <http://www.pravenc.ru/text/153531.html>

Фото <http://skybryansk.ru>

**Belous Natalya ,Ph. D. in pedagogics**

**Vakulina Elena ,Ph. D. in pedagogics**

*Russia, Bryansk State University*

**SPIRITUALITY AS A BASIS OF MORAL  
EDUCATION AND PATRIOTISM: CULTURAL  
ORTHODOX LEGACY IN BRYANSK REGION**

---

Resume

---

The article contains incomplete review of historical Orthodox monuments and objects of History including those belonging to Old Believers. Also, the article provides brief historical background regarding the formation of Orthodoxy and Old Believers' Church in that region. Issues of interaction between the Government of Bryansk Region, clergy and believers are also being discussed.

Keywords: Orthodoxy, Old Believers' Church, Legacy of Architecture, Cultural Legacy, Preservation of Historical and Cultural legacy of Old Believers.

---

УДК 271.2-526.62(470.333)

**Мищенко Т.А.**

*к.и.н., доцент ФГБОУ ВО,  
„Брянский государственный университет,  
имени академика И.Г. Петровского“,  
филиал БГУ в г. Новозыбкове*

---

**ЛЕГЕНДА ОБ ИКОНЕ КАК  
ОБЪЕДИНИТЕЛЬНАЯ ИДЕЯ  
МЕСТНОГО СООБЩЕСТВА  
(на примере местночтимой  
иконы Богородицы Одигитрии  
Смоленской в г. Новозыбкове  
Брянской области)**

---

Аннотация

---

В качестве объединительной идеи, значимого символа для жителей российского пограничья рассматривается легенда об образовании города Новозыбкова старообрядцами и почитание иконы Богородицы Одигитрии Смоленской всеми христианскими конфессиями местного сообщества. Историческая память об этой и других христианских святынях актуальна, она обсуждается на местных форумах, в церковных общинах, культурных институциях.

Ключевые слова: Богородица Одигитрия Смоленская, местночтимая икона, крестный ход, полиэтничность, многоконфессиональность, объединительный символ, г. Новозыбков

---

Город Новозыбков известен как центр старообрядчества на юго-западе России. В то же время, это территории пограничья Российского государства и Речи Посполитой в течении нескольких столетий, часть обширного традиционного региона Восточного Полесья, что существенно влияло на этнический и конфессиональный состав населения.

В начале XX в. население бывших раскольничьих слобод севера Черниговщины представляло пеструю картину по признаку вероисповедания. По данным на первое января 1912 г. в Черниговской губернии проживало 72 716 старообрядцев разных толков: старообрядцев приемлющих белокриницкое согласие 34 931 человек, беглопоповцев (Лужковского, Диаконово, Ветковского согласия) – 19 534, беглопоповцев (поморского толка) – 18 251 человек [7.С.518]. Город Новозыбков на рубеже веков выступал как быстрорастущий промышленный и торговый центр, в котором было 24 предприятия, из них 10 фабрик, 2210 домов. Количество жителей превысило 20 тыс., при этом в городе действовало 10 церквей, 2 синагоги и 1 костел [6.С.6]. В таком разнообразии культур не могли не сформироваться какие-то объединительные идеи и символы, которые сохранялись в коллективной памяти жителей и переживались потомками, как примеры силы духа, взаимодействия, терпимости к иноверцам, но соседям и согражданам.

История города связывается в памяти местных жителей с легендой об обретении иконы, как о чудесном знаке – поселиться именно на этом месте: „Икона Одигитрии Смоленской, по преданию, была найдена на дереве, во время привала бежавших из Центральной России от преследований Никона старообрядцев. Это они сочли за Божий знак остановиться на жительство в этом месте. Часовня и храм были поставлены именно на месте находки. Там даже (возле моста) бил родник, который позже, уже в советское время, засыпали.



*Фото 1. Икона Одигитрии Смоленской. XVIII в.*

Именно этой теме посвящен памятник, поставленный несколько лет назад чуть выше по течению Зыбкой. В дальнейшем следы этой иконы затерялись, хотя есть несколько предположений“ [1].



*Фото 2. Община Рождественско-Никольского храма г. Новозыбкова  
(фото с официального сайта <http://hramnadkarnoj.ru/>)*

Священник Рождественско-Никольского храма отец Сергей (Бедный) историю возникновения города ведет от легендарного места, где явилась икона беглецам- старообрядцам из Центральной России: „Существует предание, что когда наши предки искали место поселения ...после статей царевны Софьи в 1680-х гг. ...набрили на это место, заночевали. Утром на дереве обнаружили икону Богородицы. Посчитали, что это благой знак. Срубили для иконы часовню и здесь рядом поселились... Я в детстве думал – кому было нужно построить храм в низине, на болоте. Здесь течет речка Зыбкая из озера... Потом построили храм- моленную. Изначально-Никольский храм, а напротив две церкви – Рождества Христова и Рождества Богородицы. В XIXв. при переходе в единоверие храмы вместе с имуществом перешли к новообрядцам. Старообрядцы продолжали ходить молиться к Чудотворной иконе в часовню при храме“[4].

О подобных настроениях в среде старообрядцев сер.-вт. пол. XIX в. свидетельствуют воспоминания местного иконописца Василия Родионцева: „Таковыми книгами и выписками наши начетчики насеяли в мое юное сердце много всякого зла и великую ненависть к греко-российской православной церкви, так что я проходил мимо православных храмов, не молясь св. иконам, стоящим на вратах церковных, и перестал ходить к местно-чтимой иконе „Смоленской“, стоящей и доньне в каплице, при Никольской единоверческой церкви в г. Новозыбков“ [2].

Единоверие, оставаясь формальным правительственным повелением, не могло примирить представителей разнообразных старообрядческих толков и согласий. В. Родионцев описывает ситуацию рубежа 1870-1880-х гг. в Новозыбкове: „На 12-м году от рождения, пришло мне на мысль, почему это мы не ходим ни в какую моленную. Однажды я спросил бабушку Пелагию: „есть ли у нас моленная в Новозыбкове лужковскаго согласия?“. Бабушка ответила: „Есть“. — „А почему же мы в нее не ходим?“ - спросил я. Бабушка ответила: „Потому не ходим, что иногда заходят в нее молиться из белокриницкаго согласия“. Я положил намерение непременно побывать в моленной за службой, и в один воскресный день, часов в 7 утра, вышел я из дома на широкою, так называемую, „Миллионную“ улицу и вижу: идут

люди к службе! Я спрашивал проходящих, кто куда идет. Одни отвечали: „в дьяконовщину“, другие „в окружницкую“, третьи „в противуокружницкую“, наконец кто-то сказал, что идет „в Изотову“, лужковского согласия. Я рад был такому спутнику и с ним первый раз вошел в моленную“ [2].

Священник Рождественско-Никольского храма Сергей (Бедный) так объясняет, почему этот храм и почитаемая икона Смоленской Божией матери привлекали христиан разных конфессий: новообрядцев и старообрядцев: „Приписывали к единоверию не только старообрядческие слободы, но и другие села. Например, приезжали крестьяне из Ягодного на Сенной рынок, что поблизости от нашего храма. Ставили там обозы и приходили на богослужение“ [4]. Он также упоминает о сомнениях старообрядцев – стоит ли молиться рядом с другими людьми: „Моя бабушка рассказывала, что женщина-старообрядка пришла молиться к этой иконе. А сама посомневалась, ведь сюда приходят разные люди, недостойные. Женщина была наказана слепотой и после покаяния Господь вернул ей зрение“ [4].

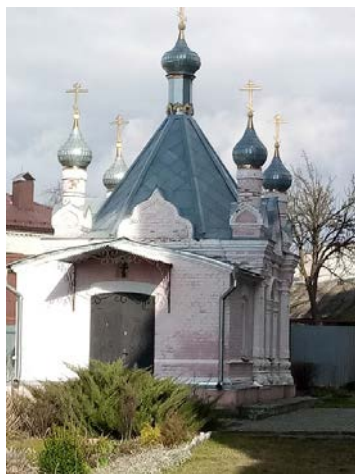
Схожие сомнения были свойственны и Василию Родионцеву, что мы обнаруживаем в воспоминаниях иконописца: „В Федосьиной обители была игуменьей инокиня Аполлиария, 85 лет от рождения, женщина много начитанная, по мнению старообрядцев, и я с ней часто беседовал о многих предметах. Видя мою ревность о вере и попечение о истинном пути ко спасению, мать моя стала сетовать на меня, что при этом я перестал ходить к чудотворному образу Смоленской Божией Матери. „Ты знаешь, — говорила мать, — что Она, Заступница, помогала мне во вдовстве моем и тебя покрывала в сиротстве; а ты не только сам забыл о Ней, но и другим внушаешь не ходить к Ней, Заступнице“. Я на это ей отвечаю: „Аще нечестивий держат место свято, да бегаеши от него“. А там, когда бы не пришел, всегда полно „хохлов“: как с ними молиться! „Яко святити очищают, тако нечестивии оскверняют“ (Кормчая). Мать возражала: „Так ты сходи туда пораньше, когда хохлов там нет, — сходи и помолись Ей — Заступнице; а не послушаешь меня, ответишь Царю Небесному“. Такие слова говорила мать со многими слезами. Я решился спросить об этом у инокини Аполлиарии. Она дала такой совет: „Иди чадо; послушай



матери. А чтобы не смешалась твоя молитва с хохлацкой, то ты для этого расстели платок, стань на него и молись: тогда к тебе ничего не пристанет!“ Я спросил: „Есть ли об этом где писано?“ — „Я сама читала, чадо, только не запомнила в какой книге это писано, — ведь мне уже идет девятый десяток лет!“ Совета почтенной инокини я послушался, стал ходить к чудотворному образу: возьму, бывало, старопечатный канонник, пойду в полночь в каплицу и читаю канон „Одигитрии Смоленской“; а когда случалось запоздать, и крестьяне заставляли меня еще не окончившим канона, тогда я молился стоя на платке, по совету матери Аполлинаруи“ [2].

Внимание и почитание христианами различных конфессий новозыбковской „Одигитрии-Смоленской“ привело к строительству в 1880-х гг. каменной каплицы в неорусском стиле на средства купца А.И. Шведова. Подтверждение находим в статье из Черниговских Епархиальных Ведомостей об освящении в Новозыбкове Вонифатьевского храма 17 сентября 1896 года:

„Преосвященнейший Владыка осматривал вновь устроенное А.И. Шведовым прекрасное здание для церковно-приходской школы при Николаевской церкви и каменную новоустроенную часовню для местно чтимой чудотворной иконы „Одигитрия“ [9.С.754].



*Фото 3. Часовня (фото автора)*

Установились своеобразные правила посещения иконы в каплице, о чем рассказала краевед, библиотекарь, заслуженный работник культуры Брянской области Афонина Наталья Михайловна: „В капличку можно было прийти и днем, и ночью. Там всегда горели свечи и стояли живые цветы. Считалось, что их принято нести с собой, ставить у иконы. Могли ее посещать старообрядцы разных толков и согласий, новообрядцы, единоверцы“ [3].



*Фото 4. Афонина Н.М. (фото автора)*

Наталья Михайловна исследовала церковные святыни нашего края и в докладе „Чудотворные и местно чтимые иконы Божией Матери на территории Новозыбкова и Новозыбковского уезда“ опиралась на воспоминания местных жителей: „... Кроме печатных источников, существует людская память. Моя бабушка, 1895 года рождения, была прихожанкой Никольской единоверческой церкви. Она была глубоко верующим человеком, и у меня нет сомнений в истинности ее рассказа. В нашей семье всегда знали о существовании этой иконы и печалились об ее утрате для города. Более того,

и бабушка, и мама рассказывали мне, как она выглядела: „небольшая, со школьную тетрадь, толщиной около полу-сантиметра, литая, очень тяжелая для своих размеров, по виду – золотая“. Икона эта находилась в нашем доме около пятнадцати лет (1932-1947 гг.). При закрытии храма ее взял дедушка, который служил там пономарем. Бабушка показывала мне полочку за большой иконой Воскресения Христова, куда святыню прятали, если в дом приходили посторонние. Мама до конца своих дней считала себя виновной в том, что икону отдали в частные руки (не в храм!) – регенту храма в честь чуда Архистратига Михаила в Хонех Павлу Ивановичу. Отдали, потому что испугались репрессий за сокрытие ценности от государства. Мои родные были уверены, что икона золотая – она сияла все 15 лет, хотя мама говорила, что ее никто не дерзал чистить ее. По словам бабушки, Павел Иванович скоро умер, жена его тяжело заболела, и ее забрали дети в Москву. Узнать о дальнейшей судьбе иконы мне не удалось. Бабушка была уверена, что однажды в пасхальную ночь икона спасла наш дом и спящих в нем двух маленьких детей от пожара“ [3].



*Фото 5. Титова Анастасия Петровна (с супругом), 1882 г.р., родилась в г. Новозыбкове, прихожанка единоверческого храма в честь Николая Угодника (из личного архива Афониной Н.М.)*

Почитание святынь объединяло жителей края, который в начале XX стал еще более полиэтничным и многоконфессиональным. К 1914 г. только в Новозыбкове и Новозыбковском уезде проживало 36 677 старообрядцев. Старообрядцы составляли более 50% населения города и уезда, но выросло также число православных и иудеев. Это было вызвано притоком православного населения, вызванного отменой крепостного права и началом промышленного переворота. В конце XIX в. в Черниговской губернии, входившей в черту оседлости, резко возросла численность еврейского населения. Но, тем не менее, число старообрядцев в Новозыбкове оставалось подавляющим по сравнению с другими вероисповеданиями [5.С.94].

Высокие религиозные чувства вызывали торжественные крестные ходы. Иконописец В. Родионцев описывает свои чувства и сомнения, мечты о воображаемом месте в мире, где все святыни праведные и принадлежат последователям древнего христианства: „Когда бывали у нас крестные ходы во время архиерейских приездов, во время высокаторжественных дней, и приносили чудотворный образ Николы Чудотворца из Покровского монастыря, тогда жители г. Новозыбкова, как православные, так и все почти старообрядцы, ходили за крестным ходом. Ходил и я; но когда совершали православные молебствие на открытом воздухе, я становился в дали, боясь молиться вместе с ними.

С крестных ходов возвращался я домой всегда с большим смущением; какая-то тоска давила мое сердце; я невольно думал: „Как хорошо у церковных! Какое торжество! Счастливы были наши предки, жившие во время благочестия, когда все это у них было! И за что нас Бог так наказал, что все это благолепье стало никонианское!“ В одно время, беседуя с своими начетчиками в саду, я не скрыл от них этой мысли, — говорю им: „Нет ли на земле такого места, где была бы такая церковь, в которой бы все принадлежащее церкви сохранилось в целости, — и священство в трех чинах, и таинства, и внешнее благолепие?“ Старики сказали: „Есть один остров, на котором наших христианских 40 церквей, с полной иерархией и таинствами, но только это очень далеко. И дали мне рукописную книжку под названием: „Путешественник

инока Михаила“. Действительно, в том „Путешественнике“ говорится о каком-то острове за Китаем“ [2].

Сохранилось интересное воспоминание новозыбковского священника, настоятеля единоверческого храма в честь Преображения Господня, Григория Григоровского, посетившего в 1898 году Климов: „Каждый год 9-го мая, часов в шесть утра, приносятся из Климовского Покровского единоверческого монастыря местно чтимый образ Божией Матери и большой, очень древний, чудотворный образ Святителя Николая. В этот день, рано утром, из единоверческих церквей выходят священники в облачениях, со святыми иконами, и сходятся в назначенном пункте и потом с пением святых песен, при колокольном звоне, в сопровождении массы народа, отправляются за город для встречи вышеназванных образов. Встретив образа, возвращаются обратно в город, причем два вышеназванных монастырских образа вносятся в Христорожественскую церковь, откуда впоследствии, недели через три-четыре, таким же порядком, с такой же торжественностью и при таком же многочисленном стечении народа относятся в монастырь... Когда мне в первый раз пришлось участвовать в этом крестном ходе, я был поражен чудной картиной проявления восторженного религиозного чувства. Когда мы вышли за город и взору представились чуть ли ни на протяжении трех верст многочисленные толпы народа, с четырех часов утра с нетерпением ожидавшие чудотворный образ Святителя Николая, и когда вдали показалось шествие с образами, эти толпы народа заволновались и хлынули навстречу ему, когда, наконец, произошла встреча крестных ходов, и все вместе соединились, то восторженному религиозному чувству не было конца“ [8.С.359].

Тема святынь-покровительниц присутствовала в коллективной памяти послевоенного поколения горожан. Посетитель форума сайта „Новозыбков.ру“ в обсуждении темы „Горит неугасимая лампада“ рассказал такую историю, связанную с чудотворной новозыбковской иконой Богородицы: „Писатель из Новозыбкова Евгений Мосягин, ныне живущий в Москве, рассказал мне как-то такую историю из своей жизни. Вскоре после освобождения города он, прибыв из партизанского отряда, ждал призыва в армию и однажды

поздно вечером, возвращаясь домой по Кладбищенской улице, заметил одинокий свет в окне единственный на всю улицу. Заглянув в окно, он увидел в комнате женщину с ребенком на руках, которая нежно укачивала его. Когда он вернулся домой на соседнюю Шеломовскую улицу, и рассказал об этом родителям, они не поверили, ибо этот дом был давно брошен хозяевами и забит. Когда на другой день Мосягин вернулся на это место, то действительно, окна и вход были забиты, причем, давно. Лишь после он понял, что увиденное им было явлением Богородицы, которое он запомнил на всю жизнь. Причем, сам он не был в то время религиозным человеком. Значить это могло только одно, город, только переживший оккупацию, по-прежнему, был под покровительством этого Образа“ [1].

Община Рождественско-Никольского храма заказала у старообрядческих иконописцев в Москве икону, которая запечатлела момент обретения Иконы Пресвятой Богородицы первопоселенцами.



*Фото 6. Икона Обретения (фото автора)*

Для современного человека, жителя или выходца из города Новозыбкова, по-прежнему важно символическое покровительство этой иконы, объединяющей христианские конфессии, о чем говорит обсуждение на форуме „Горит неугасимая лампада“: „В тропаре об иконе Одигитрии говорится как о хранительнице града, где она пребывала: „Радуйся, Одигитрие, радуйся: Тобою нерушим наш град сохраняется...“ (песнь 4-я)“ [1].

### СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

[Http://forum.novozybkov.ru/viewtopic.php?f=13&t=289](http://forum.novozybkov.ru/viewtopic.php?f=13&t=289)

Воспоминание о моей жизни в старообрядчестве и обращении в лоно святой Соборной и Апостольской Церкви В.Родионцева. Издана: Москва, типография Г.Лисснера и А. Гешеля, Воздвиженка, Крестовоздвиженский пер., д. Лисснера, 1897.

Записано от Афониной Натальи Михайловны, 1956 г.р., родилась в г. Новозыбкове

Записано от о. Бедного Сергия Александровича 1963 г.р., род. в г. Новозыбков Брянской обл.

Мищенко В.В. Этнос старообрядчества и сектантства второй половины XIX - начала XX вв.: по материалам Черниговской и Орловской губерний. Брянск. 2011.

Новозыбковский краеведческий музей. Путеводитель по экспозиции музея. Отдел истории дореволюционного периода. Тема I. Возникновение и развитие города Новозыбкова./ Сост. И.Кеслер. Злынковская типография. 1963г. С.6

Скворцов В., Малоархангельский М. Миссионерский посох. Т. I. СПб., 1912. С. 518.

Черниговские епархиальные ведомости 1896., С. 359

Черниговские епархиальные ведомости 1898. С.754

**Mischchenko T. A.**

**THE LEGEND OF THE ICON AS A UNIFYING  
IDEA OF THE LOCAL COMMUNITY  
(on the example of the locally venerated icon  
Odigitria of Smolensk in Novozybkov,  
Bryansk region)**

---

Abstract

As a unifying idea, a meaningful symbol for the residents of the Russian border is considered a legend about Foundation of the city of Novozybkov old believers and the veneration of the icon of the virgin Hodegetria in Smolensk all Christian denominations of the local community. The historical memory of this and other Christian shrines is relevant and discussed in local forums, Church communities, and cultural institutions.

Keywords: mother of God Odigitria of Smolensk, locally venerated icon, procession, polyethnicity, multiconfessional, unifying symbol, Novozybkov

---





## II

# СВЕТИТЕЉИ И ИДЕНТИТЕТ ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА



---

## СВЕТИ САВА ИЛИ ПУТ КА СОПСТВУ КАО БОРБА ПРОТИВ „ГОСПОДА ТАМЕ ОВОГА СВЕТА“

---

Сажетак

Раскол из 1054. год. био је само громка објава да је sazрела одлука Запада, да крене у потрагу за самим собом. У геополитичком смислу то је значило да је Запад одлучио да изгради други геополитички пол у Риму, насупрот Константинопољу. Био је то ризичан али, накнадно се показало, исплатив потез. У то време Запад је био у хаосу и безнађу. Ватикан је таворио на маргини друштвених збивања, очајан због своје немоћи и немоћан да измени свој очајни положај. Један хроничар тога доба, Виљем од Тира, писао је: „У скоро свим деловима земље, вера је пропала. Међу људима више не влада страх од Господа. Правда је нестала и међу народима влада насиље. Преваре и издаје су се надвиле над свима. Врлине су нестале јер су бескорисне. Уместо њих сада влада зло.“ Али у наредних два века, од Првог до Четвртог крсташког похода, Запад ће прогутати и сварити све што се у култури, уметности, науци, књижевности и филозофији, дало отети или прекопирати на простору Палестине, Либана и Сирије.

---

\* Правник, аутор више монографија и научних радова из религије и правних наука

Зато, када данас говоримо о кризи идентитета на Западу, то значи да су пресахнула сва изворишта са којих је Запад вековима захватао и синтетизовао бистре и свеже идеје. Остало је само још православље. Али Запад једноставно нема „стомак“ за тако јаку „храну“! Пробавни органи културе и цивилизације на Западу исувише су навикнути на синтетичку исхрану, тако да им природна и здрава духовна храна православља изазива грчеве у „стомаку“.

Велика је тајна историје зашто је Запад био способан да свари арапску алхемију, јеврејску кабалу, халдејску астрологију, античке мистерије и египатску магију, али култура и цивилизација изграђене на православним темељима није дотакла Запад чак ни површно.

У раду се, дакле, бавимо питањем утицаја Светог Саве на развој сопства (идентитета) православних Срба, а централно питање је свакако душа.

Душа је велика тајна срца. Зато нас свети оци стално упозоравају: чувајте чистоту својег срца! Да вам на уста не излазе гадости, чувајте чистим ваше срце. „Сврх свега што се чува чувај срце своје, јер из њега излази живот“ (Св. Григорије Ниски).

Кључне речи: Православље, Свети Сава, сопство, идентитет, светитељи, доброта, религија срца

---

## 1.

Кад кажем *сопство* уместо идентитет, не мислим само на термилошко разлику између два израза од којих је овај други стран нашем језику него желим, пре свега, да се оградим од оног дела света који непрекидно генерише нове идентитете и тако доминира над духовним животом појединаца, а преко њих и над читавим народима. Нужно је да се ова разлика између

сопства и идентитета држи стално на одстојању како би се истомешљеници лакше препознали. Православни народи не производе нове идентитете него само баштине баштину предака: ми чувамо, негујемо и предајемо предање које смо наследили од предака. То је темељ нашег сопства.

То је и ватрена граница између Истока и Запада. Граница где се додирују: фаустовски свет Запада и мистични свет Истока. Граница која се протеже од Финског залива до реке Саве а затим скреће на запад где се поклапа са границом Српске крајине и завршава се код Задра – то је граница од које почиње прозелитизам Ватикана, али истинска граница између ова два света пролази тачно по средини људског срца, тамо где је по православном предању средиште људске душе. Душа је велика тајна срца. Зато нас свети оци стално упозоравају: **чувајте чистоту својег срца!** Да вам на уста не излазе гадости, чувајте чистим ваше срце. „Сврх свега што се чува, **чувај срце** своје, јер из њега излази живот“ (Св. Григорије Ниски)<sup>1</sup>; „није оно Јудејац што је споља, нити је оно обрезање што је споља, на тијелу, него је оно Јудејац који је то изнутра, и обрезање је **обрезање срца** духом а не словом“ (Св. Апостол Павле)<sup>2</sup>.

Осим умног памћења, говорили су Свети Оци, постоји и *памћење срцем*. Зато су срце називали „књигом савести“. „Човек ће на Страшном суду“ – каже Архимандрит Рафаил (Карелин) – „видети цео свој живот управо захваљујући томе што ће књига памћења срцем бити отворена и дешифрована.“<sup>3</sup> А да би књига била читљива, странице треба да су беле и чисте. Отуда бројна упозорења. Св. Исак Сирин: „Срце своје **чувај чисто** од телесних прљавштина.“<sup>4</sup> Св. Теофан Затворник: „Ко започне да пази на себе истински и учврсти се у овој пажњи, тај ће у сваком тренутку добијати од себе самога убедљиве поруке у смирењу. Јер тада ће се открити колико нечистоте лежи **на дну срца**.“<sup>5</sup> Св. Максим Исповедник: „Господ је зрно горушичино што у Духу се вером **засејава у срцима**

1 *О врлини* (Београд, 2008, стр.37)

2 *Римљанима*: 2; 28,29

3 Архимандрит Рафаила (Карелин): *Хришћанство и модернизам* (Манастир Подмаине, 2011, стр.14)

4 *Подвиг (аскеза) у нашем животу* (Епархија тимочка, 1998, стр.65)

5 *Писма о хришћанском животу* (Београд, 2007, стр.54)

оних што га примају.“<sup>6</sup> Св. Јован Кронштатски: „Једно од најјачих лукавстава ђаволских јесте **раслабљење срца**, а са њим и свих духовних и тјелесних снага – љеношћу: у срцу ти пресахњује вјера, нада и љубав, постајеш безвјеран, потиштен и безосјећајан према Богу и према људима – *со обљутавела*.“<sup>7</sup> Св. Јован Лествичник: „Поробљење је насилно и невољно **завођење срца** или трајно општење са предметом, које разара наше добро душевно здравље.“<sup>8</sup>

Тако и наше јутарње молитве упућујемо Оцу и Сину и Светоме Духу да нам сачува срце од грехопада и прљавштине. „Из постеле и сна подигао си ме, Госпде; ум мој просвети и **срце**, и усне моје отвори да Те славим, Света Тројице“; „Прими, Госпде, глас молитве моје као и светих умних сила Твојих, и дај да ти **чистим срцем** и смиреним духом приносим хвалу са нечистих усана мојих“; „И даруј нам да **бодрим срцем** и трезвеном мишљу пређемо сву ноћ овога живота“; „**Срце чисто** саздај у мени, Боже, и дух прав обнови у утроби мојој“; „Жртва је Богу дух скрушен, **срце скрушено** и унижено Бог неће одбацити.“<sup>9</sup>

Кад кажем *пут* немам на уму оно значење које му придаје таоизам. У таоизму пут је трагање, наслућивање, па и лутање, с обзиром да се израз *tao (dao)*, у зависности од смисла и контекста, може превести и као: моћ, бог, логос, апсолут...<sup>10</sup> У православљу, међутим, нема таквих нејасноћа. Јасно се зна: пут је „уска стаза“ која води ка спасењу. Стаза коју је открио Господ Исус Христос, коју су прокрчили мученици за веру и

6 *Гностички стослови* (Београд, 1996, стр.69)

7 *Мисли* (Манастир Св Петке Изворске, 2011, стр.35-36)

8 *Лествица* (Епархија рашкопризренска, стр.149)

9 *Православни молитвеник* (Београд, 2011, стр.14,16,18,19 и 24)

10 Лао Це каже: „Пут, по себи, налик је оном/ виђеном у сну, нечему што измиче и нестаје./ У њему живе слике што измичу и нестају./ У њему живе ствари налик сенкама у предвечерје./ У њему живе језгра, ситна, али истинска,/ уоквирена истином.“ Истовремено и празнина и пуноћа: „Пут је празнина./ испробана, али никад пуна:/ провалија је то, претку налик/ од кога потиче све постојеће.“ И кретање и мировање: „Кретање пута састоји се повратку;/ слабост је његова највећа врлина.“ /.../ „Свет можеш упознати / не напуштајући кућу своју./ Пут можеш сагледати/ не отварајући прозоре.“ Једном речју: tao (dao) је противречност унутар онога што „Таоизам“ именује као *Једно*. (Ова назнака изнуђена је чињеницом да се у последње време и код нас појављују проповедници „источњачких вештина“ и „филозофије“: будизма, зен-будизма, јоге, таоизма итд. Потрбно је, дакле, да се оградим овом упутницом, како не бих био погрешно схваћен када израз „пут“ употребљавам у смислу духовног успињања и сазревања.)

утабили свети оци и светитељи. Ту нема лутања јер је ова стаза обележена јасним знацима: Божјим заповестима!<sup>11</sup>

Кад кажем бекство, мислим на бекство Растка Немањића у манастир Св. Пантелејмона на Светој гори. То није кукавичко напуштање бојног поља него „одвајање од свега онога што преко чула делује.“ - како каже Св. Максим Исповедник.<sup>12</sup> То је напуштање „Царства земаљског“ ради сједињења са „Царством небеским“. „Они који започињу овај подвиг, да би поставили сигуран темељ треба свега да се одрекну, треба све да презру, све да исмеју, све да одбаце.“<sup>13</sup> Да одбаце, не да би се разоружали него, напротив, да би се наоружали за борбу против „духова злобе у поднебесју“. Јер наша борба је духована а не телесна. „Јер не ратујемо против крви и тијела...“<sup>14</sup>

Сада, пошто сам разложио основне појмове, могу да поставим и питање око којег се, као око каквог стожера, слажу сламчице овог огледа: **шта се дешава када са идентитета пређемо на сопство?** Има ли ту неке квалитативне промене и каква је корист од ње?

## 2.

Погрешно је, иако је распрострањено, мишљење да је Запад свој идентитет стекао одвајањем од једне Свете, Саборне и Апостолске Цркве на Истоку. Свој идентитет Запад је стекао током тзв. „Крсташких ратова“, у додиру са синкретизмом Леванта и Блиског истока. Идеја да се крене на тако далек пут мора да се родила у Кордоби 732. год, након победе Карла Мартела код Поатијеа и протеривања ислама из Шпаније. Пред раскошном лепотом коју су за собом оставили Арапи, сирови и полудивљи Нормани, Готи и Франци морали су да се запитају: ако се на овако малом простору стекло оволико богатство у архитектури, поезији и занатским рукотворинама, шта нас тек чека у Сирији, Либану и Палестини?

11 Зато Св. Максим Исповедник каже: „Није довољно души да страсти потчини како би обезбедила духовно благоумље, све док се врлине не стекну испуњавањем заповести.“ (Гностички стослови, стр.,39)

12 Исто, стр.35

13 Св. Јован Лествичник: *Лествица*, стр.14

14 Апостол Павле – Ефесцима: 6; 12



Раскол из 1054. год. био је само громка објава да је сазрела одлука Запада, да крене у потрагу за самим собом. У геополитичком смислу то је значило да је Запад одлучио да изгради други геополитички пол у Риму, насупрот Константинопољу. Био је то ризичан али, накнадно се показало, исплатив потез. У то време Запад је био у хаосу и безнађу. Ватикан је таворио на маргини друштвених збивања, очајан због своје немоћи и немоћан да измени свој очајни положај. Један хроничар тога доба, Виљем од Тира, писао је: „У скоро свим деловима земље, вера је пропала. Међу људима више не влада страх од Господа. Правда је нестала и међу народима влада насиље. Преваре и издаје су се надвиле над свима. Врлине су нестале јер су бескорисне. Уместо њих сада влада зло.“<sup>15</sup> Али у наредних два века, од Првог до Четвртог крсташког похода, Запад ће прогутати и сварити све што се у култури, уметности, науци, књижевности и филозофији, дало отети или прекопирати на простору Палестине, Либана и Сирије.

Зато, када данас говоримо о кризи идентитета на Западу, то значи да су пресахнула сва изворишта са којих је Запад вековима захватао и синтетизовао бистре и свеже идеје. Остало је само још православље. Али Запад једноставно нема „стомак“ за тако јаку „храну“! Пробавни органи културе и цивилизације на Западу исувише су навикнути на синтетичку исхрану, тако да им природна и здрава духовна храна православља изазива грчеве у „стомаку“.

Све до раскола из 1054. год. Запад је у културном и цивилизацијском погледу био колонија *Ромејског царства*. То признају чак и они који нису наклоњени тзв. „Византији“. Један од њих је и Саломон Ренак. „Чак се ни европски Запад није отео овом утицају“ – вели овај чувени професор уметности – „јер Византија са својим богатством, са својом разгранатом трговином, са својим споменицима који блештаху златом и стаклом, беше предмет дивљења и жеља западњака све до прве зоре ренесанса у Италији.“<sup>16</sup> Није да се нису трудили, али узалуд! – ништа од ромејске културе и цивилизације није се примило у њиховим рукама. Након крунисања за цара „Светог

15 [www.youtube.com: Крсташки ратови I и II](http://www.youtube.com: Крсташки ратови I и II)

16 Саломон Ренак: *Аполо* (Београд, 1977, стр.149)

римског царства“, 800. год, Карло Велики је отишао до Равене. Тамо је, у цркви Сан Витале, видео монументални мозаик цара Јустинијана и царице Теодоре са свитом, одушевио се и пожелео да у својој престоници у Ахену сагради копију ове цркве. Сакупио је најбоље мајсторе и занатлије тога доба. Мермерне стубове допремили су из „Византије“, јер у тадашњој Европи још не беше руке вичне овом занату. Па ипак! Резултат је био поражавајући. „Његов главни архитект, именом Ото из Метца није савладао сложеност старије зграде.“<sup>17</sup> – процедиће тешком муком, кроз зубе, Кенет Кларк.

**Велика је тајна историје зашто је Запад био способан да свари арапску алхемију, јеврејску кабалу, халдејску астрологију, античке мистерије и египатску магију, али култура и цивилизација изграђене на православним темељима није дотакла Запад чак ни површно.** Прелепа и раскошна црква Светог Марка у Венецији, саграђена око 1100. год. по угледу на цркву Светих Апостола у Константинопољу, драгуљ ромејске архитектуре, није нашла следбенике на Западу. Данас чами као сведочанство узалудног напора једне префињене градитељске вештине да оплемени дивљи свет Запада, пре него што га сирова и необуздана „воља за моћ“ не одведе у понорне дубине пакла. Али зато су витки минарети и издужени стубови џамија били довољно инспиративни за градитеље на Западу. И ево, за мање од једног века, читав Запад је прекрила шума тзв. „готичких катедрала“. Чак и данас на Западу превладава мишљење да је ово скретање са исправног правца било „напредак“. **Шта више, поменути Саломон Ренак, напуштање „византијских“ узора сматра срећном околношћу – „Јер је тај утицај био кобан, као дах смрти...“**<sup>18</sup>

### 3.

Овај парадокс остаће мистерија све док академска историјографија не напусти строго рационалистичко и просветитељско становиште. Наиме, мистерија је решава

17 Кенет Кларк: *Цивилизација* (Загреб, 1977, стр.34)

18 „Међутим“ – каже Ренак славодобитно – „чему имамо разлога да се чудимо није то што европска уметност средњег века има сличности са византијском уметношћу, но напротив то што је европска уметност, у великој мери, успела да се сачува од њеног утицаја. Томе се треба чудити, али му се и радовати.“ (*Аполо*, стр.150)

само ако се у обзир узме оно што академска историјографија одбацује као предрасуду – *демонизам*.<sup>19</sup> **Раскол из 1054. био је пад у наручје „Господара таме овога света“, што је био само почетак једног дугог путовања кроз ноћ.** Из наручја демонизма, дакле, дошао је налог да Запад крене у потрагу за самим собом. **Зато је идентитет Запада *демонски* по својем пореклу.**

Потрага за идентитетом на Западу довршиће се, то сад видимо сасвим јасно, као агонија која траје, у облику који је Освалд Шпенглер дефинисао као *фаустовска слика духа* у култури и цивилизацији Запада.<sup>20</sup> Из те слике формира се и душа човека на Западу. За Шпенглера душа је *имагинарно душевно тело* које „није никад било нешто друго него веран одраз лика у коме сазрели културни човек сагледава свој свет.“<sup>21</sup> И ево првог парадокса: Шпенглер нам говори о души а разоткрива нам *идентитет* западног човека. Будући да је веран израз *фаустовског духа*, идентитет се овде препознаје као нека врста повратне спреге између лика и одраза у огледалу: ја сам оно што видим, мислим и осећам о свету који ме окружује. Али то, истовремено, значи: ја сам у средишту света који ме окружује! Тако откривамо да је *антропоцентризам* у корену западњачког идентитета, као и све оно што је из антропоцентризама изникло: индивидуализам, егоизам, хедонизам, папизам...

А ево и другог парадокса. Са научне тачке гледишта, исправно уочава Шпенглер, *душа* човекова је необјашњива. Зато је душа најслабија карика у психологији и психијатрији. Па ипак, Запад је упорно наметао тзв. „научни метод“ - и то још увек чини! - чак и тамо где овај метод очигледно не даје никакве резултате. Ми и данас лечимо „душевне болести“ применом

19 Али демонизам је мучио и Гетеа! Ко смо ми да побијамо једног генија? Ево шта он каже: „Демонско се испољава најразличитије у целој природи, у невидљивој као и видљивој./.../ Демонско је оно што се не може објаснити памећу и умом. Ја га у својој природи немам, али сам му подложан./.../ Тако је у моме познанству са Шилером било нешто потпуно демонско; /.../ Тако не могу да се ослободим мисли да демони, да би човечанство изазивали и заваравали, понекад представљају поједине фигуре толико примамљиве да свака ка њима стреми и толико велике да нико не досегне до њих. Тако су они поставили Рафаела, чије су мишљење и дела били подједнако савршени;/.../ Тако су они поставили Моцарта као нешто недостижно у музици. А у поезији је такав случај са Шекспиром.“ (Ј.П.Екерман: *Разговори са Гетеом* – Београд, 1976, стр.103-104)

20 Освалд Шпенглер: *Пропаст Запада* (Београд, 2010, стр.259-366, одељци: *Слика душе и осећање живота и Фаустовско и аполонијско сазнање природе*)

21 Исто, стр.262

научних метода, а да наука још није дала егзактну научну дефиницију људске душе. Зато што је одбацио *мистицизам* и све рационализовао, **Запад је изгубио појам душе и „знање“ о души - тиме и везу са вечношћу! - будући да је људска душа вечна и бесмртна на један мистичан начин који не подлеже научном објашњењу.** Извесно „знање“ о души сачувало се само на Истоку, док је на Западу преовлађујући појам људске *суверене воље*. Одлучујући чинилац у формирању идентитета на Западу био је онај тренутак када је воља изједначена по вредности и значењу са појмом *моћи*. Овај изум приписује се Ничеу - мада погрешно! - јер процес изједначавања воље и моћи може се пратити најмање пет векова уназад, све до првих корака италијанске „Ренесансе“. Ниче је само уочио тај процес и дао му финале које је са православне тачке гледишта неприхватљиво. Али његови дубоки увиди у кризу идентитета на Западу и данас су актуелни и подстицајни.

Ниче је први јавно проговорио да је *нихилизам* у корену идентитета на Западу: „*вера у категорије разума* узрок је *нихилизма* – ми смо мерили вредност света према категоријама које се *могу само применити на чисто фиктиван свет*.“<sup>22</sup> Од тог доба па до данас *нихилизам* на Западу је еволуирао у правцу онога што је Ниче препознао као потребу за разарањем. „*Нихилизам*“ – каже Ниче – „није само размишљање о узалудности, и није само вера да све заслужује да пропадне; него ту човек сам узима ствар у своје руке, сам *разара*...“<sup>23</sup>

Назовимо ово *нихилизам разарања*.<sup>24</sup> Систем који одриче вредност свим вредностима окренуо се против својег „господара“. (Не и против „творца“ јер је његов творац „Господар таме овога света“!) *Нихилизам* је данас дошао

22 Фридрих Ниче: *Воља за моћ* (Београд, 2012, стр.52) Читаво прво поглавље ове књиге носи наслов *Европски нихилизам*. Ту се на преко сто страница детаљно сещира и дијагностификује болест Запада. Проблем са Ничеом за једног православног мислиоца у томе је, што је алтернатива коју он нуди такође *нихилистичка!*

23 Исто, стр. 56

24 Не само Ниче него је и Достојевски уочио ову кобну црту у идентитету „разумног“ човека на Западу: „Ја се, на пример, нећу нимало зачудити ако се одједном, сасвим изненада, усред будућег разумног живота, појави неки центлмен не баш племените, или боље рећи, назадњачке и подругливе физиономије, подбочити руке на кукове и каже свима нама: А како би било, господе, да одгурнемо целу ову разумну трезвеност ногом, до врага, само зато да би сви ови логаритми отишли до ђавола, а ми опет да живимо по својој глупој вољи!“ - Ф.М.Достојевски: *Записи из подземља* (Београд, 1984, стр.24-25)

у фазу када разара и саме темеље идентитета на Западу: антропоцентризам и вољу за моћ. Више нико на Западу не верује искрено у повлашћено место човека, у његову уникалну вредност; ни у вредност моћи, будући да хиљаде нуклеарних бојевих глава више никоме не могу да донесу предност. Какав ће бити одговор човека на овај нихилизам разарања? – од тога зависи будућност човечанства.

**Запад и овога пута предњачи у погрешном правцу: уместо вере у духовне вредности, нуди нам се вера у вредност технике.** Човек ће бити у средишту света само у мери у којој је могућа његова технолошка преправка, као бели миш који је у „средишту“ експеримента. Човек треба да постане *киборг*: биће састављено од природних и вештачки створених делова тела. Шта ће тада бити са срцем? Да ли ће тада срце и даље бити природни орган и средиште људске душе, или механичка направа која само пумпа крв?

Православље ћути и не нуди своју алтернативу. А управо су православни позвани да питају: шта ће тада бити са људском душом? Да ли ће киборгу уопште бити потребна душа, или ће бити довољна само енергија литијумских батерија?

#### 4.

**Растково бекство у манастир било је један избор. Требало би да то буде његов лични избор, али у његовом случају, испоставиће се, био је то избор који ће одредити судбину читавог српског народа. Ако је до тада и било колебања - а било је!<sup>25</sup> – од оног тренутка када је Растко прекорачио праг манастирске капије, престала су сва колебања: српски народ ушао је у орбиту „Православне васељене“. И то баш у тренутку када се између два гиганта, православља и папизма, Рима и Константинопоља - Запада и Истока - захуктавао сукоб који на различите начине траје све до наших дана.**

---

25 Сетимо се само да је Стефан Немања најпре крштен по римокатоличком а потом по православном обреду (мада најновија истраживања указују да није примио круну од папе), као и то, да је Стефан Првовенчани најпре примио круну од папских легата а тек потом из руке својег брата, Архиепископа Саве (Немањића). Коначно, не заборавимо да је Стефан Немања у Нишу 1189. год, приликом њиховог сусрета, понудио Фридриху Барбароси савез против РOMEЈСКОГ ЦАРСТВА.



После једног дугог ноћног бдења, пред зору, кад су војвода и војници које Стефан Немања беше послао по њега, Раско је примио монашки постриг. О томе Теодосије Хиландарац пише: „И кад је осетио да су заспали, божанствени младић, будно око, уставши од њих поклони се пред светим олтарем и даде своје обете Господу, пошто га благослови игуман, и узе једнога старца, одликована свештеничким чином, те узађе на велики пирг у манастиру. Затвори га за собом...“ Раско заблагодари Богу што га је подигао, речима псалмопојца Давида: „Вознесу тја, Господи, јако подал мја јеси, и не возвеселил јеси врагов мојих от мње.“ (Узвисићу те, Господе, јер си ме подигао, и ниси дао непријатељима мојим да ме победе. - Псалм: 29; 1)<sup>26</sup> „А

26 Ђура Даничић преводи овај стих погрешно, тако да потпуно мења његово значење. Израз „подјал“ он преводи као „отео“ а израз „возвеселил“ у значењу „осветити“. Тако читав стих, по њему, гласи: „Узвисићу те, Господе, јер си ме оteo, и нијеси дао непријатељима мојим да ми се свете.“ Овде сам узео превод са руског језика који је тачнији. У руској верзији овај стих гласи: „Превознесу Тебя, Господи, что Ты поднял меня и не дал моим врагам восторжествовать надо мною.“ (Библија - Москва, 2018, стр.690) Овде се, дакле, савим исправно, старословенски израз „подјал“ преводи дословно, као „поднял“ (што значи: *дићи, подићи*) а израз „возвеселил“ као „восторжествовать“ (што значи: *однети победу, тријумфовати*). На грешке у Даничићевом преводу указао је већ давно Св. Николај Жички. „Српски превод Ђуре Даничића“ – каже он у једном предговору *Псалтира* – „мада сјајан по богатству и облицима језика, учињен је са европских превода, те има грешака, које би у неком другом издању требало исправити.“ До данас то се није десило! И зашто, молићу лепо, са европских, што ће рећи католичких и протестанских превода, а не са руског који је ближи старословенском оригиналу?

јереј чита молитву и постриже власи главе његове и у ризу га обуче анђелскога образа, и промени му име Растко у Сава.<sup>27</sup> И сврши све ово, по вољи Божјој, за владавине распусног цара Исака Анђела II, године Господње 6701, индикта 4, у 17. години благочестивог и христољубивог оца Саве.

У то доба Ромејско царство беше највећа, најбогатија и најмоћнија империја у целом тадашњем свету а Константинопољ, један од најлепших градова, беше средиште света, престоница Империје и центар „Православне васељене“. Пустимо сада да нам о лепоти, величини и богатству овог града приповедају странци са Запада, јер су њихова сведочанства лишена субјективности која прати размишљање сваког православног ревносника. Жофроа Вилардуен, учесник Четвртог крсташког похода: „Константинопољ се према копну пружа дужином од три лиге...<sup>28</sup> Сада треба да знате да су они који никада до тад нису видели Константинопољ гледали у њега врло помно, будући да нису ни сањали да на свету постоји тако богат град; запазили су високе зидине и моћне куле које су га окруживале, и богате палате и величанствене цркве, којих је било толико да нико ко их није видео сопственим очима не би поверовао; загледали су град уздуж и попреко, град који је превазилазио све њима до тада познате.“<sup>29</sup> О богатству овог града, каже овај очевидцац: „не могу да сведочим ваљано, јер било га је преко сваке мере.“ Било га је толико да га нико није могао измерити. „Ја, Жофроа Вилардуен, маршал Шампање, вам као очевидцац тврдим да од постанка света толики плен није задобијен ни у једном освојеном граду.“<sup>30</sup> Било је то у понедељак, након Цветне недеље, 6713. год. од постанка света, када су крсташи освојили и опљачкали Константинопољ.<sup>31</sup>

27 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.16,17)

28 Мера за дужину која варира. Једна лига је износила: у Паризу и околини 3.268 м. а у Прованси 5.894 м.

29 Жофроа Вилардуен: *Хроника Четвртог крсташког рата и освајање Константинопоља* (Лозница, 2011), стр.66

30 Исто.стр.110 (Да би се толико богатство прикупило: „Одређене су три цркве, где ће се плен сакупљати“, наставља Вилардуен. „Плен је, дакле, сакупљен на једно место, али треба да знате да није донето све, јер није био мали број оних који су своје задржали... Оно што је донето у наведене цркве, подељено је на равне части између Франака и Млечана... Млечанима (је) исплаћено 50.000 сребрних марака, а од преосталог крсташи су међу собом поделили најмање 100.000 марака.“ (Исто, стр.112)

31 У том тренутку дошао је пуног изражаја поменути *демонизам* Запада. Никита Хонијат бележи: „Варвари, супротно очекивањима, нису наишли на отпор... Опљачкали су не само

А само пар месеци раније све је изгледало сасвим нормално. Унутар градских зидина и кула одвијао се свакодневни живот као што се и данас одвија у мегаполисима попут Њујорка, Париза, Шангаја или Токија. „На његовим тржницама, правом средишту цивилизованог света“ – пише знаменити француски историчар Шарл Дил – „стицали су се и мењали производи свих земаља. Руке цариградских занатлија израђивале су све скупочене ствари за које је знала префињена раскош средњег века. Кроз његове улице кружила је шарена и хучна гомила, у сјајном и живописном оделу, тако раскошном да, по речима једног савременика, сви изгледаху као краљевски синови. Његови тргови, окружени палатама и аркадама, били су пуни ремек-дела класичне уметности.“<sup>32</sup> Међу палатама истицала се она коју су Ромеји звали „Магнуара“ (лат. Magna aula – Велика дворана), резиденција ромејског цара. „Пред царским престолом“ – бележи посланик Беренгара II Иврејског, марк-грофа од Италије – „стајало је некакво стабло од позлаћене бронзе, на чијим су гранама седеле различите врсте птица, такође позлаћене, а свака од њих се оглашавала дугачијом песмом, већ према врсти. Само престоље било је израђено са таквом вештином да је час изгледало скромно, час велелепно, али увек узвишено. Огромни лавови, дрвени или бронзани нисам успео да разлучим, али наравно позлаћени, као да су држали стражу поред цара; рикали су, све ударајући реповима о земљу, а у усним дупљама су им палацали језици.“<sup>33</sup>

Али у тој раскошној и бучној ромејској цивилизацији средином VI века, а можда и мало пре, почиње да се назире извесни *дуализам* који ће временом само да расте и да се умножава, све док није нарушио духовну равнотежу ромејског друштва до тачке расцепа, што ће бити и главни узрок пропасти Империје. Са једне стране верска *ортодоксија* утемељена на светоотачком предању, одлукама васељенских сабора и апостолским правилима, коју подупире монаштво и црквена

---

појединце него су и Божје храмове похарали. Иконе су им крцале под ногама, светачке су разбациле; Божје ствари су ови претходници Антихриста побацали на земљу... Проститутка, слика самог пакла, беше посађена на патријархов престо са којег је вређала Спаситеља простаклудима најгоре врсте... Боже на небесима, каква страха! Па ипак, било је то дело људи који су носили знак крста на раменима.“ Да, они су имали Божји „знак на раменима“, али су творили дела Сатанина! „По плодовима њиховим познаћете их.“ (Матеј: 7; 16)

32 Шарл Дил: *Византијске слике* (Београд, 1991, стр.263)

33 Лиутпранд из Кремоне: *Два посланства у Константинопољ* (Лозница, 2011, стр.25,26)



јерархија – са друге стране *секуларизација* књижевности, науке и свакодневног живота, који прикривено, или чак отворено, одступају од званичне православне ортодоксије, подржани од највиших друштвених слојева.

## 5.

Са једне стране званично прихваћено православно учење о кротости, трпељивости, беспристрашћу, смиреноумљу, целомудрености – са друге стране сјај, раскош, богатство, расипништво, угађање стомаку и ниским страстима.<sup>34</sup> Ромејско царство није ни покушало да истера „стоглавог демона среброљубља“, како каже Св. Јован Лествичник. А управо кроз ту пукотину у православној екумену увукао се „Господар таме овога света“. „Јер гдје је благо ваше, ондје ће бити и срце ваше. Не можете служити Богу и мамону.“<sup>35</sup> – порука је Господа Исуса Христа. „А ко каже да има и једно и друго“ – додаје мудро Св. Јован Лествичник – „обмањује себе.“<sup>36</sup>

Ромејско царство никада није постало империја „Господара таме овога света“, додуше, али је до краја својег постојања живело је са њим, као што болестан човек живи са својом болешћу. Са једне стране читава галерија светих отаца који циглу по циглу, камен по камен граде „Тврђаву православља“ – са друге стране писци који оживљавањем неопаганизма подлокавају темеље ове грађевине. Историчар Зосим, писац *Нове историје* (*Νέα ἱστορία*), која се довршава

34 „Преједање је мајка блуда, а морење трбуха“ – проповеда Св. Јован Лествичник – „виновник чистоте. Онај ко мази лава, често успева и да га припитоми. А ко угађа телу, чини само да оно још више подивља.“ (*Лествица*, стр.128) А ево како је изгледао један „дипломатски ручак“ на двору цара Константина VII Порфирогенита. „Има једна дворана поред хиподрома која гледа на север, изванредне величине и лепоте, коју називају ‘Дворана девет лежаја’ (*Dekaeneacubita*)... Ту цар и његови гости обедују не седећи, као осталим данима, него лежећи... После обода уноси се воће у златним посудама... На сто их постављају на следећи начин: кроз отворе на таваници висе три конопца уредена од позлаћених кожних трака са златним алкама на крајевима; дршке на послужавнику на којем су посуде, провуку се кроз алке а затим га четворица или више људи уз помоћ дизалице подижу на сто...“ (Лиутпранд из Крмоне: *Два посланства у Константинопољ* – Лозница, 2011, стр.28) После обода приступило се размени поклона. Од свих поклона, каже Лиутпранд, цару се највише допадоше четири роба које Грци називају *каризмасија*. (Ушкољени дечаци који су обучени да воде љубав са мушкарцима.)

35 Матеј: 6; 21, 24

36 Св Јован Лествичник: *Лествица*, стр.128

са 410. год. после Христа, заступа једну офанзивну антихришћанску позицију, тврдећи да је „Римска империја“ пропала због напуштања старих богова. То није сметало чак ни славном Фотију да се позитивно изрази о њему. Тако је овај спис доживео да буде преписиван у XI веку па и касније. Последњи препис датира из 1490. год. и рађен је за Лоренца Медичија. Ништа мањи утицај није имао ни филозоф Прокло, који у спису о вечности света отворено напада хришћанство и пева химне старим боговима. Његов спис *Основи теологије* (Στοιχειώδεις θεολογικῆς), нека врста неоплатонске теологије без Исуса Христа и Светог Тројства, преписиван је више пута у XII и XIII веку. Филозоф Георгије Гемист Плитон био је следбеник веровања у „бога сунца“ и иницијатор обнове ове неопаганске теологије чији је зачетник био цар Јулијан Отпадник.<sup>37</sup>

Најдаље су ипак отишли ромејски песници и романописци. Са једне стране црква која благосиља брачни живот и верност супружника до гроба, анатемише блуд и прељубу – са друге стране блуд, проституција и читав један литерални правац еротске поезије и приповедања на еротске теме. Према историчару Прокопију, царица Теодора наредила је да се са улица и из јавних кућа покупе све блуднице, њих око 500, и затворила их је у један манастирски комплекс с друге стране Босфора, али многе од њих су извршиле самоубиство скачући у море, каже Прокопије, зато што нису могле да се одрекну својег занимања. Али песници и приповедачи имају по овом питању мало другачији став. Песник Нон из Египта ставља себе у позицију воајера, и из те позиције описује чулне дражи античких богиња и нимфи, као и љупке дечаци и девојчице који се купају наги. Кад се не купају шетају у провидним веловима који мало тога скривају. „Смерна Артемида при том скупља ноге, друге се око тога мање труде.“<sup>38</sup> Павле Силентарије преферира зрелије жене<sup>39</sup>,

37 Ханс-Георг Бек: *Путеви византијске књижевности* (Београд, 1967, стр.87,138,139

38 Ханс-Георг Бек: *Византијски еротикон* (Лозница, 2009, стр.76)

39 Он пише: „Твоје боре, Филина, изгледају ми лепше него сва/ глаткоћа младости, и више ме привлачи да разиграном руком/ милујем твоје јабуке које већ тешке спуштају своје пупољке/ него груди што бујају у девојке која се расцветава./ Дражеснија ми изгледа твоја јесен него пролеће код друге,/ и топлија од лета чини ми се твоја зима.“ (Исто, стр.78)

а песник Агатија блуднице.<sup>40</sup> Поред *Романа о Александру и Повести о Варлааму и Јосафату*, најпознатији роман позног доба био је *Књига о Синтими Филозофу*. То је једна омнибус-књига састављена од прича отворено еротског садржаја. „Ту је једна жена која се упушта са двојцом мушкараца, непосредно с једним па с другим, и онда види како јој се муж враћа кући... једна сводница са успехом примењује све своје вештине; у некој крчми мушкарци чекају као у заседи жене које пролазе тим путем...“<sup>41</sup> Овај роман преведен је са сиријског језика и први пут преписан у Константинопољу у XI веку. Био је радо читан, о чему сведочи чињеница да је преписиван све до XVI века. Данас се зна за његова најмање четири преписа.

**У таквом историјском, геополитичком и цивилизацијском окружењу искорачио је млади Растко у тишину манастира. Тиме је, испоставиће се, против себе и својег народа окренуо гнев „Господара таме овога света“. Од тог доба ми се више не боримо само снагом својих мишица него и снагом својег духа. Не ратујемо више само „против крви и тијела“ него и против „господара таме овога свијета, против духова злобе у поднебесју.“<sup>42</sup> Приказ два цивилизацијска модела, који сам изложио у што је могуће сажетијем облику, није, дакле, само пуки опис атмосфере и амбијента у којима смо се као народ и држава у настајању нашли у једном од преломних историјских тренутака. Желим заправо да истакнем: историјски и геополитички обрасци не мењају се у својој суштини тако често као што се нама на први поглед чини.<sup>43</sup> Мењају се актери и декор али сама сцена остаје ту где јесте, онаква каква јесте; мењају се људи и цивилизације али силе које их обликују и њихова констелација, будући да су део једног ширег Божјег плана, остају – можда заувек? – ту где јесу, такве какве јесу. Другим речима: ми и данас живимо у истим околностима у којима су живели и наши преци пре осам векова. То сазнање обавезује нас на нешто!**

40 Ево једног његовог помало ироничног портрета: „У византијском Риму била сам блудница и делила/ сваком, ко је хтео, за новац радо своју нежност./ Уметница сам сад, Калироја по имену, и Тома/ ужарен љубављу приказује ме овде на слици/ и открива, при том, како су му нежна осећања јер му се топи./ слично меком воску, у грудима срце само.“ (Исто, стр.79)

41 Исто, стр.112

42 Апостол Павле – Ефесцима: 6; 12

43 Револуције су лажни историјски скокови, који само убразавају један процес: да „Курта“ зајаше „Мурту“, мимо редовне процедуре.

## 6.

Оштрица нашег сопства брусила се између два камена: *демонизма* римокатоличког и протестанског прозелитизма са Запада и *демонизма* секуларизоване ромејске културе и цивилизације са Истока. Обе ове силе су у власти истог господара – „Господара таме овога света“. Оне никада нису водиле истински духовни рат него су се само утркивале у подели палог духовног плена и власти над земаљским циљевима. И то је разумљиво када се зна: „Свако царство које се раздјели само у себи, опустјеће; и сваки град или дом који се раздјели сам у себи, неће се одржати.“<sup>44</sup> Зато ове *демонске* силе и данас покушавају да се уједине. Такозвани *екуменизам* је нови облик њиховог јединства.

Некада се то, међутим, звало *унија*. Две демонске силе среле су се у Фиренци 1439. год. и једна другој пале су у загрљај. У то време оштрица нашег сопства беше још тврда и бритка. Иако стешњен између Турака и Угара, на малом простору око смедеревске тврђаве, деспот Ђурађ Бранковић не пристаје на уцене. У очајном положају, он не очајава. Зубима кида „Гордијев чвор“: српски патријарх неће ићи у Фиренцу! Србија не прихвата унију са јеретцима!<sup>45</sup> Ето шта значи снага сопства: кад сви мисле да си пропао, ти се подигнеш у пуној снази и величини. Кад сви мисле да си поражен, ти настављаш бој и побеђујеш Духом Божјим. Кад сви мисле да си слаб, ти се покажеш непобедив – „јер када сам слаб, онда сам силан.“<sup>46</sup> Пастирска брига Светог Саве и његових ученика, њихово учење и проповедање, дали су у лику Ђурађа Бранковића и Св. Кнеза Лазара своје најбоље плодове.

44 Матеј: 12; 25

45 Данас се не зна тачно ко је био српски патријарх у то време. Патријарх Никон умро је 1435. год. а нови патријарх Никодим помиње се тек 1445. год. Извесно је, међутим, да тадашњи српски патријарх није био у Фиренци 1439. год. јер се не помиње ни у једном документу тога сабора. Извесно је, такође, да је деспот Ђурађ Бранковић био читавим својим бићем привржен православљу и ромејској православној култури. О томе сведочи и фрањевачки фратар Јован Капистран када у једном писму каже за њега да је „непријатељ римске цркве.“ У једном другом писму упућеном 1455. год. папи Николи V поменути Капистран пише да је српски деспот Ђурађ Бранковић „сасвим са нама“ што се тиче „борбе са Турцима али што се тиче вере са нама се не слаже.“ (Момчило Спремић: *Срби и флорентинска унија цркава 1439. године* – [www.cps.org.rs](http://www.cps.org.rs))

46 Апостол Павле – Коринћанима: 12; 10

И тако, да није било Светог Саве - не би било ни *Косовског завета*. Жртвовање за *крст часни и слободу златну* није нихилизам. То је наш – **светосавски** – одговор на антропоцентризам Запада.<sup>47</sup> Човек је мера свих вредности, то је парадигма Запада. Штета је да се човек пати и сатире кад све може лепо да се уреди компромисом. Антропоцентризам је компромис са „Господаром таме овога света“. Он каже: „Све ово даћу теби ако паднеш и поклониш ми се.“<sup>48</sup> И човек на Западу, будући да је уверен у своју високу вредност, у своју уникалност, у своју суверену вољу, пада и поклања се. „Шта желиш душе зли, да теби дам?/ Пергамент, папир, туч ил' кâм?/ Да пишем пером, иглом, длетом? Што ми даш!/ Нек буде по твом избору.“ – каже Фауст. „Довољан је и овај листић први./ Потписаћеш се капљичицом крви.“ – одговара Мефистофел.<sup>49</sup> Тако је Запад склопио уговор са Ђаволом. Тај уговор важи и данас. Антропоцентризам је иманенција *фаустовског духа*. То је оно „ја“ које себе доживљава као самокреацију. Шпенглер га препознаје као *spiritus movens* културе на Западу.<sup>50</sup>

Насупрот томе, светосавље каже: „Иди од мене, Сатано...“<sup>51</sup> Уместо вере у човека, светосавље нам нуди веру у Бога. Уместо антропоцентризма, нуди нам **теоцентризам**. Бог је мера свих вредности јер су све вредности Богом дâне: и морал, и љубав, и слобода, и лепота, и мудрост... Није човек него је Бог највиша вредност за човека – „јер је написано:

47 Данас се и на Западу појављују у све већем броју правоверни хришћани који побијају римокатолички антропоцентризам. Ево неких примера. Винсет Роси пише: „Модерна западна парадигма везана је за хришћанство само као јерес – једва приметна кривотворина, демонска карикатура истинских хришћанских вредности... Антропоцентристичка парадигма није хришћанска, није јој чак ни близу. То је *потпуно нова вера*.“ Ричард Нибур сматра да је хришћански антропоцентризам искривљавање истинске библијске вере. Јирген Молтман говори у сличном тону: „Ми морамо да надвладамо стару, антропоцентричну слику света, и то помоћу новог, теоцентричног тумачења света природе и људских бића, као и есхатолошким поимањем овог природног и човечијег света.“ (Ричард А. Јанг: *Библијска перспектива: антропоцентрична, биоцентрична или теоцентрична?* – зборник: *Бог и душа у XXI веку*, Београд, 2006, стр. 323 и 325)

48 Матеј: 4; 9

49 Ј.В.Гете: *Фауст* (Београд, 2008, стр.74,75)

50 „У готичкој архитектури, ово 'ја' стреми увис; врхови торњева и стубићи који теже навише јесу 'ја', *због чега је целокупна фаустовска етика* једно стремљење 'на више' – усаглашавање нашег 'ја', оправдање нашег 'ја' вером и добрим делима, поштовање према 'ти' у нашем ближњем ради свог сопственог 'ја' и ради свога блаженства, актуелно од Томе Аквинског до Канта, и најзад оно што је највише: то је тежња према бесмртности нашега 'ја'.“ (Освалд Шпенглер: *Пронаст Запада* – Београд, 2010, стр.267)

51 Матеј: 4; 10

Господу Богу своје клањај се и њему једином служи!“<sup>52</sup> Зато Свети Сава, на једно печално писмо својих родитеља, овако одговара: „због жалости за мном, душу моју из мене вадите, јер и мене то дира, и ја због тога болујем. Али не користи некога више љубити него Бога, јер рече: ’Који љуби оца или матер више него мене, није мене достојан‘.“<sup>53</sup>

Теоцентризам на другачији начин поставља човеков однос према Богу. То није полемика, ни дијалог равноправних, ни надмудривање - него *молитвено општење* у скрушености и смирењу. А кад се молитвено приближимо Богу, удаљавамо се од „Господара таме овога света“. Само из те перспективе може се докучити смисао *Косовског завета*. Поступак Св. Кнеза Лазара, Милоша Обилића, Хајдук Вељка, Стевана Синђелића, мајора Тепића – не може се разумети рационално! - јер то је *лудост* онима који су духом срасли за тело овога света. Али онима који гину то је Милост Божја којом се спасавају. То „мудрост“ са Запада не може разумети. „Зар не претвори Бог мудрост овога света у лудост?“ – то се може само *срцем* разумети. То је једна надчулна *филозофија срца*. Она није резонување по мудрости овога света него *созерцање* „очима срца“.<sup>54</sup>

**Нихилизам је потпуно стран православном учењу. Учење православља је *Радосна вест* – а тамо где је *радост* нема места за сумњу, очајање, малодушност... И самоубиство! Све до пре пола века самоубиство је међу Србима била сасвим ретка и изузетна појава. Ако би се тако нешто и десило црква је примењивала строге мере одлучивања: самоубица није могао да прими посмртно миропомоцање, ни да буде покопан на месном гробљу. Породице самоубица биле би заувек жигосане. Младићи и девојке из таквих породица тешко би могли да заснују брак. Нико није хтео да узме снају или зета из такве куће. Али у последње две деценије, а нарочито последњих година, самоубиство међу Србима постало је готово**

52 Исто

53 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.34)

54 „Испитуј себе чешиће“ – каже Св. Јован Кронштатски – „куда гледају очи твога срца – ка Богу и животу будућег века, к блаженима и светлоносним Силама небеским изнад овога свијета и Светима настањеним на небесима, или ка свијету, земаљским добрима – храни, пићу, одјећи, кући, к људима грешним и сујетним пословима њиховим.“ (*Мисли* – Манастир Свете Петке изворске, 2011, стр.9)

свакодневна појава. Некоме су искључили струју, и - он се убија!; некоме су закинули десет месечних плата, и - он се убија!... Мајка баца дете кроз прозор а затим – и сама скаче у смрт!; муж убија жену и малолетног сина а затим – пуца себи у слепоочницу!... Сви имају некакво објашњење, само прква углавном ћути. Економисти виде ову епидемију као последицу сиромаштва, психолози као последицу ратних траума, социолози као последицу поремећених друштвених односа... Филозофи виде у самоубиству основно филозофско питање. „Судити о томе да ли има или нема смисла живети значи одговорити на основно питање филозофије.“ – каже Алберт Ками.<sup>55</sup>

А шта каже православље? „Хришћанине!“ – каже Св. Јован Кронштатски – „ти си дужан да без престанка будеш смирен, кротак и дуготрпељив, сјећајући се да си благо, прах и ништавило...“<sup>56</sup> И ту, у овој мисли, препознајемо утицај Светог Саве. Јер, и он је својим ученицима проповедао дуготрпељивост: „и говораше да треба трпети што је за Бога, макар и тешко било“.<sup>57</sup> Јер то је једини лек против самољубља и гордости који воде у малодушност. Кад се сударе са стварношћу једног *вишег света*, уместо да се приклоне, горди се сламају под теретом својег самољубља. Тако се рађа нихилизам. Самоубиство је последњи чин којим се нихилизам самопотврђује: печат и овера нихилизма „капљичицом крви“. Истовремено, самоубиство је до крајњих консеквенци доведен антропоцентризам. „За мене“ – каже Кирилов – „узвишеније идеје нема до да нема Бога.“ И зато одлучује: „Ја сам дужан да се убијем, јер најглавнија тачка моје слободне воље јесте: убити сам себе.“<sup>58</sup>

Убити себе, то јест Божју творевину, да би се убио Бог! – то је нихилистички програм. Кроз творевину Бог пројављује своје постојање на земљи: нема творевине – нема Бога! Са православне тачке гледишта нихилизам није неки нови реформаторски покрет него чисто и отворено богоборство.

55 Алберт Ками: *Мит о Сизифу* (Сарајево, 1978, стр.15). Са овом констатацијом могли бисмо се сложити да је иза тога уследила једна позитивна филозофска алтернатива. Уместо тога, Ками нам нуди *апсурд* - а апсурд није алтернатива! Апсурд је horsокак из којег има само два излаза: или повратак Богу, или повратак нихилизму. Ками се није вратио Богу!

56 Св. Јован Кронштатски: *Мисли* (Манастир Свете Петке изворске, 2011, стр.16)

57 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.164)

58 Ф.М.Достојевски: *Нечисте силе* (Београд, 2010, стр.405)

**У том смислу нагло повећање самоубистава доказ је да смо као друштво заражени нихилизмом који нам је дошао са Запада, кроз различите облике модерне културе и уметности: дадаизам, надреализам, Ниче, Бодлер, Рембо, рокенрол, панк, мода... Нарочито мода!... Мода нам је донела и Марину Абрамовић.**

Она је сад у тренду. Она је креатор нове духовне и интелектуалне моде Новог Доба (New Age). Њена „уметничка дела“ су отелотворење нихилизма. Нихилизам који може да се види и да се опипа.<sup>59</sup> Њена појава у једном друштву које себе већински дефинише као „православно“, заправо је порука читавом православном свету. „Господар таме овога света“ поручује нам: „Православље је банкротирало и ви то знате. Зашто жмурите и правите се да то не видите?“

## 7.

**Истински духовни рат водило је само православље утемељено на предању. И ту је Свети Сава понајвише показао сву своју духовну снагу, мудрост и вештину. Као какав архистратег ратовао је на два фронта: против прозелитизма латинске јереси са Запада и против профаног секуларизма у култури РOMEЈСКОГ царства.**

На западни духовни фронт Свети Сава је истурио своје најјаче снаге – *монаштво*. Монах је духовни ратник који бди и дању и ноћу – на „мртвој стражи“ православља. Као што каже Св. Јован Лествичник: „Монах, то је посвећено тело, то су очишћена уста и просвећен ум. Монах је преболна душа, стално обузета сећањем на смрт, било да бди или да спава.“<sup>60</sup> А Св. Исак Сиријин каже: „Онај ко избегава сујетну славу светску осећа у души својој славу будућих добара. Док онај ко се труди да разоноди себе пролазним уживањима овога света, душевно

59 То што Марина Абрамовић ради, то је крајњи домет европског нихилизма, рекао би Ниче – „*највише вредности губе своју вредност*“. (Ф.Ниче: *Воља за моћ* – Београд, 2010, стр.47) Њено ремек дело, тиме и последње њено дело, биће „перформанс“: самоубиство на јавној сцени. То мора да се деси! То је логика ове „уметности“. Уметности без смисла и циља. Сувише дуго траје та њена игра са бесмислом, долази време кад мора да се оконча. Да се проживи оно што се проповеда. Нема циља, нема даље! Нема ни одговора на питање зашто: *зашто жмурите и правите се да то не видите?*

60 Св. Јован Лествичник: *Лествица*, стр.12



је слеп, јер се није потпуно предао Богу.<sup>61</sup>

Знајући да је манастир без монашког правила и без игумана, као лађа на узбурканом мору без крме и кормилара, Свети Сава потруди свој ум да уреди монашки живот добрим законима и душекорисним упутствима. Зато саветује своја духовна чеда: „свако који хоће да се спасе треба да се подвизава, да иде уским и тесним путем. Јер пут је кратак, браћо моја љубљена, којим ходимо. Дим је живот наш, пара, земља и прах; за мало се јавља и брзо нестаје. Мали је труд живота нашег, а велико и бесконачно добро као награда.“<sup>62</sup> Као што вели и Св. Исак Сиријин: „Никад не мисли да ћеш живети много година, јер то не зависи од тебе, него од Промисла Божјег. Само Онај, који одређује времена и лета, зна када је корисно за душу нашу да напустимо овај живот. Не тражи пролазна блага јер она нестају и губе се као дим. Циљ твој нека буде само спасење душе твоје и ништа друго.“<sup>63</sup>

И све то утврди као какав бедем са десет кула. Поред две постојеће епархије, рашке и призренске, Свети Сава основа још осам нових: зетску, хумску, дабарску, моравичку, топличку, жичку, будимљанску и хвостанску. А од њих, пет постави на прву линију духовног фронта, према Угрима и Латинима, одакле је долазила највећа опасност. „У манастирима сабираше зборове инока“ – каже Теодосије Хиландрац – „и предаваше им да држе уставе законске и службе црквене.“<sup>64</sup> Постави игумане и епископе и даде им монашко правило – *Студенички типик* – који ће постати образац за све средњовековне српске манастире. И одреди да седишта епархија буду у манастирима: за зетску епархију у манастиру Св. Архангела Михаила на превлаци, за хумску у манастиру Св. Богородице на Стону, за дабарску у манастиру Св. Николе на Лиму, за моравичку у манастиру Св. Ахилија у Ариљу, за будимљанску у манастиру Св. Георгија у Будимљу, за топличку у манастиру Св. Николе у Куршумлији, за хвостанску у манастиру Св. Богородице у Пећи, за жичку у манастиру Жича.<sup>65</sup> А онда, овај благочестиви

61 Св. Исак Сиријин: *Подвиг (аскеза) у нашем животу* (Епархија тимочка, 1998, стр.48)

62 Свети Сава: *Карејски типик (Сабрана дела – Београд, 2000, стр.95)*

63 Св. Исак Сиријин: *Подвиг (аскеза) у нашем животу* (Епархија тимочка, 1998, стр.70)

64 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.146)

65 Др Ђоко Слијепчевић: *Историја Српске православне цркве књ. I* (Минхен, 1962, стр.98-99)

и христољубиви муж, приону да уреди унутрашњи духовни и световни живот у Српским земљама.

**Зато, кад се доврши црква у Жичи, „заповеди свети архиепископ брату самодршцу Стефану да тамо дође са великашима и са свима благороднима.“<sup>66</sup> Тада се окупи сва српска господа, велика и мала властела, опати, војводе, сатници и тисућници, и сви монаси, игумани и епископи, и сав народ са свих српских страна. И Свети Сава узне саврши „у цркви свеноћно појање са свима молитвама, служећи и божанствену литургију са свима епископима и игуманима и са многим свештеницима.“<sup>67</sup> Па „узе к себи у свети олтар, у светињу над светињама, венцеименитога брата великог Жупана Стефана, молитвама и мољењем Богу благословивши га, багреницом и бисером опасавши га и украсивши, и венцем царства часну главу његову венчавши, и миром га помазавши, прогласи га за Богом самодржавна краља српског.“<sup>68</sup> И све се ово сврши на празник Христа Спаса у мастиру Жичи, године 6728. од постанка света, у двадесет трећој години од ступања на престо Стефана Уроша Првовенчаног.<sup>69</sup>**

Сутрадан, наставља Теодосије, Свети Сава нареди да се опет сви сазову у цркву. „Кад су се епископи и благородни и сав народ сабрали, свети архиепископ седе са самодршцем братом, и отворивши богоречита света своја уста“ поче да проповеда и рече: „Хоћу да међу вама извршим обновљење свете, истините, божанствене вере Оца и Сина и Светога Духа... Хоћу, дакле, да исповедањем вере сви покажемо како верујемо.“<sup>70</sup> Тада их поучи *Символу вере*, који сви углас поновише три пута за

66 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.136)

67 Исто, стр.138

68 Исто

69 Претходно Свети Сава би рукоположен за архиепископа свих српских земаља, „руком пречаснога и свеосвећенога васељенскога патријараха, архиепископа Константинова града, Новог Рима, Германа.“ Тада „свети патријарх, умољен од цара, написа благослов да више не долазе из српске земље у Константинов град када треба да посвете себи архиепископа“, и даде Светом Сави „од Бога власт да у целој области црквеној посвећује епископе и попове и ђаконе, да решава и везује кривице људских сагрешења, и да све учи и крсти у име Оца и Сина и Светога Духа.“ И обдари га жезлом светитељства, и светим одеждама свештенства, и написа му и даде грамату, коју потписаше својом руком, сви епископи, митрополити, архиепископи и сам патријарх Герман. Тако Српска православна црква постаде независна, аутокефална црква.

70 Теодосије Хиландарац: *Житије Светог Саве* (Београд, 1990, стр.141-142)

њим: „Верујем у једнога Бога Оца, Сведржитеља, Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог.“ И све тако, став по став. Онда их позва да прихвате „све свете саборе светих отаца сакупљених по временима и местима ради утврђења божанствене православне вере“. А они рекоше да прихватају. Затим их поучи да поштују и целивају свете иконе и часни крст; да поштују цркву, света места и свете сасуде; да верују у свету тајну причешћа и да је вино „сама пречиста крв Христова“ а хлеб „само пречисто тело Христово“.<sup>71</sup>

„А оне који су исповедали јерес“ – вели Теодосије Хиландарац – „задржа са собом код цркве и насамо их тачно испита. Некрштенима са претходним проклињањем јереси коју имађаху заповеди да држе дане оглашења у чувању чистоте, и тако заповедаше им да се крсте. А крштене у латинској јереси, такође са претходним проклетством њихове зле јереси, пошто су исповедили образац вере, и пошто је прочитана молитва над светим миром, тим светим миром заповеди помазати их по свим чулима и да буду верни са нама.“<sup>72</sup> И нареди епископима да и они тако чине.

Тако Свети Сава баци семе предања у пукотину између поменути два камена, из којег ће изникнути дрво нашег *сопства* – „као дрво усађено крај потока, које род свој доноси у своје вријеме, и којему лист не вене: што год роди, у свему напредује.“<sup>73</sup>

## 8.

Држећи се поуке Светог апостола Јована Богослова – „не вјерујте свакоме духу, него испитујете духове јесу ли од Бога“<sup>74</sup> - Свети Сава пажљиво бира какво ће духовно јело да зготови својем народу и отечеству. Као уздржљиви монах, он са богате трпезе ромејске културе и цивилизације бира само ону једноставну, здраву и неопходну духовну храну. Свети Сава није пуки копииста него обазриви и умни редактор. Умео је свему да измери праву вредност и према свему да заузме критичку дистанцу.

71 Исто, стр.143-144

72 Исто, стр.145

73 Псалми: 1; 3

74 Прва посланица Јованова: 4; 1

Велико знање и вештина потребни су да се створи нешто велико и лепо, а од свега најважније је знати шта треба одбацити. Држећи се тог принципа српска средњевековна уметност и култура заблистали су у пуном сјају непатворене светлости, тада и никад више, што нам подиже углед чак и код оних који то никако не желе да признају. И опет је Свети Сава свим Србима био узор. За разлику од нас, данашњих Срба, који смо постали сувише „паметни“ и „просвећени“, наши преци знали су да постоје демони – „духови злобе у поднебесју“ - и њихов поглавар „Господар таме овога света“. Зато су пажљиво испитивали духове, да их „ко не превари“. Нису гледали ко је каквог рода него шта је то што нуди. Нека је и ромејско, ако је зло и развратно није се примало.<sup>75</sup>

Зато фриволни романи и ласцивна ромејска поезија нису нашли следбенике у српској средњевековној књижевности. Ништа од онога што сам напред навео није се преписивало у средњевековној Србији, ни љубавни романи Хелиодора из Емесе (*Етиопијске приче*), ни еп извесног Колута из Египта (*Отмица лепе Јелене*), ни Аристентов „еротски епистоляр“ (*Педесет писама*), ни еротска поезија Агатије и Павла Силентарија. Преписивало се и неговало само оно што умножава благоверје и добротољубље: типичи, минеји, требници, октоици, апостоли и житија светих. Наши средњевековни духовници и властодршци беху озбиљни људи - не као данас! - нису се поигравали са вером и нису се обмањивали да могу имати и једно и друго: и духовно узрастање у Богу и профана задовољства између две молитве Богу.

Чак и световни филозофи, као Платон, Плотин или Аристотел на пример, који им беху на дохват руке, оставише наше благородне и добродетељне претке хладним и равнодушним - следствено речима Св. Григорија Паламе који вели: „Испитујући природу чулног, ови људи дођоше до извесне представе о Богу, али не оне која је достојна Њега и која је у складу са Његовом блаженом природом. Њихово ‘поремећено срце помрачено’ је сплеткама лукавих демона

75 Као што написа Свети апостол Павле: „да се не мијешате с неким који се брат зове ако је блудник, или користољубац, или идолопоклоник, или опадач, или пијаница, или отимач...“ (Коринћанима I: 5; 11)

који их поучавају.<sup>76</sup> Зато се преводило и преписивало, јер се радо читало, ромејско мудрословље: дела Св. Василија Великог, Св. Григорија Ниског, Св. Максима Исповедника, Св. Јована Дамаскина, Св. Григорија Паламе... Најстарија књига која је са грчког језика преведена на старословенски језик, 1073. год. од рођења Господа Исуса Христа, била је *Припрема* (Προπαρασκευη) од Теодора Раитског, а највише преписивана, што значи и најчитанија, била је *Лествица* Св. Јована Лествичника.<sup>77</sup>

**Знајући да држава, као и манастир, пропада без добрих закона, Свети Сава потруди своје, од поста, бдења и метанисања измучено тело, и са грчког на старословенски језик преведе *Номоканон*, што се на српском језику каже *Законоправило*. Тако Свети Сава удари темеље правном поретку у Српским земљама на којима ће се два века касније изградити раскошно и аутентично правничко здање – *Законик благочестивог и христољубивог цара Стефана Душана*. И тако смо, кад смо се ослободили од Турака, већ имали готово сасвим разрађен државно-правни поредак. Требало је само да га прилагодимо новонасталим околностима. Али дошли су „просвећени реформатори“ са Запада да нас науче шта је то подела власти. Као да ми, много пре њих, нисмо знали да судови морају да буду независни од извршне и законодавне власти – „Судије да суде по закону, право, како пише у Законику, а не у страху од царства ми.“ (чл.163 *Законика цара Душана*) Не чудим се што у то доба, почетком XIX века, нико није видео, него се чудим што ни данас нико не види: да западни модел поделе власти, онако како је то дефинисао Монтескије, води у кастински поредак – уместо једне касте властодржаца, сада имамо три касте недодирљивих: извршну, судску и законодавну. Тако је сломљена кичма органском јединству народа и власти.**

Уместо поделе на три касте властодржаца, ромејска државно-правна теорија изградила је поделу на две природне целине: *световну* и *духовну* власт. Ту поделу видимо код Св.

76 Св. Григорије Палама: *Тријаде* (Шибеник, 2008, стр.46)

77 Ову књигу имао је у својој библиотеци и краљ Стефан Урош Првовенчани. То знамо зато што је помиње у својем *Житију светог Симеона*. Ђурђе Бранковић је 1434. год. од рођења Господа Исуса Христа, наложио митрополиту Саватију да састави и умножи један проширени и поправљени препис, који данас знамо под насловом *Браничевска лествица*. (*Византијска филозофија у средњовековној Србији* – приредио Борис Милосављевић, Београд, 2002.)

Теодора Студита, који пише: „Бог је хришћанима подарио два узвишена дара, свештенство и царство, посредством којих се земаљским делима управља слично небеским.“<sup>78</sup> Ове две власти су одвојене једна од друге, али тако да између њих постоји сазвучје, које су РOMEЈИ звали *хармонија* световне и духовне власти. Свети Сава је и овде показао безграничну мудрост и умеће. Он ће, пролазећи између Сциле и Харидбе, у средњевековној Србији ударити темељ *истинској хармонији* две власти: световне и духовне.

У времену својег земаљског живота, Свети Сава је имао да бира између два модела: *папизма* на Западу и *теократизма* на Истоку.<sup>79</sup> Папизам је римокатоличко учење које духовној власти даје предност над световном: власт папе над земаљским владарима. Ова доктрина директна је последица антропоцентризма. Овај доктринарни спор био је у основи сукоба између *гвелфа* и *гибелина*, пре коначне победе папизма на Западу. На Истоку, теократизам је био један од главних узрока пропасти РOMEЈСКОГ царства, јер се одржавао духом обмане: Бог је са нама зато што је Црква срасла са Царством!

Теократизам је искривљена слика теоцентризма. Зато Свети Сава бира „уску стазу“ између ових крајности, између папизма и теократизма – *самодржавље*. Ако прихватимо да је тачан родослов који Константин Филозоф наводи<sup>80</sup>,

78 То следи из предговора 6. новели *Јустинијановог кодекса*: „Свештиња доброта доделила је човечанству два највећа дара: свештенство и царство. Прво се брине да угоди Богу, а друго о осталим људским стварима.“ Ово потврђује и император Јован Комнин, у писму папи Хонорију II: „У свој својој владавини признавао сам две ствари као суштински различите једну од друге: прва је духовна власт коју је врховни првосвештеник света, Цар света Христос, подарио својим ученицима и апостолима... Друга је световна власт која управља привременим делима и која, према божанском указу, поседује иста права у својој сфери.“ (Лав Тихомиров: *Монархија* – Београд, 2008, стр.143)

79 Израз *теократизам* изводим из придева „теократски“, да бих означио *начин* владавине. (Како? Теократски.) Он се разликује од израза „теократија“, који означава *принцип* владавине. (Шта? Теократија.) Ово зато што желим да подвучем: теократски начин владавине је кривотворина теократије, њена злоупотреба. Теократија је изворно божанска владавина која се преноси наслеђем од божанског претка, а потврђује се свештеничким чинодејствовањем; док се, напротив, теократска владавина стиче свештеничким чинодејствовањем, а потврђује се пристанком поданика. Теократија је вечно делатни принцип, док је теократизам његова променљива форма. Теократија је *образ* Божје владавине над својом творевином; теократизам је *одраз* у искривљеном огледалу људске творевине.

80 *Житије деспота Стефана Лазаревића* Прелазимо на родослав.“ – каже Константин Филозоф. „Беше Конста велики, звани зелени, отац великога Константина, муж по свему најкроткији, који љубљаше благочашће. Зато хришћане примаше, царствујући у Вретанији у оне године када Диоклецијан и Максимилијан Еркулије, пошто су побили многе десетине

онда можемо да закључимо да Немањићи своје владарско достојанство вуку још из предхришћанског доба, из посвећене патрицијске породице из које потиче и Свети цар Константин. Немањићи су, како показује Константин Филозоф, у *крвном сродству* са Светим царем Константином преко његове сестре Константије.<sup>81</sup> Следи, дакле, да је теократски принцип владавине – као „воља Божја на земљи“ – био иманентан владавини династије Немањића. Али ова владавина никада није била теократска. Овде Црква није предавала нити је потврђивала владарску моћ владара него је само, чином миропомазања, признавала ту моћ и чинила је видљивом. Било је то нека врста уговора којим се и Црква *обавезивала* да ову, *пројављену* моћ, поштује и да јој се смерно приклања својим молитвама и преклонима.

Од почетка наше самодржавље се формирало и обликовало као нешто сасвим различито од ромејског *империјализма* и ватиканског *универзализма*. Наше самодржавље није ни империјално ни универзално, него изразито **национално**. Држава се дефинише као српска: „Српска земља“, „Краљевство Срба“, „Српска краљевина“. У таквој држави, много пре него што су се на Западу формирале нације, поданици имају сасвим изграђену **националну свест**, знају да су Срби – не као тамо неки Германи, Нормани или Викинзи. Па и, зашто не рећи? – Ромеји. Ромејско царство никада није створило ромејску нацију. Од почетка до краја оно је било *melting pot* у којем су се кували и претапали: Грци, Јевреји, Персијанци, Јермени, Сиријци... Царство је у овој мешавини видело само гомилу и тако се према њој и односило – са презиром. „Презирући ’гомилу‘, у Византији нису били свесни нужности, нити су видели могућност, да ту гомилу организују у ‘народ’, повезан

---

тисућа хришћана, оставише царство и беху у простом животу... Велики Конста роди три сина: Константина, Константија и Консту и кћер Константију, коју велики Константин даде Ликинију за жену, и њему грчки део царства одели... А овај Ликиније беше далматински господин, родом Србин, и роди од Константије сина Белу-Уроша, а Бела-Урош роди Техомила, а Техомил роди светога Симеона, а свети Симеон роди са супружницом три сина: Стефана првовенчаног краља, и Вукана великога кнеза, и Растка, после нареченога Саву, првога архиепископа српскога.“ (Београд, 1989, стр.81,82)

<sup>81</sup> Овде се крвно сродство појављује у функцији онога што Мирча Елијаде назива *теофанија* – посвећивање читаве лозе потомака преносом *свете крви*. (*Свето и профано* – Сремски Карловци, 2003.)

хијерархијом социјалних ауторитета који су способни да унесу разум у неорганизовану масу.“<sup>82</sup>

Није било тако у средњовековној Србији. Самодржац је бринуо о својим поданицима, знајући „да и цар њиви служи.“<sup>83</sup> Такав став подупирала је и Црква. Јер сви су знали да „виши пази на високога, и има још виших над њима.“<sup>84</sup> На сабору у Расу, када се одрекао престола у корист Стефана Првовенчаног, Немања не прави разлику, обраћа се свима „и богатима и убогима“ и све их назива „чеда моја драга“.

Кад говорим о самодржављу имам на уму да се о њему може говорити само у временском распону од крунисања Стефана Првовенчаног до смрти краља Уроша Дечанског. Пре тога Немања беше само велики жупан, што му је омогућавало тек толико да буде у полувазалном положају према ромејском цару. Након поменутог периода настаје период царства, када Стефан Душан само формално прихвата самодржавље, док своју власт успоставља на *копији* ромејског империјалног принципа, што се окончава катастрофом. Ето шта се дешава кад се један народ одрекне својег предања и прихвати туђу идеју државности.<sup>85</sup>

82 Лав Тихомиров: *Монархија* (Београд, 2008, стр.168)

83 Књига проповједникова: 5; 9. (О томе сведочи и чињеница да у средњовековној Србији није постојала смртна казна него само новчана накнада, тзв. *вражда*. Кад су Дубровчани тражили да обеси неке преступнике који су напали њихов караван, краљ Милутин им је одговорио да се на почетку своје владавине закleo да неће проливати крв својих поданика и да зато не може да удовољи њиховом захтеву. А ево како стоје ствари на „просвећеном“ Западу. У Еглеској је године 1760. било 160 кривичних дела која су се кажњавала смртном казном. Године 1818. њихов број је нарастао на 223. У Француској је 2. марта 1757. год. извршена смртна казна над извесним Робертом-Франсоа Домијеном што је напао ножем краља Луја XV, на следећи начин: „на губилиште које ће ту бити подигнуто, да му се кљештима искидају месо са прсију, руку, бедра и листова на ногама, те да десну шаку, у којој ће држати нож којим је починио речено краљеубиство, сагоре сумпорном вагром, а на места са којих је кљештима месо исчупано излију растопљено олово, кључало уље, врели катран, смешу растопљеног воска и сумпора; после овога да му тело развуку и рашчерече помоћу четири коња, а удове и труп спале, претворе у пепео, те пепео развеју на ветру.“ – Мишел Фуко: *Надзирати и кажњавати* – Сремски Карловци, 1997, стр.7, 18)

84 Исто: 5; 8

85 Говоно исто, са истоветним последицама, десило се и 1918. год, када Александар I Карађорђевић одбацује српску круну и проглашава себе за „краља“ државе „Срба, Хрвата и Словенаца“, иако га нико, никад и нигде није крунисао за краља. Александар је узурпирао краљевско достојанство, као и његов наследник Петар II Карађорђевић. Карађорђевићи су сами себе лишили круне тиме што су у два колена занемарили сакрални чин као конститутивни елемент монархистичке владавине. Прекинули су континуитет *светости* краљевског достојанства тиме што су покушали да га успоставе на секуларан начин. Данашњи учени историчари, кад кажу „краљ Александар“, очекују да им верујемо на реч, иако знају да је



Ова опасност прети нам и данас, можда више него икад, са последицама које ће овога пута бити непоправљиве. Ко данас изгуби сопство, изгубио га је заувек.

## 9.

Дуго се код нас говорило: ми смо нешто *између* Истока и Запада. Да ли мост? Да ли провалија? Да ли бедем?... Не знам. То ни до данас није разјашњено.

Тако је говорио и преподобни ава Јустин Ћелијски: „Ми живимо на географској и духовној вододелници између два света, између две културе, између Истока и Запада.“<sup>86</sup> Живимо „на оштрици мача“. А то није удобно. Зато морамо да се определимо: „на Исток или на Запад?“

А онда се Св. Николај Жички успротивио: „Ништа није несносније него налазити се између.“ Јер тада лично на Буридановог магарца који липсава од глади између два пласта сена, неспособан да одлучи за који да се определи. Зато „Балкану прети смрт од глади због многих брбљивих језика који га именију између.“ Треба да се уздигнемо *изнад*, каже Св. Николај Жички – „Изнад Истока и Запада.“<sup>87</sup>

Ова препирка о нашем месту на шаховској табли света није ни до данас решена. Значи ли то да ми још не знамо ни ко смо, ни шта смо, ни где смо? Проблем је тежи него што изгледа на први поглед, јер задире у корпус онога што би требао да репрезентује наше православно гледиште, које би, у складу са својим светоотачким образом и прејемством, требало да буде кохерентно. А ево и међу нашим најумнијим богословима јавља се пукотина. Тако је проблем остао да виси у ваздуху све до данас. Данас о овом неслагању не размишља нико, чак ни они који се труде да мисле православно. А ради се о проблему од чијег решења зависи опстанак нашег сопства.

Јесмо ли *између* или *изнад* Истока и Запада? Ако прихватимо да смо између, притиснути између два камена, ту

---

он све до своје смрти владао само као *регент*. Тако нас је, поред „југословенске Голготе“, сустигла и катастрофа лажне науке.

86 Др Јустин Сп. Поповић: *Светосавље као филозофија живота* (Београд, 2016, стр.55)

87 Св. Николај Жички: *Између Истока и запада/ Земља недођија* (Линц, Аустрија, стр.5)

онда нема шта да се бира. Треба само да напрегнемо све снаге и да упрегнемо све вијуге да бисмо силу тог притиска окренули у своју корист, као што смо на описани начин чинили у својој прошлости. Тада овај оглед може да почне из почетака, али не као опис прошлости него као пророчанство будућности. Ако кажемо да смо изнад, није ли то гордост која је страна православљу? „Гордост значи губитак целокупног духовног богатства, свега онога што се са толико зноја постигло.“ – каже Св. Јован Лествичник.<sup>88</sup> Јер гордост претходи сваком паду. „Где се догодио пад, тамо се претходно настанила гордост: друго објављује долазак првог.“ Гордост крунише и славољубље. „Видео сам људе који су на речима захваљивали Богу, а у мислима величали сами себе.“<sup>89</sup> Пазимо, дакле, да не паднемо у ову хулу. Зато послушајмо шта каже Св. Јован Лествичник: „Сви који хоћемо да избегнемо пад у ову јаму, чујмо: ова страст се често и радо храни благодарношћу.“<sup>90</sup>

Благодаримо зато Богу чистим срцем. Не будимо горди, будимо скромни. Рецимо: ми смо просто другачији! Узмимо на пример наше средњовековно градитељство, јер је градитељство *материјализована душа* једног народа. По ономе шта су градили, по начину градње и употребљеном материјалу, можете судити о психологији, о карактеру и животној филозофији сваког народа. Наши благочестиви преци оставише нам у наслеђе стотине прекрасних цркава и манастира али ни један утврђени замак, ни један велелепни двораци, ни једну раскошну палату. Они се нису купали у злату и луксузу као ромејска господа, или као они племићи и папе на Западу<sup>91</sup>, него су своје богатство трошили да душу засите непролазном лепотом – за литар „византијског плавог“ наши краљевци давали су *литру* злата.<sup>92</sup> Све што су имали, па и свој живот, на крају крајева, давали су Богу на дар - јер су ишли „за правдом, побожношћу, вјером, љубављу, трпљењем и кротошћу.“<sup>93</sup> Јер су знали да „је

88 *Лествица*, стр.178

89 Исто, стр.177

90 Исто, стр.177

91 Године 1542. издаци француског краља износили су укупно 5.788.000 ливри. Од те суме скоро половина одлазила је на: „краљев депарац“ (500.000 ливри) и „ситна задовољства“ (750.000 ливри) – Вернер Зомбарт: *Луксуз и капитализам* (Нови Сад, 2011, стр.85)

92 Једна литра = 337,24 грама.

93 Апостол Павле – Тимотију I: 6; 10

коријен свију зала среброљубље“! Зато се данас Французи хвале раскошним замковима у долини Лоаре, а ми се поносимо скромним али љупким манастирима у Овчарско-кабларској клисури. Зар има икога који може рећи да нисмо другачији?

Градитељство је слика душе једног народа, а однос према смрти је мера њене чврстине у вери. Хришћанство уводи један нов, другачији однос према смрти: страх од смрти је искушење које треба надвладати. „Зашто сте страшљиви, маловјерни?“<sup>94</sup> – прекорева Исус своје ученике кад су се таласи подигли на Галилејском језеру. А заправо им казује своју сумњу: зашто сте страшљиви ако заиста верујете у вечни живот који вам проповедам? Етос нашег народа изграђен на *Косовском завету*, дословна је примена хришћанског учења о смрти и вечном животу. Ромејска ратна вештина је калкулантска комбинаторика, техника и лукавство. „Занимљиво је констатовати“ - каже Ханс-Георг Бек – „да византијски цар и његове војсковође, у тренутку кад се пред неком одлучујућом битком обраћају војницима, говоре о борбеној техници, наравно и о храбрости и о свести да су Ромеји, али ниједном речју не спомињу умирање.“ Зато овај аутор закључује: „Борбени дух, по могућству главом кроз зид, потпуно је невизантијски. Византијски јунак хоће да победи јер жели да преживи и није баш одушевљен јуначком смрћу.“<sup>95</sup>

Другачије стоји ствар са Св. кнезом Лазаром. Он учи битке на Косову сазива ратни савет - „все велможи и благородни војини, војводи велици же и мали“ – и држи беседу у којој између осталог каже: да не треба штедети тело у борби јако и смртну рану задобије, јер за Христа и отачаство слатко је и живот дати; а боље је и погинути него срамно живети, јер онај који пострада Христа ради у књигу вечног живота уписује се.<sup>96</sup> Тако се формирала наша *сопствена* животна филозофија:

94 Матеј: 8; 26

95 Ханс-Георг Бек: *Византијски еротикон* (Лозница, 2009, стр.155)

96 О овој беседи знамо из најмање три извора: *Житије кнеза Лазара* и *Слово о кнезу Лазару* (Данило III) и *Слово о кнезу Лазару* (Непознатог аутора). У беседи коју бележи Данило III каже се између осталог: „Не поштедим телеса наша ва боренији, да от подвигоположника светлије венце васпримем. /.../ Н ашче мач, аште рани, аште и тму самретији кључит се нам, сладко по Христе и о благочастији отачастве нашем да подимем. Луче јест нам ва брани мачнују кончину подјети, неже ли плешта врагом нашим податим. /.../ Дадим себе именованије јако војини Христови, јако страдалци благочастија, јако да вапишем се ва књигах животних.“ (Ђорђе Трифуновић: *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и Косовском боју* – Крушевац, 1968, стр. 340)

смрћу смрт победити! Овде борба *на смрт* није борба *за смрт* – него борба *за живот* вечни: „смертију смрт поправ!“<sup>97</sup>

## 10.

Ево шта је чудо Божје: православље је преживело пропаст државе; светосавље је преживело спаљивање моштију Светог Саве. Зато што постојање не стоји на видљивом, тварном и опипљивом, него на ономе што је невидљиво, неопипљиво и нематеријално. На чему Земља стоји? И месец, и сунце и звезде... „Све у свему“ – каже преподобни отац Јустин Ћелијски – „невидљиво је срце видљивог. Видљиво није ништа друго до љуска око видљивог.“<sup>98</sup>

Кад су Турци 1594. год. на Врачару спалили мошти Светог Саве чинило се да су заувек одлучули од њега, не само православу српску рају него и оне Србе који су прешли у ислам али су задржали поштовање према Светом Сави, наслеђено од својих православних предака.<sup>99</sup> Узалуд им беше труд. Свети Сава је наставио да сија својим небеским сјајем исто као и пре, само више не у кивоту него у *срцима* верног народа – јер „темељ свега видљивога јесте нешто невидљиво.“<sup>100</sup> А управо је то *невидљиво* најјача сила света. Невидљиво је добро, али је видљива доброта. Невидљиво је зло али су видљиви злочини. Невидљив је и „Господар таме овога света“ али је видљиво његово царство на земљи.

97 То је дословно хришћанско учење. Матеј: 6; 19,20: „Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољак и рђа квари, и гдје лопови поткопавају и краду; него сабирајте себи блага на небу, гдје ни мољак ни рђа не квари, гдје лопови не поткопавају и не краду.“ Апостол Павле – Римљанима: 8; 13: „Јер ако живите по тијелу, помријећете; ако ли Духом дјела тјелесна умртљујете, живјећете.“

98 Др Јустин Сп. Поповић: *Светосавље као филозофија живота* (Београд, 2016, стр.18)

99 Др Ђоко Слијепчевић наводи низ таквих примера које су забележили странци: муслимани се поклањају гробу Светог Саве и деле милостињу манастиру (Жан Шесно, године 1547.); муслимани Светог Саву „особито поштују и јако га се боје“ (Катарин Зен, године 1550.); муслимани и Јевреји дају манастиру Милешева већу милостињу него православни (Бенедикто Рамберти, године 1553.); муслимани се из поштовања према Светом Сави радо одазивају на манастирске мобе и траже да им калуђери читају молитве (М.П. Контарини, године 1580.) Кад пролазе поред манастира Милешева, наводи Слијепчевић једно казивање, муслимани сјашу с коња и пешеке га мимоилазе јер су им, како су објашњавали, тако говорили њихови преци. – *Историја Српске православне цркве књ.1* (Минхен, 1962, стр.120-121)

100 Др Јустин Сп. Поповић: *Светосавље као филозофија живота* (Београд, 2016, стр.16)

Тако је Свети Сава постао родоначелник онога што је пет векова касније отац Серафим Роуз назвао „православље срца“. „Пре свега“ – писао је отац Роуз – „вера мора да се гнезди у *срцу*, а не у уму, она мора бити ’жива вера која греје душу‘ а не апстрактна хладна теорија. Вера се учи у животу а не у школи.“<sup>101</sup> У његовом случају била је то реакција на једно, како он каже, одвише „правилно“ исповедање вере које предност даје знању о вери, при чему се губи из вида: добро је знати догмате али вера, ипак, не може да се научи. Вера се стиче у *срцу* кроз лични опит под вођством мудрог духовног руковође. Срцем се верује, устима се проповеда а умом се тумачи исправност веровања. То је једна сасвим другачија хијерархија вредности. Вера може да се сачува без тумачења, може и без проповедања, али без *срца* не може! „Јер се срцем вјерује за праведност, а устима се исповеда за спасење.“<sup>102</sup>

Тако су веровали наши преци. А како су другачије и могли у оно време кад су остали сирочад, без властеле, без светих краљева, без мудрих учитеља, без књига и писмених духовника? Па кад је требало да бирају између вере и невере, између ислама и римског католичанства, они би се окупили око огњишта, прекрстили би се „У име Оца и Сина и Светога Духа“ и питали би *срце* и *стомак* да их саветују. Они који су послушали стомак данас су потомци босанских и санџачких бегова, Зрињских и Франкопана - „Еугени“. Јер стомак је лош саветник. Кад је празан надима од глади, кад је сит надима од охолости. Зато Св. Јован Лествичник каже: „Кад стомак гладује, срце постаје смирено. А кад се стомаку угађа, мисао постаје охоло.“<sup>103</sup>

А они који су послушали *срце* постали су потомци кнеза Лазара и Милоша Обилића; Св. Петра Коришког, ђакона Авакума и Св. Петра Цетињског; Св. Василија Острошког, Његоша, Карађорђа, Хајдук Вељка, Курсуле, Танаска Рајића, Стевана Синђелића; Милунке Савић, мајора Гавриловића, Топличког гвозденог пука, Војводе Вука, Лунета, Ђорђа Скопљанца, Косте Војиновића, мајора Тепића... И прочих, и прочих, и прочих...

101 Зборник *Светлост са Запада* – приредио Владимир Димитријевић (Беорад, 2004, стр.245: *Православље срца* – јеромонах Дамаскин Кристенсен)

102 Апостол Павле – Римљанима: 10; 10

103 *Лествица*, стр.131

Али, да ли смо њихови достојни потомци? Јер и данас, као и јуче, исти је избор пред нама: између *стомака* и *срца*! Избор између тзв. „Европске уније“ и против ње исти је као и онај избор пред којим су стајали, и Свети кнез Лазар, и Милош Обилић, и Хадук Вељко, и мој деда Милан, 1943.; и његова браћа Јован и Пејча, на Церу 1914.; и његов братанац Михајло, на Дрини 1914.; и његов братанац Владимир, у Призрену 1915, кад је требало одлучити између предаје и „пусте Албаније“; и његов братанац Јанађије, 1917, кад је требало ископати сакривену пушку, ставити комад проје у торбу, па у шуму, у „кумите“... Они се нису двоумили: изабрали су „Царство небеско“.

Какво су *срце* имали ти људи? Волели су ближњег, али не сентиментално него *искрено*; бојали су се Бога, да не изгубе *наду* у вечни живот; били су *храбри* али се нису јуначили на речима; били су *поштени*, али су то сматрали својом људском природом а не врлином; били су *правдољубиви*, али се нису отимали за своје право... А ја? Где сам ја? Ко сам ја данас? Шта радим у ово глуво доба? Чиме могу да посведочим своју веру?

Смем ли се назвати њиховим потомком? Имам ли снаге макар као црно испод њиховог нокта? Да ли бих могао и ја, као стриц Владимир, да прегазим Албанију са раном на стопалу од швапског шрапнела, који му откину прсте и уби коња „Сокола“ под њим? Па да се вратим кући 1919, као мој деда, у поцепаном шињелу, а синчић, који се родио кад је он отишао у рат, да ме гађа камењем мислећи да сам неки циганин просјак? Па да наковем косу и довршим откос који сам започео у јуну 1912? И да ни од кога ништа не тражим? Ни накнаду за ране, ни пензију за ратне заслуге? И да се никоме никада не пожалим на судбину што ме тако нагрди? И да не псујем краља, ни владу, ни војску што су ме гурнули у тај „глупи рат“? Него да се прекрстим, да натегнем пљоску и кажем просто – *из срца*: „Слава Богу за све!“...

Ево ме Господе. Стојим огољен пред Тобом. „Испитај срце моје, обиди ноћу; у огњу ме окушај“<sup>104</sup> – е да ли нећеш наћи какво зло у мени?

---

104 Псалм: 17; 3

## 11.

Србине брате застани! Загледај у своје *срце*. Шта си спреман да жртвујеш за своју веру? Колико?

Педесет динара недељом, које стављаш на икону у цркви? Мислиш да је то довољно? А и за то молиш Бога да ти врати стотруко? Зар не знаш да твоја вера вреди онолико колико си спреман да жртвујеш за њу?

Кажеш, једном се живи? Зато дајте јело, пиће и тамбураше! Ко те је то слагао? Постоји и други живот, зар не знаш то? Не види се, кажеш? Србине брате, толико тога се не види а ипак постоји. „Има много ствари на небу и земљи/ о којима ваша мудрост и не сања.“<sup>105</sup> Мој Србине!

Отровни гасови, на пример, не виде се, али убијају – дакле, постоје. Маларија се не види али постоји. Како да се боримо против маларије? Да убијамо једног по једног комарца? Или, да исушимо мочвару у којој се налазимо?

Ми више немамо здраво окружење. Све је окужено, све болесно: филм, музика, телевизија, позориште, новине, књиге... На површину мочваре испливали: корупција, разбојништво, богоборство, сатанизам, лаж, новац, простота, проституција, порнографија, педофилија, педерастаја, псеудокултура, псеудоелита, псеудоуметност,... Шта ли је тек на дну?

Ми више немамо компас. Крећемо се насумице. Зато лутамо. Саплићемо се, посрћемо, падамо. Немамо више ни критеријуме. На знамо више шта је добро а шта лоше. Шта ваља а шта не ваља? Шта је душекорисно а шта душегубно? Сумњамо чак и у то, да имамо душу. Верујемо само у тело и у оно што је телесно. Телесно задовољство постало је мера срећног живота. Наслађујемо се у изобиљу *свачега*. Зато прихватимо *свашта*. Не правимо разлику. Не питамо за цену.

Играмо се зараженим играчкама као деца шибицом: „Велики барат“, „Фарма“, „Парови“, „Парада поноса“, ПИНК, НАРУ, Олимпијада, Песма евровизије, Светско првенство у овоме и ономе... Трошимо се на глупости и ситнице. Болест нас разједа изнутра а ми се претварамо да пуцамо од здравља.

105 Вилем Шекспир: *Целокупна дела, књ.IV* (Београд, 1966, стр.253)

Смејемо се и подригујемо. Закржљили смо и физички и духовно. Зато слабимо, исцрпљујемо се, малаксавамо.

**Некад смо били снажна раса, данас смо само лак плен. Толико лак да се и хијене играју са нама. А ми се извињавамо. Тражимо компромис. Какав компромис може да постоји између светлости и таме?<sup>106</sup> Између Божанске светлости и „Господара таме овога света“? Између Лазара и Мурата? Између Хајдук Вељка и Пазваноглуа?...**

**Нема више јаких међу нама. Нестали су јаки. А кад више нема јаких, ко ће слабости наше да носи?<sup>107</sup>**

**Раде Јанкович**

## **СВЯТОЙ САВВА ИЛИ ПУТЬ К СОБСТВУ КАК БОРЬБА ПРОТИВ „ПОВЕЛИТЕЛЯ ТЬМЫ СЕГО МИРА“**

---

Резюме

---

Раскол 1054 года лишь ознаменовал громкое объявление того, что Запад принял окончательное решение в поисках самого себя. В геополитическом смысле это означало, что Запад решил выстроить второй геополитический пол, сопоставляя себя Константинополю. Это был рискованный шаг, но как впоследствии оказалось, он весьма окупился. В это время Запад был в хаосе и безнадежности. Ватикан был полностью вне всяких общественных событий, в отчаянии из-за нехватки сил изменить свое положение. Один хроникер того времени, Вильям из Тира, писал: „В почти всех частях страны вера пропала. Среди людей больше нет страха Божьего. Справедливость исчезла и среди

---

106 „Не упрежите се у исти јарам с неврјерницима; јер шта има праведност са безакоњем ; или какву заједницу има свијетлост с тамом?“ – Апостол Павле – Коринћанима: 6; 14

107 „Дужни смо пак ми јаки слабости слабих носити, и не себи угађати.“ – Апостол Павле – Римљанима: 15; 1



народов воцарилось насилие. Обманы и измены грозят всем. Доблести исчезли, потому что они не приносят пользы. Вместо них сейчас правит зло.“ Но в последующие два века, в период с первого по четвертый крестоносный поход, Запад проглотит все, что можно было проглотить или скопировать в культуре, искусстве, науке, литературе и философии в Палестине, Либане и Сирии.

Поэтому, когда сегодня речь заходит о кризисе идентичности на Западе, это значит, что иссохли все источники, на которых Запад на протяжении веков черпал свежие идеи. Осталось лишь православие. Но у Запада просто нет „живота“ для такой „пищи“! Органы культуры и цивилизации на Западе привыкли к синтетической пище, так что естественная и полезная пища православия создает спазмы в „животе“.

Большую тайну истории представляет вопрос, почему Запад смог проглотить арабскую алхимию, еврейскую каббалу, гальдейскую астрологию, античные мистерии и египетскую магию, а культура и цивилизация, построенные на православном фундаменте, даже не соприкоснулась к Западу.

Таким образом в статье анализируется вопрос влияния Святого Саввы на развитие собства (идентичности) православных сербов, а центральный вопрос, конечно, сводится к вопросу души. Она является большой тайной сердца. Поэтому святые отцы постоянно напоминают: берегите чистоту своего сердца! Чтобы гадости не выходили из ваших уст, берегите ваше сердце чистым. „Помимо всего прочего, что надо беречь, береги свое сердце, береги свое сердце, потому что из него вытекает жизнь.“ (Святой Георгий Нисский).

Ключевые слова: православие, Святой Савва, собство, идентичность, святые, доброта, религия сердца.

---

Александар Митић

---

## УТИЦАЈ СВЕТОГ КНЕЗА ЛАЗАРА И КОСОВСКИХ МУЧЕНИКА НА ИДЕНТИТЕТ СРБА

---

Сажетак

---

У раду укратко показујемо порекло кнеза Лазара према примарним историјским изворима писаних руком његових савременика, или непосредно након њих. Показујемо да је кнез Лазар рођени син цара Душана из његовог првог брака са ћерком великог деспота Иваниша. Даље следи објашњење, због чега је и када настала заблуда да је кнез Лазар син наводног Припца Хребелјановића. Анализирамо укратко податке о Косовској бици, показујући по примарним историјским изворима да се ради о српској победи у војничком смислу, која је због несрећне погибије кнеза Лазара, његовог сина Добривоја и бројне српске властеле, касније кроз народно предање претворена у пораз. Из истог народног предања господар Косова Вук Бранковић проглашен је за издајника, а у раду смо дали претпоставку како је то могло да се деси. Такође, показујемо ко се крије иза легендарног косовског јунака у народном предању познатог као Милош Обилић, а дајемо и хипотезу ко би могли да буду Милан Топлица, Иван Косанчић и Југ Богдан. На крају дајемо значај култа самог Светог великомученика Лазара Косовског у Србији и

Русији, као и значај самог Видовданског култа на даљи ток историје и судбине Срба.

Кључне речи: Кнез Лазар, Вук Бранковић, Милош Обилић, Милан Топлица, Иван Косанчић, Немањићи, Косовска битка, Видовдан, Срби, Османлије

---

## УВОД

О Светом кнезу Лазару и о Видовданском култу код Срба, написани су бројни радови, можда више него о било ком другом српском светитељу, али су и поред тога бројне ствари остале недоречене. Радови се углавном своде на исто, на сто пута поновљене фразе, тако да обичан читалац долази до два утиска: 1) да су многе ствари већ познате и општеприхваћене у науци и 2) да оно што није познато никада неће ни да се сазна. То што су многе ствари општеприхваћене у науци, не значи по правилу да су тачне, јер се ради пре свега о обичним хипотезама, које могу бити како прихваћене, тако и одбачене. Проблем са српском службеном историографијом је тај, што због своје окошталости (догматичности) не жели да промени очигледно већ оборене хипотезе. Она већ дуже време робује бројним заблудама и као да не жели да из тих заблуда изађе. Такав став конкретно има и према лику и делу Светог кнеза Лазара и косовских мученика. Овакав приступ лику и делу Светог кнеза Лазара и косовских мученика у најмању руку је неозбиљан и пре свега штети правој науци. Ако српска наука хоће да се отргне из калуца „ресавске школе“ у коју је запала пре безмало век и по, мора да сагледа и уважи аргументе марљивих истраживача који су и пре нашег рада дали допринос расветљавању лика и дела Светог кнеза Лазара и косовских мученика. Дакле, наш рад поред тога што износи њихова сазнања покушава да додатно осветли нека нерешена питања која се тичу лика и дела Светог кнеза Лазара и косовских мученика.

## 1. ПОРЕКЛО КНЕЗА ЛАЗАРА

Готово сви представници наше службене историјске науке, потпуно се слажу да је кнез Лазар син логотета Припца и да је рођен око 1329. године у Прилепцу код Новог Брда. Од непознате мајке Лазар је имао две сестре: Драгану, удату за челника Мусу, и једну непознатог имена, чија се судбина не зна. Лазар се оженио Милицом, око 1354. године, и са њом имао пет кћери: Мару, удату за господара Косова Вука Бранковића; Драгану, удату за бугарског цара Ивана Шишмана; Теодору, удату за мачванског бана и угарског палатина Николу II Горјанског; Јелену, удату за господара Зете Ђурађа II Страцимировића Балшића и Оливеру, удату за османског султана Бајазита. Такође, Лазар и Милица имали су и два сина: Стефана и Вука.<sup>1</sup>

Међутим, примарни извори говоре нешто сасвим друго. У својој повељи цар Стефан Душан каже да је Урош његов „јединородан син“.<sup>2</sup> Међутим, цар Стефан Душан (1331-1355) великог деспота Иваниша назива „родитељ царства ми“, а његовог сина Дејана „брат царства ми“.<sup>3</sup> Пошто је познато да је отац Душана био Стефан Дечански, овако ословљавање цара Стефана Душана упућује да је велики деспот Иваниш био његов таст, а Иванишев син и будући велики деспот Дејан, његов шурак што значи да је Душан у првом браку био ожењен ћерком деспота Иваниша. Велики деспот Иваниш је имао поред Дејана и сина Алтомана. Да је кнез Лазар у родбинској вези са великим деспотом Иванишом потврђује запис на надгробном споменику Иваниша Алтоманића у Дечанима: „**унук деспота Иваниша, рођак кнеза Лазара**“.<sup>4</sup> Дакле, Иваниш син Алтомана, је добио име по свом деди великом деспоту Иванишу, првом тасту краља и потоњег цара Душана. По тој генеалошкој линији Иваниш Алтоманић би био братанац кнезу Лазару, јер је његов отац Алтоман брат од тетке, односно

1 Видети: Раде Михаљчић - *Лазар Хребељановић*, Београд, 1989, стр. 19; такође видети: Андрија Веселиновић, Радош Љушић - *Родослови српских династија*, Београд, 2002, стр. 26-27.

2 Стојан Новаковић – „Неколика тежа питања српске историје“, *Годишњица Николе Чупића*, XXXI, Београд, 1912, стр. 708.

3 Стојан Новаковић - Исто, стр. 694, 738-739.

4 Љуба Стојановић - *Стари српски записи и натписи, Том I*, Београд, 1982, стр. 55.

ујака кнезу Лазару, јер је Лазарева мајка, ћерка великог деспота Иваниша, сестра Дејана и Алтомана, а они ујаци Лазару.

Ромејски историчар Дука из 15. века тврди врло јасно: „**Лазар син Стефана (Душана)**“,<sup>5</sup> а то исто тврди, још један ромејски историчар (из истог периода) Псеудо Сфранцес, када каже: „**краљ Лазар... син краља Стефана (Душана)**“.<sup>6</sup> Деспот Стефан у својој повељи Хиландару, 1406. године, обраћа се Немањи и Св. Сави ословљавајући их прародитељима и истиче да је праунук Стефана Немање.<sup>7</sup> Произилази да је Стефан Дечански његов деда и да је носио народно име Немања.<sup>8</sup> Овде треба рећи да је Стефан титуларно име, које означава онога који је крунисан, односно овенчан круном (грч. **Στεφανος** - венац, круна), а не лично име.

Натпис на порталу старе припрате Раванице такође тврди да је Стефан Лазаревић, син Лазаров, унук цара Душана: „**Степану унуку цара благовјарнога Степана**“.<sup>9</sup> И Руварчев родослов тврди да је Лазар син самог цара Душана. Цар је имао два сина „**Уроша Стефана и великог Лазара... али / Лазар/ не беше од законите царице рођен, већ га с неком кнегињом блудом роди цар Стефан**“.<sup>10</sup>

О Лазару као припаднику Немањића сведоче и лозе у улазној кули утврђења манастира Студенице из прве половине 15. века<sup>11</sup> и на поткуполним ступцима Ораховице из 1594. године.<sup>12</sup> У Студеници је приказана јединствена лоза великог жупана Немање и његових потомака, као и кнеза Лазара. Лоза у Ораховици још убедљивије говори о Лазаревој припадности Немањиној лози. Наиме, на северној страни североисточног

5 Михајло Динић – „Дукин преводилац о боју на Косову“, *Зборник радова ВИЗ*, VIII/2, Београд, 1963, стр. 61.

6 Чедомир Мијатовић – „Цар Урош и краљ Вукашин“, *Гласник Српског ученог друштва*, XXXV, Београд, 1872, стр. 182.

7 Александар Соловјев, Владимир Мошин - *Грчке повеље српских владара*, Београд, 1926, стр. 190-191.

8 Живојин Андрејић - *Манастир Велуће*, Рача 2002, стр. 39-40.

9 Б. Вуловић - *Раваница: Саопштења VI*, Београд, 1966, стр. 36; такође видети: Гордана Томовић - *Морфологија ћириличних натписа на Балкану*, Београд, 1974, стр. 84.

10 Љубомир Стојановић - *Стари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци, 1927, стр. 54, 87.

11 В. Ђурић Ј. - *Лоза српских владара у Студеници: Зборник у част Војислава Ђурића*, Београд, 1992, стр. 65-79.

12 Радослав М. Грујић - *Старине манастира Ораховице*, Београд, 1939, стр. 7-33.

стуба насликани су по вертикали син Стефана Дечанског, Стефан Душан и на крају кнез Лазар. А на северозападној страни истог стуба, по вертикали, кнез Вукан „**брат Св. Саве**“, кнегиња Милица и деспот Стефан. Најзад, у владарској поворки краља Душана у Богородичиној цркви у Карану, 1339. године, приказан је крај њега његов син, који није Урош, а за кога се да претпоставити да је Лазар.<sup>13</sup>

У више радова Живојин Андрејић је доказао о да је кнез Стефан Лазар син краља и цара Стефана Душана из његовог првог брака са ћерком великог деспота Иваниша. Стефан Лазар је рођен 1325. године. Мајка кнеза Стефана Лазара је преудата за дворског великог слугу Припца и са њим родила две кћери, Драгану и другу непознатог имена. Кнез Лазар је, ступивши у пунолетство, био у првом браку са ћерком жупана Брајана Растислалића, (господаром Кучева, Браничева и Ресаве) и са њом имао сина Добровоја, који је рођен око 1340. године, а вероватно је из тог брака и најстарија кћер Мара. После покоравања Брајановог сина Вука Растислалића од стране кнеза Лазара, Добровој је добио земље Кучево и Браничево са Ресавом, дакле земље свог ујака и деде по мајци. Стефан Душан се пре крунисања за цара оженио други пут са бугарском царском принцезом Јеленом, 1332. године, са којом је, 1337. године, добио сина Уроша.<sup>14</sup> Дакле Лазар и Урош су били браћа по оцу.

Тек од 16. века подаци о Лазаревом оцу се мењају. Тако „Свод свих летописа и земаца од смрти Душанове, па докле који траје“ тврди се да је Лазарово „**отачество јего град Прилипац, отац же јего Прибац**“.<sup>15</sup> Исто то тврди и „Бранковићев Летопис“.<sup>16</sup> Дубровчанин Мавро Орбин 1601. тврди да „**кнез Лазар је син Припца Хребелановића**

13 Д. Војводић – „О живопису Беле цркве каранске и савременом сликарству Рашке“, *Зограф* 31, Београд, 2007, стр. 148-150.

14 Видети: Живојин Андрејић - *Велуће Драгаша*, Рача, 1996, стр. 45-133; исти аутор: *Манастир Велуће*, Рача, 2002, стр. 121-158; исти аутор: „Размишљања поводом историјских сцена живописа и зиданог иконостаса Беле цркве у Карану“, *Ужички зборник*, 34-1; Ужице, 2010, стр. 7-40; исти аутор: „Размишљања о изворима и историји кнеза Лазара и деспота Стефана поводом нових читања живописа Велуће и Беле цркве у Карану“, *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, II*, Деспотовац, 2011, стр. 113-147.

15 Љубомир Стојановић - Исто, стр. 213.

16 Љубомир Стојановић - Исто, стр. 288.

властелина и великаша у време цара Стефана“.<sup>17</sup> Похвално слово кнезу Лазару писано после 1601. године, тврди да је „реченом кнезу Лазару би родитељ велики слуга царев Прибац“ а цар и његов велики слуга су изгледом и по нарави слични „као једна душа у два тела“.<sup>18</sup> Извесни логотет **Prabez** се једини пут спомиње у једној повељи краља Стефана Душана,<sup>19</sup> али се тамо нигде не спомиње да је он био Лазарев отац.



Није нам познато како су аутори „Свода свих летописа и заметака“ и „Бранковићевог летописа“ пронашли податак да је Прибац Лазарев отац, када се у свим примарним изворима помиње цар Душан као Лазарев отац, као што смо видели. Као једина могућност остаје претпоставка да су аутори поменутих летописа помешали Лазаревог очуха Припца, са правим Лазаревим оцем, па је информацију од њих узео касније Мавро Орбин и писац „Похвалног слова о Кнезу Лазару“, након чега су ту заблуду раширили сви каснији аутори, па се она одржала у историјографији све до данас. Нарочито је на такав став утицало дело Мавра Орбина, које је било веома популарно. Он је први и изнео податак о презимену Хребељановић, како се по њему презивао Прибац.

17 Мавро Орбини - *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1968, стр. 93.

18 Иларион Руварац – „Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу“, *Летопис Матице српске*, 117, Нови Сад, 1874, стр. 110.

19 Медо Пуцић - *Споменици српски, Том I-II*, Београд, 1858-1862, стр. 47.

Међутим, да кнез Лазар није Припцов син сведочи и чињеница да он нигде није потписан као Лазар Прибичић, јер је било уобичајено у то време међу племством да стављају као презиме име свог оца. Чак није нигде ни потписан као Хребелановић. На свим повељама он се потписује само као Стефан Лазар. Неко може поставити питање зашто се није потписао нигде као Лазар Душанић, када је већ био Душанов син? Одговор вероватно лежи у чињеници, што је био његов син из нединастичког брака. Међутим, само титуларно име Стефан које је користио у својим повељама и дипломатским препискама указује да је Лазар потицао од светородне династије Немањиног колена.

## **2. ДРЖАВЕ КНЕЗА ЛАЗАРА, ВУКА БРАНКОВИЋА И КРАЉА ТВРТКА I**

Кнез Лазар (1371-1389) је био господар Моравске Србије после смрти Цара Уроша (1355-1371) и распада царевине. Од кад се осамосталио успео је да прошири своју власт на сливове све три Мораве и на Подунавље, са престоницом у Крушевцу.

Лазареве активности у периоду између 1363. и 1371. су слабо забележене у изворима. Изгледа да је он напустио двор цара Уроша између 1363. и 1365. године. У то време је Кнез Војислав Војиновић изненада преминуо септембра 1363. године. Браћа Мрњавчевићи, Вукашин и Јован Угљеша су постали најмоћнији великаши у Српском царству. Они су контролисали земље у јужном делу царства, углавном у Македонији. Цар Урош је прихватио Вукашина Мрњавчевића за савладара и Вукашин је крунисан за краља 1365. године. Отприлике у исто време Јован Угљеша је именован за деспота. Синовац кнеза Војислава, млади Никола Алтомановић је до 1368. стекао контролу над већином територија свог покојног стрица. У овом периоду Лазар је постао независан и започео је свој успон као обласни господар. Није јасно како се ова област ширила, али њено језгро сигурно није била тврђава Прилепац, јер је Прилепац заузео краљ Вукашин. Језгро Лазареве области је био негде у области која се граничила са облашћу Мрњавчевића на југу, Николе Алтомановића на



западу и Растислалића на северу.<sup>20</sup> Можемо претпоставити да се ради о Топлици и Расини у ширем смислу.

Према Орбину, Никола Алтомановић и Лазар су убедили цара Уроша да им се придружи у заједничком нападу на браћу Мрњавчевиће. Сукоб две групе српских великаша се догодио на Косову пољу 1369. Лазар се повукао из битке убрзо по њеном почетку. Његови савезници су наставили борбу, али су их Мрњавчевићи поразили. Алтомановић је једва спасио свој живот, док су Мрњавчевићи заробили и на кратко утамничили цара Уроша.<sup>21</sup> Постоје наговештаји да су се савладари цар Урош и краљ Вукашин разишли две године пре наводне битке. Лазар је 1370. године преотео од Алтомановића градић Рудник, важан рударски центар. Ово би могло да буде последица Алтомановићевог пораза годину дана раније.<sup>22</sup>

Удруженим снагама кнеза Лазара и босанског бана Твртка, 1373. године побеђен је, заробљен у Ужицу и ослепљен велики жупан Никола Алтомановић. Победници су поделили његову област. Бану Твртку су припали области Требиња, горњег Полимља и Потарја, са манастиром Милешевом у коме је сахрањен Свети Сава. Потомак Немањића по женској линији, бан Твртко је одлучио да се 1377. године крунише за српског краља. Обред крунисања извршен је на гробу Светог Саве. Кнезу Лазару су припали Мачва, као и области око Дрине и горњег слива Западне Мораве са Николиним престоним градом Ужицем.

Веран традицији владара на српском престолу, кнез Лазар је тежио да подигне ауторитет цркве и учини је моћном потпором у борби за учвршћење своје власти и одбрану од Турака. У том циљу сматрао је неопходним да измири Пећку и Цариградску патријаршију, које су биле у непријатељству од доба проглашења Пећке патријаршије 1346. године када се краљ Душан крунисао за цара и уздигао српску архиепископију на ранг патријаршије. После дугих преговора у којима се истакао монах Исаија, до измирења је дошло 1375. године.

20 Раде Михаљчић - Лазар Хребелановић, *Историја, култ, предање*, Српска школска књига и Knowledge, Београд, 2001, стр. 29-52.

21 Мавро Орбин - *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1968.

22 John Fine - *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, Michigan - University of Michigan Press, 1994, стр. 374.

Након победе над Николом Алтомановићем 1373. године и измирењем Пећке и Цариградске патријаршије, Лазар је 1379. победио Радича Бранковића из породице Рагислалића, господара Браничева и Кучева. Кнез Лазар се почиње у свим титулацијама називати „**Господин все Србљем и Подунављу**“. Његова држава се простире у сливу све три Мораве и допире до Дунава и Саве (изузев Београда) на северу и Дрине на западу. Поред тога, Лазар употребљава и краљевско владарско име Стефан. Чак се на аверсу очуваног печата на „Лазаревој даровној повељи“ Хиландару из 1379. налази лик Стефана Првомученика, заштитника лозе Немањића. У повељама се потписује црвеним мастилом. Дакле, он је себе сматрао легитимним наследником Немањића, а то право му је признавала и црква.

Јужно од Лазареве државе, налазила се држава његовог зета господина Вука Бранковића. Вук Бранковић (1371-1397) је био син севастократора Бранка, а унук Младена, војводе за време цара Душана. Вук је био самостални господар државе која је обухватала области Косова, Метохије, Рашке, горњег Потарја и Полимља. У његовој држави налазиле су се старе српске престонице Скопље, Призрен, Рас, као и његова нова престоница Приштина. Такође, на његовој територији налазила се и Пећка Патријаршија као и велики рудници Трепча, Брсково, Ново Брдо... У својој владарској политици наступао је заједно са кнезом Лазаром, како војном, тако и црквеном и привредном. Ковао је сопствени новац, а са кнезом Лазаром је водио бројне заједничке битке против непријатеља, издавали заједно повеље дубровачким трговцима и заједнички сазивали црквено-државне саборе.

Твртко I (бан 1353-1377, краљ 1377-1391), био је у то време најјачи српски самодржац. Његова држава је обухватала читаву територију савремене Босне, Херцеговине, готово целе Далмације, доњег Полимља и Потарја. Највише је ратовао око далматинских градова. Током лета 1390. године под Твртковом влашћу се већ налазе Сплит, Трогир, Шибеник и острва Брач, Хвар, Корчула.<sup>23</sup> Његову власт признавали су и Крбавски кнезови Курјаковићи. Његов војвода Влатко Вуковић био је из старе племићке породице Косача која је имала баштине на

23 Желко Фајфрић, *Котроманићи*, Графосрем-Српска православна заједница, Шид, 2000.

простору старе Херцеговине са седиштем у Требињу. Оне ће постати касније основ територија његових наследника који ће се после Тврткове смрти осамосталити на том подручју.

### 3. КОСОВСКА БИТКА

Косовска битка је један од најконтроверзнијих догађаја у нашој средњовековној историји и један од најлегендарнијих догађаја. Ствари око којих се наука највише спори јесу: ко је добио битку, колико је војске било на српској, а колико на османској страни и да ли је било издајства на српској страни?

Ранији османски упади и порази код Добровице 1381. године, Плочника 1386. године и Билеће 1388. године, условила су још веће приближавање међу српским владарима, који су и пре тога били савезници. Како видимо сва три српска господара су непосредно била угрожена од Османлија ранијим њиховим продорима. С друге стране, османски султан Мурат (1362-1389) је опоменут поразима почео да се озбиљније припрема за одсудну битку.

Како каже деспот Стефан, Лазарев син и наследник: „**Све ово речено заврши се 6897. године, дванаестог индикта, петнаестог дана месеца јуна у уторак, био је шести или седми час. Не знам. Бог зна**“.<sup>24</sup> Дакле, косовска битка одиграла се између српске и турске војске 15. (28.) јуна 1389. године на Видовдан.

На српској страни учествовале су снаге великог кнеза Лазара, снаге господина Вука Бранковића, и војводе Влатка Вуковића. На османској страни обе војске, једна из Анадолије (азијски део царства), друга из Румелије (европски део царства) на челу са султаном Муратом и његовим синовима Јакубом и Бајазитом.

Султан Мурат I био је потомак османске династије која је загосподарила исламским племенима персијско-туркијског порекла у Малој Азији још крајем 13. века, постепено ширећи утицај, како на малоазијске емирате тако и на хришћанске српске, ромејске и бугарске области на Балкану. Непосредно пред Косовску битку на европском тлу Османско царство

<sup>24</sup> Деспот Стефан Лазаревић – „Речи на мраморном стубу на Косову Пољу“, *Стиси о Косову*, Српска књижевна задруга, Просвета, Београд, 1993.

обухвата територије савремене Тракије (без Цариграда) и Егејске Македоније (без Солуна). У Анадолији је већ битком са Караманидима султан утврдио свој утицај. После ове победе, независни владари у Анадолији - Караманиди, Цандариди у Кастамонији, као и огранак хамидске династије у Анталији - признали су османског султана за свог сизерена.<sup>25</sup> Са територија које су биле под његовом непосредном влашћу, Мурат заједно са својим синовима Јакубом и Бајазитом сакупуља војску и креће према српским земљама.

Поставља се питање о снази српских и османских трупа. Ту су мишљења подељена. Још су рани хроничари говорили о различитим бројкама. Анонимни писац познат као Раваничанин Трећи каже: „**И би обојих војска велика веома, веома. Ових више од 100 тисућа, а оних народа не мање од 300 тисућа**“.<sup>26</sup> Дакле, српски аутор каже да Срба има 100, а Османлија 300 хиљада. Са друге стране, неки турски хроничари говоре о обрнутим бројкама. Тако турски хроничар Нешрија наводи да су Османлије имале 250, а Срби чак 500 хиљада војника.<sup>27</sup> Међутим, и једни и други су писани неколико векова после битке, кад је већ битка прерасла у легенду.

Ни модернији истраживачи се не слажу у бројкама. Јован Мишковић сматра да је у бици учествовало око 100.000 Османлија,<sup>28</sup> а што се тиче Срба он каже: „**Кад се признаје, да Лазар поред свега настојавања, није могао из своје праве државе (не рачунајући Зету), извести више од 25.000 бораца, и кад се томе дода помоћ босанскога краља под војводом Влатком Вуковићем у 7 до 10.000 људи, онда се види да целокупна српска војска, која се је на Косову борила, није могла изнети више од 32 до 35.000 бораца**“.<sup>29</sup>

Са друге стране Петар Томац даје реалнији број турских јединица. Он каже да није могло бити више од 40.000 Османлија. За број српских снага он вели: „**Није много вероватно да је Лазар при крајњем напрезању могао дићи са својих посуда**

25 Халил Иналдик - *Османско царство, класично доба 1300-1600*, Утопија, Београд, 2003.

26 Раваничанин Трећи - *Служба светом кнезу Лазару: Списи о Косову*; Српска књижевна задруга, Просвета, Београд, 1993.

27 Јован Мишковић - *Косовска битка, војно-историјска расправа*, Краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1890. стр. 101.

28 Јован Мишковић - Исто, стр. 111-112.

29 Јован Мишковић - Исто, стр. 100-102.

**више људи но што је прикупио Дечански 1330. против Бугара и Византинаца... Дакле свега око 15.000. По истом мерилу Вук Бранковић је могао прикупити око 5.000. Влатко Вуковић није довео више од 5.000...**<sup>30</sup>

Проблем броја трупа треба сагледати у реалном светлу, колико је то могуће и утврдити бар приближан број трупа. На основу територија које су држали српски господари и османски султан, долазимо до сазнања да су војске отприлике морале да буду подједнаке величине. Наиме, територије којима су управљали кнез Лазар, господин Вук и краљ Твртко приближно је одговарало областима које је под својом влашћу држао султан Мурат. Султан Мурат није могао да скупи бројније трупе од Срба, бар не значајно, из два разлога: 1) Османско царство је стално ширило државу на рачун хришћанских држава, па се крајеви под њима у то време демографски празне, а становништво и племство углавном долази на територију српских земаља; 2) Османлије су претрпеле 3 пораза од Срба 1381, 1386. и 1388. године, па су самим тим морали да имају веће губитке од Срба.



*Бој на Косову*

30 Петар Томац – *Косовска битка*, Војноиздавачки завод, Београд, 1968.

Ми се углавном слажемо са Томцем око броја Османлија у Косовској бици од 40.000, броја трупа кнеза Лазара од 15.000, али мислимо да су Влатко Вуковић и Бук Вранковић довели већи број војника. Ту смо ближи мишљењу Мишковића, нарочито око укупног броја српских трупа. Сматрамо да је Влатко Вуковић довео бар 7.000, управо онолико колико је имао у бици код Билеће 1388. године, јер је и за Косовску битку исто скупио војску са територија које су биле непосредно потчињене њему, а краљ Твртко је свакако могао да има бројнију војску од кнеза Лазара јер је управљао скоро два пута већом државом од њега, чак и да је била ређе насељенија он је свакако имао бар 20-25 хиљада ратника, па је поред тога што је био у рату са Угарском могао да дозволи себи луксуз да пошаље као помоћ целу војску коју је са својих поседа подигао војвода Влатко Вуковић. Вук Бранковић је такође могао да подигне 7 до 8.000 људи из простог разлога што је управљао државом која није била мања него област Влатка Вуковића, а отприлике два пута мања од Лазарове државе. Томе иде у прилог и чињеница да је његова област била најгушће насељена, најбогатија и да се битка водила на његовој територији.

Дакле, јачина српске војске у Косовској бици није могла да буде мања од 30.000 ратника, распоређена тако што је војска кнеза Лазара била на центру, а лево и десно од њега на крилима војске Влатка Вуковића и Вука Бранковића. Османска војска јачине највише 40.000 била је распоређена тако што је чело војске са султаном Муратом било уперено ка војсци кнеза Лазара, крило на ком се налазио његов син Јакуб, према војсци Вука Бранковића, а крило Бајазита према војсци Влатка Вуковића. Без обзира што је османска војска била незнатно бројнија, она није могла да се мери са српском војском ни по квалитету оружја, ни по снази оклопа, што је пресудно утицало на исход битке.

Битка се одиграла у јутарњим часовима. Војске су се судариле и убрзо се показало да српски витезови имају предност над турском војском. У „Хроници Шарла VI“, калуђер Сен Дениски о томе каже: **„У овој борби јунаштво краљево засијало је изнад свих других; јер иако је три пута видео да његова застава пада и да се три пута подиже, опет непрестрављен једнако храбраше своје да се јуначки боре**

**за славу и Исуса Христа. Па помоћу овога варвари буду побеђени и тако се над овим скрнавним племеном а преко хришћана извршила освета небесна“.**<sup>31</sup>

Наиме, боље оклопљени и наоружани они су врло брзо надокнадили незнатну предност Османлија у броју и потисли Јакубово крило, које како се сви писци слажу било готово потпуно уништено. Том страном српске војске командовао је господин Вук Бранковић. Центар османске војске такође је трпео пораз. Један део српских коњаника јуриша на тачку у турском табору где се вије султанов стег, тако да долази до продора српских витезова и убиства султана Мурата највероватније у боју (прободен копљем или убијен мачем). Том српском витезу стари летописи не помињу име, док ће каснији прогласити Милоша Обилића. Нејасно је каква је била ситуација са крилом Влатка Вуковића који је био непосредно сукобљен Бајазиту. Највероватније с обзиром на мање жртве у трупама Влатка Вуковића, да се Бајазит брзо повукао из боја, сачувавши тако главнину својих трупа.

Након пораза Османлија, српска војска се разилази. Влатко Вуковић одлази према Босни и носи вест о победи. Вук Бранковић распушта своју војску. Кнез Лазар остаје са својом свитом и једним делом војске да би одржао литургију у част победе. За то време остаци турске војске се повлаче у неред у области краља Марка и деспота Костадина. Убрзо Бајазит шаље извиднике да провере докле су Срби стигли са сечом, колике су снаге још код њих, да би могао да извуче тело свога оца и брата. Пошто су се уверили да се део Срба повукао, а део слави победу и без бојног поретка, шаље два одреда који затичу кнеза Лазара и његову свиту поред цркве која је у народу позната као Самодрежа. Кнез Лазар и његов син Добровој су убијени одсецањем главе. Добровој је са одсеченом главом, сахрањен у цркви у Ресави, седишту истоимене жупе. На остацима ове цркве и гробом брата Добровоја, косовског мученика, деспот Стефан је из основа подигао своју нову меморијалну цркву. Константин Михајловић каже да је топлички војвода Крајмир „**клекнувши држаше скут под главом кнеза Лазара да не би на земљу пала. А кад она паде на скут, приљубивши ову**

31 *Свети кнез Лазар и Косовски завет: Хроника о Шарлу VI*, Светигора-Новости, Цетиње-Београд 2007, стр. 120

**главу уз своју главу рече: Заклео сам се господу Богу: где буде глава кнеза Лазара, ту и моја мора лежати. А онда је и он посечен и обе главе су пале заједно на земљу“.**<sup>32</sup> Након тога сви преостали српски племићи су били посечени. Тако је изгубио живот српски велики кнез Лазар, његов најстарији син Добровој и војвода Крајмир.

Сви српски списатељи са територија Лазареве државе, савременици битке не спомињу ко је победио у бици и жале због великог губитка који је поднела српска војска, највише због смрти самог кнеза Лазара. Из поменутих дела видимо да је било и мишљења да је битка била нерешена. Међутим, они имају такав став управо због чињенице да је њихов непосредни владар настрадао у бици. С друге стране, краљ Твртко шаље писмо Трогиру и Фиренци у коме их обавештава о српској победи. У одговору фирентинске општине стоји: **„Та коју бисмо лепшу и дичнију вест могли примити ми, истински обожаваоци Христа, него вест о тој бици коју ће памтити сва времена, у којој су погинуле толике тисуће неверних Тројанаца, заједно са својим језивим војводом...“**<sup>33</sup>

Губици у бици на обе стране су били велики, нарочито на османској, где су им центар и Јакубово крило готово уништени. Умесно је поставити и питање да ли је заиста у Косовској бици страдало сво наше витешко племство, војнички способна властела, као што се често тврди. Да је то тачно, тешко да би било могуће да се за само 6 година (након чега је била битка код Никополја) оспособе нови витезови и ратници у контингенту од 5000 коњаника (толика је била вазална обавеза Деспота Стефана Лазаревића)...<sup>34</sup>

Као што видимо српска крила под Влатком Вуковићем и Вуком Бранковићем прошла су без већих губитака. У прилог томе иде и преписка Тврткова са градом Трогиром где он каже: **„Савладали смо и на тло оборили убијене, а само је мало остало њих живих, Богу хвала. Истина, било је погинулих**

32 Константин Михајловић - *Јаничареве успомене или Турска хроника*, Српска академија наука, Београд, 1954.

33 *Свети кнез Лазар и Косовски завет: Писмо Фирентинске општине 1389*, стр. 124.

34 Александар М. Петровић - *Српски средњовековни витезови и „хришћански катехон“ са естетским знамењем „сабљоносца“*, *Филозофија историје и културе Срба*, Београд, 2012.



**и међу нашим, али не много“.**<sup>35</sup> Код Срба је највише страдао центар војске на челу са кнезом Лазаром. Он је страдао и то као што смо видели након праве битке, па отуд на његовој територији у старим текстовима толика жалост због губитка владара.

Битка на Косову иако у војном погледу српска победа, због погибије кнеза Лазара, а у каснијим временима и губитка државе, временом у народу прераста у пораз. Косовска легенда је започела да се ствара у старој књижевности, а не у народној. Њен корен је у култу кнезу Лазару, који је настао одмах после Косовске битке, свакако у преносу кнежевих моштију из Грачанице у Раваницу.<sup>36</sup>

У прилог легенди да су Срби изгубили битку ишла је и чињеница да је кнегиња Милица недуго након битке, већ 1390. удала своју ћерку Оливеру за новог османског султана Бајазита (1389-1402) и да је примила вазални однос према Османлијама. Међутим, вазални однос није прихватио Вук Бранковић. Историчари су већ утврдили да је део Лазареве области одмах после Косова припао Вуку Бранковићу. А судећи по случају војводе Обрада Драгославића део властеле је добровољно стао уз Вука Бранковића.<sup>37</sup> Вук се после битке титулише као „**Господар и самодржац све српске земље и Подунавља**“, дакле, носи управо Лазареву титулу. Све до своје смрти он је био противник Османлија. Умро је у Софији 1397. као њихов заточеник. Највероватније је сахрањен у Манастиру Светог Павла на Светој Гори.

#### 4. ЛЕГЕНДА О ИЗДАЈСТВУ ВУКА БРАНКОВИЋА И КОСОВСКИМ ЈУНАЦИМА

Легенда о издајству Вука Бранковића на Косову, јавља се најпре у делу Мавра Орбина из 1601. године. Ево шта о томе каже Орбин: „Пошто је тада Лазар имао ударити на Турке, његов зет Вук га је упозорио да пази на Милоша,

35 Сима Ђирковић - Историјски извори о Косовском боју, Београд, стр. 169.

36 Ђорђе Радојичић - Почетак Косовске легенде: Књижевна збивања и стварање код Срба у средњем веку и у турско доба, Нови Сад 1967.

37 Синиша Мишић - Кнегиња Милица и Лазарево наслеђе: Кнегиња Милица-Монахиња Левгенија и њено доба, Трстеник, 2014.

јер треба да зна да он у тајности шурује с Турцима како би га издао. Желећи да то провери, Лазар позва на вечеру изван број великаша и капетане војске у намери да у току вечере прекори Милоша за ту издају како би га, ако се увери о злоделу, могао казнити (јер Словени имају обичај вином, а не мучењем откривати тајне), или, ако нађе да је невин, да се сам ослободи сумње која га је већ била почела мучити. Дакле, за време вечере кнез Лазар се окрене према Милошу, па држећи у десној руци пун пехар вина, рече: „Вама, Милошу, дарујем ово вино заједно с пехаром, и поред тога што сте код мене окривљени за издајство“. Милош, међутим, не показа на лицу никаквога знака који би одавао такав грех и испи примљени пехар. Затим уставши поче овако беседити: „Није сада време, кнеже и господару мој Лазаре, да се препиремо, јер је непријатељ већ у бојном реду. Сутра ујутро показаћу делом да је мој тужитељ клеветник и лажов и да сам ја увек био веран своме господару“.<sup>38</sup>

Како знамо Орбину су била на располагању многобројна дела западне литературе свог доба, из којих је црпео изворе за своје обимно дело. Па тако и мотив свађе између Вука и Милоша вероватно налази у запису нинбершког пушкар Јерга из 1483, готово век после битке. „Дакле цар Лазар је имао два зета који се никако нису слагали. Једном је требало да се бори са Турчином. Тада су ова двојица говорили један другоме: видећемо сутра који је најбољи у тој борби. У току ноћи један од зетова поручио је Турчину да ће му сутрадан доћи у помоћ са много људи, па се Турчин томе силно обрадовао, а ујутру када је стигао и када је требао да му пољуби ногу, исукао је мач и убио Турчина“...<sup>39</sup>

После Орбинове књиге сви даљи летописци, хроничари и историчари читајући поменуто дело и користећи га као извор за писање својих дела, по правилу се слажу да се кнежева вечера одиграла уочи Битке на Косову. Временом те хронике и дела наше старе књижевности улазиле су постепено у народ и стварали легенду о Косовској битци какву данас познајемо. Косовска битка је најлегендарнија битка и најлегендарнији

38 Мавро Орбин - *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1968.

39 *Свети Кнез Лазар и косовски завет*: Пушкар Јерг – Казивање о надметању два зета 1483, стр. 122

догађај из периода средњовековне Србије, који је оставио огроман траг у бити српског народа. О самој битци па и догађајима на самој кнежевој вечери постоје приче и легенде у свим крајевима где живе или где су у ранијим епохама живели Срби.

Поред самог одржавања кнежеве вечере, најупечатљивији догађај на самој вечери било је то што је Вук Бранковић оклеветао Милоша Обилића као издајника, да би се у бици одиграло супротно. Могуће је да су у основи овога мотива свађе међу Лазаревим зетовима, Вуком Бранковићем и Николом Горјанским Млађим, као и свађе између Вука Бранковића и Ђурђа Страцимировића Балшића, свеједно да ли пре или после битке. Од Лазарова четири зета, само је Вук био на Косову. Све је то могло допринети стварању овога мотива издаје на Косову.<sup>40</sup> До дан данас већина народа сматра да је Вук Бранковић био издајник који је крив за наводни пораз српске војске на Косову Пољу. И дан данас је то чврсто укоревљено у народу, а већ неколико векова један од највећих српских витезова тога времена и велики српски господар Вук Бранковић носи печат издајника.

Сама помисао на то да се битка водила управо на Косову Пољу која се налазила на територији којом је господарио Вук Бранковић иде у прилог чињеници да он није био никакав издајник, јер је његова држава била непосредно угрожена, па је он имао највише интереса да је брани. А ни један савремени спис који помиње битку на Косову не говори о никаквој издаји. Како српски, ромејски и други хришћански списи, тако и турски списи не помињу тако нешто.

Дакле, тек стотинак година после битке, долази до информација о свађи између Вука и Милоша, у запису немачког пушкарa Јерга, а након Орбинове књиге „Краљевство Словена“ која је извршила велики утицај на писмене људе тог времена, постепено је почела да се у народу ствара слика о косовској бици, о наводном губитку битке, издаји Вука Бранковића, убиству султана Мурата од стране Милоша Обилића...

Наводној свађи између два српска властелина и витеза Вука и Милоша, коју је први пут поменуо нирберншки

40 Јелка Ређеп – *Косовска легенда*, Прометеј, Нови Сад, 2007.

пушкар Јерг крајем 15. века, претходила је једна друга битка на Косову коју је водила војска под командом угарског војводе Јанка Хуњадија, у народу познатом као Сибињанин Јанко, која се одиграла 1448. на Косову. У тој битци Османлије су потукли хришћанску коалицију предвођену Хуњадијем. Тадашњи српски самодржац деспот Ђурађ (1427-1457), син Вука Бранковића, одбио је да учествује у том походу против Турака и после битке окривљен за хришћанску несрећу и пораз, па чак и од папе проглашен за неверника и издајника хришћанства. Та чињеница је послужила за причу о наводном издајству његовог оца Вука, можда случајно јер припадају истој породици, а можда и намерно, да би се оцрнила српска династија и приказала као главни кривац за неуспех хришћанске кампање против Турака. Тако прича о Ђурађу Бранковићу као издајнику, у западним круговима пренела се и на његовог оца и у каснијим хроникама уписана, а кроз векове преписивана у нашим хроникама и лагано ушла у народ као „истина“.

Овде смо дужни да се укратко осврнемо и на порекло других косовских јунака. Тако нпр. оно што је непобитно као историјска чињеница, а везано за Милоша Обилића јесу две ствари. Прва да је био српски витез и племић, а друга да је убио османског султана Мурата у бици на Косову. Све остало је мало јасно или спорно: од његовог личног имена, о томе како га је убио, где му је била баштина као племићу и др.

Сви знамо како је опеван Милош у народним песмама. Да је био ољаган од стране Вука Бранковића, да је убио султана Мурата распоривши га од „учкура до бјела грла“, потом побивши брдо османских ратника са својим побратимима Миланом Топлицом и Косанчић Иваном, након чега пада надјачан од Османлија, или ухваћен и посечен. Легенде су бројне.

Готово у сваком крају наше земље постоје предања о Милошу Обилићу. Неретко се у многим деловима наше земље говори да је Милош Обилић управо из тог краја. „У историографији се, током прошлог века, истицало мишљење да је Милош Обилић пореклом из Западне Србије, односно из ваљевског краја. Ту идеју прихватили су, како поједини историчари, тако и аутори многобројних популарних дела,

романа, новинских фељтона, од којих је већина писана без целокупне историјске грађе и информација са терена“.<sup>41</sup>

То долази управо стога што је народ из јужних српских крајева због притиска Османлија ишао у друге крајеве, а с времена на време мењао крајеве и тако носио већ постојеће легенде у свој нови завичај. Тако Марија Вушковић примећује да: „овај Милош Обилић с Поцера дела на потпуно истој територији као и Милош Поцерац, јунак Првог српског устанка, тако да је и у поезији и у легенди дошло до изједначавања ове две личности“.<sup>42</sup> Готово сво становништво Западне Србије је досељено из разних српских крајева, углавном из Херцеговине, Црне Горе, Косова, Рашке... староседелаца готово да нема. Јасно је да су они изједначили Милоша Поцераца са ранијим Милошем Обилићем, због имена вероватно, јер су легенде о једном и другом готово истоветне.

Ако се узме у обзир да се у народним песмама Милош Обилић готово увек помиње са својим побратимима Миланом Топлицом и Иваном Косанчићем, за које и сама њихова презимена говоре да су им баштине биле у Топлици и Косаници, онда би требали да тражимо порекло овог нашег јунака у суседству тих области, дакле у јужним крајевима Лазареве државе. Такође, ови крајеви су препуни легенди о ова три јунака.

Оно што је такође спорно је и само име јунака. Ми не знамо његово право име, а име Милош Обилић је легендарно, настало касније преко преписивача и постепено ушло у народ. Наиме, османски летописац је записао име Билиш Куб-Ила, што је код нас схваћено и преведено као Милош Кобилић, а потом Обилић. Међутим, Куб-Ила на турском значи „онај који зна да зада ударац“.

Османски хроничари Мехмед Мула Нешрија и Идрис Битилиси доносе нам нови поглед на косовског јунака и први пут његово лично име. Наиме, они су били хроничари османског султана Бајазита II и имали су задатак да напишу турску хронику од настанка до владавине Бајазита II. „Турски

41 Марија Вушковић - *Милош Обилић и Милош Поцерац, Топонимија о косовском јунаку*, Центар за историјску географију и историјску демографију, Филозофски факултет, Београд.

42 Марија Вушковић - Исто.

хроничар Нешри српског јунака бележи под правим именом Димитрије... Уз име Димитрије се код Нешрија помиње и Кобилић. Касније га опет помиње као Милош Ковила. За Димитрија, ратника који је убио султана Мурата, Нешри каже да је био силан јунак „веле да је он сам могао да се супротстави десетини хиљаду људи“...<sup>43</sup> Наши научници сматрају да је тај Димитрије могао да буде брат деспота Костадина Драгаша. То је мало вероватно, јер деспот Костадин је био османски вазал, али без обзира на то нема података да је учествовао у косовској бици, па ће бити да је наша наука ипак подлегла причи да је јунак који је убио султана био пребег или „лажна потурица“, из чега је проистекло да је то могао да буде брат деспота Костадина Драгаша, само зато што је Костадин био османски вазал и зато што има исто име као његов брат - Димитрије.

Са друге стране, други хроничар султана Бајазита II, Идрис Битилиси каже: „Један неверник од највећих неверничких вођа, један од оних седам великих лавова, један од првака оног опаког народа, један оних који су у борби били оборили с коња и ваљали у праху и крви не убивши га потпуно... у то време бејаше познат под именом Милош Никола“.<sup>44</sup> Дакле, имамо име Милош Никола, при чему ако је ово прво настало као препис ранијег „Билес“, остаје, дакле, Никола. Имамо, како видимо, два имена Димитрије и Никола. Пре имена легендарног Милоша Обилића, ми немамо ниједног српског великаша под именом Милош. Биће да је то име као старосрпско од давнина давано у народу као лично, али не тако често као име за властелу. За разлику од њега имена Димитрије и Никола су честа као имена властеле, а име Димитрије је чак и титуларно. „Недавно је утврђено да је то име, у једном поменику, било дато погинулом краљу Вукашину... његов случај сведочи да је поштовано име војника - светитеља Димитрија сматрано титуларним и да га је сваки владалац могао са чашћу носити“.<sup>45</sup>

43 Живојин Андрејић - *Витезови реда Змаја*, Центар за митолошке студије, Рача, 2011.

44 Олга Зиројевић - *Милош Обилић у турским хроникама: Свети кнез Лазар*, Београд, 1989, стр. 250.

45 Светислав Мандић - *Велика господа све српске земље*, Српска књижевна задруга, Београд, 1986.

Највероватније да се име Димитрије даје као титуларно име за племића који је имао титулу војводе. Тако, на пример, уместо да се пише „Војвода Никола“, пише се „Димитрије Никола“, а често и заједно „Војвода Димитрије Никола.“ Дакле, ми видимо да се наш јунак могао звати и Димитрије Никола, у том случају име Димитрије му је титуларно, а Никола лично.

Драгољуб Симоновић мисли да је Милош Обилић у ствари брат кнегиње Милице и син кнеза Вратка - Никола Вратковић, објавивши о њему три обимна тома у коме образлаже своја сазнања. За сада нико није озбиљније оповргао његове ставове. Позивајући се на „Ерленгенски рукопис“ он каже: „... **настао у време аустријско-турског рата, када су Аустријанци на кратко били у Нишу. Претпоставља се да је тада принц Еуген затражио да му се запишу српске народне песме... То је подручје на коме Вук Караџић није боравио, као ни на Косову, али је од 1840. године прикупљено око 20 хиљада песама, са врло специфичним дијалектом и мотивима и у њима се као и у Ерлингенском рукопису нигде не помиње Милош Обилић, али се непрекидно појављује једини брат кнегиње Милице, Никола Вратковић (по оцу Вратку), који је био српски принц са стаништем у Куршумлији**“.<sup>46</sup>

Да је Куршумлија могла бити његово стоно место, и да је имао своје поседе у Косаници и Топлици сасвим је вероватно. Наиме, Куршумлија је била престоница Стефана Немање (1166-1196) док је био удеони кнез, а пре стицања врховне власти на целој територији српских земаља. После предаје власти свом сину Стефану „Првовенчаном“, он је свом најстаријем сину Вукану дао у наследство и управу Зету, Требиње, Хвосно и Топлицу. Никола је потомак Немањиног сина Вукана. Вуканов син Стефан имао је такође сина Вукана, који је имао сина Владислава, а овај сина Димитрија. Димитрије је имао сина Вратислава, овај Вратка, а Вратко сина Николу и ћерку Милицу удату за кнеза Лазара.<sup>47</sup>

Симоновић сматра да је име Никола намерно прикривано непосредно после Косовске битке. **„Надимак Милош Никола је добио из милоште. Никола је скривен иза Милоша**

46 Драгољуб Симоновић - *Никола Вратковић-Косовски цар и бог*, Просвета, Ниш, 1992.

47 Живојин Андрејић - *Света српска лоза 2*, Центар за митолошке студије, Рача, 2011, стр. 105.

**Обилића поред осталог и зато што је српски двор после Косовског боја успоставио другачији однос са Турцима, а и сама кнегиња Милица је дала своју кћер Оливеру за Бајазита“.**<sup>48</sup> Дакле, због вазалне обавезе према Османлијама од 1390. и удаје Оливере, намерно се крило име убице султана Мурата из разумљивих разлога. Кад би се сазнало да је султанов убица рођени брат српске владарке и рођени ујак нове османске султаније Оливере и будућег српског кнеза и деспота Стефана који је био малолетан и који се у то време налазио на султановом двору у Једрену као таоц, питање каква би била њихова судбина, и каква би судбина задесила већ доста уздрману државу кнеза Лазара, после његове погибије и губитка једног дела српског племства највише са његових области. Овако је Србија добила један дужи период мира и неузнемиравања од стране Османлија, што јој је пружио да обнови своју снагу и губитке у људству.

Чак и после смрти Бајазита 1402. године и после смрти Лазаревог наследника Стефана 1427. године, његов учитељ и биограф Константин Филозоф није открио име султановог убице. **Међу војницима који су се борили пред војском беше неко веома благородан, кога облагаше завидљиви своме господару и осумњичише као неверна. А овај да се покаже верност а уједно и храброст, нађе згодно време, устреми се ка самом великом начелнику као да је пребеглица, и њему пут отворише. А када је био близу, изненада појури и зари мач у тога самога гордога и сташнога самодршца. А ту и сам паде од њих.**<sup>49</sup> Константин Филозоф дакле каже да је султана убио неко „веома благородан“, али ни он не помиње име. Термин „веома благородан“ свакако говори о племићу високог ранга, што је Константин Филозоф врло добро знао, јер је малтене имао обавештење из прве руке, али је државна политика била таква да није било у интересу да Османлије сазнају ко је убица султана Мурата.

Од лика и дела Милоша Обилића односно Димитрија Николе, Вратковог сина, готово су неодвојиви и саставни део легенде која живи у народу његова два побратима Милан

48 Драгољуб Симоновић - Исто.

49 Константин Филозоф - *Повест о словима-Житије Деспота Стефана Лазаревића*, Стара српска књижевност, Просвета-Српска књижевна задруга, Београд 1989.



Топлица и Иван Косанчић, као и Југ Богдан и Југовићи. „Иван Косанчић и Милан Топлица, побратими Милоша Обилића, ушли су у косовско предање вероватно у исто време када и Југовићи... Оправдана је, дакле, претпоставка да су побратими Милоша Обилића и Југовићи готово истовремено употпунили косовско предање“.<sup>50</sup>

Претпостављамо да се испод имена Милана Топлице крије топлички војвода Крајмир који је дочекао главу кнеза Лазара кад је био посечен у Косовској бици, а потом и он сам посечен са остатком заробљене српске властеле. Може се претпоставити да је Крајмир био син деспота Оливера чија је баштина у време цара Стефана Душана била Овче Поље у данашњој Северној Македонији, па би при том била оправдана хипотеза Јована Мишковића да су Милан Топлица и Иван Косанчић уходили османску војску на Овчем Пољу, неколико дана пред битку на Косову.<sup>51</sup> Ако претпоставимо да је војвода Крајмир син Душановог деспота Оливера, онда је он област Овчег поља морао добро да познаје, јер је тамо вероватно био рођен и провео добар део свог живота, док за своје заслуге није добио област Топлицу у баштину. По Живојину Андрејићу деспот Оливер је син противкраља Константина који је брат Стефана Дечанског, а стриц цара Душана.<sup>52</sup> По томе испада да су деспот Оливер и цар Душан били браћа од стрица, а такође и кнез Лазар и војвода Крајмир браћа од стрица у другом колелу сродства.

Ко би могао да се крије иза имена Ивана Косанчића, такође, не можемо поуздано рећи. Можда би то могао да буде Иваниш син Хвостанског жупана Алтомана, унук великог деспота Иваниша, првог таста цара Душана, кога смо помињали на почетку нашег рада. Жупа Хвосно је била у Метохији, а познато је да је Иван Косанчић такође познат у народним песмама и као Иван Косовац. Дакле, можемо закључити да се иза лика Милоша Обилића највероватније крије војвода Никола Вратковић, брат кнегиње Милице. Такође, дајемо хипотезу да се иза имена Милана Топлице налази војвода

50 Раде Михаљчић - *Јунаци косовске легенде*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1989.

51 Јован Мишковић - Исто, стр.

52 Живојин Андрејић - *Света српска лоза*, стр. 100.

Крајмир Оливерих, а иза Ивана Косанчића-Косовца жупан Иваниш Алтоманић.

Што се тиче Југовића немамо најјасније трагове ко би могли да буду. Извесно је да је народ кад их је опевао, свакако потврдио њихово стварно постојање. Да ли их је било баш 9 браће са старим Југ Богданом ми то не знамо. „Позивајући се на један податак из Закона о рудницима, Миодраг Митровић претпоставља да је Југ Богдан, епски лик косовског предања, историјска личност. Заиста међу двадесет четири добра човека, којима је деспот Стефан поверио рад на законодавном тексту, забележен је Богдан Југа... Временом ближи Косовском боју био је неки Југо који је 1395. године даривао руски манастир Св. Пантелејмона на Атосу. Овом манастиру Југо је приложио село Горино и село Седлари у жупи Дубочици“.<sup>53</sup>

Обзиром да је Југ из Дубочице хронолошки ближи Косовској бици од Богдана Југе из Новог Брда, претпостављамо да би он могао да буде јунак опеван у народном предању. Вероватно је предање у каснијим вековима ова два човека слила у један лик косовског јунака. Не споримо могућност и да није тако, па чак и да се ради о истој особи. Било да је у питању Југ из Дубочице или Богдан Југа из Новог Брда, јасно је да његове поседе треба тражити у тим крајевима, што се поклапа са поседима претходна три јунака која су му била у суседству. Потребно је да се у историјографији боље разреше ова питања, како везана за саму битку, тако исто и за поједине личности.

## 5. ВИДОВДАНСКИ КУЛТ КОД СРБА

Александар Лома сматра да је Косовска битка и целокупна легенда о Косовској бици у ствари само пресликана много старија битка (највероватније битка на реци Чуј), која је била судбоносна по Србе и чији се мотиви могу наћи у песмама везаним за Косовску битку. Да је кнезу Лазару кад је ступао у бој са надмоћнијим непријатељем лебдео пред очима јуначки узор Пра-Лазара, да је Милош Обилић свесно се жртвујући да би дошао главе највећем непријатељу свога народа и вере

53 Раде Михаљчић - Исто.

сlediо пример неког Пра-Милоша, који му је посредством епске песме још у раној младости био дубоко усађен у душу, као што је у потоња времена сваком Србину од малих ногу бити присно његово и Лазарево име.<sup>54</sup> Српска властела је знала за неку српску давну битку, која је такође била судбоносна, и пред собом имала баш узоре и примере старих српских војсковођа из те битке.

Српски народ је певао о тој бици, а после Косова те песме су постепено препеване задржавши стару матрицу. Занимљиво је мишљење Вука Караџића о том проблему. Ево шта он каже: „**Ја мислим да су Србљи и прије Косова имали јуначки пјесама од старине, но будући да је она премјена тако силно ударила у народ, да су готово све заборавили, што је било донде, па само оданде почели наново приповиједати и пјевати**“.<sup>55</sup> Примера ради слично се десило са циклусом песама о Краљевићу Марку, који у песмама мало шта има заједничког са историјским краљем Марком осим имена.

Сама чињеница да се битка одиграла баш на Видовдан, говори о томе да су дан битке изабрали Срби, а не Османлије. Вероватно да Османлије нису били довољно упућени у то шта Свети Вид или боље речено Световид значи за Србе. Световид је био старосрпски Бог, који је био један од најпоштованијих божанства код Срба пре примања хришћанства. Сретен Петровић каже: „**Четвороглави Световид се помиње не само као кандидат за свесловенског већ и за српског врховног бога... Шта значи име Световид? Свент - значи свет; други део имена вит протумачен је као скраћеница од „витез“, у смислу витеза, коњаника... реч је о богу који је истовремено био „бог ратник и заштитник поља**“.<sup>56</sup> Култ Видовдана дакле има везе са старосрпским божанством Световидом, а не како то неки хоће да прикажу са хришћанским Светим Витом, светитељем који у српској традицији и религији нема ама баш никакво утемељење.

54 Александар Лома - *Пракосово, словенски и индоевропски корени српске епике*, САНУ, Балканолошки институт, посебно издање, Београд, 2002.

55 Вук Стефановић Караџић - *Српске народне пјесме*, Том II, Просвета, Београд.

56 Сретен Петровић - *Српска митологија, Систем српске митологије*, I књига, Просвета, Ниш, 1999.

Убрзо пошто је из Храма св. Вазнесења у Приштини, гдје су биле две године, тело кнеза Лазара, са полуодрубљеном главом, пренето у његову гробну задужбину манастир Раваницу, **средином лета 1391. године, обављена је и свечана канонизација, чиме је овај српски велможа, под именом – Свети великомученик Лазар Косовски, уздигнут у ранг светитеља.**

За настанак свих неопходних богослужбених списа био је задужен нико други до патријарх Данило III Бањски (1392-1398). Патријарх Данило је био близак рођак Кнезу Лазару. Наиме, његово световно име је Душман и био је син великог деспота Иваниша, брат Лазареве мајке и његов ујак.<sup>57</sup> Он је написао „Похвално слово о кнезу Лазару“, а непосредно пре тога и „Службу кнезу Лазару“ и „Пролошко житије“. Сви ови списи су настали 1391. и 1392. године, поводом преноса Лазаревих моштију из Приштине у Раваницу. Иако жанровски различити, сви ови текстови акцентују Лазарево великомучеништво и надмоћ „царства небеског“ над „царством земаљским“, чиме је у темељен и светачки култ кнеза Лазара.

Она темељна и свеобухватна порука коју је у свом делу, под насловом „Слово о кнезу Лазару“, патријарх Данило III Бањски приписао главном заповеднику српских снага у Косовској бици, а која је гласила: **„Не поштедимо себе, знајући да имамо после овога отићи и са прахом, помешати се. Умримо да свагда живи будемо, принесимо Богу себе, живу жртву, не као пре краткотрајним и варљивим гошћењем за насладу нашу, него у подвигу крви своје“**,<sup>58</sup> представљала је темељ доцнијег Косовског завета. Но, идејни творац Косовског завета, оличен у знаменитој личности патријарха Данила III Бањског, који је суштински заслужан за његово успостављање и темељно конципирање, практично је заборављен од савремених генерација Срба.

Није косовски култ великомученика Лазара био развијен само у српским земљама, већ и у Русији. У једној цркви која је подигнута 1508. год. у Кремљу, у Москви, а која је посвећена Архангелима, међу фрескама живописаним у време руског

57 Живојин Андрејић - *Света српска лоза*, 2, стр. 102.

58 Свети кнез Лазар и косовски завет: Патријарх Данило III Бањски, Светигора-Новости, Цетиње-Београд, 2007, стр. 63.

цара Ивана Грозног 1564-65. године, налазе се насликана и три српска светитеља: Свети Симеон (Стефан Немања), Свети Сава и Свети кнез Лазар. Лик кнеза Лазара је представљен поред ликова руских владара, а натпис који се односи на њега сведочи да су га Руси тада поштовали као Светитеља.<sup>59</sup>

Чињеница да је Косовски завет током претходних векова показао невероватну способност да у себе инкорпорира бројне елементе народне традиције, легенди, митова, као и митске личности, допринела је томе да је тај вишевековни идентитески феномен доживио својеврсну ренесансу почев од 19. века па све до данас. Антоније Ђурић је то сажео овако: **„Косовски завет српског народа јесте стално следовање Небеског царства, стално исповедништво кроз мучеништво, стална борба против ропства и тираније за слободу и људско достојанство, борба против неправде и лажи, силовања и криминала. То је борба за ВИШУ, Божију правду, истину и доброту, већу од ове која нам је позната у „овој долини плача“. А да није било Косова не би било ни Срба, не би било ни Орашца и Такова, Сливнице и Брегалнице, Цера и Колубаре. Да није било Косовског Мученика, не би било ни Црног Ђорђа из Тополе, ни лукавог Милоша из Добриње, ни храброг Гаврила Принципа из Сарајева, ни Војводе Степе на Церу, ни Војводе Мишића на Колубари, Престолонаследника Александра на Солуну“.**<sup>60</sup>

## ЗАКЉУЧАК

Према примарним историјским изворима писаних руком његових савременика, или непосредно након њих, у раду смо доказали да је српски велики кнез Лазар син српског краља и цара Душана. Промена у његовом родослову настаје крајем 16. века, у неким српским летописима, а нарочито од 1601. године, тј. од појаве књиге „Краљевство Словена“ Дубровчанина Мавра Орбина, који је те приче унео у своју књигу и допунио другим непотврђеним стварима. Орбиново дело било је јако популарно код каснијих српских летописаца,

59 Свети кнез Лазар и Косовски култ: Староруска књижевност, Светигора-Новости, Цетиње-Београд, 2007, стр. 119.

60 Ср. Антоније Ђурић - Шест стотина наших Видовдана“, *Српска борба*, год . XLIV, бр, 1463. Чикаго, јун 1989, стр. 8.

хроничара и историчара, па су његове ставове упорно преписивали, због чега је та заблуда опстала у историјографији до данас. Анализирали смо укратко податке о Косовској битци, показујући по примарним историјским изворима да се ради о српској победи у војничком смислу, која је због несрећне погибије кнеза Лазара, његовог сина Добривоја и бројне српске властеле, касније кроз народно предање претворена у пораз. Из истог народног предања господар Косова Вук Бранковић проглашен је за издајника, а у раду смо дали хипотезу како је то могло да се деси и где је настала забуна. Показали смо и ко се крије иза легендарног косовског јунака у народном предању познатог као Милош Обилић. Из анализе разних извора произилази да се највероватније ради о Николи Вратковићу, рођеном брату кнегиње Милице. Такође, дали смо хипотезу ко се крије иза ликова који су у народном предању познати као Милан Топлица, Иван Косанчић и Југ Богдан. Наше мишљење је да се иза имена Милана Топлице крије топлички војвода Крајмир, највероватније син деспота Оливера и унук противкраља Константина, рођеног брата краља Стефана Дечанског. Иза лика Ивана Косанчића-Косовца, мишљења смо да се крије Иваниш Алтоманић, унук великог деспота Иваниша, првог таста цара Душана, чија је баштина била Хвосно. Што се тиче Југ Богдана дали смо две претпоставке: једна се односи на извесног Богдана Југа из Новог Брда, а друга на извесног Југа из Дубочице. Мишљења смо да се пре ради о Југу из Дубочице, јер је хронолошки ближи Косовској битци, од Богдана Југе из Новог Брда, и да је народно предање у каснијим вековима помешало та два човека и слила их у један лик косовског јунака. На крају смо дали кратак значај култа Светог кнеза Лазара и косовских мученика у Србији и Русији, као и значај самог Видовданског култа на даљи ток историје и судбине Срба.

## ЛИТЕРАТУРА

Андрејић, Живојин - *Велуће Драгаша*, Рача, 1996.

Андрејић, Живојин - *Витезови реда Змаја*, Центар за митолошке студије, Рача, 2011.

Андрејић, Живојин - *Манастир Велуће*, Рача 2002.

Андрејић, Живојин – „Размишљања о изворима и историји кнеза Лазара и деспота Стефана поводом нових читања живописа Велуће и Беле цркве у Карану“, *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, Том II*, Деспотовац, 2011.

Андрејић, Живојин – „Размишљања поводом историјских сцена живописа и зиданог иконостаса Беле цркве у Карану“, *Ужички зборник 34-1*, Ужице, 2010.

Андрејић, Живојин - *Света српска лоза 2*, Центар за митолошке студије, Рача, 2011.

Веселиновић, Андрија / Љушић, Радош - *Родослови српских династија*, Београд, 2002.

Војводић. Д. – „О живопису Беле цркве каранске и савременом сликарству Рашке“, *Зограф 31*, Београд, 2007.

Вуловић, Б. – „Раваница“, *Саопштења VI*, Београд, 1966.

Вушковић, Марија - Милош Обилић и Милош Поцерац, „Топонимија о косовском јунаку, *Центар за историјску географију и историјску демографију*, Филозофски факултет, Београд.

Грујић, Радослав М. - *Старине манастира Ораховице*, Београд, 1939, стр. 7-33.

Динић, Михајло – „Дукин преводацац о боју на Косову“, *Зборник радова ВИЗ VIII/2*, Београд, 1963.

Ђурић, Војислав - Лоза српских владара у Студеници: *Зборник у част Војислава Ђурића*, Београд, 1992, стр. 65-79.

Ђурић, Ср. Антоније - Шест стотина наших Видовдана; *Српска борба год . XLIV, бр . 1463*, Чикаго, јун 1989.

Зиројевић, Олга – „Милош Обилић у турским хроникама“, *Свети кнез Лазар*, Београд, 1989.

Иналцик, Халил - *Османско царство, класично доба 1300-1600*, Утопија, Београд, 2003.

Карацић, Вук Стефановић - *Српске народне пјесме, Том II*, Просвета, Београд,

Лома, Александар - *Пракосово, словенски и индоевропски корени српске епике*, САНУ, Балканолошки институт, посебно издање, Београд, 2002.

Мандић, Светислав - *Велика господа све српске земље*, Српска књижевна задруга, Београд, 1986

Мијатовић, Чедомир – „Цар Урош и краљ Вукашин“, *Гласник Српског ученог друштва XXXV*, Београд. 1872.

Михајловић, Константин - *Јаничарева успомене или Турска хроника*, Српска академија наука, Београд, 1954.

Михаљчић, Раде - *Јунаци косовске легенде*, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1989.

Михаљчић, Раде - *Лазар Хребелјановић, Историја, култ, предање*, Српска школска књига и Knowledge, Београд, 2001.

Михаљчић, Раде - *Лазар Хребелјановић*, Београд, 1989.

Мишић, Синиша – „Кнегиња Милица и Лазарево наслеђе“, *Кнегиња Милица-Монахиња Јевгенија и њено доба*, Трстеник 2014.

Мишковић, Јован - *Косовска битка, војно-историјска расправа*, Краљевско-српска државна штампарија, Београд, 1890.

Новаковић, Стојан – „Неколика тежа питања српске историје“, *Годишњица Николе Чупића XXXI*, Београд, 1912.

Орбини, Мавро - *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1968.

Петровић, Александар М. – „Српски средњовековни витезови и „хришћански катехон“ са естетским знамењем „сабљоносца““, *Филозофија историје и културе Срба*, Београд, 2012.

Петровић, Сретен - *Српска митологија, Систем српске митологије, I књига*, Просвета, Ниш, 1999.

Пуцић, Медо - *Споменици српски, Том I-II*, Београд, 1858-1862.

Радојичић, Ђорђе Сп. – „Почетак Косовске легенде“, *Књижевна збивања и стварање код Срба у средњем веку и у турско доба*, Нови Сад, 1967.

Ређеп, Јелка - *Косовска легенда*, Прометеј, Нови Сад, 2007.



Руварац, Иларион – „Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу“, *Летопис Матице српске*, 117, Нови Сад, 1874.

*Свети кнез Лазар и косовски завет*, Светигора-Новости, Цетиње-Београд, 2007.

Симоновић, Драгољуб - *Никола Вратковић - Косовски цар и бог*, Просвета, Ниш 1992.

Соловјев, Александар / Мошин, Владимир - *Грчке повеље српских владара*, Београд, 1926.

*Списи о Косову*, Српска књижевна задруга, Просвета, Београд, 1993.

Стојановић, Љубомир - *Стари српски записи и натписи, Том I*, Београд, 1982.

Стојановић, Љубомир - *Стари српски родослови и летописи*, Сремски Карловци, 1927.

Томац, Петар - *Косовска битка*, Војноиздавачки завод, Београд, 1968.

Томовић, Гордана - *Морфологија ћириличних натписа на Балкану*, Београд, 1974.

Ћирковић, Сима - *Историјски извори о Косовском боју*, Београд.

Фајфрић, Жељко - *Котроманићи*, Графосрем - Српска православна заједница, Шид, 2000.

Филозоф, Константин – „Повест о словима - Житије деспота Стефана Лазаревића“, *Стара српска књижевност*, Просвета - Српска књижевна задруга, Београд, 1989.

46. Fine, John – „The Late Medieval Balkans“, *A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, Michigan - University of Michigan Press, 1994.

---

**Aleksandar Mitić****THE INFLUENCE OF SAINT PRINCE LAZAR  
AND THE SERBIAN HOLY MARTYRS OF  
THE BATTLE OF KOSOVO ON  
SERBIAN IDENTITY**

---

**Abstract**

---

In this paper, we will briefly summarize Prince Lazar's origin according to the primary historical sources written by the hand of his contemporaries, or immediately after. We will demonstrate that Prince Lazar is the born son of Emperor Dušan from his first marriage to the daughter of the Great Despot Ivaniš. This is followed by an explanation of why and when the misconception arose that Prince Lazar was the son of the alleged Prince Hrebeljanović. We briefly analyze the data on the Battle of Kosovo, showing through primary historical sources that it actually represents a Serbian victory in the military sense, which was, through artificially constructed folk tradition in later centuries, transformed into defeat due to the unfortunate deaths of Prince Lazar, his son Dobrivoje and numerous Serbian noblemen. Thanks to this same artificially constructed folk tradition, the master of Kosovo, Vuk Branković, was declared to be a traitor. Therefore, in this paper, we give a rational explanation for how this could have happened. Also, we discover who is hiding behind the figure of the legendary hero of the Battle of Kosovo according to the folk tradition, known as Miloš Obilić, and hypothesize who Milan Toplica, Ivan Kosačić and Jug Bogdan might be. At the very end of this paper, we tend to show the importance of the cult of Saint Prince Lazar of Kosovo in Serbia and Russia, as well as the importance of the

Vidovdan cult itself in the further course of history for the fate of the Serbian nation.

Keywords: Prince Lazar, Vuk Branković, Miloš Obilić, Milan Toplica, Ivan Kosačić, The Nemanjić dynasty, The Battle of Kosovo, Vidovdan, The Serbs, Ottomans

---

УДК 821.161.2-2.09 Kozačinskij M.

**Иван А. Чарота\***

*Белоруски државни универзитет,  
Филолошки факултет, Минск, Белорусија,  
Иностранни члан САНУ*

---

## **МИХАИЛ (МАНУИЛ) КОЗАЧИНСКИ (1699-1755) У ИСТОРИЈИ СРБИЈЕ И БЕЛОРУСИЈЕ**

---

Резиме

---

Мануил Козачински (1699-1755) оставио је велики траг у историји Србије као професор и ректор школе у Сремским Карловцима, префект српских школа уопште, родоначелник српске драматургије, песник... Али његова каснија делатност, по повратку из Србије у Кијев, кад је постао архимандрит Михаил и намесник Кијевског митрополита на простору садашње Белорусије са седиштем у Свето-Тројицком манастиру града Слуцка, такође је веома значајна за православне Белорусе.

Кључне речи: Михаил (Мануил) Козачински, Србија, Сремски Карловци, архимандрит, намесник Кијевског митрополита, Белорусија, Слуцк, православље, унија, богословље и философија

---

\* ivancharota@mail.ru

У својству преамбуле датом чланку-представљању личности, намеће се лично сећање на то, како се објективно оформљавала његова тема – тачније, како се историја Србије повезивала са историјом Белорусије посредством личности писца, просветитеља и педагога, филозофа, богослова и црквеног трудбеника Михаила (Мануила) Козачинског.

Пре тридесет и три године мене, у то време – младог филолога-југослависту и књижевног критичара, заинтересовала је кратка публикација у недељнику „Књижевност и уметност” (Минск) са оваквим садржајем: „Није узета у обзир територија некадашњег Тројичиног манастира, где су у XIV и XV веку радили случки летописци. На територији манастира сахрањени су многи трудбеници белоруске културе давних времена. Вредност овог споменика превазилази границе Белорусије. Ту је био сахрањен епископ Козачински, рођен у Белорусији (*подвлачим. – И. Ч.*), који је уложио много труда, да просвети народе Југославије. Буквално, пре две или три године, Народна библиотека Србије у Београду је затражила од Слуцког завичајног музеја да пошаље фотографије Тројичиног манастира и фотографију надгробног споменика Козачинског...<sup>1</sup>“ Аутор овог чланка био је локални историчар и публициста из Слуцка, Григориј Родченко, чији сам усмени јавни наступ на исту тему нешто касније слушао у Удружењу књижевника Белорусије.

Искрено говорећи, у то време код мене није изазвала интересовање поменути конкретна личност, већ информација о белоруско-југословенским везама уопште, а посебно то, што је „уложио много труда да просветли народе Југославије” човек „рођен у Белорусији” и што се за њега интересује „Народна библиотека Србије у Београду.” Морам да признам да поменутог „епископа Козачинског“ тада нисам повезивао са историјским чињеницама мени већ познате личности из српске / југословенске књижевности. Тек касније сам дошао до спознаје, да је то исти Мануил Козачински, којег су сматрали оснивачем српске драматургије – тако се његова улога одређивала у релевантном профилу референсне грађе и студија о историји књижевности, културе и образовања Србије<sup>2</sup>. Међутим, тамо

1 Родчанка Р. *Некалькі „чаму?”* // Літаратура і мастацтва, 12.11.1976, 12.

2 Грујић Р.М. *Српске школе (од 1718 -1739 г.)*, Београд, 1908; Кићовић М. *Школско*

су, наравно, објављене информације, које се односе конкретно на српски период активности Козачинског, не одражавајући везе са Белом Русијом. Истина, Властимир Ерчић, аутор чланка у фундаменталном књижевно-енциклопедијском издању „Лексикон писаца Југославије”, дао је информације, које су разјасниле оно, што је мој старији белоруски колега Родченко излагао на свој начин. Наиме: „Од септембра 1748. године био је Архимандрит Слуцки и намесник Кијевске митрополије. У Слуцку, у манастиру, седишту Архимандрије, умро је „од жутице и отока”. Сахрањен је на манастирском гробљу, којег, као и манастира, одавно не постоји”<sup>3</sup>. Изнад свега, чланак о Козачинском у „Лексикону“ је укључивао прилично темељну библиографију, уз помоћ које је било могуће вршити даља истраживања.

Резултати спроведених истраживања и генерализације дозвољавају да се изведе закључак, да Козачинског током XIX и XX века нису игнорисали научници, како из Србије, тако и Русије<sup>4</sup>, и Украјине<sup>5</sup>. О односу према њему у Србији

*позориште код Срба у току XVIII и на почетку XIX века // Зборник радова САН. XVII, 2. 1952; Скерлић Ј. Српска књижевност у XVIII веку, Београд 1909, 80, 103, ... 373; Петровић К. Историја Карловачке гимназије, Нови Сад 1951; Урошевић М. Српска књижевност у XVIII веку, Београд 1961, 170; Павић М. Историја српске књижевности барокног доба, Београд, 1970; Павић М. Језичко памћење и песнички облик, Нови Сад 1976, 11, 19; Деретић Ј. Историја српске књижевности, Београд 1987; Чаркић М. Српско-руске културно-језичке везе // Славистика, Књ. IV (2000), 96-104; Вулетић В. У руско-српском књижевноисторијском простору, Београд 2006, 12-13; Jugoslovenski književni leksikon, 2 dop. Izd., Novi Sad 1984, 387. 3 *Leksikon pisaca Jugoslavije. Tom III, Matica srpska, Novi Sad 1987, 365-366.**

4 Митрополит Евгений (Болховитинов). *Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви*, СПб, 1818 (Переиздание: М., Русский двор, Троице Сергиева Лавра, Паломник, 1995); Аскочевский В. *Киев с древнейшим его училищем Академиею. Ч. II.*, Киев 1856; Линчевский М. *Педагогия древних братских школ и преимущественно древней Киевской Академии // Труды Киевской Духовной Академии. Т. III.*, Киев 1870, 537-538; Петров Н. И. *О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ее до преобразования в 1819 г. // Труды Киевской духовной академии. № 7, 11, 12; 1867. № 1; 1868. № 3, 1866; Соболевский А. Неизвестная драма М. Козачинского // ЧИОНЛ, Кн. 15, Вып. 2-3, 1901; Вишневский Д. *Киевская академия в первой половине XVIII столетия* (Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время), Киев 1903; Кулаковский Пл. А. *Начало русской школы у сербов в XVIII веке*, СПб, 1903; Титов Ф. *Памятники Православия и русской народности в Западной России в XVII – XVIII вв. Т. I. ч. 2.* Киев 1905; Петров Н. И. *Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII – XVIII вв., преимущественно драматическая*, Киев, 1911; Бадалич И. М., Кузьмина В. Д. *Памятники русской школьной драмы XVIII века (по загребским спискам)*, М. 1968; Дмитрнев П. А., Сафронов Г. И. *Сербия и Россия (Страницы истории культурных и научных взаимосвязей)*, СПб, 1997, 8.*

5 Попов П. М. *Замітки до історії українського письменства XVII-XVIII вв.*, Київ 1923, 8-9; Маслов С. *Мануїл (Михаїл) Козачинський і його „Трагедія о смерті царя сербського Уроша“*

смо већ говорили, али треба посебно споменути изузетно темељно истраживање поменутог В. Ерчића, укључујући и његову монографију<sup>6</sup>. Али ето, белоруских материјала о Козачинском, поред цитираног часописа „Књижевност и уметност”, радова и референци у неколико књига<sup>7-8</sup>, није било могуће наћи. Штавише, ни до данас их нема ни у таквим издањима, као што су „Енциклопедија књижевности и уметности Белорусије”, „Просветитељи земље белоруске. Енциклопедијски приручник”, „Белоруска Енциклопедија” у 18 томова, и др.

Међутим, ако се информације из свих тренутно доступних извора сведу у кратак извештај, добија се следеће:

// Радянське літературознавство, № 4, 1958; Махновець Л. Є. *Українські письменники: біобібліографічний словник. Т. 1*, Київ 1960, 319, 365-368; Железняк І. М. М. *Козачинський і літературна мова сербів другої половини XVIII ст.* // З історії української та інших слов'янських мов (Збірник статей), Київ 1965; Ніччк В.М. *Внесок діячів Києво-Могилянської академії в єднання духовних культур російського, українського й білоруського народів*// Філософська думка, № 5, 1974; Грнцай М. С. *Українська драматургія XVII-XVIII ст*, Київ 1974, 7; Рогович М. Д. *Філософська думка в Києво-Могилянській академії. Мануїло Козачинський* // Філософська думка, № 1, 1969; Рогович М.Д. *Мировоззрение М. Козачинского и его место в истории отечественной философской мысли первой половины XVIII в.*, Автореферат дис.канд. филос. наук, Киев 1978; Пашченко Ј. *Легенда о пропасти Србије и њен спас у „Трагедокомедији” М.Козачинског* // Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 19/1, 361-371; Пашченко Є. *Сербський фольклор у творчості українського письменника XVIII ст. М.Козачинського (До 600-річчя битви на Косовому полі)* // Народна творчість та етнографія, 5, 1989, 50-55; Мишанич О. В. *Козачинський Мануїл (Михайло) Олександрович* // Українська літературна енциклопедія, Т. 2, УРЕ, Київ 1990, 520-521; Возняк М. *Історія української літератури. У двох книгах. Кн. друга*, Львів 1994; Сулима М. *Українська драматургія XVII – XVIII ст*, Київ 2005, 31, 48, 79-80, 85, 210-214, 322-323; Б. П. *Козачинський Михайло (Мануїл) Олександрович* // Провідники духовності в Україні, Київ 2003, 245-246.

6 Ерчић В. *Историјска драма у Срба од 1736 до 1860*, Београд 1974; Ерчић В. *Мануил (Михаил) Козачинскији и његова „Трагедокомедија”*, Нови Сад- Београд 1980.

7 Буглаков М., священник. *Преосвященный Георгий Конисский, архиепископ Могилевский*, Виноград, Минск 2000, 65: „Токмо ових година, Кониски се упознао са будућим славним дијалектичарем **Козачинским**, Георгијевим колегом на академији, који је, као и он, био најсјајнија нада. Њихово познанство прерасло је у велику искреност и истовремено у корисно пријатељство. Оба младића су често проводили своје слободно време заједно, понекад су дискутовали, и заједно су се трудили да развију своје ораторске таленте. Нажалост, пријатељство младих људи је било краткотрајно: **Козачинског је одвела рана смрт, али вероватно након што је дипломирао на академији, будући да је на њој био предавач**“ (На стр. 516 постоји референца № 145: „Код Булгакова М. Он се сматра наставником на академији, види есеј. (т.ј. Булгаков М., иером. *История Киевской академии*, СПб, 1843, 163). Дозволићемо себи објашњење: Козачински је 18 година старији од свештеника Ђорђа; али они су заиста могли да буду колеге у периоду 1728–33, а могли су да буду и колеге предавачи 1744-46.

8 Мельников А. А. *Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси*, Издание БПЦ МП, Минск 1992, 225, 226.

Мануил Козачински (*Козачинский, Козачински, Козачинський, Козачиньский, Козачинскиј, Kozaciński, Kozaczyński,*) рођен је око 1699. године у породици шљахтича (племива) Александра Козачинског, становника села Јампол (сада Виницка област Украјине). Аутори неколико публикација наводе, иако поуздани извори таквих информација не саопштавају, да је он био ученик и следбеник Теофана Прокоповича, „путовао је по словенским земљама и Немачкој”, студирао на Московској Словенско-грчко-латинској академији. Са нешто већом сигурношћу описан је период његовог студирања на Кијевско-Могиљанској академији (крај 1720-их - почетак 1730-их). Готово да нема неслагања око чињенице да је у јесен 1733. године, на позив Београдско-Карловачког митрополита Викентија (Јовановића) и по благослову Кијевског митрополита Рафаила (Заборовског), отишао из Кијева у Сремске Карловце - културни центар тог дела Србије, која је била под аустријском влашћу<sup>9</sup>. Судаћи по свему, Козачински је био препознатљив по посебним квалитетима међу својим колегама из Кијева, који су са њим били послати у Србију и касније заједно радили. У сваком случају, сви истраживачи га спомињу много чешће од његових другова - Петра Подуновског, Трофима Климовског, Георгија Шумљака, Ивана Менатског, Синесија Залутског; једнако, као и касније у Сремске Карловце дошавше Тимофеја Левандовског, Иоана Ластовицког и Петра Михајловског. А Жарко Димић у ову листу укључује још и Николаја Николајевича<sup>10</sup>. Успут, по мишљењу Јована Скерлића, монах Синесије Залутски, који се вратио из Србије, постао је игуман манастира у Минску<sup>11</sup>, садашњег главног града Белорусије. Да ли је тако или није, али Мануил Козачински је

9 Седам година раније, у Карловцима је основана Словенско-грчка школа на челу са Максимом Суворовим, позваним из Русије. Међутим, школа М. Суворова, која је постојала кратко време, била је затворена. Када су се појавили планови за њену обнову, требало је да буде нешто другачијег „формата“ - школа је требало да буде словенско-латинска (неки истраживачи је називају просто „латинска“). А како би се осигурала одговарајућа обука, одлучено је да се позову студенти са Кијевске академије. Међу изабранима за ту мисију студената-магистраната нашао се и Мануил Козачински.

10 Скерлић Ј. *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1909, 80, 103, 135, 159-160, .. 373; Павић М. *Језичко памћење и песнички облик*, Нови Сад 1976, 11, 19; Деретић Ј. *Историја српске књижевности*, Београд, 1987; Чаркић М. *Српско-руске културно-језичке везе // Славистика*, Књ. IV 2000, 96-104; Вулетић В. *У руско-српском књижевносторијском простору*, Београд 2006, 12-13; Димић Ж. *Руско-српске везе од IX до средине XVIII века / Русско-сербские связи с IX по средину XVIII веков*, Друго издање, Нови Сад 2013, 59.

11 Скерлић Ј. *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1909, 160.



убрзо „направио каријеру“ у Србији: полазећи од дужности учитеља латинског и реторике (поезије) Сремско-Карловачке школе (шестогодишњој, највишој у то време у целој области). Убрзо постаје њен префект, затим ректор, а касније - шеф целокупног образовног система Митрополије, добивши притом још и статус „катедралног (архијерејског) проповедника”. Што се тиче периода боравка Козачинског у Сремским Карловцима, информације су различите. Нема сумње, да је он тамо живео и успешно радио у периоду 1733-1737, до смрти Карловачког митрополита Викентија, а постоје подаци да се касније бавио и предавачким радом у Новом Саду и Северину, где га је епископ Симеон (Филиповић) рукоположио у јереја. А истакнути књижевни историчар Јован Деретић сматра, да је Козачински остао у Србији до 1739. године<sup>12</sup>. Такав датум, вероватно, није наведен без утицаја чувеног Јована Скерлића, који је у једном тренутку приметио да је „Козачински... већ 1739. године био у Русији, а његово место је заузео Србин – јеромонах Дионисије, дипломац Кијевске академије, касније – Владика Будимски“<sup>13</sup>. Али ипак, већина истраживача, укључујући и најинформисанијег В. Ерчића, држи се мишљења, да се Мануил Козачински вратио у Кијев средином 1738. године и био је одређен за Видубецки манастир, где је после приближно годину дана примио монашки постриг са именом Михаил. Убрзо након повратка из Србије, добио је и именовање за обављање предавачке функције на Кијевској академији „као спољни сарадник”, а временом се попео на високе нивое академске лествице – професора, префекта. У овом другом, кијевском периоду, наступа његова велика активност и продуктивност у књижевном и научно-филозофском стваралаштву. Међутим, 1746. године Архимандрит Михаил је напустио академију, остао је неко време у самостану у Видубецком манастиру, а затим је био постављен за игумана Красногорског манастира у граду Гадјачи, а од септембра 1748. године постављен је за намесника (коадјутора, како се то тада називало) Кијевске митрополије у Свето-Тројицки манастир у Слуцку, где је провео седам година, све до упокојења.

12 Deretić Jovan. *Kratka istorija srpske književnosti*, Beograd 1987, 62.

13 Скерлић Ј. *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1909, 162.

Шта се обично приписује Мануилу (Михаилу) Козачинском? Готово сви, који су писали о њему обавезно помињу ауторство над трагедијом „Урош Пети“, чији пун назив звучи овако: „*Трагедија односно тужна прича о смрти последњег Цара српског Уроша Петог и паду српског царства...*“ Она се састоји се од десет чинова, пролога и епилога, који на свој начин одражавају историју Србије од XII до XVIII века. У њему су, сходно томе, представљени: историјске личности - Стефан (Немања), Сава и Стефан Немањић, краљ Стефан Душан, краљевић Урош, краљица – мајка Уроша, Вукашин и др.; алегоријске фигуре – Србија, Побожност, Завист, Очај, Славољубље, Пожуда, Историја; ликови из античке митологије – Белона, Марс, Минерва, Палас, сибиле... Књижевни стручњаци повезују ово дело Козачинског са трагикомедијом Теофана Прокоповича „Владимир...“ (1705), као и са анонимном (тачније, непознатог аутора) драмом „Милост Божија, која Украјину од непогодних носилаца адских кроз Богдана Зиновију Хмељњицког... ослободила...“ (1728), које су, наводно, послужиле као образац за дело на тему из историје Србије. Треба напоменути, да је десет година касније, у Кијеву, Козачински написао још једну историјску драму – „Милост Марка Аурелија Антонина, кесара римскога...“ (1844), користећи исте уметничке принципе и стваралачке технике. Истина, ако је прва од њих створена првенствено за педагошке потребе – за извођење снагама ученика Карловачке школе патриотске и едукативне представе засноване на историјском материјалу, друга је посвећена владајућој царици Јелисавети Петровној и написана је директно у вези са њеним доласком у Кијев. Примарни текст трагедије „Урош Пети“ је изгубљен. Тај, који је познат по објављивању, урађен је од стране бившег ученика аутора, српског архимандрита Јована Рајића<sup>14</sup>, а у Русији га је објавио А. Собољевски<sup>15</sup>, и она представља, највероватније, обраду Рајића као „коаутора“, тако што је сам издавач истакао да је „трагедија... сада пречишћена и исправљена“ (Успут да кажемо, исти тај Рајић, око 1763.

14 Козачинский Мануил (Михаил). *Трагедия, сиречь печальная повесть о смерти последнего Царя сербскаго Уроша Пятаго, и о падении сербскаго царства, сочинена и произведена год. 1733 в Каровце сремском, а ныне пречищена и исправлена*, Будапешт, 1798 (1733).

15 Соболевский А. *Неизвестная драма М. Козачинского* // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца (ЧИОНЛ), Кн. 15, Вып. 2, 1901, Вып. 3, 1901. (*Неизвестная драма М.Козачинского. Текст с предисловием А.И.Соболевского*, Киев 1901).

године, прерадио је песму Козачинског „Приславна Србије” и објавио је под новим именом - „Прискрбна грлице”, која је већ истакла у лику Србије карактеристике „жалосне“, а не „славне“).

Међутим, у Сремским Карловцима, Мануил Козачински није створио само два споменута књижевна дела. Друга ствар је то, што нису сва његова дела сачувана и није све, што је сачувано ушло, како је прихваћено да се говори, у активну циркулацију. Дакле, у видокругу истраживача, довољно ретко се појављује искусни акростих, посвећен и адресиран на српског митрополита, под чијом се заштитом аутор налазио:

***(Приветствије Викентију Јовановићу)***

*Блажен јеси, троблажен, соделавиј сија,  
 Многа лета ти буду и дни преблагија,  
 Елико јест будет сербски народ жити,  
 Не престанут во веки име все блажити  
 Људи от мала купно даже до велика,  
 Сам же Бог всемогушти, Господ и Владика,  
 Горњеј и нижњеј једин Сотворитељ твари  
 Даст ти за твоја труди бесмертнија дари;  
 Речет гласно: придите zde обременени,  
 Наследујте вам царство зело утруждени,  
 Аз јесм маздовоздатељ, аз јесм лоза права,  
 Ви же гроздје убо , ваша тамо слава  
 Да пребудет во вјеки. Сије вам желају...*

Као што је већ напоменуто, веома активна и плодотворна је била књижевно-стваралачка активност Козачинског након повратка у Кијев, где су написани „Слика страсти света целог...“, „Милост Марка Аурелија...“, „На вратима кијевонечерским тријумфалним...”, панегирике царици Јелисавети и грофу Алексеју Разумовском и друго.

Ту се он, поставши професор филозофије на Кијевској академији, показао не само као систематизатор и транслатор

филозофског знања, већ и као дубоки мислилац, аутор темељне расправе „*Философија Аристотелова о перипатетичком умовању*” (1745). Елем, ни совјетска наука није била у стању да мимоиђе личност филозофа Козачинског – била му је посвећена докторска дисертација. Истовремено, пошто се у овом квалификационом раду-дисертацији „као методолошка основа... налазе радови оснивача марксистичко-лењинистичке филозофије, одлуке и документи страначких конгреса и КПСС“, расправа је превасходно морала да буде потчињена општим ратоборним-атеистичким и вулгарно-социолошким ставовима, а аутор јој је давао у већини случајева оцене оваквог типа: „...Филозофски и друштвено-политички ставови М. Козачинског, који су одредили његов поглед на свет као целине, чине се прелазним од карактеристичних феудално-теолошких до светско-хуманистичких погледа мислилаца касног Препорода и раног Просветитељства...”; „Натуралистичке тенденције у филозофским ставовима М. Козачинског, које се појављују углавном у облику елемената пантеизма, деизма и натуралистичког сензуализма, најјасније се изражавају у његовој натуралној филозофији и етици, укључујући учење филозофа о држави и „природном праву”; „...Филозофски и друштвено-политички ставови М. Козачинског су светли доказ кризе средњовековног феудално-теолошког погледа на свет под притиском идеја раног Просветитељства...” Краће говорећи, диктат комунистичке идеологије је довео дисертанта управо закључку „о упорном стремљењу филозофа к „узрочном” разложном објашњењу природних појава, без непосредног обраћања Богу.”<sup>16</sup> Коментари, како се каже, су сувишни, а критика из садашње временске дистанце може да послужи само за уразумљивање потомака.

Личност Михаила Козачинског требало би да буде интересантна као феномен јарко персонализоване отелотворене идеје о јединству Словена и словенске књижевне заједнице у првој половини XVIII века. Притом, Козачински није био само „везиста” између раздљених, тадашњом геополитиком, словенских етноса, већ је заправо представљао кроз књижевност општу словесност. Чак иако се озбиљно односимо према сада

16 Рогович М. Д. *Мировоззрение М. Козачинского и его место в истории отечественной философской мысли первой половины XVIII в. Автореферат дис. канд. филос. Наук*, Киев, 1978, 6, 4, 5, 5, 8-9.

привлачној идеји „евроцентризма“, не треба заборавити, већ треба посебно нагласити, да је овај православни представник Источних Словена однео назад у Аустрију после скоро три века (тј. у саму Централну Европу) знања и високе обрасце словесног стваралаштва својих саплеменика!

Уопште, чак и на основу тога, што је већ дуго у пољу гледишта истраживача, може се извести закључак: да је стваралачко наслеђе Козачинског веома интересантно и богато<sup>17</sup>. А треба имати на уму, да разне публикације садрже још референце на његове рукописе, који се чувају у Музеју Српске Православне Цркве, у Националној библиотеци Србије, у Библиотеци Матице српске, Националној библиотеци Украјине, Националној библиотеци Мађарске.

Надајмо се, да ће они сигурно бити у пољу пажње научника тих земаља, у којима се налазе поменуте институције. Сада имамо другачији задатак – да покушамо, макар у општим цртама, да расветлимо период од 1748. до 1755. године. када је Михаил Козачински духовно предводио Архимандрију у Слуцку, чији је центар био Свето-Тројицки манастир, где се он и упокојио у Господу и био сахрањен на манастирском гробљу.

Када је реч о белоруском граду Слуцку, информисани људи се подсећају, да је он називан упориштем православља и да је камен темељац овог упоришта положила праведна кнегиња Софија Слуцка, убројена у ликове светитеља Божјих. Међутим, не смемо да заборавимо ни друге православне подвижнике, чија су имена везана за Слуцк. Конкретно, ревносног бранитеља дедовске вере на белоруским земљама протопопа слуцкога Андреја Мужиловског<sup>18</sup>; светитеља Димитрија Ростовског,

17 *Artis oratoriae libri IV illyrico: Rascinae Indoli TRADITI et EXPLICATI Imo In Collegio slavonolatio Carloviciensi, Anno D(omi)NI MDCCXXXV.*[7 НБ СРС, Р - 474]; *Образ страстей мира сего образом страждущаго Христа исправи ся*, 1739; *Thesesphilosophicae*, 1741; *Описание толкованию триумфальных ворот*, Киев 1744; *На триумфальных киевопечерских воротах до Ангела держащего хартию. Стихи сложени от Академии киевски, а кориговал иеромонах Михаил, префект*, Киев 1744; *Кант в триумфальных киевопечерских воротах*, Киев 1744; *Панегирик Графу Алексею Григорьевичу Разумовскому* (на Русском, Латинском и Польском языках), 1745; *Панегирик Августейшей... Императрице... Елисавете Петровне... [Приветствие Императрице Елисавете Петровне на прибытие Ея в Киев] (на Русском, Латинском и Польском языках)*, 1744; *Благоутробие Марка Аврелия Антонина, кесара римскаго*, Киев 1744; *Философия Аристотелева по умствованию перипатетиков...* Львов 1754.

18 Мужилковский Андрей (в монашестве Антоний), ок.1580 – 1640, аутор дела „Противотров познатом народу рускоме“ (1629), написаног у контрагус са „Апологијом“, непостојаних у вери предака Мелетија Смотрицког, као и „Отписа на листи виленских унијата“ са следећим

који се „...на позив слуцког Свештенства, преселио у Слуцк, и остао тамо у Преображенском православном манастиру, целе године је неуморно радио у проповедању Божје речи“<sup>19</sup>; канонизованог од Руске Цркве светитеља Георгија Кониског, који је био члан савета Слуцке конфедерације (1767), која се изборила да православци Великог Кнежевства Литванског буду равноправни са католицима; архимандрите Свето-Тројицког слуцког манастира Јосифа (Оранског), Павла (Волчанског), Виктора (Садковског)... Веома значајно место у овом редоследу славних значајних личности белоруске историје заузима и Михаил (Мануил) Козачински.

Као што је већ напоменуто, на жалост (и на срамоту), савремени Белоруси нису сачували сећање на њега. Активност и стваралаштво Козачинског у то време, када је боравио у Слуцку, остала је и остаје као иза тамне завесе. Самом тенденциозношћу совјетских студија то се тешко може објаснити. Да ли постоје озбиљни разлози за сумњу, да је овај период живота Козачинског мање плодан од претходних? Уосталом, узраст архимандрита Михаила – тада то није била старост, већ зрелост, притом, он је имао изванредно животно, стваралачко, научно, просветитељско и свештенослужитељско искуство иза себе. Значајно је и то, што се подвизавао управо у Слуцку, који је представљао упориште православне духовности, и то не у апстрактном смислу: „Око слуцког Тројицког манастира били су груписани: слуцки Преображенски, Моротски, Старчицки, Грозовски, Заблудовски и слуцки женски Манастир Светог Илије“<sup>20</sup>, – подсећа М.О. Којалович, дубоки познавалац историје отаџбине те епохе, посебно наглашавајући значај слуцке „корпорације манастира“. А какав је, на белоруским земљама управо у тим годинама, када је архимандрит Михаил служио у Слуцку, био положај православног свештенства са

садржајем: „Унијати, као и увек, жалосту ратују. / Маном се силе, благодетствие псују, / Косом, лукавством, цвеће одсецају, / Лоше настројени, Богу нису омиљени.“

19 Митрополит Евгений (Болховитинов). *Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви*, М. 1995, 77; Державин А., протоиерей. *Радуют верных сердца. Четии-Минеи Димитрия, митрополита Ростовского, как церковноисторический и литературный памятник. Часть первая*, М. 2006, 126: „Светитељ је накратко отишао у Литванију, али тамо нису желели да га скоро пусте, и живео је скоро две године у пределима Пољске државе, (1677-1679 - И.Ч.) био је народни проповедник при Слуцком црквеном братству (...) Добро је знао он, наравно, и те тешкоће, које је тада трпео руски народ.“

20 Коялович М.О. *История воссоединения западнорусских униатов*, Минск 1999, 10.

његовом паством, веома конкретне доказе наводи архиепископ Атанасије (Мартос). Непосредно он сведочи о судбини епископа Могилњовског Јеронима (Волчанског), који је, у ствари, био брат архимандрита Павла Волчанског, који се подвизавао у случком Свето-Тројицком манастиру после Михаила Козачинског: „Јероним је изнео у Синоду Руске Цркве, да су у време његовог боравка 1745. године, католици одузели Белоруској епархији 30 цркава. Умро је 14. октобра 1754. године, не дочекавши побољшање положаја православних у својој епархији (...) Папа Бенедикт XIV је, булом из 27. фебруара 1755. године, на име пољског крунисаног канцлера грофа Малаховског, захтевао од краља и пољске владе, да се Могилњовски „схизматички престо“ припоји католичкој вери и преда на контролу Полоцког унијатског архиепископа<sup>21</sup>...” А све то значи да је „коадјутор“ Кијевске митрополије, наравно, морао да примени сву своју снагу, да би бранио Православље и речју и делима. Испоставља се, да је „завеса“ илузорна – не због тога, што смо просто лењи и нерадознали, у вези чега се жалио писац-класик претпрошлог века, већ смо опасно далеко зашли, игноришући потребу за памћењем и одговорношћу у односу на изузетне претходнике... Тако да, дај Боже, да превазиђемо те најизражајније последице ове заборавности и неодговорности. А у овом конкретном случају, мало је било потребно: барем да се пређашње врати у широко познато, а у силу (не)разумљивих разлога препуштено забору. Штавише, чињеница таквог рода, чини се, много је и у случком периоду служења архимандрита Михаила. Најосветљенији – упркос чињеници да је из далеког, како данас кажу – иностранства! – познавалац лика Козачинског с правом карактерише Слуцк тога времена на следећи начин: „...Слуцка Архимандрија је одавно постала својеврсни ауторитет заштитнице Православља у католичкој Пољској, неунијатским „упориштем“ на унијатској територији, оазом источно-словенске аутохтоности у региону, густо зачињеном језуитским школама, на земљи, где се народ упорно држао својих корена, задржавајући свест о себи и својој мисији у односу према себи.” Према томе, процењујући ситуацију, српски научник убеђивачки показује, да „коадјутор“ Козачински, будући чврстим у вери, „неодступајућим и нимало

21 Афанасий (Мартос), архиепископ. *Беларусь в исторической государственной и церковной жизни*, Минск, 1990, 196.

наивним у правним стварима”, није само адекватно подржавао, већ је и додатно утврдио „и ауторитет Архимандрита, и статус Архимандрије, и снагу народног лидера, да заштити свој народ. ”Због принципа псеудо-толеранције, данас се обично покрива ћутањем сурова стварност, у којој је Михаилу Козачинском било суђено да носи свој пастирски крст, посебно у време окрутног притиска језуита, са којима су се водиле и парнице и спорови разних врста, и јавне расправе, на које он „није оклевао... да иде.”<sup>22</sup> Чињеница, које сведоче о томе, чак и у процени услова живота и активности Козачинског у Слуцку у нашој средини „из земље далеке“ код Ерчића има много. Али пошто је сада наш задатак да забележимо барем његова најважнија, раније позната дела, немогуће је не споменути борбу за обнову спаљеног Заблудовског манастира, а у вези са тиме и пренос из Заблудова у Слуцк моштију светог младенца Гаврила, које је спровео архимандрит Михаил својим непосредним учешћем. Како се испоставило, тада је постала позната и прилично широко распрострањена прича у стиху о младенцу-мученику, искористивши је у својству „надгробног споменика“ тј. објашњења при моштима:

*Аще мя вопрошаешь, кто есмь и откуда,  
Прочитай и узнаешь истинно отсюда:  
Греко-российской веры родители быша,  
Въ цюже мя крещениемъ святымъ окрестиша.  
Въ тысяща шестьсотный рокъ осмьдесятъ четвертый  
Гавриломъ названъ грехъ отеческій стертый.  
Тысяща-жъ шестьсотъ прииде рокъ девятыдесятый –  
Отець мой Петро Говдель изыде орати;  
Мати Анастасіа мене, шестилетняя,  
Оставивши у дома, несла обедъ бедна.  
Арендарь жидъ изъ Зверковъ, выбравши годину,  
Апреля 11-го схватилъ мя детину  
На свой возъ, и завезли до Белаго стоку,  
Где первее кровь мою пуцали изъ боку,*

22 Ерчић В. Мануил (Михаил) Козачинскиј и његова „Траедокомедија“, Нови Сад-Београд 1980, 178-179.



*А потомъ, мя вкинувши до темнаго ліоу,  
Пущадлами стоцали кровь съ меня потроху.  
Жидъ арендарь изъ Зверковъ Шутко прозывался,  
Мучили, пока съ Бржесца весь кагал собрался.  
Собравшись шайками, везде мя ранили,  
Ажъ даже конечнее кровь съ мене стоцили.  
Умертвивши, на части не дробили тела,  
Но на ниву у жито выкинули цело,  
Идеже слетешася птицы плотоядны,  
Но абіе прибегли и псы зело гладны:  
Натуру свою песю вскоре пременили,  
От птича терзанія мне стражею были.  
Знашедши, родители мя презентовали,  
Въ Заблудовск Мардабурій въ книгу записали,  
Что жиды умучили мя отрока суца,  
Шесть летъ только отъ роду больше не имуща.  
По такой презентаціи, на цвинтарь взнесено,  
Близъ церкви благочестивой чинно погребено, –  
Идеже я подъ спудом лежал часъ немалый.  
Ажъ в тридцать летъ другаго тамъ же погребали:  
Узнавши мя цела, въ склепъ церкви вложили,  
Дондеже въ Заблудове церкви погорели:  
Тысяца семсотнаго сорокъ шестого года  
Только сія на монастырь стала пригодна.  
Взяша мя изъ склепа до трапезной церкви  
И вложили въ алтарь при безкровной жертве.  
Тысяца жъ седмсотнаго пятьдесять пята  
Изъ Заблудова до Слуцка съ телом труна взята.*

Да је аутор овога дела (или још неког са истим садржајем?) Козачински, постоји низ спомињања, иако се у њима говори о „легенди“, „причањима“, „балади“ и „брошури“ такође... А ми смо овде представили текст из најкасније публикације у „Литванским Епархијским Вједомостима“<sup>23</sup>, где је он, заједно

23 Литовския Епархиальныя Ведомости, № 35, 1885, 346.

са кратким општим коментаром-предговором, стављен без указаног ауторства. Пажљивом филолошком анализом овог текста може се доћи до закључка, да одређена места у њему садрже очигледне језичке погрешке и поремећаје смисла. Допустићемо да се то објасни на разне начине, укључујући и овај: „прича” се прилично широко распространила међу људима, притом и у многим већ „фолклоризованим” верзијама, које, разуме се, филолози нису уређивали.

Међутим, пољскојезични одломак сличног (или истог?) текста, заједно са одговарајућим преводом недавно је објавио А. Мељников:

*„Gdzie się żydli wnet insi pozbiegali,  
Którzy bez miłoserdzia tam mnie mordowali.  
Napřed do zbyt ciemnego lochu mnie wniesiono,  
I wycignowszy krzyrzem krew z boku pucziono.  
Potym instrumentami rozne mi dręczyli,  
Aż poki do ostatku krwi nie wysgcyli...” –*

*Превод: „Тамо, где је он живео, ту су побегли други, који су ме тамо без милости убијали: прво су ме довели у тамну просторију и, разапинући, пустили из бока крв; затим су ме разним инструментима пробадали, док нису источили крв до задње капи...”*

Ако упоредимо овај фрагмент са претходним цитираним текстом, постоји велика сличност у садржају, али у исто време постоје значајне разлике у детаљима, у подвученом и замраченом преводу, који се, у поређењу са пољскојезичним оригиналом, не може назвати адекватним. Поред тога, у коментару код објављеног фрагмента стоји очигледна чињенична грешка: „9 маја 1775. године (подвлачим – И.Ч.) напорима Михаила Козачинског, непролазни остаци Светог Гаврила, уз одобрење Константинопољског патријарха и по благослову Кијевског митрополита Тимофеја Шчербацког, поново су пренесени у ковчежићу на олтар трапезне цркве слуцког Свето-Тројицког манастира”<sup>24</sup>. Суштина грешке је

24 Мельников А. А. *Путь непечален. Исторические свидетельства о святости Белой Руси,*

следећа: сви извори без изузетка сведоче, да се у мају 1775. године архимандрит Михаил већ око две деценије налазио „на неком бољем месту”. Дакле, коначни закључци, на основу темељне анализе максималног броја варијанти овог специфичног дела, ствар су будућности.

А ништа мање интересовање код нас не изазива још један текст, који је написао архимандрит Михаил Козачински у Слуцку, документ, који у објављеном облику има следеће опредељење: „*Одговор православаца на оптужбе, које су католици изнели у безименој брошури. 1754*”<sup>25</sup>. Он садржи све информације „из прве руке”, које су посебно значајне за нас сада, када су потребни једноставни докази, без технике лукавости, колико су „толерантни” били преци наше браће-католика у односу на наше православне претке и колико је заиста „миран” и „идиличан” било њихов суживот. Преко потребно је поново прештампати овај документ у целости, а онда, по потреби неопходности, једноставно да га поновити, без икаквих „пристрасних” коментара... Али ми ћемо, у овом случају, да се ограничимо на два цитата у нашем преводу:

“...Неправде и притиске у односу према нама не можемо да пребројимо (...) јавно са процесцијама ходимо, забрањују нам да сахранимо тела светих са крстом, туку нас, организују јавне скандале, свеће из руку људи извлаче, поврх свега, и покојнике са носила избацују, како је то било у Бељску 1746. године и у Дрогичину 1753. године и у другим градовима такође; презвитерима нашим, грчко-руским неунијатима, отворено са свећама и црквеним хаљама забрањују обилажење болесника, каменују путем, ругају се, исмевају, богохуле и друга незамислива веселја приређују; цркве Божије на стародавним местима при стародавним фондусима нове утврђују и старе рестаурира *per omnia fortia* Јасновелмошки Најпрепободнији Господин Епископ Виленски - Михал Зенкевич, на синодима својим не дозвољава и строго забрањује приказивање епархијских”; „*O Deus bone!* Колико

---

Издание БПЦ МП, Минск 1992, 225 - 226.

25 *Respons na reflexie przeciwnom, dezunitom religije Graeco-Rossyjskiej, przeszlego, 1753 anno, 11 die Decembris ab anonymo autore podane, subjuncta trectacoscientiam od brevissimoredacta, ad Pan Bóg, successu temporis abundantius respondebimus!* “*Ответ на суждения, поданные против нас, неунитов греко-русской религии, в прошлом, 1753 году...*” // Архив Юго-Западной России, Т.IV, ч. I, № CCVI, Киев 1871, 509-514.

је претеривања у Могилъову и у Кричеву, а у прошлости, 1752. године, манастир Соломирски и још један манастир - Селец у војводству Минском, са поданицима, са селом, без икакве основе, присилно су превели у унију, трећи манастир, назван Марковим, *armatamanу* нападали, али је наших било више и нису се предавали; такође и ове године *Martiiultimus*, у Невелшћини су силом цркву превели у унију<sup>26</sup>...“

Датом потврдом о положају православног народа на белоруским земљама средином 18. века дозволите да завршим кратак есеј о архимандриту Михаилу Козачинском, у овом случају – поузданом сведоку безакоња. Али не само то. У вези са тим, желео бих да изразим наду, да ће и даље бити могуће обновити детаљније околности живота и рада овог посебног служитеља цркве Христове на слуцкој земљи. Према томе, све који имају било какву информацију, молим да је поделе и учине својиним савремених поколења православних Белоруса. Овај чланак је у славу Божију; и на славу подвижника Православља на земљама Србије и Белорусије.

**Иван Алексеевич Чарота**

## **МИХАИЛ (МАНУИЛ) КОЗАЧИНСКИЙ (1699-1755) В ИСТОРИИ СЕРБИИ И БЕЛОРУССИИ**

---

Аннотация

---

Мануил Козачинский (1699-1755) имеет большие заслуги перед Сербией – как профессор и ректор школы в Сремских Карловцах, префект сербских школ вообще, родоначальник сербской драматургии, поэт... Однако его позднейшая деятельность, когда он возвратился из Сербии в Киев, стал архимандритом Михаилом и наместником

---

26 Исто, 510, 512.

Киевского митрополита на территории нынешней Белоруссии с административным центром в Свято-Троицком монастыре города Слуцка, весьма значима также для православных белорусов.

Ключевые слова: Михаил (Мануил) Козачинский, Сербия, Сремские Карловцы, архимандрит, наместник Киевского митрополита, Белоруссия, Слуцк, православие, уния, богословие и философия

---

*Превела са руског Дајана Лазаревић*

### **БЕЛЕШКА О АУТОРУ**

Проф. др Иван Чарота је рођен 1952. у селу Лишчики, Кобринског рејона, Брестке области, у Совјетској Белорусији. Познати је белоруски слависта, србиста, књижевни критичар, историчар културе и преводилац. Доктор филолошких наука постао је 1998. године, а професор 1999. године. Иностранци је члан Српске академије наука и уметности од 2009. године. Члан је Удружења књижевника Белорусије, Удружења књижевника Русије и Удружења књижевника Србије. Двоструки је лауреат награде Републике Белорусије „За духовни препород“ у 2003. и 2019. години.

УДК 271.22(476)-726 Josif (Semaško), mitropolit

**Протојереј Александр Романчук**

*Шеф катедре црквене историје Минске  
духовне семинарије, доктор богословља,  
Минск, Белорусија*

---

## **УТИЦАЈ ЛИЧНОСТИ МИТРОПОЛИТА ЈОСИФА (СЕМАШКА) НА ОБНОВУ ПРАВОСЛАВНОГ ИДЕНТИТЕТА БЕЛОРУСА ТОКОМ XIX ВЕКА**

---

Сажетак

Личност митрополита Јосифа (Семашка) одиграла је значајну, а могуће и кључну улогу у укидању уније 1839. год. и будућем повратку православља на белоруско-литванске територије. Тешко је замислити да би човек са другачијим односом према вери у Бога, моралним ликом, моћи убеђења у исправност својег дела, храброшћу и самопожртвовањем могао предложити и довести до успешног завршетка промене верске припадности више од милион и по људи.

Кључне речи: Митрополит Јосиф Семашко, православље, унија, римокатолицизам, Белорусија

---

Карактерна црта историје хришћанства у белоруским земљама је у тесној вези са супарништвом источне православне и латинске западне цркве. После Крштења Русије током временског периода од скоро 400 година на територији, коју сада чини Република Белорусија, у потпуности је владало православље, поставши духовном основом живота предака савремених Белоруса. У другој половини XIII – XIV века западна Русија – западна и југо-западна руска књажевства – ушла су у састав паганског Великог војводства Литваније. Крајем XIV века Велико војводство Литваније постаје римокатоличка држава, а 1569. год. оно се сједињава са Пољским краљевством у једну државну целину – Заједницу. Потчињавање православног становништва владарима-римокатолицима довело је до продирања римокатоличанства и ширења његовог утицаја на западноруске земље. Тај процес се завршио закључивањем црквене уније 1595-1596. године, уз законску забрану православља на територији Заједнице. После потписивање црквене уније у Бресту римокатолицизам је теоријски исцрпео могућност даљег ширења, пошто су сви православни према државним законима били дужни бити римокатолици или унијати. Католичанству је остало само да сачува новостечене позиције, што се са бројним потешкоћама и не у потпуности, ипак догодило све до последње четвртине XVIII века. Наиме, године 1772. у Заједници је деловала јединствена православна епархија – Магиљевска, која је обједињавала 470 парохија са 550.000 верника расутих на великом простору савремене Белорусије, Украјине, Литваније и источних области Пољске.<sup>1</sup> Истовремено, гркокатолика (унијата) је у то време на тим територијама било у осам епархија са 9.452 парохија.<sup>2</sup> Број унијата је бројао не мање од 8.000.000 људи.

Ситуација се променила уласком западноруских територија у састав Руског царства, тј. три дела Пољско-литванске државе. Под руском влашћу положај православних се током 59 година (1780-1989) поправио, мада не без значајних губитака. Према проценама Витољда Колбука током поделе Заједнице од 1772. до 1795. године око 4.653.379 следбеника

1 Mironowicz, A. Diecezja białoruska w XVII i XVIII wieku / A. Mironowicz. – Białystok : Wydawnictwo uniwersytetu w Białymstoku, 2008. – 351 s. – S. 287.

2 Radwan, M. Carat wobec kościoła greckokatolickiego w zaborze Rosyjskim 1796 – 1839 / M. Radwan. – Roma; Lublin : Polski instytut kultury chrześcijańskiej, 2001. – 504 s. – S. 21

уније постали су поданици Руског царства.<sup>3</sup> Године 1785. Белоруси су чинили 8,3% становника Руског царства, а Украјинци – 19,8%.<sup>4</sup> Однос 1:2,385. Ако бисмо ово произвољно пројектовали на етничку структуру унијатског становништва, могли бисмо закључити да је 1795. год. било 1.374.705 Белоруса и 3.278.673 украјинских унијата међу поданицима Русије. Познато је, да је просечни годишњи раст становништва у белоруско-литванским губернијама (Виленска, Гроденска, Ковенска, Витебска, Минска, Магиљевска, Смоленска) од 1782. до 1857. год. износио 0,17%, док је просечни годишњи раст становништва у губернијама десне обале Украјине, где су компактно живели унијати (Подолска, Кијевска, Волинска) од 1782. до 1857. године, износио 0,55%.<sup>5</sup> С обзиром на ово, може се приближно израчунати колико је унијата могло живети у Русији 1839. Године. Њихов број требало би да буде 5.549.645 људи (4.072.112 Украјинаца и 1.477.533 Белоруса). Познато је да је број унијата који се вратио православљу од 1780. до 1839. год.– 3.448.226 верника. Ово је последица мисионарске делатности светитеља Георгија Кониског (од 1780. до 1784. год. превео је у православље 117.187 унијата<sup>6</sup>), поновно уједињење последњих година владавине царице Јекатерине II (од 1794. до 1795. год. из уније у православље прешло је 1.572.067 верника<sup>7</sup>), затим православна мисија епископа Смарагда, Крижижановског (резултат ове мисије је да је од 1833. до 1837. године прешло 158.972 унијата у православље<sup>8</sup>), као и одлука Полацког сабора за уједињење, одржаног 1839. године (1839. год. остајући у делу Западних губернија Русије 1.600.000 унијата вратило се православној вери<sup>9</sup>). Отуда следи да је из унијатске цркве у православље вратило, од 1780. до 1839. године, око 2.101.419 људи.

3 Kołbuk, W. Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku / W. Kołbuk. – Lublin : Instytut Europy Środkowo Wschodniej, 1998. – 460 s. – S. 50.

4 Миронов, Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII–начало XX в.): в 2 т. – 3-е изд., испр., доп. / Б.Н. Миронов. – Т. I. Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. – СПб. : „Дмитрий Буланин“, 2003. – 549 с., илл. – С. 25.

5 Там же. С. 23

6 Буглаков, М., священник. Преосвященный Георгий Конисский, Архиепископ Могилевский / священник М. Буглаков. – Минск : „Виноград“, 2000. – 656 с. – С. 299.

7 РГИА. Ф. 797. – Оп. 16. – Д. 38385. – Л. 11–12.

8 РГИА. Ф. 1661. – Оп. 1. – Д. 418. – Л. 22.

9 РГИА. Ф. 797. – Оп. 16. – Д. 38385. – Л. 13.



Овај број је далеко од тачности, јер је резултат не тако прецизне методологије прорачуна, а не узима у обзир ни очување унијатске Холмске епархије на територији руске Пољске, у којој је било око 230.000 верника. Да би се прихватљиво одредио број латинизованих унијата (полонизованих) потребно је спровести детаљна допунска истраживања. У исто време рачунајући на несавршеност коришћеног приступа може се рећи да је повратак западноруских унијата у православље био праћен преласком унијатског становништва у римокатолицизам, у односу не мањем од 2:1. Отуда следи да је римокатоличанство у деловима Руског царства од 1780. до 1839.год. претрпело тежак пораз, али не и катастрофу. Штавише, пораз римокатоличанства, ако се тако може речи, на унијатском фронту био је тактички. Свакако, укидање уније у Белорусији била је њена велика стратешка победа. Ради се о томе да је одливом латиниста (како су се у то време називали они унијати који су прешли на практиковање римокатоличке мисе) значајно проширио и ојачао социјалну основу римокатоличанства, јер је жупама пришао већи број сеоског становништва, што се у време Заједнице није догађало. Резултат тога је да се римокатоличанство од религије вишег и дела средњег слоја друштва западних губернија претворило се у религију дела обичног народа, а и данас 14% Белоруса себе сматра римокатолицима<sup>10</sup>, а у националном смислу сматрају се Пољацима.



---

10 Обшество / Президент Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Дата доступа : 13. 01. 2020. – Режимдоступа : <http://www.president.gov.by/press23736.html>

Наведене цифре одражавају сложеност процеса и двосмисленост резултата обнове православља међу становништвом белоруско-украјинског региона. При томе важно је истаћи следеће: после поновног уједињења унијата са православнима, који се догодило за време царице Јекатерине II од 1780. до 1795, унија се из делова Западне губерније Руског царства до 1807. године, усмерила углавном ка територији савремене Белорусије. Унијатама је пришло 1.538.890 верника.<sup>11</sup> Од тога је у Украјини живело само 94.977 људи<sup>12</sup>. Узимајући у обзир да су православну Минску и Магилевску епархију чиниле 658 парохија (273 у Минској<sup>13</sup> и 385 у Магилевској<sup>14</sup>), а у то време део унијатских парохија достигао 1436<sup>15</sup>, од којих у Украјини 176<sup>16</sup>, може се закључити да је на почетку XIX века становништво белоруских губернија остало већином римокатоличко-унијатско. Повратак православљу ових унијата у броју од 1.600.000 људи завршило се на Полоцком сабору унијатског свештенства у фебруару 1839. Године. Овај догађај је одредио бројчану надмоћ оних унијата који су прешли у православље над присталицама уније, који су желели прећи из унијатских храмова у латинске цркве. После Полацког сабора на белоруским земљама и у пределима украјинске губерније, који су се налазили унутар граница Русије, унија је потпуно ишчезла.

Поновно уједињење унијата са православнима у Руском царству 1839. год. представља једна од најважнијих догађаја у историји белоруског народа. Повратак 1.600.000 белоруских и украјинских унијата под окриље Руске православне цркве вратило их је исконским духовним и културним коренима источнословенског простора. Уклањање етнорелигиозне псеудоморфозе, која је представљала Брестска црквена унија на белоруским земљама, чиме се подстакло развој белоруског језика, самосталне белоруске културе и стварање белоруске

11 Radwan, M. Carat wobec kościoła greckokatolickiego w zaborze Rosyjskim... S. 70.

12 Ibid. S. 29, 72.

13 Рункевич, С.Г. История Минской архиепископии (1793 – 1832) / С.Г. Рункевич. – СПб.: Типография А. Каганского и К<sup>о</sup>, 1893. – 622 с. – С. 311

14 Могилевская епархия. Историко-статистическое описание. — Т. 1, вып. 2, ч. 2. Могилев: Скоропечатня и литография Ш. Фридланда. – 382 с. – С. 46

15 Radwan M. Carat wobec kościoła greckokatolickiego w zaborze Rosyjskim... S. 76

16 Ibid. S.72.

националне свести, која је постала темељ савремене белоруске државе. Уједињење унијата са православнима довршило је одређене тежње, развијајући се унутар и изван унијатских цркава током XVIII и у првој трећини XIX века, а постало је могуће захваљујући формирању јединствених историјских околности. Међу чиниоцима који су допринели распаду Брестске црквене уније током 1839. год. и обнови православне вере међу бившим унијатама у годинама које су следиле посебно место заузима личност митрополита Јосифа (Семашка), будући да је управо владика Јосиф творац пројекта поновног уједињења, почетком XIX века у Западним губернијама Русије, преосталих унијата са православнима. Његовим напорима овај пројекат је био реализован, без обзира на многобројне препреке.

### ДУХОВНИ ЛИК МИТРОПОЛИТА ЈОСИФА (СЕМАШКА)

Духовни лик митрополита Јосифа, његов квалитет као црквеног вође и црквено-друштвеног радника, могу се сагледати из мемоара самог митрополита, али и из многобројних сећања његових савременика која су записана, у званичним документима, који су пратили припрему Полацког Сабора 1839. Године и усвајање његових одлука од стране верујућих. Резултат упознавања са тим огромним бројем историјских извора, пред нама израста величанствена фигура архијереја-ујединитеља, открива се његова водећа улога у раду коначног укидања Брестске црквене уније у Русији.

**Какав је у ствари био митрополит Јосиф?** Био је пријатне спољашњости, како кажу, средњег раста и имао је снажну, умерену телесну грађу. На његовом лицу – строгом и изражајном – пажњу су привлачиле очи, које су показивале продорни ум и доброту. Глас високопреосвећеног био је средње јачине, речи је изговарао разговетно, али тихо, што је очигледно било због тога што му руски језик није био матерњи. Његови матерњи језици били су украјински и пољски. У архијерејско-богослужбеној одежди митрополит Јосиф изгледао је веома упечатљиво. Службе које је он водио одликовале су се свечаношћу, иако нису биле дуге. За време чиноодејствија покрети владике били су ритмични и церемонијални, у његовом

држању и гласу, како су примећивали његови савременици, осећала се снага дубоке вере.

Високопреосвећени је своју веру у Бога сам описао. У својим белешкама запажао је да је у младости његова „побожност“ ишла до мистицизма, на шта је велики утицај имало васпитање у римокатоличким теолошким школама. У тридесетогодишњем узрасту она се „умањила, али са јасном, разумнијом спознајом дужности према свом Творцу“<sup>17</sup>. Особеност духовног живота високопреосвећеног после педесете године живота састојала се у томе што га је опседало размишљање о смрти. Унапред је припремио себи гроб у гробници три вилинска мученика и у својим белешкама нагласио да се у њему „развијало...неко пријатно очекивање или жеља за смрћу“<sup>18</sup>. Смрт га није плашила, будући да се надао да ће његова служба добити заслужену оцену само после његове кончине. У последњим годинама живота митрополит Јосиф писао је: „Често са радошћу размишљам да ће нам Господ Бог после смрти дозволити да на крилима Херувима облетимо бесконачна звездана прострaнства. Ето чему стреми моја душа! У овом свету живим само из морања“<sup>19</sup>.

У свакодневном животу најомиљеније занимање митрополита Јосифа било је читање књига, које су чинила дела из богословља, философије, права, светске, домаће и црквене историје, као и из природних наука. Лепу књижевност чинила су дела како руских, тако и европских писаца и песника. У библиотеци владике, коју је попуњавао током целог живота, биле је књига објављених на руском, француском, енглеском, немачком, пољском, као и на латинском језику.

Велико задовољство владике пружала су дела ликовне уметности и музике. У виљенском архијерејском дому и у својој резиденцији у Тринопољу митрополит Јосиф направио је читаве сликарске галерије. Сlike које је на захтев митрополита сликао академик Иван Фомич Хруцки (и сам син свештеника који се вратио из уније у православље) садржавале су библијске

17 Иосиф (Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки / митрополит Иосиф (Семашко) ; предисл. священника Алексия Хотеева. – Минск : Братство в честь святого Архистратига Михаила, 2018. – 328 с. : портр., ил. + 1 DVD. – С. 34–35.

18 Там же. – С. 307.

19 Там же. – С. 308.

и историјске теме, пејзаже, портрете црквених делатника, чији су значајни део чиниле слике унијатских јерарха. Архијерејски хор из Вилна, састављен од ученика и предавача Литванске богословске семенарије и богословске школе. Још током служења (за живота) митрополита Јосифа био је славан у целој Руској Православној цркви.

Митрополит Јосиф волео је и физички рад. У летњим месецима је некада по цели дан радио у свој архијереској башти.

Занимљив је и психолошки портрет митрополита Јосифа. Владика је био прилично интровентан, склон рефлексiji, идеализацији стварности, стварању идеја и њиховој примени, што се слагало са задивљујућом практичношћу у послу. Такве црте личности су, несумњиво, допринеле темељном кабинетском раду и формирању промишљених планова рада.

Људи из његовог окружења примећивали су да је доминантно стање духа високопреосвећеног Јосифа увек било самоудубљивање и ћутљивост. Налазећи се у друштву, он је дозвољавао, разуме се, и лаки, обични разговор и приличну веселост, али ни тада са лица није силазила његова замишљеност и нека туга, упркос краткотрајног осмеха.<sup>20</sup>

## ДИПЛОМАТСКА УМЕШНОСТ МИТРОПОЛИТА ЈОСИФА

Саговорници владике Јосифа примећивали су његов таленат за танану дипломатичност, приликом разговора. У исто време његова реч одисала је пристодушност и спокојством ума, при чему је тако говорио да што је нешто било паметније чинило се једноставнијим, а једноставно – паметнијим. У разговору није понижавао саговорника полутоном, а у расправама о важним стварима, ако није желео продужетак разговора ћутањем је давао до знања да је време да се промени тема, при чему је износио своје мишљење директно, отворено, јасно, ненаметљиво, не залазећи, наравно, иза граница разумне

---

20 Киприанович, Г.Я. Жизнь Иосифа Семашки, митрополита Литовского и Виленского и воссоединение западно-русских униатов с православною церковью в 1839 г. / Г.Я. Киприанович. – изд. 2-е испр. и доп. – Вильна : Типография И. Блюмовича, 1897. – 613 с.: 3 вкл. л. портр. – С. 512.

отворености. У случају, када питање још није размотрио и разјаснио, није се стидео да каже: „Питање је ново за мене, размислићу“. Није се заносио новим мислима и није наметао старе, а у његовом отвореном разговору било је приметно то мудро искуство и одмерена крутост, којима се руководио у животу. Био је обдарен одличним памћењем, никада није морао да се подсећа, ништа није заборављао, нарочито људе, што је за њих било посебно пријатно.<sup>21</sup>

У суштини митрополит Јосиф је био веома једноставан: држао се по страни од забава високог друштва уобичајених за то време. Оцењујући свој начин живота, писао је: „Нисам осећао посебно задовољство ни у јелу, ни у пићу, ни у одевању, ни у другим спољашњим бљештавилима, за којима је јурило људско самољубље.“<sup>22</sup> Слободан новац који је имао трошио је на добротворство и помоћ својим потчињеним, за шта је уживао заслужено поштовање.

Карактеристичне црте митрополита Јосифа као црквеног вође били су савестност у послу, праведност према људима из окружења, укључујући противнике<sup>23</sup>, као и строгост која се огледала у искреној бризи о подређенима. Свој начин управљања окарактерисао је сам високопреосвећени. Он је писао: „Био сам...благ у разговору, посебно са нижима; али са кривцима био сам енергичан у укорима, обично веома прецизним, тако да су ме и волели и бојали су ме се. Ови прецизни и енергични укори остављали су веома важан утисак на кривце и њихово поправљање; па сам, захваљујући Богу, имао мање потребе да прибегавам строжим казнама.“<sup>24</sup> То, да су митрополита Јосифа и волели и бојали га се, потврђује и владикин библиограф Г.Ј. Кипријанович. О томе такође пише и протојереј Игнатиј Пашкевич у својим мемоарима о годинама студирања у Литванској богословској семинарији.<sup>25</sup>

---

21 Там же.

22 Иосиф (Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки... – С. 307.

23 Там же. – С. 109.

24 Там же. – С. 108.

25 Пашкевич, Игнатиј, священник. Мои семинарские воспоминания / Игнатиј Пашкевич, священник. Мои семинарские воспоминания // Гродненские епархиальные ведомости. – №34. – 1909. – С. 361–372. – С. 371.

Све казано описује митрополита Јосифа као извандредног човека и знаменитог црквеног делатника. Истовремено, поред свих својих врлина, владика Јосиф није био харизматични лидер, способан да ватреним говорима повуче људе за собом. Он се тиме није ни бавио, мало је проповедао, дајући предност темељном кабинетском раду и поверљивим разговорима са свештеницима. Ипак, утицај личности владике Јосифа на поновно уједињење унијата са православнима био је пресудан. У складу са сведочењем архиепископа Антонија (Зубка) „и декани и обични свештеници су се сложили са тим да дају ...потпис (о поновном уједињењу – А.Р.), зато што им је било позната жеља архиепископа Јосифа, кога су дубоко уважавали, потпуно су веровали да ће он поновно уједињење довести до краја складно, без штетних сукоба.“<sup>26</sup>

Ауторитет митрополита Јосифа базирао се на томе да је цела околина видела његову чисту веру у Бога, која је подразумевала безусловни след за Истином, и била праћена високим моралом и личном скромношћу. Не може човек, који се боји Бога, обмањивати, нудити својој браћи да крену лажним путем ка спасењу. Ово је појачано чињеницом, да је митрополит Јосиф потпуно био очаран својим служењем, видећи себе оруђем Промисла Божијег, који се састојао од препорода православља. Сам је сведочио о томе: „Целог мене...обузимало је велико дело, за које је Господ оценио да му будем оруђе. Предао сам му се свом душом, током више од двадесет пет година. Ту није било места за личне планове, за лична задовољства и претпоставке.<sup>27</sup> Свако је могао да види самопрегорно Семашенково служење, смирено издржавање највећих напада мрзитеља, његово чврстину, доследност, несебичност.

Поштовање према архијереју-ујединитељу, као и одлука да га следе, учвршћивала се међу свештеницима још и из тог разлога што се митрополит Јосиф без предрасуда односио према римокатоличкој свештенству и римокатоличком вишем

26 Антоний, (Зубко), архиепископ. О Греко-Униатској Церкви в Западном крае России / архиепископ Антоний (Зубко) // Сборник статей, изданных Св. Синодом по поводу 50-летия воссоединения с Православной Церковью западно-русских униатов. – Санкт-Петербург, 1889. – С. 38–76. – С. 72.

27 Иосиф (Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки... – С. 307.

друштву у белоруско-литванским и украјинским земљама. Ти људи су га мрзели и улагали су велике напоре да га дисквалификују као личност, а његову службу претворе у кошмар. Ово је сасвим разумљиво, јер им је својом црквеном и друштвеном делатношћу архијереја-ујединитеља нанео потпуни пораз. Митрополит Јосиф им никада није узвратио. У њему није било нехришћанске љубави према ономе ко се према њему односио непријатељски. У проповеди, коју је одржао 1845. године, а поводом преношења духовних школа и епархијске управе Литванске епархије из Жировицког Успенског манастира у Виљну, владика Јосиф је позвао стадо да се са љубављу односе према иноверцима браћи-хришћанима, да не памте зла, опраштају клевету, не обраћају пажњу на увреду. „Осећај љубави према њима (римокатолицима – А.Р.), - говорио је архипастир, - је завет целог мог живота, и кукавичја мржња неће дирнути моје срце чак и када би ово душевно расположење морао потврдити крвљу“<sup>28</sup>. Такав однос према противницима био је доказ религиозног уверења и моралне снаге високопреосвећеног Јосифа. Ово је свакако допринело да свештенство буде уверено у духовну исправност одбацивања уније, охрабривши се да следи свог архипастира.

На крају, не можемо не рећи, шта је то што је високопреосвећени Јосиф сматрао кључним фактором успеха своје делатности за повратак унијата у православну веру. Чини се, да су истраживачи живота и дела архијереја-ујединитеља узалудно нетачно тумачили речи владике, које написао пред крај живота. Оне много говоре о обиму његове личности и његовим квалитетима као црквеног лидера. Ево тих открића митрополита Јосифа: „У свом животу нисам узео мито. То ме је сачувало од утицаја богате иноверне пољске касте у западним провинцијама. Нисам волео никакве поклоне, они су више штетили, него што су помагали тражиоцу. На мене није деловало ласкање, као ни друга улагивања и уопште мало је било људи који су мање од мене тражили нешто за себе. Убрзо су се уверили, да најсигурније средство да ми се додворе и допадне јесте да испуњавају своје обавезе и, јасно, ствари су добро кренуле...У првим годинама моје службе почела

28 Иосиф, (Семашко), митрополит. Семь слов Синодального Члена Иосифа, Архиепископа Литовского и Виленского, говоренные при важнейших случаях служения / митрополит Иосиф (Семашко). – Вильно : Типография Завадского, 1848. – 100 с. – С. 54–55.



су пријаве из мрачних извора, из жандармских одељења, али довољно је било два-три пута ове пријаве показати какве стварно јесу, безобразне и невероватне до смешног, показати очиту кратковидост или несавесност оних који су пријављивали – и за свагда сам се решио дописивања са овим одељењем...у свом животу нисам се служио шпијунажом и нисам имао потребу за њом. Увек сам то сматрао и неморалним и безкорисним<sup>429</sup>. Исправан начин у црквеном управљању у потпуној мери објашњава зашто су се свештеници не само бојали свога архипастира, већ га и волели и били спремни одазвати се на његове позиве. Овде се може додати: какве би висине могао достићи словенски свет, када би се сви наши властодршци руководили овим принципима.

Нарочито има смисла објаснити зашто је митрополит Јосиф имао среће у невероватно сложеним условима напада са свих страна, укључујући и неке званичнике, уз минимална материјална средства, које је одвојила влада за учвршћивање позиција Православне цркве после Полацког сабора 1839. године, да се православни постепено врате у живот уједињеног свештенства и обичног народа. Овде се поново може истаћи утицај његове личности и оригиналне методе црквеног управљања.

Пре свега треба рећи да се владика трудио да делује моралним подстицањем и личним примером. На пример, он је без видљивог напора успео да реши један од сложенијих задатака – промену спољашњег изгледа уједињених свештеника. Бријање браде и ношење латинских свештеничких одора било им је дозвољено одлуком Полацког сабора, међутим, већ после неколико година од уједињења, то је саблажњавало обичан народ. Шта је урадио владика? Године 1842. он је са неколико блиских сарадника пустио браду и обукао се у православну свештеничку одежду, после чега је забранио парохијском свештенству да то исто самовољно ради. У епархији је објављено да дозвола за промену одежде и пуштање браде може бити дата једино као награда за усрдну службу и добро понашање. Моментално, брада и риза постале су престижне, док је одело римокатоличког свештеника и глатко избријани

---

29 Иосиф (Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки... – С. 109 ; 111.

образи – симбол заосталости и штетности. Као резултат тога, свештеници су направили право такмичење, тако да се за неколико година сви, нерачунајући неколико њих, споља нису разликовали од просечног православног свештеника.<sup>30</sup> „Оно што нисам имао право да тражим, - писао је митрополит у својим забелешкама, - натерало ме да молим...међутим, нисам много инсистирао па је чак донедавно остало неколико свештеника у пређашњем оделу, како би показали овдашњим латинима да Православље не чине брада и риза“.<sup>31</sup> Конкретно, до краја живота у унијатској одећи остао је познати писац и публициста протојереј Плакид Јанковски и духовник митрополита Јосифа јеромонах Викентиј (Лисовски).

Објективне потешкоће при спровођењу литургијске реформе 1840-1850. године, састојале су се од сиромаштва поново уједињених парохија, високопреосвећени се трудио да превазиђе на следећи начин. Кроз конзисториј и помоћнике епископа он је поставио пред игумане опште захтеве у вези са служењем, проповеди, устројству храмова итд, а онда усмерио пажњу на успехе, награђујући савесне испунитеље његове воље, постављајући их као пример свима осталима. При томе намерно није примећивао оне, који нису испуњавали његове одлуке. Владика их није грдио, није их излагао казнама, већ их је просто избегавао ћутањем. Тај прилаз довео је до тога да је свештенство искрено тежило да се покаже на добром гласу код свог архипастира, налазећи у томе морално задовољство.

Као резултат тога, успеси литургијских реформи у Литванској епархији били су неизмерно бољи, него што се то могло очекивати у тим условима.

Још један приступ, који је реализовао митрополит Јосиф после Полацког сабора, који је у значајној мери утицао на развој православног црквеног живота уједињених верника, састојао се у његовом положају у односу са владиним чиновницима. Овај приступ владика је окарактерисао овако: „Са вишима нисам био захтеван, али сам посебно непопустив био тамо где су то ствари захтевале.“ Последица тога била је, како пише митрополит у својим белешкама да се ме „Други сматрали

30 Св. Синоду, 8 јула 1845 г. №1661 // Записки Иосифа митрополита Литовског (в дальнейшем ЗИМЛ). – Т. 2. – С. 296–301. – С. 300.

31 ЗИМЛ. – Т. 1. – С. 143.

поносним“. Може се рећи да је Јосиф (Семашко) у својој архипастирској делатности поступао супротно стереотипу понашања православног епископата у синодалној епохи. Сам митрополит је објаснио да је „томе могла допринети (његова – А.Р.) ненавикнутост на кротке манире православног свештенства“.<sup>32</sup> У ствари, митрополит Јосиф се никада, када се радило о интересима Цркве, није уздржавао пред људима на високим положајима.

Најупечатљивија манифестација таквог приступа владике јесте догађај од 25. маја 1850. год. током посете Виљну императора Николаја I. Високопреосвећени Јосиф је, са крстом у руци на челу свештенства, дочекао монарха на трему катедрале Никољске саборне цркве. Цар је пришао крсту, пољубио руку владике и са његовим допуштењем ушао у храм. Тада су на једној страни стајали високи чиновници на челу са генералним губернатором И.Г. Бибиковим и представници двора и јавности региона, већина патриота Речи Посполите<sup>33</sup> и ватрени русофоби. На другој страни заједно стајали су ученици Литванске духовне семинарије. **После уобичајеног у тим случајевима молебана десило се нешто што је узбуркало цео град и изазвало талас незадовољства архипастиром међу званичницима и именованим присутнима. Владика је узео императора Николаја I за лакат десне руке, демонстративно га повео поред блиставог виљенског друштва, довео га до семенариста и као одговор на зачуђеност самодршца показао на њих следећим речима: „Добра и поуздана омладина“.**<sup>34</sup> Циљаним нарушавањем протокола посете и овим речима владика је јасно показао императору да је, за њега, православно свештенство не само главни и поуздани, већ и једини ослонац Русије у Северо-западој области. Такав поступак митрополита Јосифа разобличио је све оне који носе државну одговорност за напредак белоруско-литванских крајева и јасно разоткрио политички правац локалне аристократије, међу којом се гајила мржња према Русији. Ову епизоду описао је у својим белешкама и сам митрополит Јосиф. Да се све ово

32 Иосиф (Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки... – С. 108.

33 Заједничка држава Пољске и Литваније. Прим. прев.

34 Собственноручная черновая речи, приготовленная к ожидавшемуся приезду государя императора в мае 1849 года // ЗИМЛ. Т. 2. С. 482–483. С. 483.

догодило потврдио је у својим мемоарима протојереј Игњатиј Пашкевич, који је додао да је Николај I после речи архијереја-ујединитеља семенаристима рекао: „Дај Боже да будете онакви, какви треба да будете.”<sup>35</sup> Истовремено, отац Игњатиј дао је веома важно запажање – међу семенаристима био је и млади Роман Рапацки, који се у хијерархијском звању 1863. године под претњом смрћу није одрекао своје свештеничке дужности и примио је мученичку смрт од руку побуњених родољуба Речи Пасполите. Очигледно да је отац Роман добро разумео речи митрополита Јосифа и императора Николаја I, које су га руководиле у животу и црквеном служењу.

Независни и чврст став митрополита Јосипа у односу на властодршце давала је уједињеним свештеницима увереност у то да увек могу наћи правду и подршку, да напади на њих, увреде и провокације, којима су стално били изложени од 1840. до 19850. године неће постићи циљ. То је у многоме послужило као темељ за њихово ревносно испуњавање обавеза православног свештенства.

**На тај начин, личност митрополита Јосифа (Семашка) одиграла је значајну, а могуће и кључну улогу у укидању уније 1839. год. и будућем повратку православља на белоруско-литванске територије. Тешко је замислити да би човек са другачијим односом према вери у Бога, моралним ликом, моћи убеђења у исправност својег дела, храброшћу и самопожртвовањем могао предложити и довести до успешног завршетка промене верске припадности више од милион и по људи.**

Сећање, које је архијереј-ујединитељ Јосиф (Семешко) оставио међу белоруским свештеницима, који су се одазвали на његов позив да одбаце унију са Римом, најбоље је изразио протојереј Павел Круковски, прешавши из уније у православље 1839. године под руководством владике Јосифа. Ево шта је рекао овај свештенослужитељ свом сину, када је чуо тужну вест о смрти митрополита Јосифа: „Без њега (митрополита Јосифа – А.Р.)...наша земља се неће уздићи ка новом животу! Више неће бити таквог митрополита у Белорусији; нико неће усмерити ново поколење свештеника према завету вечне

---

35 Пашкевич, Игнатий, священник. Мои семинарские воспоминания... – С. 372.

правде, нико неће удахнути живу веру у свето дело народне обнове“.<sup>36</sup> Сам митрополит Јосиф 1859. год. рекао је будућем Дмитровском епископу Леониду (Краснопевкову), у то време архимандриду Заиконоспаковог манастира: „Не знам да ли ће Бог примити ово дело од мене (уништење уније – А.Р.), али знам да сам радио искрено, без икаквих страних начина“.<sup>37</sup> У тим речима одзвања истинско православно кротко разумевање да се суд Божји не може предвидети, а и упутство за главну религиозну и моралну основу деловања архијера-ујединитеља – тежња ка Истини, искреност и несебичност.

*С руског превела Татјана Вучинић-Маљевић*

## ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

Иосиф, (Семашко), митрополит. Записки Иосифа митрополита Литовског, изданне Императорскою Академиєю Наук по завещанию автора: в 3 т. / митрополит Иосиф (Семашко). – Санкт-Петербург : Типография императорской Академии Наук, 1883.

Иосиф, (Семашко), митрополит. Новооткрытые Записки Иосифа, митрополита Литовског. 1861 – 1868 г. / митрополит Иосиф (Семашко) // Киприанович Г.Я. Жизнь Иосифа Семашки, митрополита Литовског и Виленског и воссоединение западно-русских униатов с православною церковию в 1839 г. / Г.Я. Киприанович. – изд. 2-е испр. и доп. – Вильна : Типография И. Блюмовича, 1897. – С. 527–546.

Иосиф, (Семашко), митрополит. Семь слов Синодального Члена Иосифа, Архиепископа Литовског и Виленског, говоренные при важнейших случаях служения / митрополит Иосиф (Семашко). – Вильно : Типография Завадског, 1848. – 100 с.

Киприанович, Г.Я. Жизнь Иосифа Семашки, митрополита

---

36 Круковский, А.В. Страничка из истории белорусского духовенства / А.В. Круковский // Русская старина. – Санкт-Петербург : Общественная польза, 1910. – Т. 143. – С. 240–245. – С. 245.

37 Цит. по : Сушков, Н.В. Воспоминания о митрополите Литовском и Виленском Иосифе и об уничтожении Унии в России / Н.В. Сушков. – Москва : Университетская типография, 1869. – 39 с. – С. 37.

Литовского и Виленского и воссоединение западно-русских униатов с православною церковию в 1839 г. / Г.Я. Киприанович. – изд. 2-е испр. и доп. – Вильна : Типография И. Блюмовича, 1897. – 613 с.: 3 вкл. л. портр.

Круковский, А.В. Страничка из истории белорусского духовенства / А.В. Круковский // Русская старина. – Санкт-Петербург : Общественная польза, 1910. – Т. 143. – С. 240–245.

Могилевская епархия. Историко-статистическое описание. — Т. 1, вып. 2, ч. 2. Могилев: Скоропечатня и литография Ш. Фридланда. – 382 с.

Пашкевич, Н., священник. В день празднования 100-летия со дня рождения митрополита Литовского Иосифа Семашки / священник Н. Пашкевич // ЛЕВ. – 1899. – № 1. – 2. – С. 6–7.

РГИА. Ф. 797. – Оп. 16. – Д. 38385. О сообщении в Департамент Духовных Дел Иностранных Исповеданий сведений о числе присоединившихся Униатов в Западных Губерниях.

РГИА. Ф. 1661. – Оп. 1. – Д. 418. Проект Инструкции Генерал-Губернаторам западных губерний в связи с проведением мероприятий по воссоединению грекоуниатов с православной церковью (с заметками Сербиновича К.С.) и записки Сербиновича К.С. и др. лиц по этому поводу с изложением истории Унии.

Рункевич, С.Г. История Минской архиепископии (1793 – 1832) / С.Г. Рункевич. – СПб.: Типография А. Катанского и К<sup>о</sup>, 1893. – 622 с.

Семашко И.И. ; митрополит Литовский и Виленский ; 1798–1868). Записки / митрополит Иосиф (Семашко) ; предисл. священника Алексея Хотеева. – Минск : Братство в честь святого Архистратига Михаила, 2018. – 328 с. : портр., ил. + 1 DVD. – С. 34–35.

Сушков, Н.В. Воспоминания о митрополите Литовском и Виленском Иосифе и об уничтожении Унии в России / Н.В. Сушков. – Москва : Университетская типография, 1869. – 39 с. – С. 37.

Мионов, Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII–начало XX в.): в 2 т. – 3-е изд., испр., доп. / Б.Н. Мионов. – Т. 1. Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. – СПб. : „Дмитрий Буланин“, 2003. – 549 с., илл.

Буглаков, М., священник. Преосвященный Георгий Конисский, Архиепископ Могилевский / священник М. Буглаков. – Минск : „Виноград“, 2000. – 656 с.

Kołbuk, W. Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku / W. Kołbuk. – Lublin : Instytut Europy Środkowo Wschodniej, 1998. – 460 s.

Mironowicz, A. Diecezja białoruska w XVII i XVIII wieku / A. Mironowicz. – Białystok : Wydawnictwo uniwersytetu w Białymstoku, 2008. – 351 s.

Radwan, M. Carat wobec kościoła greckokatolickiego w zaborze Rosyjskim 1796 – 1839 / M. Radwan. – Roma; Lublin : Polski instytut kultury chrześcijańskiej, 2001. – 504 s.

Общество / Президент Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Дата доступа : 13. 01. 2020. – Режим доступа : <http://www.president.gov.by/press23736.html>

**Протоіерей Александр Романчук**

*Заведуючий кафедрай царковнай історыі  
Мінскай духоўнай семінарыі, доктар  
богасловія, Мінск, Беларусь*

**ВЛИЯНИЕ ЛИЧНОСТИ МИТРОПОЛИТА  
ИОСИФА (СЕМАШКО) НА ВОЗРОЖДЕНИЕ  
ПРАВОСЛАВНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ  
БЕЛОРУСОВ В XIX ВЕКЕ**

---

Резюме

Личность митрополита Иосифа (Семашко) сыграла значительную, возможно, ключевую роль в ликвидации унии в 1839 году и в последующем возвращении православия на белорусско-литовские земли. Трудно представить себе, как человек со столь длительной традицией веры в Бога, нравственным обликом, силой убеждения в правильности своих трудов, наделенный смелостью и самопожертвованием, смог выдвинуть и успешно завершить процесс смены религиозной принадлежности у более полутора миллионов человек.

Ключевые слова: Митрополит Иосиф Семашко, православие, уния, римокатолицизм, Беларусь

---



УДК 271.22(470):323.1(=161.3)

**Лев Криштапович**

*доктор философских наук,  
профессор Белорусский государственный  
университет культуры и искусств  
(Минск, Беларусь)*

---

## **БЕЛОРУССИЯ ПРАВОСЛАВНАЯ СТРАНА**

---

Аннотация

---

С самого начала формирования белорусов они являлись частью единой общерусской этнокультурной общности. Важным фактором консолидации общерусской этнокультурной общности в эпоху Древней Руси являлось принятие христианства киевским князем Владимиром. Осознание своей принадлежности к общерусской православной цивилизации всегда было ключевым фактором самосохранения белорусов как самобытного народа. Поэтому всякое противопоставление белорусов и русских, белорусского и русского языков, попытка зачислить русский язык в категорию иностранного языка для белорусов будет вести к утрате этнического самосознания и к ликвидации самого белорусского языка.

Ключевые слова: Белорусы, русские, цивилизация, Православие, белорусизация, ассимиляция

---

## 1. ЗНАМЕНАТЕЛЬНОЕ СОБЫТИЕ

В 2013 году народы России, Белоруссии и Украины отмечали знаменательное событие – 1025-летие Крещения Руси. Зачастую, говоря о Крещении Руси, все дело сводится к сугубо религиозно-церковному фактору. Дескать, древние русичи приняли православную христианскую веру. В чисто догматическом плане, разумеется, правильно. Но такое понимание сущности Крещения Руси, ограниченное лишь рамками церковного календаря, будет недостаточно. Дело в том, что Крещение Руси было не только важным религиозно-церковным событием, но оно имело фундаментальное значение в дальнейшей жизни наших предков. Фактически Крещение Руси явилось завершающим этапом в формировании общерусской этнической идентичности, выразившейся в единой общерусской письменности, едином искусстве и архитектуре, едином образе жизни, общерусской народности и общерусском государстве. Языческие восточнославянские племена полян, древлян, кривичей, словен, дреговичей, радимичей, северян, вятичей уступили свое место единой общерусской народности – колыбели трех братских народов – русского, белорусского и украинского. Именно с этого времени исчезают племенные территориальные образования восточных славян, которые уступают место единой Русской земле, границы которой простирались от Черного и Азовского морей на юге до Белого моря на севере, от Красной Руси на западе до берегов Волги на востоке.

Складывается единая общерусская цивилизация со своими пространственными, временными и ментальными параметрами. Уже при выборе веры можно зафиксировать ментальную специфику древних русичей, которая отличалась от веры других народов.

Об этом образно повествуется в „Повести временных лет“. Когда к киевскому князю Владимиру пришли хазарские евреи с предложением своей веры, то Владимир спросил: „А где земля ваша?“. На что хазарские евреи ответили: „Разгневался бог на отцов наших и рассеял нас по различным странам за грехи наши“. В ответ Владимир остроумно заметил: „Как же вы иных учите, а сами отвергнуты богом и рассеяны? Или и

нам того же хотите?“ Или вот еще другие ходоки. Пришли иноземцы из Рима и предложили свою веру. Владимир спросил их: „В чем заповедь ваша?“ И ответили они: „Пост по силе; если кто пьет и ест, то все это во славу Божию“. И сказал же Владимир немцам: „Идите откуда пришли, ибо и отцы наши не приняли этого“.

О чем свидетельствуют эти рефлексии киевского князя Владимира? О том, что своя земля, родина, отечество лежат в основе истинной веры. О том, что традиции отцов, предков – священные. Этим традициям нельзя изменять, потому что они опора, фундамент, на котором только и может строиться настоящий Храм. Важно отметить то, что православная вера в те далекие времена в первую очередь называлась русской верой. Русская – это определение не только религиозно-церковное, но и цивилизационно-культурное. Отсюда и название нашей церкви – не просто православная, а Русская Православная Церковь, где понятие Русь является корневым, определяющим. В строго историческом, научном плане нет ни белорусской, ни украинской православной церкви, а есть лишь общая Русская церковь, где общерусскость является ментальной характеристикой белоруса, русского и украинца. Все дальнейшие процессы – национальные, религиозные, политические, культурные – на территории всей Русской земли уже определялись общерусским цивилизационным кодом, протекали в логике общерусской истории. Это полностью относится и к Белоруссии.

Президент Белоруссии Александр Лукашенко отмечал, что „Беларусь является православной страной, и мы всегда будем верны православию“. Что это означает? Если подойти к этому тезису только с религиозно-церковной точки зрения, то он явно будет некорректен. Ведь очевидно, что в религиозно-церковном плане Белоруссия является многоконфессиональной страной. В нашей республике, кроме православия, существуют и другие традиционные конфессии – католичество, иудаизм, ислам, различные направления протестантизма. Поэтому единственно правильное прочтение данного тезиса может быть следующим: Белоруссия является русской православной страной, и белорусы верны своей общерусскости. Это надо понимать в том смысле, что Белоруссия является составной

частью общерусской цивилизации, а белорусы, русские и украинцы – это братские народы, в основе которых лежит общерусская идентичность. Эта же идея проводилась Александром Лукашенко и в его выступлении на XV Всемирном конгрессе русской прессы, где он подчеркнул, что если брать понятие русской цивилизации в самом широком смысле этого слова, то оно относится ко всем нам – и русским, и украинцам, и белорусам [1, с.2].

Отсюда должно быть понятно как несостоятельны попытки определенных историков вывести из Великого княжества Литовского некую белорусскую идентичность. Несостоятельны по той простой причине, что образование ВКЛ именно основывалось на отрицании общерусского характера формирующейся белорусской народности. Уже в грамоте, данной виленскому католическому епископу, великий князь литовский Ягайло приказывает, чтобы литовцы не заключали браков с русскими (так именовались в то время нынешние белорусы и украинцы), а если такие браки заключены или будут впредь заключаемы, несмотря на запрещение, то их не расторгать, но лицо русской веры должно принять латинство, к чему принуждать таких людей даже наказанием розгами. Но перейти в другую веру в то время было актом не только религиозно-церковным, но актом историческим, цивилизационно-ментальным. Отказаться от своей русской веры означало отказаться от своей истории, от своей идентичности. Означало исчезнуть как русский народ. Поэтому историческая парадигма движения ВКЛ была абсолютно противоположна движению общерусской истории, общерусской традиции. Об этом красноречиво свидетельствует литовский интеллектуал XVI века Михалон Литвин, который подчеркивал, что „рутенский (т.е. русский) язык чужд нам, литвинам, то есть италиянцам, происшедшим от италийской крови“. Эта сентенция показательна не с точки зрения уяснения исторической достоверности происхождения литовцев, а как ясное указание одного из литовских интеллектуалов XVI века о принципиальном отличии философии истории Великого княжества Литовского от развития общерусской цивилизации. Отсюда вывод: история Великого княжества Литовского никакого отношения к белорусской ментальности, белорусской

исторической традиции не имеет. Это не белорусская история, это чужая история.

Но есть традиции, которые закреплены в ментальности белорусского народа. Это касается традиции общности происхождения, общности исторических судеб белорусов и русских. Всякие попытки иронизировать над этой традицией как раз и свидетельствуют или о непонимании исторического процесса формирования белорусской народности, или о сознательном намерении фальсифицировать белорусскую историю, осуществить ликвидацию белорусской ментальности, чтобы навязать нам чужую систему исторических взглядов и представлений. Да, белорусы и русские – два народа. Но это народы-братья. Отличаясь эмоциональными оттенками, они тем не менее представляют собой единую этнокультурную и цивилизационную общность. Этого никогда не следует забывать. Парадокс в том, что в известном смысле есть основания утверждать, что белорус является более русским человеком, чем великоросс. Как образно сказал президент Александр Лукашенко, „белорус – это русский со знаком качества“ [2, с.7]. Обусловлено это спецификой исторического развития Белоруссии, когда от белорусов требовалось большое напряжение сил и ума в защите своих общерусских начал от посягательства иноземцев (крестоносцы, иезуиты, польские магнаты). Не случайно белорусы отнеслись более негативно к разрушению СССР, чем великороссы.

Итак, белорус и русский – это родные братья, потому что они сыновья одной и той же матери – имя которой Русь.

## **2. ДВЕ ИСТОРИИ НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛОРУССИИ**

Специфика исторического развития Белоруссии проявляется в том, что на территории Белой Руси функционировали две истории. История польско-шляхетская и история общерусская (белорусская). После того как земли Белой Руси оказались в составе Великого княжества Литовского, а затем и Речи Посполитой, происходит становление польско-шляхетской истории. Первоначально польско-шляхетская история существовала наравне с общерусской и нисколько не превосходила по своему каталогу последнюю. Но по мере

денационализации высшего русского этнического сословия польско-шляхетская история не только стала доминировать над общерусской, но и полностью завладела литературным пространством всей Белой Руси. Этот процесс ликвидации общерусской исторической литературы затянулся на целое столетие, начиная от Люблинской унии 1569 года и кончая, примерно, серединой XVII века. „Диариуш“ („Дневник“) Афанасия Филипповича (1646) можно считать одним из последних видных произведений общерусской истории. А в конце XVII века старорусский язык, на котором печаталась общерусская литература, был окончательно заменен польским языком.

Знаменитый автор „Славянской грамматики“ Мелетий Смотрицкий в своем другом общерусском произведении „Фриносе“, или „Плаче восточной церкви“ (1610) констатирует смерть высшего сословия древнего русского народа (так именовались в то время будущие белорусы и украинцы), погибшего в полонизме, латинстве и иезуитизме. „Где теперь, – вопрошает Мелетий Смотрицкий, – дом князей Острожских, который превосходил всех ярким блеском своей древней православной веры? Где и другие славные роды русских князей – князья Слуцкие, Заславские, Вишневецкие, Чарторыйские, Соломерецкие, Соколинские, Лукомские и другие без числа?“ [3, с.149]. Все они, отвечал Мелетий Смотрицкий, денационализировались, стали польскими магнатами, которые в национально-ментальном плане уже ничего общего не имели с простым народом, с общерусскостью. Взять, к примеру, Адама Чарторыйского, который был другом Александра I и заместителем министра иностранных дел России. Это уже был не русский князь, а прожженный польский аристократ, который всеми фибрами своей иезуитской души ненавидел как русскую власть, так и белорусский народ и делал все возможное, чтобы на территории Белоруссии сохранить польское шляхетство и польский шовинизм. Особенно он усердствовал в насаждении польско-шляхетского самосознания в качестве попечителя Виленского учебного округа. Образовательная и воспитательная деятельность Виленского учебного округа распространялась на территории современной Литвы, Белоруссии и значительной части Украины (Киевская,

Волынская и Подольская губернии). Все преподавание велось на польском языке, все гимназии, училища, приходские школы при католических и базилианских монастырях, при костелах контролировались руководством Виленского университета. Студенты, учащиеся и школьники воспитывались в духе преданности польской истории и польской национальности. Надо прямо сказать, что этому способствовала политика заигрывания царских чиновников с польской шляхтой. Польская шляхта при императоре Павле I была приравнена к русскому дворянству и русскому чиновничеству. Объективно власть польской шляхты в Белоруссии стала гораздо сильнее, чем во времена собственно Речи Посполитой. Как справедливо указывал белорусский этнограф Евдоким Романов (под псевдонимом Е. Белицкий) в своей книге „Под польским игом“ (1908), „чего под польским гнетом могилевчане и витебляне не допустили сделать Кунцевичу (униатский архиепископ XVI века, жестокий гонитель православной веры), несмотря на кровавые расправы, устраиваемые поляками, то с лихвой доделала петербургская бюрократия. В этом отношении она прямая преемница Кунцевича“ [4, с.94].

Русскими по своей ментальности остались лишь белорусские крестьяне и мещане. Им противостояла этнически чуждая и ментально несовместимая польская шляхта, которая религиозно, экономически, культурно и идеологически господствовала на Белой Руси вплоть до Октябрьской революции 1917 года. Господство польской шляхты выражалось и в господстве польско-шляхетских исторических концепций на белорусской земле, которые современными квазиисториками и квазикультурологами выдаются за белорусскую историю. Эта подмена белорусской, т.е. общерусской истории польской историей в значительной степени затронула даже сознание значительного круга научного и культурного сообщества в современной Белоруссии. Логика здесь проста. Раз эта литература создавалась местными уроженцами, то значит это белорусская литература. Отсюда заявления такого рода: раз Адам Мицкевич родился и писал свои творения в Белоруссии, то это белорусский поэт. Если Ян Борщевский, Иосиф Ярошевич, Игнатий Данилович, Иосиф Крашевский родились и творили в Белоруссии, то это белорусские историки и белорусские

этнографы. При этом отсутствует понимание того, что само по себе место рождения человека еще несколько не говорит о его ментальности, о его национальном характере.

Все дело в том, что по своей национально-культурной идентификации это были типичные польские шляхтичи, которые ментально были абсолютно чужды коренному населению, т.е. белорусам. Даже если отдельные представители этой шляхты сочувственно относились к белорусским крестьянам, занимались собиранием белорусского фольклора и называли себя литвинами, то антирусская сущность данного сословия от этого несколько не менялась. К примеру, Адам Мицкевич называл себя литвином, а свою отчизну Литвой не по причине якобы своей литвинской самоидентификации, а с точки зрения романтических реминисценций исторического прошлого, что объективно ни у кого из современников Адама Мицкевича не вызывало ни малейших сомнений, что они имеют дело не с каким-то белорусским поэтом, а с глубоко шовинистичным польским шляхтичем. Ведь сам Адам Мицкевич воспринимал белорусов как нечто неполноценное, неисторическое, существующее не в реальном времени, а в мифологическом, заколдованном.

Адам Мицкевич, Игнатий Данилович, Владислав Сырокомля, Иосиф Ярошевич, Игнатий Домейко и другие так называемые „литвины“ по совокупности своих исторических представлений и политических ориентаций ничем не отличались от польского этнографа, тоже уроженца белорусской земли Александра Рыпинского, который в своей книге „Поэзия простых людей нашей польской провинции“, изданной в Париже в 1840 году, призывал белорусских матерей „первой своей обязанностью учить своих детей произносить святое имя Польши еще до того, как ребенок научится выговаривать слово „мама“. „Рука матери, – требует польский шовинист, – не должна давать ребенку необходимую еду до того времени, пока он не попросит ее по-польски“ [5, с.10]. Таким образом, во всей этой польско-шляхетской литературе с ее мнимой заботой о белорусах проводился все тот же польский шовинизм, рассматривавший Белоруссию как свою польскую провинцию и ориентировавшийся на восстановление Польши в границах 1772 года.



Но общерусская история, прекратив свое письменное существование с конца XVII века, тем не менее не исчезла. Она сохранила себя в устнопоэтическом творчестве белорусского народа. Именно в белорусских песнях, легендах, сказках, пословицах, поговорках, праздниках, обрядах продолжала жить наша родная общерусская история на протяжении XVIII–XIX веков. Она ждала своего часа, чтобы стать источником национального возрождения собственно белорусского самосознания. И этот час наступил. Благодаря помощи Российской академии наук и Русского географического общества с середины XIX века в Белоруссии основательно взялись за разработку древних памятников и издание древней общерусской литературы. Путь этот оказался самым продуктивным. Было опубликовано множество исторических источников, в том числе Акты Западной России, Акты Южной России, произведения полемической литературы конца XVI – начала XVII века, в которых заиграла всеми красками общерусская история. Благодаря этой титанической работе появилась реальная возможность представить верное понимание белорусской истории, ибо в этой древней литературе везде звучало одно великое, объединяющее русских, белорусов и украинцев слово – Русь, древний русский народ, Русская земля. Вся эта литература была написана на старорусском языке, который был общим языком для Белой Руси и Украины. И не случайно „Славянскую грамматику“ Мелетия Смотрицкого Михаил Ломоносов называл „воротами своей учености“. Признаем очевидное: ни при какой другой вере (католической, униатской, протестантской) никогда бы не появились ни белорусский народ, ни белорусская культура, ни белорусское государство. Таким образом, современное белорусское общество в конечном итоге есть воплощение традиций и ценностей исторической (православной) Руси.

### **3. БЕРЕЧЬ ОБЩЕРУССКУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ**

Существует расхожее мнение, что национальная культура сводится к реставрации исторических памятников, возрождению фольклористики, старинных ремесел и обрядов, – так сказать, к некоему внешнему этнографическому антуражу.

Все это, безусловно, входит в содержание национальной культуры, но не образует ее смысла. Смысл же национальной культуры выражается в ее национальном самосознании. Именно национальное самосознание является основой этнической самоидентификации личности, ее принадлежности к нации, любви к Родине. Понятия „национальное самосознание“ и „патриотизм“ – синонимичны. Вот почему значимость каждого человека измеряется его заслугами перед Родиной, а человеческое достоинство – силой его патриотизма. Это подтверждается словами песни: „Была бы наша Родина богатой да счастливою, а выше счастья Родины нет в мире ничего!“. Патриотизм не только консолидирует нацию, позволяет ей выбрать и осознать путь развития, основанный на собственных жизненных традициях, но и выступает своего рода защитой нации от вызовов окружающего мира.

Очевидно, что национальная культура может быть только патриотической, то есть такой, которая культивирует любовь к своему народу и уважительное отношение к другим народам. Нетрудно заметить, что белорусская национальная культура формировалась как культура высокого патриотизма, где не было места ни мракобесному национализму, ни раболепному космополитизму. Наша задача в области культурной политики в том и состоит, чтобы укреплять и развивать патриотическую линию в белорусской культуре.

С формированием настоящего патриотизма, укреплением национального самосознания тесно связан и вопрос о сохранении исторической памяти нашего народа. История народа – это продолжение прошлого, наполнение реальными делами настоящего и послание общества в будущее. Только уважение к своей истории, своим национальным ценностям и традициям является основой процветания страны. Ибо лишь одна история народа может объяснить его истинные потребности и идеалы. Но говоря об уважении к своей истории, надо иметь в виду именно историю белорусского народа. Почему это важно? Потому что под видом национальных ценностей нам стремятся навязать ценности какой угодно истории, но только не нашей, белорусской.

Надо честно признать, что многие работники культуры и журналисты не понимают взаимоисключающих вещей. Им кажется, что если государство реставрирует Несвижский замок, то это означает и реставрацию образа жизни польских магнатов, включение его в каталог белорусской истории. Именно такое ложное отождествление является причиной представления нашей истории в искаженном виде, где жестокая и необузданная польская магнатская анархия преподносится как проявление белорусского самосознания. Фабрикуется иллюзорная картина: будто бы польские магнаты заботились о процветании белорусских крестьян.

Возьмем, к примеру, жизнь польского аристократа Льва Ошторпа, который был предводителем дворянства Минской губернии. В своем имении в Дукоре он завел театр, картинную галерею, шляхта, по свидетельству очевидцев, пиновала неделями, так сказать, у гостеприимного хозяина. Но за счет чего и кого просвещалась и веселилась польская шляхта? За счет нещадной эксплуатации белорусских крестьян. Когда Лев Ошторп умер, то польский поэт-юморист Легатович в своей язвительной эпиграмме метко подметил:

„Smierc Osztorpa w Dukorze zrobie zmianę znaczna:

Panowie pic przestana, chłopi jesc zaczął!“ [6, с.362].

То есть, смерть Ошторпа в Дукоре произведет большую перемену: господу перестанут пить, а мужики начнут есть.

Нужно четко понимать, что это не некие абстрактные исторические дискуссии, не имеющие отношения к настоящему. Проталкивая польскую панскую культуру, ее апологеты делают это для того, чтобы подчеркнуть неправильность избранного белорусами пути развития, попытаться навязать чуждые нашему народу ценности, а значит, в корне пересмотреть политику государства. Именно этим объясняются звучание лозунгов об исключительно европейском характере Белоруссии и игнорирование ее древнерусских корней. Отказ от древнерусских корней белорусского самосознания – это отказ от союза с братской Россией, а шире – от участия в каких-либо интеграционных процессах на постсоветском пространстве, смена геополитической ориентации нашей республики.

Вот почему совершенной софистикой являются попытки некоторых, так сказать продвинутых, ученых и писателей зачислить в разряд белорусских князей Миндовга и Витовта, тащить в белорусскую историю Радзивиллов, Сапег, Огинских и так далее, как видных представителей белорусских знатных родов, белорусского самосознания. Это не только насмешка над белорусской историей, но и прямое оскорбление национального достоинства нашего народа, потратившего немало сил и времени, чтобы освободиться от подобных „благодетелей“.

Непонимание специфики формирования белорусского самосознания лежит в основе фальсификаторского тезиса о русификации белорусского народа в досоветский и советский периоды. Можно с уверенностью утверждать, что вопрос о белорусском языке не является ключевым для формирования белорусской идентичности. Данные социологических исследований показывают, что число граждан республики, считающих своим родным языком белорусский или русский приблизительно равно. В то же время, хотя белорусами себя называют более 80% жителей страны, большинство наших соотечественников в повседневной жизни пользуются русским языком. Признавая себя белорусами, и в то же время считая родным языком русский, тем самым опровергается выдумка русофобов о русификации белорусского народа, подтверждается специфика белорусской идентичности, которую нельзя подвести под шаблоны исторического словаря. Это и выражается в том, что русский язык – это не иностранный язык, а такой же родной язык для белорусов, как и белорусский. Это выражается и в том, что русский народ – это не иностранцы, как например, французы, немцы или поляки, а родной для белорусов этнос. Причем важно понять, что русский язык был родным языком для белорусов и в досоветский период. Поэтому ни о какой русификации белорусского народа не только в XX веке, но и даже в XIX веке не может быть речи.

Подтверждение этой бесспорной мысли можно видеть в языковой политике польского правительства в Западной Белоруссии в 1921-1939 гг. Так, в секретной записке полесского воеводы В. Костек-Бернацкого министру внутренних дел Польши в январе 1937 года указывается, что „не может быть

и речи о том, чтобы в течение ближайших 10 лет учителем на Полесье был белорус или даже местный полешук. Учитель-полешук православного вероисповедания чаще всего русифицирует местное население, вместо активной учительской деятельности для пользы Польши“ [7, с.154]. А в аналогичной секретной записке белостокского воеводы Г. Осташевского от 23 июня 1939 г. говорится: „Сознательный белорусский элемент придерживается прорусской ориентации. В первом ряду стоят здесь древние русские симпатии... Мы должны одолеть древнюю белорусскую культуру“ [7, с.182].

Таким образом, даже идеологические и политические недруги России, говоря о том, что белорусский учитель русифицирует местное население, тем самым объективно признают тот очевидный факт, что для нашего народа не существовало проблемы выбора между белорусским и русским языками, поскольку последние для белорусов были одинаково родными языками, а белорусская культура, основывающаяся на древних русских традициях, рассматривалась как неотъемлемая часть общерусского культурного мира.

Поэтому, традиционная истерика „белорусизаторов“ о так называемой русификации белорусов вызвана не заботой о развитии белорусского языка, а совершенно другими соображениями. Какими? Под предлогом возрождения родного языка преследуется цель противопоставить белорусский язык русскому, зачислить русский язык в разряд иностранного наподобие английского или немецкого, т.е., лишив русский язык всякого упоминания о его родстве с белорусским языком, тем самым противопоставить белорусов и русских друг другу как совершенно разные народы, которые не имеют ничего общего между собой. „Белорусизаторы“ не дураки, они понимают, что для отрицания этнического родства белорусов и русских необходимо именно отрицание русского языка как родного для белорусов. Зачем это делается? Чтобы осуществить вековую мечту всех русофобов – путем разъединения наших братских народов разрушить нашу общерусскую историю, нашу общерусскую цивилизацию с целью реализации их программы „Нагиска на Восток“, будь это крестовые походы немецких рыцарей, агрессивная политика против Руси и православия польской шляхты, „жизненное

пространство“ фашизма или современное продвижение НАТО на Восток. Все это – составляющие части одной и той же геополитической программы. Имя этой программы – русофобия. И „белорусизаторы“ в этой геополитической борьбе являются обыкновенными русофобами, а не деятелями белорусской культуры.

Вся их возня вокруг возрождения белорусского языка – это имитация, пыль в глаза доверчивой публике. Ибо, изгоняя русский язык из категории родного для белорусов, „белорусизаторы“ тем самым делают белорусский язык незащищенным, производят над ним операцию кастрации. В чем это будет выражаться? Сначала „белорусизаторы“ переведут белорусский язык с кириллицы на латиницу, чтобы ликвидировать даже визуальное родство белорусского и русского языков, а затем этот уже наполовину кастрированный белорусский язык доведут до полной кастрации, нашпиговав его всевозможными полонизмами. Так что от белорусского языка останутся рожки да ножки. Ни для кого не секрет, на таком белорусском языке наш народ уже не будет способен не только писать, но и разговаривать.

Парадокс заключается в том, что попытка подобной кастрации белорусского языка в нашей истории уже была. Напомним о деятельности в 1920-годы такого „белорусизатора“, как академик Белорусской академии наук Язэп Лесик. Будучи автором учебников по белорусскому языку и активно участвуя в создании белорусского литературного языка, Язэп Лесик предпринимал все меры, чтобы противопоставить белорусский язык русскому, как можно дальше отдалить белорусский язык от родного ему русского языка. Всякое заимствование в белорусский язык из русского (в том числе даже научно-технической терминологии) Язэп Лесик объявлял недопустимой русификацией. В своих публикациях он выступал против употребления белорусскими писателями и учеными даже извечно белорусского слова, если оно хотя бы внешне совпадало с русским словом.

Вместе с тем Язэп Лесик охотно включал в белорусский литературный язык всевозможные полонизмы. Усилиями Лесика и других аналогичных „белорусизаторов“ белорусам

навязывался такой „белорусский“ язык, который для них был абсолютно непонятен. Такая „белорусизация“ мешала, а не помогала белорусам получить образование на родном языке. Да и чего можно было ожидать от этих русофобов, которые в свое время посылали благодарственную телеграмму германскому кайзеру Вильгельму II, где выражали благодарность ему за освобождение Белоруссии „от тяжелого гнета, господства чужого, издевательства и анархии“. Эти „белорусизаторы“, потеряв последние остатки стыда и совести, заявляли, что „независимость Белоруссии может быть обеспечена только в союзе с Германской империей“.

Таким образом, под видом возрождения белорусского языка современные „белорусизаторы“ реализуют давнюю иезуитскую программу: сменить ментальность белорусской интеллигенции, превратить ее хотя бы на первоначальном этапе, так сказать, в литвинскую. Что касается белорусского народа, то и тут „белорусизаторы“ действуют, как иезуиты. Главное, считают они, чтобы интеллигенция отказалась от своей русскости, а народ никуда не денется. Как прикажут ему, так и будет. Но такая „белорусизация“ есть ничто иное, как программа этноцида белорусского народа и ликвидации Белоруссии. Ведь должно быть понятно, что если отдельные люди и могут сменить свою национальность, стать, к примеру, поляками или литовцами, то весь народ это сделать не может именно по причине невозможности превратиться в другой народ. Такая ситуация в истории вела лишь к исчезновению самого народа. Посмотрите на судьбу полабских славян – лютичей, ободритов и других. Стали ли они немцами? Нет, они исчезли из истории как народы. Хотя, разумеется, отдельные представители полабских славян идентифицировались в качестве немцев. Вот почему в реальности „белорусизаторы“ ведут дело не к возрождению белорусского языка, а к ликвидации как белорусов, так и Белоруссии. Вот почему важно понимать, что русский язык – это не только родной язык для белорусов, но это тот язык, который выполняет функцию главного гаранта сохранения и укрепления белорусской идентичности. Поэтому всякое противопоставление белорусского и русского языков, попытка зачислить русский язык в категорию иностранного языка для белорусов будет

вести к утрате этнического самосознания нашего народа и к ликвидации самого белорусского языка.

Чтобы нас признавали в современном мире, надо, прежде всего, беречь свою общерусскую цивилизацию. Отказываться же от нее или подменять ее чужой – значит отказываться от своей идентичности, то есть исчезнуть как народ, как нация.

Нужно четко себе уяснить: формирование истинного патриотизма – это залог крепости государства, стойкости нации, своего рода иммунитет от внутренних и внешних потрясений.

Мы должны с уважением относиться к историческому выбору белорусского народа как результату многовекового формирования общерусского национального самосознания, в рамках которого вырелась и приобрела силу белорусская культура и белорусская государственность.

## ЛИТЕРАТУРА

*Лукашенко, А.Г.* Языку не нужны визы / А.Г.Лукашенко. – Советская Белоруссия. 21.06.2013.

*Лукашенко, А.Г.* Большое видится на расстоянии / А.Г. Лукашенко. – Советская Белоруссия. 05.01.2010.

*Коялович М.О.* Шаги к обретению России / М.О.Коялович. – Минск: Издательство Белорусского Экзархата, 2011.

*Белицкий, Е.* Под польским игом / Е.Белицкий. – Вильна, 1908.

*Rypinski, Aleksandr.* Bialorys! Kilka slow o poezii ludu tej naszej polskiej prowincii / Aleksandr Rypinski. – Parys, 1840.

Живописная Россия. Репринтное воспроизведение издания 1882 года. – Минск: Беларуская энцыклапедыя, 1993.

Польша-Беларусь (1921-1953). Сборник документов и материалов. – Минск: „Беларуская навука“, 2012.



**Lev Krishtapovich**

**BELARUS ORTHODOX COUNTRY**

---

Annotation

---

From the very origins of their national existence Belarusians belonged to Common-Russian ethnic and cultural community. Adoption of Eastern Christianity by Kievan Prince Vladimir became a crucial factor of consolidation of Russian ethnic and cultural unity. Awareness of their belongingness to Common Russian Orthodox civilization was a key factor of national survival of Belarusians during the whole their History. Due to that circumstances, any attempts to impose opposition between Belarusians and Russians, Belarusian and Russian languages, any attempts to interpret Russian as a foreign language for Belarusians would lead to a loss of Belarusian ethnic identity and Belarusian language.

Keywords: Belarusians, Russians, Civilization, Orthodoxy, Belarusization, Assimilation

---

УДК 271.2-585:323.1(=161.1)

**Ксенија Кончаревић\***

*Филолошки факултет  
(Београд, Република Србија)*

---

## УЛОГА ЈУРОДСТВА У ФОРМИРАЊУ НАЦИОНАЛНОГ МЕНТАЛИТЕТА РУСА\*\*

---

Сажетак

---

У овом раду позабавићемо се феноменом јуродства Христа ради као тежње за „градом који ће доћи“ (Јевр. 13, 14). Размотрићемо његове историјске одлике, богословску утемељеност и посебно карактеристичне пројаве које ће учинити да у Русији овај подвиг буде особито поштован и да као такав остави неизбрисив траг на руски национални менталитет.

Кључне речи: Руски менталитет, житија јуродивих, јуродство – богословски, историјски, феноменолошки, културолошки приступ.

---

Руски национални карактер био је предмет проучавања бројних философа, филолога, антрополога, етнолога, социолога, као што су Николај Берђајев, Борис Вишеславцев, Николај Лоски, Николај Трубецкој, Иван Иљин, Георгиј Федотов, Дмитриј Лихачов, Владимир Кантор, Георгиј Гачев,

\* kkoncar@mts.rs

\*\* Рад је израђен у оквиру пројекта „Српска теологија у XXI веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансијски подржава Министарство просвете и науке Републике Србије (евиденциони број пројекта ОИ 179078).

Иља Герасимов, Александар Панарин, Александар Огурцов, Леонид Милов, Анатолиј Бутенко, Јулија Колесниченко и др. (преглед репрезентативних радова в. у: Аранитовић 2008). „У менталитету одређене нације таложени се – друга је ствар на који начин – њено историјско искуство, перипетије њеног формирања и развоја“, наводи савремени руски филозоф Игор Пантин. „Менталитет, онако како га ја видим, јесте својеврсно памћење народа о прошлости, психолошка детерминанта понашања милиона људи оданих своме историјски насталом „коду“ у било којим околностима, не искључујући ни оно катастрофично“ (Пантин 2008: 255-256).

Николај Онуфријевич Лоски као основну и најдубљу црту менталитета руског народа издвојио је религиозност и с њом повезано трагање за апсолутном правдом. Руски човек, по његовом запажању, влада префињеним осећајем разликовања добра и зла; он проишљиво опажа несавршенство свих људских поступака, никада се не задовољавајући њима и не престајући да трага за савршеним добром. „Руска идеја је хришћанска идеја; у првом плану у њој је љубав према паћеницима, самилост, брига за индивидуалну личност“ (Лоски 2001: 115). Из ове примогенитурне и примордијалне црте руског националног бића, по Лоском, проистичу и способност за највише форме искуства (тражење смисла живота и основа егзистенције), снага воље, која се манифестује кроз страственост у духовном (али и политичком) животу, што резултира максимализмом, екстремизмом и фанатизмом, доброта, слободољубље, месијанизам и позвање (Лоски 2001: 99-234). Руску културу, како запажа савремени филозоф Владимир Никифорович Брјушинкин, карактерише „неповерење према култури везаној за рационално изграђени континуитет деловања који води ка планираном резултату и поверење према ирационалном бићу које се у целини доживљава као повољно по човека захваћеног бујицом живота“ (Брјушинкин 2008: 189). Истакнути културолог Георгиј Гачев овако представља модел руског Космоса: „Друм-путања, Русија-тројка, космодром у једносмерну бесконачност. И у формули руске логике три тачкице, недовршеност“ (Гачев 2008: 330). Руску бајку одликује тражење „новог царства и најлепшег места“, непрестано стремљење некуд „на крај света“. По речима Бориса Вишеславцева, „овде дакако постоји

нешто заједничко бајколиком свету свих народа: лет изнад стварног ка чудесном, али има и нешто своје, особено, некакво скиталаштво руске душе. Љубав према туђем и новом овде, на земљи, и изван земаљских граница: „Јер иштемо град који ће доћи“ (Вишеславцев 2008: 31).

Николај Берђајев у одређењу руског националног типа посебно истиче идеје жртвености, несупротстављања, попрошћавања и унижавања. „Руска душа“, по Берђајеву, „сагорева у ватреном тражењу правде, апсолутне, божанске правде и спасења за читав свет и свеопштег васкрсења у новом животу. Она вечито тугује због муке и страдања народа и читавог света и њена патња не зна за умирање. Та душа је обузета решавањем коначних, проклетих питања о смислу живота. Постоји немир, непокорност у руској души, неутаживост и немогућност да се задовољи ма чиме привременим, релативним и условним“ (Берђајев 2008: 14-15). „За руску религиозност типична је јуродивост – прихватање туђих увреда, али и понижавање, изазов свету, посмевање свету (Berđajev 1987: 11).

Медијевиста Георгиј Петровић Федотов, говорећи о идеалу „свете Русије“, истиче да „у староруској светости јеванђелски лик Христов сија блиставије него било где у историји“ (Федотов 1960: 251). Руски светитељи у свом понашању остварују Христов „кеносис“ (унижење), његово „обличје слуге“, сиромаштво, смерност, једноставност, самоодрицање, кротост (Федотов 1960: 128). Особиту манифестацију руске религиозности, по овом аутору, представља јуродство Христа ради – облик хришћанског подвижништва који се одликује аскетским негирањем и одбацивањем сујете, истицањем противречности између дубоке хришћанске истине и површног „здравог разума и моралног закона“, као и социјалним служењем свету даром пророчтва и изобличавања неправди (Федотов 1960: 193-194).

Вратимо се Берђајеву: „Читава оригиналност руске мистике је у тражењу града Божијег, града који ће доћи, у очекивању силаска на земљу Небеског Јерусалима, у жудњи за свеопштим спасењем и свеопштим добром, у апокалиптичном расположењу. Ова апокалиптичка, пророчанска очекивања

налазе се у противречности са тим осећањем да Руси свој град већ имају и да је тај град „света Русија“ (Берђајев 2008: 17).

У овом раду позабавићемо се феноменом јуродства Христа ради као тежње за „градом који ће доћи“ (Јевр. 13, 14). Размотрићемо његове историјске одлике, богословску утемељеност и посебно карактеристичне пројаве које ће учинити да у Русији овај подвиг буде особито поштован и да као такав остави неизбрисив траг на руски национални менталитет.

Још је Ориген приметио да хришћани живе „супротно законима световног града“. Ово свакако важи за монахе, али понајвише за подвижнике који су одабрали најтежи пут достизања светости – јуродиве Христа ради. Јуродство је другачије живљење, живот у граду али изван свега у чему град живи, и оно представља нови, својеврсни „град који ће доћи“. Световни град и у Византији и у Русији декларативно је постао хришћански, али антитеза не престаје: јуродство означава нешто друго, неки „против-град“, *анти-полис*, односно *другачији* град. Јуродство, дакле, означава *излазак из света*, иступање из општег природног уређења, одбијање и кидање грађанских свеза, напуштање породице и сродника, свих друштвених конвенција. Јуродиви неизоставно мора бити бескућник у граду. Наиме, јуродство је безумље Христа ради (1. Кор. 3, 18), чије пројаве (одрицање од свога ума, живљење изван станишта, у крајњој беди, одевање у прљаве и ружне рите, „изазивачко“ понашање према формалним хришћанима) изазивају саблазан код „мудрих и разумних“ (1. Кор. 2, 26).

Подвиг јуродства Христа ради устину је један од најтежих и најсмелијих хришћанских подвига. Они који су га прихватили добровољно су се одрицали свих добара и лепота земног живота, сродника својих, постојбине, света у коме живе, и, при пуној свести и одговорности пред Богом за свој избор, привидно лишавали онога што је човеку најдрагоценије и најпотребније – разума, здравога смисла, општеприхваћених моралних норми и правила понашања. Јуродство је најскривенија светост: „скривени човјек срца“ (1. Петр. 3, 4) у овом виду подвижништва не само што није видљив душевно – телесним очима, него се приказује сасвим супротним у својим

спољашњим пројављивањима: гротескно ругање свету сакрива од очију људских љубав према свету, телесна нагота духовну красоту, безумље – ум Христов, скитање – трагање за небеском Отацбином, за „Вишњим Јерусалимом“.



Живећи у телу, јуродиви себе сматрају бесплотнима: храна, одећа, станиште за њих не представљају ни вредност, ни неопходну потребу. По више дана, па и недеља, јуродиви пребивају без јела: огладневши, они ће узети комад сува хлеба само од благочестивих хришћана, раздајући све што им претекне сиротима и убогима и тако духом дела телесна умртвљујући ради живота вечнога (Римљ. 8, 13). Тако, блажени Прокопије Устјушки „узимаше сасвим мало хране коју му даваху људи богобојажљиви, и то не сваки дан; од богатих и оних што неправду чињаху никада ништа нехте примити, и често без хране многе дане провођаше“. Св. Симеон јуродиви „Свету Четрдесетницу у потпуном уздржању штоваше“. Блажени Михаило Клопски „окусио би хлеба једном у седмици, а исто тако и воде пијаше“. „Безмерно беше

уздржавање Висароново: некада читаву седмицу ништа у уста не стављаше, а некада по четрдесет дана без хране и пића провођаше“. Као одећа јуродивима служяху прљаве и ружне рите које људи бацаху на сметлиште, а неретко се блажени одрицаху и тога беднога покрова наготе своје. Чак и у Русији, по љутом мразу и студени, јуродиви ходе наги, прекривајући само средњи део тела каквом прњом, изнуравајући тело своје веригама, гвозденим кацигама или оковима. Због таквог изгледа они трпљяху презир и подсмевање околине, осуђивање и саблажњавање света; али им снагу даваше духовни покров, одећа непропадљива, за коју Апостол каза: „Обуците се, дакле, као избраници Божији, свети и љубљени, у милосрђе, доброту, смиреноумље, кротост, дуготрпеливост“ (Кол. 3, 12). Као што Господ на земљи немаше где главе склонити (Мт. 8, 20), тако и избрани Његови живљяху без станишта, изгоњени из домова људских, под ведрим небом – на трговима и улицама, на гробљима, храмовним портама, на ђубриштима и мочварним местима, као што је писано: „Изађимо к Њему изван станишта, поругу Његову носећи. Јер овдје немамо постојана града, него тражимо онај који ће доћи“ (Јевр. 13, 13-14). На јуродивима се испуњава истина о пророштву без части и прогону праведних у свету који Христа не познаје и не прима: „Они којих свет не бијаше достојан, потуцаху се по пустињама и горама и по пештерама и по јамама земаљским“ (Јевр. 11, 38). Блажени Андреј, иако живи усред Константинопоља, нема где главе заклонити: сиромаси га изгоне из својих колиба, богати га ни у двориште не пуштају, па угодник Божији леже међу псе, који га или уједају, или се од њега удаљавају. У житију Прокопија Устјушког (8. јули) налазимо овакво сведочанство о страдању и вери Светога: „Једне године зима беше љућа него икад, студен и мраз неподношљиви, и ветар силан, и снег обилан засу домове многе; људи и животиње смрзаваху се на путевима, у градовима и селима, и птице мртве на земљу падаху, и убоги велику беду трпљяху, јаучући и тресући се, и многи од њих помреше. У то доба и Свети Прокопије, наг телом, од љуте студени пострада: једном, напустивши ноћу припрату црквену, дође пред бедне учере у којима сиротиња становаше, неби ли се макар мало огрејао; али не пустише Божијег човека да уђе, него са мочугама изађоше и стадоше га ударати и прогонити, вичући: Иди од нас, бедаче, остави нас!

Тада блажени пронађе неку напуштену страћару и, ушавши, виде у једном углу псе како леже, и хтеде се уз њих мало угрејати; али и пси побегоше од њега. И пошто се не само људи већ и пси на њега гнушаху, Свети смирено прозбори: Нека буде име Господње благословено од сада па до довека, и, вративши се пред храм онај, седе крај зида, згрбивши се и дрхћући, и тако очекујући да испусти дух, мољаше се Господу да прими душу његову. Али зби се велико чудо, и спасен би слуга Божији за сведочанство свету: дотаче га се Анђео Господњи, и овај, већ одрвенео од студени, осети како му се пријатна топлина разлива по читавом телу, и живот се врати у уде његове...“.

Блажени Исидор Ростовски живљаше у мочвари, где сагради колибицу од прућа, на којој крова не беше, јер се у њој овај подвижник не хте скривати ни од дажда, ни од припеке већ само од очију људских, да не виде мољења и метанија његова која обноћ усрдно твораше. Блажени Јован Устјушки пребиваше на сметлишту, сред гнуса и смрада, уносећи Господу своме миомир молитвословља и кад духовни.

Духовни живот јуродивих, њихови судови о свету, њихово промишљање о ближњима дају основ за закључак да се њихов скривени човек управљао према облагодатеном разуму, да су им поступци били промишљени и да су у свему деловали по својој слободној вољи, свесно и у чистој савести. У спољашњем животу они се одричу ума, искључујући се из друштва и скривајући своје мисли и осећања, побуде и стремљења, излажући се порузи и презиру околине „Јер је лудост Божија мудрија од људи, и слабост је Божија јача од људи“ (1. Кор. 1, 25). И говор јуродивих беше другачији него у других људи: као што је идеални покров човека Божијег нагота (Руди 2015: 457-459), тако је и идеални говор његов – ћутање. „Јуродственоје житељство избрал јеси, ... храненије положи устам својим“ – поје се у служби Светим Христа ради јуродивим Андреју Цариградском, Исидору Ростовском, Максиму и Василију Московском. Поред молчалништва, запажамо код ових подвижника и глосолалију, издавање неартикулисаних гласова или примитивизовање исказа до нивоа детета које је тек почело говорити. Иза, рекло би се, апсурдних порука јуродивих крије се дубоки смисао – опомена ближњима, управљање на пут покајања и исправног живота



или пророштва о догађајима који ће се збити на славу Божију и као потврда светости изабраника Божијих. Јуродиви одбацују моралне норме и друштвене законе, стојећи у слободи којом нас Христос ослободи (Гал. 5, 1); и, као што негда Господ улажаше под кров грешника и цариника, и не одбациваше од себе блуднице, разбојнике и прокажене, тако и ове слуге Божије пребивају међу одбаченима и презренима. У сваком грешнику, ма колико га се људи гнушали, јуродиви виде само брата патника коме треба руку пружити и извести га на пут покајања, правде и спасења. Тако се за блаженог Висариона Чудотворца приповеда како је, пролазећи кроз једно египатско село, видео блудницу и обећао јој да ће доћи навече, а када га ова дочека он узне псалтир и стаде јој читати Реч Божију, молећи се после сваког Псалма Господу Искупитељу рода људског и Победитељу пакла да се смилује на чедо Своје и управи живот њен по заповестима Својим. Тада блудница паде пред ноге Светога и, поражена нечистотом своје душе и дубином милосрђа Божијег, реши да заувек остави своја зла дела и остатак живота проведе у уздржању и подвигу; убрзо она прими анђелски образ и до краја живота угађаше Богу дан и ноћ. Блажени Пафнутије „свима беше све, да како год неке спасе“ (1. Кор. 9, 22), пијаше вино с разбојницима и грешницима, спасавајући душе њихове проповеђу Еванђеља. Блажени Серапион Синдонит неколико пута је себе продавао у ропство да би помогао једној сиротој удовици која са децом својом умираше од глади, да би обратио јеретике на пут истине, да би спасао ропства сина јединца неке убоге паћенице. Тако јуродиви, духом живећи и по духу ходећи (Гал. 5, 25), избављаху безнадежне и потиштене и враћаху веру одбаченима и презренима. Пред силницима овога света јуродиви смело исповедају истину, сведочећи о њиховим злим делима и говорећи оно што се други не усуђиваху (деталније в. у: Иванов2005: 265-289). Свети блажени Николај Псковски подругује се великом цару Ивану IV Васиљевичу Грозном приликом његовог доласка у Псков: „Иванушка, Иванушка, послужи се хлебом и сољу, а не крвљу људском!“ Исти светитељ за Велики пост позива Грозног у Печерски манастир и дочекује га у убогој келији са великим комадом сирове меса на чистом столњаку. „Та ја сам хришћанин и никако нећу јести меса у ове дане!“ – негодује цар, на шта јуродиви вели: „Ти

чиниш нешто много горе, царе: ти се храниш телом и крвљу људском, заборављајући не само пост но и Самог Бога“. Блажени Михаило Клопски разобличаваше кнеза Димитрија Шемјаку, Јован Московски постидео је Бориса Годунова. Ни црквени великодостојници нису били поштеђени праведне осуде за своја недела: новгородском архиепископу Евтимију којим је овладала страст среброљубља блажени Михаил скресаће у очи: „Допуштају ли црквена правила пастиру да пљачка своје стадо? И за кога сабираше богатство?“, након чега се, под теретом савести и у страху од гнева Божијег, овај разбољева и умире. Ругајући се спољашњем благочестију, лицемерном пошћењу и формалном држању црквених заповести без истинског обновљења ума и очишћења срца, јуродиви су спремни да погазе и црквени поредак ради буђења савести млаких хришћана: Свети Симеон Емески једе кобасице на Велики петак, потсећајући успаване савести на њихово свакодневно разапињање Христа Господа нечасним делима и злим помислима; за време Свете литургије он скаче по храму и гађа, са амвона, присутне жене орасима, испред храма обара столове са тек испеченим хлебовима, због чега ће бити премлаћен од трговаца – све опомињући на чување светиње храма и позивајући на истинску побожност, на клањање Богу у духу и истини (Јн. 4, 23).

Подвиг јуродства неодвојив је од непрестане молитве и богомислија, бдења и духовне борбе, који се скривају од очију људских под маском безумља, цинизма и аморалности, како би се поругом и гоњењима подвижник заштитио од гордости и славољубља (о скривености овог подвига в. Руди 2015:460-462). Дивна је и сваке хвале достојна молитвеност ових угодника Божијих: тако, блажени Висарион четрдесет дана и ноћи, непомично стојећи сред трња, пребива у богомисленој молитви; блажени Василије Московски хођаше „главе вазда Богу уздигнуте и очију управљених ка висинама“, пошто се овај дивни подвижник сваком молитвом и прозбом мољаше у Духу у свако доба (Ефес. 6, 18); Ум јуродивих, „безумијем мнимим безумије мира обличивших“ (из Тропара Св. Блаженој матери Ксенији Петроградској), у потпуности је управљен ка Богу и слободан за истинско човеко – и Богопознање, по речи Светог Писма: „И не саображавајте се овоме вијеку, него се

преображавајте обновљењем ума свога да искуством познате шта је добра и угодна и савршена воља Божија“ (Римљ. 12, 2). Вољу Божију они испуњавају свим срцем, и умом, и вољом и душом својом, вазда испитујући своју савест и сагласност свога живота са Словом Божијим... Св. Блажени Василије Московски, по речима црквене песме, „всја Христова ученија дјели исполнил“, преподобни Михаил Христа ради јуродиви Клопски „Хрестови бо возжелев божественија заповједи и дјелом совершил“; Сепарион Синдонит увек са собом носаше Еванђеље да би „себе испитао у непрестаном послушању слову Божијем и да би имао уза се учење које је вршио на делу“.

Монаштво је такође у великој мери инспирисало и припремило подвиг јуродственог служења свету (историјат веза између монаштва и јуродства у културама Истока реконструирани се у: Иванов 2005: 55-69). Преподобни Јован Касијан, одређујући начела манастирског живљења, даје извесне препоруке које се могу схватити као позив на јуродствовање у Христу као најтежи подвиг самоодрицања и највећи степен савршенства: „Међу братијом буди као глув, нем, слеп и луд“; пише Касијан у 41. глави свога Правила. „По слову Псалмопојца: А ја као глух не чујем и као нијем који не отвара уста својих (Пс. 38, 13), буди и ти као глув, нем, слеп, да осим онога кога по достојанству изабереш као пример за подржавање, никога не погледаш; и ма шта да уочиш код других људи што теби неће бити на корист, држи се као да то ниси видео, као што ни слепац то не би приметио... Ако те ко оклевета или на некакав други начин увреди, буди непомичан и не правдај се никако, као нем будући, и држи у срцу своме овај стих: Рекох: чуваћу се на путовима својим да не згријешим језиком својим; зауздаћу уста своја, док је безбожник преда мном. Бијох нијем и гласа не пустих (Пс. 39, 1-2). И четврто чега се ваља држати више од свега и што ће ти послужити као украс и круна претходних трију врлина, то је да се учиниш, по речи Апостола (1. Кор. 3, 18), лудим у овоме вијеку да би био мудар: немој расуђивати ни о чему што ти се заповеди, но у простоти срца и са вером вазда послушан буди, држећи за свето, спасоносно и мудро само оно што ти прописује закон Божији или искуство твога духовног оца“ (цит. према: Кончаревих 2008: 91-93). Преподобни Јефрем Сирин у Поуци монасима

такође указује на неопходност стицања извесних врлина које заправо представљају основу и срж подвига јуродства у Христу. Савршени хришћанин, по учењу Сиринову, труди се да задобије савршене плодове Духа – „истинску и постојану љубав и мир душевни, дуготрпеливост и благост, кротост, веру и смиреноумље“; „и као што други, што у свету живе робујући телу, са великим задовољством и радошћу прихватају за себе почести, славу, богатство, раскош, власт и друге насладе, тако они који су се удостојили стицања горе наведених хришћанских врлина, са задовољством и духовном насладом, радошћу и весељем, у блаженој нади на васкрсење гаје у себи спремност, или, боље рећи, сматрају за себе пожељним да наготују и гладују и трпе свакаква страдања Господа ради, да буду подвргнути мржњи, бешчашћу, злоби, бичевању, да постану сметлиште света, да буду разапињани и да узму на себе свакакво јуродство“ (детаљније в. и: Кончаревић 2008: 95-97). Свети Јован Златоуст у Беседи на Прву посланицу Коринћанима Св. апостола Павла велича и слави безумље изабраних: „За нашу проповед о Христу Распетоме сматрају нас безумима; али нека их: ми на то пажње не обраћамо, јер верујемо да је наше безумље мудрост истинита за све који са вером прихватају реч нашу. Вама је то познато из искуства. Примили сте реч нашу, приступили Господу и постали мудри у Христу, мудри мудрошћу истинитом коју у свету нико не познаје изузев верних. Погледајте како вам се све око вас појаснило: вама је знано да постоји Бог, откривено вам је шта је овај свет, како је настао и какав му је крај, шта је човек и какво је назначење његово, откуда зло и како га победити. Ко у свету може знати све то тако као што ви знате? Ако сам ја, кога сматрају безумним и проповедником безумља, победио мудре овога света, онда мудрост која је однела победу никако није безумље, већ мудрост најсавршенија и толико надмоћна у односу на мудрост света да се зато онима који је немају чини безумљем“, учи знаменити проповедник из IV века (цит. према: Ковалевский 2000: 41).

Појава јуродства, исто као и појава монаштва, била је условљена кризом хришћанских вредности након признања хришћанства за државну религију. По речима Св. Златоуста, тадашње друштво наследило је од паганства бројне недостатке

и бесмислице, не показавши довољно чврстине и одважности да их се ослободи. Страсти и пороци паганске епохе почињу да продиру међу хришћане. Декаденција хришћанског идеала узрокована је и праксом да се вера прима због законске обавезе, а не по слободној вољи и расположењу духа: пошто је сваки поданик државе био дужан да буде и члан Цркве, многи су нову веру прихватили из користољубља или зато што су тако морали да поступи. Многи чланови Цркве су се по имену могли сматрати хришћанима, док је испуњење заповести Еванђелских и истинско живљење у Духу било далеко од њих. Зато истински ревнитељи вере, не гајећи лажну наду да би се тако морално посрнуло друштво могло преобразити, одлучују да се удаље у пустиње и занавек одрекну света са његовим страстима и свагдањим безакоњима. Када се умножио број пустиножитеља, у доба највећег процвата источног монаштва (IV в.), показују се и први знаци његове деградације – честољубље и гордост слабијих подвижника, старање о овоземаљском благу и бригаа овога света, оглушавање о поредак иноческог живота установљен од Отаца. Зато је IV век уједно и доба појаве јуродства у колевци монаштва, Египту, одакле ће се овај вид хришћанског подвижништва ширити по целом Истоку (о историјату јуродства на Истоку в. Ковалевский 2000: 89-136; Иванов 2005: 23-231). Древно јуродство прослављено је у личности шесторо канонизованих Светих: Исидоре (IV век), која овај подвиг носи живећи у једном женском манастиру; Серапиона Синдонита, који јуродствује у Александрији и Риму, да би се упокојио у Египатској пустињи почетком V века; Висариона Чудотворца, Египћанина родом, који се упокојио крајем V века у дубокој старости, прославивши се сиромаштвољубљем, молитвословљем са изобилним даром суза и великим смирењем; Симеона Едеског (522-590), који полази на подвиг јуродства осам година пре своје блажене кончине, након поклоњења Крсту и Гробу Господњем, са тридесетогодишњим опитом монашког подвизавања; Преподобног Томе, сабрата једнога Сиријског манастира, за кога се претпоставља да је био савременик познатог црквеног историчара Евагрија (рођен 535. год.) и Светог Андреја (живео у другој половини V века), чији саможртвени подвиг на улицама Константинопоља траје читавих 66 година. Свој пуни замах јуродство у Христу добиће знатно касније и на просторима

удаљеним од његове постојбине – у Русији, која ће од XIV до XVIII века податири Цркви Христовој 37 канонизованих и небројено мноштво свету непознатих подвижника јуродства (о историјату јуродства у Русији в. Кологривов 1961: 239-250; Ковалевский 2000: 137-284; Иванов 2005: 231-265).

Према сачуваним писменим сведочанствима, јуродиви се у Русији јављају већ од XI века; први међу Светима од руске крви и племена који се јуродством удостојише Царства небескога био је негдашњи монах Кијево-Печарске лавре Исакије (+1090), који је примио постриг од преподобног Антонија, затим се седам година подвизавао у затворништву, да би после тешких искушења и опасне болести узео на себе бреме јуродствовања, најпре у самом манастиру, саблажњавајући игумана и братију и од њих сваку поругу кротко подносио, а затим странствујући по свету у кострети, трпећи студен и ране телесне дан и ноћ. Познато је и да је преподобни Авраамије Смољенски извесно време у младости, пре него што ће ступити на пут монаштва, провео у јуродствовању: „скинувши са себе светле хаљине и обукавши се у сиротињско рухо, преподобни хођаше као један од просјака, јуродивим се градећи“ (овај светитељ живљао у другој половини XII века). Преподобни Кирил Белозерски (1337-1427), потоњи игуман Белозерске обитељи и аутор мноштва духовних списа (посланица, поука, правила монашког живота), такође је неко време носио подвиг јуродства Христа ради.

Ни у једној другој земљи овај вид подвжништва није доживео такав процват и није пропраћен таквом славом и поштовањем, као што је то био случај са Русијом. Ово је у великој мери условљено историјским околностима, начином живота, типом културе, али и менталитетом рускога народа, његовим особитим призивањем и самобитношћу његовог духовног пута. У друштву обремененом неправдом и безакоњем, тлачењем сиромаша и безграничном самовлашћу богате и повлашћене мањине, јуродиви преузимају подвиг изобличавања силника овога света, искорењавања зла, лажи и неправде, заштите потлачених, тако да аскетској, духовној страни јуродства, оличеној у удаљавању од света и стицању савршеног смирења кроз излагање порузи, у проповедничком и пророчком служењу, руски јуродиви додају и веома изражену

димензију социјалног служења, указујући на противречност између формално прихваћеног хришћанства и друштвене аморалности, између идеала Правде и реалности безакоња. Стога су ови подвижници посебно били поштовани међу простим светом, знатно више него у вишим сталежима руског друштва; народ је јуродиве сматрао за истинске извршитеље Еванђелске речи, за своје заштитнике и добротинитеље, за најсветије међу угодницима Божијим, због чега их је и називао „људима Божијим“. Великаши су, опет, бојећи се гнева Божијег и проклетства угодника Његових, под утицајем јуродивих исправљали своје нечасне поступке, одустајали од чињења зла и давали милостињу потребитима, кајући се за безакоња и неправде своје.

У Русији је, судећи по писаним споменицима, било не мало јуродивих; сматра се да су у Москви они чинили чак и посебан сталеж (Г. П. Федотов), и да су се званичног прослављења (канонизације) удостојили само малобројни. Руска црква канонизовала је укупно 37 јуродивих, и то 4 из XIV века, 11 из XV, 14 из XVI, 7 из XVII и једнога из XVII столећа. Међу девет новопрослављених Светих Руске Православне Цркве, чија је канонизација извршена поводом хиљадугодишњице крштења Русије (1988. године), налази се и једна светитељка која се јуродственим житијем удостојила виђења Лица Божијег – Света блажена мати Ксенија Петроградска (рођена између 1719. и 1730., упокојила се у Господу највероватније 1803. године). Највећи процват овог вида подвижништва запажа се током XV и XVI века; познато је да је у другој половини XVI века у Русији постојало мноштво храмова у којима су се чували мошти блажених, и да је у то доба сваки већи град имао и свога заштитника из реда јуродивих: Новгород је прослављао Николу Кочанова и блаженог Теодора, Михаила Клопског и Јакова Боровичког, Устјуг – Прокопија и Јована, Ростов – Исидора, Москва – Максима и Василија Блаженог, Калуга – Блаженог Лаврентија, Псков – Николу Салоса. За владе Ивана Грозног Црква је канонизовала највећи број подвижника овога реда. Крајем XVI и током читавог XVII века, међутим, у доба свеопште кризе духовности у руском друштву, опада и поштовање јуродивих у народу (посебно у већим градовима), а смањује се и број оних који бивају

удостојени црквене канонизације. Овај вид подвижништва нешто се дуже задржава једино на северу Русије – у Вологди, Тотми, Каргопољу, Архангелску, Вјатки, док у Москви и државне и црквене власти започињу прогон јуродивих. Лишено духовне подршке интелигенције и физички прогоњено од стране полиције, јуродство трпи процес дегенерације (јављају се лажни јуродиви, против којих Црква издаје више указа, објављујући да њихова дела немају на себи благослов и да као таква не представљају ништа друго до одметништво из друштва и саблазан вернима), да би се у XVIII веку оно готово у потпуности изгубило.

Јуродство Христа ради један је од најизразитијих облика руског подвижништва и уједно једна од најсамобитнијих црта руске културе. Николај Берђајев у њему сагледава типично руски хришћански подвиг, Достојевски у свом знаменитом есеју о Пушкину вечно скиталаштво, небожителство и потребу за „срећом свега света“ посматра као маркантну одлику руског националног карактера, оличену и у најбољим тековинама књижевности. Јуродиви су представљали инспирацију руским писцима (Пушкину у „Борису Годунову“, Достојевском у „Злим дусима“, где се појављује лик Марије Тимофејевне Лебјаткине, и „Браћи Карамазовима“ са ликом Лизавете Смердјашче, Толстоју у „Детињству“, С. В. Максимову у његовим путописима, и сликарима: сетимо се знаменитог платна В. Сурикова „Бољаркиња Морозова“, где се као једна од централних фигура истиче измождени „Божји човек“ са табанима отеченим и испуцалим на снегу, у поцепаној лакој кошуљи и тешким веригама на телу).

И да закључимо. Када се читају древни описи живота јуродивих, стиче се утисак да си прешао границу и ступио у нови, особити предео егзистенције. У том *социјалном друго-битију* огледа се сва својеобразност јуродства и његов историјски смисао. Једна од основних одлика јуродства била је разобличавање аморалности, површно схваћеног „здрогавог смисла“ и „устаљених обичаја“ у друштву, који су се косили са изворном хришћанском моралношћу. Јуродиви су у Русији разобличавали и силнике овога света, којима се нико није смео супротставити, у чему се огледало њихово социјално служење. Јуродство, наиме, објављује Цркву у њеном социјалном друго-



битију, „новом живљењу“ које није „од овога света“. Оно је идеал уграђен у руски национални менталитет, у његову отвореност за највише форме искуства, његово слободољубље, доброту, даровитост, месијанска стремљења – идеал присутан од XIV века до данас.

## ЛИТЕРАТУРА

Аранитовић, Добрило. *Феноменологија руске душе. О карактеру и менталитету Руса*. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008. Штампано.

Брјушинкин, Владимир. *Феноменологија руске душе. У: О карактеру и менталитету Руса*. Прев. Добрило Аранитовић. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008, 186-202. Штампано.

Берђајев, Николај. *Душа Русије. У: О карактеру и менталитету Руса*. Прев. Небојша Ковачевић. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008, 5-22. Штампано.

Berđajev, Nikolaj. *Ruska ideja. Osnovni problemi ruske misli XIX i početkom XX veka*. Прев. Марија и Branislav Marković. Београд: Prosveta, 1987. Штампано.

Вишеславцев, Борис. *О руском националном карактеру. У: О карактеру и менталитету Руса*. Прев. Добрило Аранитовић. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008, 29-43. Штампано.

Гачев, Георгиј. *Менталитет или национални Космопсихологос. У: О карактеру и менталитету Руса*. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008, 325-330. Штампано.

Грудева, Е. В. *Женское юродство в Православной Церкви. Историяисодержаниеподвига*. Saabrukken: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. Штампано.

Гурјев, В. *Минеји за читање у поукама за сваки дан у години*. Краљево: Епархија жичка, 2006. Штампано.

*Жития святых и подвижников благочестия*. Новосибирск: Сибирская благовонница, 2016. Штампано.

Иванов, С. А. Блаженные похабы. Культурная история юродства. Москва: Языки славянских культур, 2005. Штампано.

Ковалевский, Иоанн. *Юродство о Христе или Христа ради юродивые Восточной и Русской церкви: Исторический очерк и жития сих подвижников благочестия*. Москва: Светлячок, 2000. Штампано.

Кологривов, Иоанн. *Очерки по истории русской святости*. Брюссель: Жизнь с Богом, 1961. Штампано.

Кончаревић, Ксенија. Комуникационе традиције раног монаштва (према Правилима Светог Свасилија Великог), у: Д. Бојовић (уред.), Православно монаштво. Тематски зборник посвећен архимандриту Дионисију Пантелићу, поводом 70-годишњице његове монашке службе. Ниш: Црквене студије, 2019:307-319. Штампано.

Кончаревић, Ксенија. Патристички списи као извор за проучавање аскетске комуникативне културе, *Црквене студије*, 5 (2008): 81-105.

Кузнецов, Алексей. *Юродство и столпничество: религиозно-психологическое, моральное и социальное исследование*. Москва: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2000. Штампано.

Лоски, Николај. *Карактер руског народа*. Прев. Људмила Локсимовић. Београд: ZepherBookWorld, 2001. Штампано.

*Минеи богослужебные*. Москва: Издательский отдел Московского Патриархата, 1978-1989. Штампано.

Пантин, Игор. Национални менталитет и историја Русије. *Феноменологија руске душе*. Прев. Добрило Аранитовић. У: *О карактеру и менталитету Руса*. Зборник радова. Прир. Добрило Аранитовић. Београд: Логос, 2008, 255-260. Штампано.

Преображенский, А. С. Василий Блаженный: Иконография. Кирилл Гундяев (ред.). *Православная энциклопедия*, 7, Москва: ЦНЦ „Православная энциклопедия“, 2004, 128–131. Штампано.

Руди, Т. Р. О топике житий юродивых. *Труды Отдела древнерусской литературы*, 58 (2007): 443–484. Штампано.

Руди, Т. Р. Об аскезе юродивых (из истории агиографической топики). *Slovene1* (2015): 456–473. Штампано

Федотов, Г. П. *Святые Древней Руси*. Нью-Йорк: Русский православный богословский фонд, 1960. Штампано.

**Ксения Кончаревич**

**РОЛЬ ЮРОДСТВА В  
ФОРМИРОВАНИИ РУССКОЙ  
НАЦИОНАЛЬНОЙ МЕНТАЛЬНОСТИ**

---

Резюме

---

В предлагаемой работе рассматривается феномен юродства Христа ради как „взыскание града“ (Евр. 13, 14), его исторические черты, богословская обоснованность и в частности характерные особенности, благодаря которым на Руси данный подвиг был в большом почтении и поэтому оставил неизгладимые следы на русскую национальную ментальность.

Ключевые слова: Русская ментальность, жития юродивых, юродство – богословский, исторический, феноменологический, культурологический подходы.

---

УДК 271.22(497.11)-36 Mardarije Uskoković,  
sveti:323.1(163.41)(=161.1)

**Љупка Катана\***

*Београд*

---

**СВЕТИ МАРДАРИЈЕ  
УСКОКОВИЋ (ПРВИ ЕПИСКОП  
АМЕРИЧКО-КАНАДСКИ) И  
ШИРЕЊЕ ПРАВОСЛАВНОГ И  
СЛОВЕНСКОГ ИДЕНТИТЕТА  
СРБА И РУСА  
I део (Током живота у Русији)**

---

Сажетак

---

Разматрајући врлинске животе светих отаца православне хришћанске Цркве, увиђамо неоспоран утицај њихових примера на формирање и допадљивост идентитета народа о којима ће бити реч. Таквим далекосежним утицајем бавимо се на примеру једног од „најмлађих” српских светитеља, светог владике Мардарија, Љешанско-Либертивилског и Свеамериканског, посебно када је у питању обликовање идентитета православних народа. Кроз пример монаха Мардарија (1889-1935)\*\* и кроз неоспорне таленте потоњег свето-надзорника, можемо сагледати јединствен допринос који је изнедрио за време свог кратког

---

\* *Докторанд Факултета политичких наука у Београду*

\*\* Мардарије Ускоковић, рођен је као Иван Ускоковић у породици знаменитих Срба из Црне Горе, у селу Корнету крај Подгорице, 2.11.1889. године. Преминуо је 12.12.1935. године у мичигенској болници, у граду *Ан Арбор* у Северној Америци (engl. An Arbor, Michigan).

живота (живео је само 46 година), не само на тлу Србије и Црне Горе, него и током дванаест година монашког живота у Русији, а потом и током последњих седамнаест у САД-у.

У огледу разматрамо историјске чињенице као доказе залагања овог великана, али и оне које су заступали појединци истог времена у погледу развоја и очувања визије сопства, кроз теоријска сагледавања одређених аутора. Свакако, ради ограниченог простора, овај део разматрања о животу владике, свешћемо, базирајући се на првих значајнијих дванаест година студирања и живота у царској Русији, где је, као млад јеромонах, био послат на даље школовање, не знајући да ће таква одлука Синода СПЦ, снажно одјекнути – идејама православног уједињења.

Кључне речи: Светитељи, Православље, идентитет, православни идентитет, Срби, Руси, Словени, Свети Мардарије (Ускоковић), Либертивилски

---

## 1. УВОД

Мало је таквих прича о великанима српске историје каква је то била о Ивану Ускоковићу, потоњем монаху Мардарију и новоканонизованом светитељу српске цркве. Прича о његовом животу заслужује много више страница и пажње него што их овде има. Замонашен је 1906. године са својих шеснаест година. Од тада, залагао се, целим својим монашким животом за идеју уједињења Словена, односно идеологију - свесловенства, тиме и за целовитију, (свакако мирољубиву) визију идентитета православних народа.



*Владика Мардарије Ускоковић<sup>1</sup>*

У складу са тим, дајемо осврт на његов изванредан иако кратак живот. Будући препознат у православном свету, не само српског него и руског, па и молдавског живља<sup>2</sup> међу којима је

---

1 Фотографија: [http://www.spc.rs/eng/bishop\\_mardarije\\_uskokovic](http://www.spc.rs/eng/bishop_mardarije_uskokovic), 22/11/2019

2 Не само међу православним народима, Мардарије Ускоковић био је вољен и поштован од стране бројних других народа. Оставио је великог трага, не само на тлу историје него и у срцима људи, што се посебно може видети из примера његовог живота у Кишињеву (данашња Молдавија), када је основао сиротиште *Кап млека* и прихватилишта за напуштене и немоћне старике – *Христов тихи угао*, по чијем називу је касније назвао и једну од својих књига. За овакво свечовешно залагање, грађани Кишињева су га, када је дошло време да напусти град, испратили са захвалницом и уз дар златног крста. Велика је ствар у то време да представници, рецимо јеврејске заједнице уруче захвалност и орден неком члану друге нације. Ипак, доброта једног човека, монаха и његова љубав према свим народима, оставила је трага и на „попришту националног.”

провео 12 година плодносног рада (од 1905-1917.године),<sup>3</sup> а потом и у средишту северно-америчког континента где је провео последњих 17 година мученичког али мисионарског и епископског живота и рада (1917-1935.године), и даље је, чини се, недовољно препознат у Србији и региону. Тиме, овакав опит, резултат је ауторкине истините доживљености духа светитеља и његове задужбине у виду манастира у Либертивилу<sup>4</sup> али и спознаје о *задужбини* у виду „посејаног семена” и видно нараслог „плода” - православног духа на тлу Северне Америке.

Владика Мардарије, био је руски ђак и један од најобразованијих представника Срба свог времена, монах, говорник и родољуб. Још од детињства, развила се у младом Ивану, идеја потпуне окренутости уједињењу народа и стремљењу ка Богу, што је описао у својим мемоарима. Заступник и живи делатник идеје свесловенства, врстан је пример живог доприноса потоњих светитеља на осликавање визије коју други народи имају о Србима али и Срби, о самима себи. И заиста, сагледавајући приче великана наше историје, можемо наставити праксу проучавања – делатне мисије и издржљивости којом су истрајавали у борби ширења православног и народног сопства и очувања идентитета. „Ми имамо толико умних људи у чијој се близини застидите, јер се њихове ријечи не слушају...” Међутим, у таквом нашем поднебљу, „умјесто интелектуалаца..., арогантни појединци намећу се као узори.”<sup>5</sup> Посебно се ово - очување, односи на - чување наших умних људи, који су имали шта да кажу и покажу, те православног идентитета који су делом и мисијом обликовали, не само код Срба, него и код свих православних народа.

3 Овде се мисли на руски народ тадашње Кијевске Русије, која је обухватала и делове данашње Украјине у којима је Мардарије провео један период свог живота. Примера ради, 3 године провео је у Житомиру (данашња Украјина), на студијама; Посећивао је Кијево-печерску (пештерску) лавру, основану 1051.године, за коју објашњава да је прво монашко стециште у новопокрштеној Кијевској Русији. Лавра је од 16.века центар православних у Украјини и из тог центра произишли су првобитни руски светитељи (синови Светог Кнеза Владимира, Свети Борис и Гљєб, те они који су основали руско монаштво, Свети Антоније, Свети Теодосије и остали...); Наведено према: Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, Епархија новогрчаничко-средњезападноамеричка, манастир Светог Саве, Либертивил, 2017, стр. 396.

4 Манастир *Свети Сава Преосвећени*, у Либертивилу, у северноамеричкој држави Илиноис (Libertyville, Illinois, USA), задужбина је Светог Мардарија Ускоковића.

5 Цит.према: Владика Григорије, *Гледајмо се у очи*, Вукотић медиа, Београд, 2019, стр. 95.

## 2. ДОПРИНОС ВЛАДИКЕ МАРДАРИЈА ИЗГРАДЊИ ИДЕНТИТЕТА СЛОВЕНСКИХ НАРОДА, СРБА И РУСА

Као младић жељан сазнања и високих домета свесног ума људског бића, Мардарије Ускоковић био је јединствена личност свог времена: и монах и јавни говорник, познат на политичким скуповима; и милостиви хуманиста који је помагао грађанима свих нација где год се нашао, до једног од највиших умова свог времена<sup>6</sup>; велики родољуб (и словенофил), борац против стремљења тадашњих *германофила*; талентовани писац, надахнујући беседник (на јавним говорима, предавањима, универзитетима) и трудољубиви проповедник (у црквама), човекољуб (помагао је народима свих нација, Јерменима, Јеврејима и другима због чега су га волели и поштовали многи народи), те добри *пастир* који је обилазио ратне заробљенике на реци Волги, Уралу и у Сибиру, како би их охрабрио и надахнуо да не изгубе веру. И све ово, био је још док је живео у Русији..., да би у америчкој причи – изнедрио све Богом дане таленте у сврсисходну архијерејску делатност.<sup>7</sup> Основао је манастир, своју задужбину у Либертивилу.<sup>8</sup>

Неоспорно, у времену у којем је живео, а то није било у далекој историји, напротив, ширио је надахнујућу идеју свесловенства, посебно у својим говорима, након кога су га многи запамтили. Конституисање његове идеје православног (не само националног) идентитета код Срба и Руса, тиме, почело је, најпре на тлу царске Русије.

## 3. ПОЗНАВАЛАЦ РУСА И РУСКЕ ИСТОРИЈЕ

Будући да је учествовао у једном делу руске историје, сматрао је себе позваним да говори и пише о збивањима

6 Како ћемо видети у даљем тексту, у то време јеромонах у Русији, завршио је своје школовање, похађајући две духовне семинарије, у градовима Житомиру и Кишињеву, те чувену Духовну академију у Петрограду, уједно и Правни факултет где је студирао црквено право.

7 Овде је као први српски епископ, доследно пратећи свог узора још из доба детињства, Светог Саву оставио неизбрисив задужбински дар свим православним народима.

8 Манастир Светог Саве у Либертивилу у држави Илиноис (Libertyville, Illinois, SAD) својеврсни је залог Мардаријеве исконске вере и истинске окренутости светосављу, у виду његове задужбине.



тадашње царевине. Могао је лако и са далековидошћу монаха да сагледа многе наступајуће догађаје. Из данашњег угла посматрано, можемо закључити да је благослов што је такав Србин био присутан на тлу руске и америчке историје, географски, дакле, на два краја мапе света. Несумњиво саздатељ и добар представник српских врлина, остао је упамћен као борац за обликовање заједничког (и мирољубивог) идентитета братских народа.

### 3.1. Дванаест година живота на тлу Русије

Још као млад јерођакон, са 16 година стигао је у Москву како би наставио са школовањем. Осам месеци провео је у московском Српском подворју на Сољанки, усавршавајући руски језик и често служећи као ђакон. Вера и величанственост црквених богослужења и побожност руског народа, оставила је дубоког трага у срцу младог јерођакона Црногорске митрополије. Увидео је на сопственој кожи оно што су му словенофили причали. Тако, највише постулате јединства спознао је управо на црквеним богослужењима, о чему је касније писао: „Улазећи у руске цркве, увек сам се осећао као код куће...”<sup>9</sup>

### 3.2. Примери

Доласком на руско тло и посебно након спознавања црквеног живота, богослужења и монашког живота у руским манастирима, таква окренутост, остала је у њему до краја земног живота. Међутим, није једини који је заволео Русију и руски народ након спознаје литургијског живота овог народа. Примера ради, такво сазнање десило се и владици Н. Велимировићу, након што је добио прву прилику да обиђе шири руски предео и упозна суживот монашког живља у манастирима.<sup>10</sup> Из ова

---

9 Сваким чином, за време свог живота, желео је да успостави везу руске и српске нације кроз појам заједничке вере. Више о томе у: Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, нав. дело, стр. 54- 57.

10 Читајући биографије и мемоаре многих великана српске историје, може се увидети слична нит обједињености, односно окренутости ка Русији у виду, првенствености сагледавања вере православне. Тако, и на примеру владике Велимировића, видимо да је дужи боравак у Русији (посебно обилазак руских манастира и присуство на њиховим литургијама) имао великог утицаја у „распласвању” већ будног духа вере. Више о овом примеру видети у:

два примера, Мардаријевим и Николајевим (и не само овим) можемо видети снагу православне литургије која је ономад (јер овде говоримо о случају Русије), предодредила кнеза Владимира да послуша изасланике који су отишли *код Грка* и поново уведе хришћанство. Наиме, изасланици које је кнез послао и који су отишли у цркву у Цариграду на богослужење, након доласка, обавестили су кнеза да нису знали да ли су „на небу или на земљи”.<sup>11</sup> Овакав исход довео је до увођења православља у Русију.<sup>12</sup>

### 3.3. Светитељ у три цркве

Међутим, Мардарије није био само – српски и руски ђак и монах. Он је био потоњи светитељ - три цркве.<sup>13</sup> Наиме, након осам месеци, Синод Руске православне цркве, приметио је његову надареност, те послао Мардарија на Богословију у град Житомир (данашња Украјина). Беседама у овом граду, инспирисао је присутни народ да оснаже свој словенски дух. Обраћао им се, као да се обраћа „целом руском народу”, истичући важност обједињености Руса и Срба око исте вере, исте крви. Тако, у једној од бројних беседа, истицао је да је Србин који долази из удаљене али „духовно веома блиске земље”, коју са Русијом „вежу две снажне карике: наша заједничка словенска крв и вера православна”<sup>14</sup>

### 3.4. Две „струје” у једном времену

Мардарије је добро познавао историју вољене Русије. Као тадашњи монах и сведок историјских збивања, знао је да у

---

Свештеник М.Д. Протић, *Николај, Био-библиографија 1880-1941*, Сабрана дела, Књига I, Манастир Св.Николаја, Соко, Шабац 2016, стр. 622.

11 *Повесть временных*, Москва–Augsburg, 2003, стр. 34.

12 Овим су речима изасланици дали свој опис доживљености човека за време док траје литургија, чиме су га уверили да је то вера која може бити права за Русију.

13 Неретко су га, због великог утицаја који је имао на народ, Русије, Украјине (Житомир), те Молдавије (Кишињев), у периоду који описујемо, називали – „светитељем три цркве.” У складу са тим, филм који говори о животу светог Мардарија и његовом утицају из 2019. године, носи назив: „*Свети Мардарије, владике без адресе.*”

14 „Утисци које сам понео из колевке руског православља (Почајев, данашња Украјина и Кијев, као „колевка руског православља у ком је Русија крштена”), једна су од оних ствари које никада неће нестати из мог сећања.” Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, нав.дело, стр. 61.

самој држави постоје две различите струје тог времена. Своје тврдње обликовао је у предавање управо са таквим називом<sup>15</sup> и изложио током Светског рата. Прва Русија је, из његовог угла била она која „смртно крвари на фронту”... и која је умирала за идеју о словенству, док је друга, „издајничка” Русија продавала она блага која је прва сакупљала у хиљаду година. „Док је прва Русија сабирала способне снаге земље и трудила се да их уједини, друга Русија их је расипала...”<sup>16</sup> Тражио је од народа у поменутом говору да – се уједине сви они који заиста воле Русију; да сачувају државу јер ће једино тако словенство бити спашено...<sup>17</sup>

Сходно написаном, а у светлу Мардаријевог познавања руског народа, Срби и Руси, историјски су готово нераздвојиви, не само вером, него и језиком. Тако је словенска азбука, уједно - црквенословенска.<sup>18</sup> С тим у вези, истражујући списе за потребе овог рада, дошли смо до првог издања књиге светог Мардарија коју је написао и издао 1912. године за време живота у Русији и која представља збирку његових проповеди изговорених на скуповима и у црквама. Књига је написана на староруском – црквенословенском језику.<sup>19</sup> Такође, списи из архиве манастира Светог Саве, задужбине светог Мардарија у Либертивилу, представљају исечке из разних новина и часописа руске свакодневнице у којој је Мардарије учествовао. Верујемо да ће ови списи и те како служити даљем истраживачком раду.<sup>20</sup>

15 Предавање под називом: *Две Русије*, Мардарије је одржао у тренутку када се руска војска налазила у врло тешком положају. Како би многи чули важност ове теме, изабрао је једну од највећих хала престонице, аудиторијум Градске думе у Петрограду о чему су тадашње новине писале: „Сећамо се многих предавања... али ниједно од њих није привукло ни пети део публике која је дошла на предавање оца Мардарија.” Исто, стр. 277.

16 Исто, стр. 277.

17 Исто, стр. 278.

18 Стара ортографија посматрала је руски језик као најближи по лексичкој сродности црквенословенском језику. Управо црквенословенски језик повезивао је словенске народе. Од времена Кирила и Методија, браће из Солуна, таква ортографија је служила све до большевика који су незаслужено дошли на власт, након чега је, према ауторима, била задржана само међу руским имигрантима. Данашњи језик Руса, остатак је и плод реформисања Петра Великог. Политички повучен потез, првенствено избацивања појединих гласова, а потом увођења латинског језика, кретала се у смеру деградирања духа хришћанства. Као плод таквог потеза, избацивања гласова, те реформи Петра Великог коју су довршили Совјети, створивши савремени језик Руса, народ је, у ближој историји, постао прилично удаљен од Цркве.

19 Јеромонах Мардарије Ускоковић, *Завет руском народу*, Издање братољубивог братства, Одеса, 1912.

20 Наиме, владика је на свесци са исечцима написао: Руска штампа за и против мене. Неки од руских новина са чланцима о владници које је сачувао јесу: *Одески лист* (чланак из 1916.

### 3.5. Проповеди

Током школовања у Русији, Мардарије Ускоковић, подробно је упознао живот руског народа. Поред тога, упознао је и живот монаха руских манастира, од којих је Оптина пустиња оставила великог трага у његовој свести. Након каснијег одласка из Русије у Америку, надао се да ће се вратити. Нигде се, како је записао, није осећао тако природно као у овој земљи.<sup>21</sup> Такође, описао је живот вољеног народа у Русији, као и своје проповеди и живот Русије кроз очи највише духовности.<sup>22</sup>

Свакако, настојао је да проповеда и шири мир и веру, где год је боравио. Тако је и током посете Сарајеву, одржао проповед у Саборној цркви, где је ухапшен од стране аустроугарске власти, те изведен из Босне. О том догађају, тадашњи уредник часописа *Босанска вила*,<sup>23</sup> написао је опширнији чланак. С тим у вези, Мардарије је у својим проповедима позивао православни руски народ на помоћ српском народу у Босни и Херцеговини коме је претила опасност од аустроугарске монархије..., иако и данас постоје претње по интегритет БиХ, у виду национализма.<sup>24</sup> Ову и друге своје проповеди јеромонах Мардарије Ускоковић, записао је у поменутој књизи *Завет руском народу*.<sup>25</sup> У складу са наведеним, описао је скупове на којима су се шириле идеје свесловенства,<sup>26</sup> као и своју веру,

---

године), *Плави журнал* (чланак из 1914.), *Јутро Русије* (чланак из 2016.), *Руска реч* (чланак из 1916.), *Колокол* 1916.

21 О жељи Мардаријевој да се врати у своју Русију, говори податак добијен у Либертивилу да ништа од својих ствари, осим основног није понео са собом на пут у Америку. Надао се, дакле повратку вољеној земљи.

22 У току боравка у држави, написао је више књига. Најбитније су: *Христов тихи угао*, од чије је продаје сав новац дао за помоћ руској сиротињи и на основу које је, настао филм о Светом Мардарију – *Тихи кутак Христов*, из 2017. године, редитеља Радисава Јеврића; затим књиге, забелешке његових беседа – „*Зборник проповеди*” и „*Завет руском народу*”. Све поменуте књиге, написане су на руском језику и налазе се у архиви у Русији.

23 Н. Кашиковић, *Босанска вила*, Просвјета, Сарајево, 1908, број 3.

24 З. Милошевић, А. Мировић, „Етно-конфесионални идентитет Срба у *Дневном авазу*”, *Национални идентитет и религија*, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 221.

25 Јеромонах Мардарије Ускоковић, „Позив”, (русом народу из 28. септембра 1908. године), *Завет руском народу*, Издање братољубивог братства, Одеса, 1912, стр. 1.

26 У делу у којем описује промену имена града Петра Великог, из Петербурга у Петроград, 1914. године, наводи како су се словенофили, међу којима и сам Мардарије окупљали на такозваним Словенским трпезама. На једној од њих донели су и једногласну одлуку о промени имена. Наводећи да су они, који су се окупљали, добро познавали историју и били сасвим

тачније уверење о датој моћи које га је пратило све до краја живота.<sup>27</sup>

### 3.6. Мисли, током ратова

Из примера у периоду другог Балканског рата, такође можемо видети Мардаријево свесрдно залагање за идеју свесловенства. Наиме, како су словенске победе у овом рату, истински надахнуле цео словенски свет, тако је расла и аустријска мржња.<sup>28</sup> У том периоду, закључило се да је једини узрок рата могао бити – парче словенске земље.<sup>29</sup> Тако и током периода балканских ратова, монах Мардарије се залагао за идеју од које није одустајао.<sup>30</sup> Чини се да није пропуштао прилику да на јавним говорима износи свој став о истом, у прилог чему видимо пример проповеди одржане у познатом Казањском сабору, у присуству престолонаследника Александра, Николе Пашића и Митрополита тадашњег Владимира.<sup>31</sup>

## 4. СЛОВЕНОФИЛСТВО

Истичући даље да је почетком Светског рата, стање у Русији било надахњујуће словенским идејама, те су присталице у виду великих руских мислилаца свог времена, често држали

---

свесни да „политичка мржња” може прећи у „политичко непријатељство.”Сама промена имена... била је „важан корак према нашем важнијем циљу, тачка одакле се могло започети „преусмеравање јавног мњења у правцу национализма.”Наводећи даље, три злочина која су везана за име какво је било, објашњава судбину руског народа тадашње престонице Русије. Наведено према: Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, нав.дело, стр. 169-170.

27 Истицао је да је његово најдубље убеђење да су - словенској раси ... „дата моћна крила. А онај коме су дата снажна и моћна крила, тај нема зашта да пузи по нижим ступњевима живота.” Цит. Исто, 72.

28 Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, нав. дело, 131.

29 Главна идеја и циљ која је прожимала животопис Русије била је идеологија свесловенства, која би била оживљена стварањем једне и јединствене државе, са називом – Славија. Таква држава ујединила би Јужне али и све друге народе словенског порекла. Исто, стр. 171.

30 Разматрајући путању живота овог монаха, у смислу разложљивости утицаја какав је, као један од потоњих светих људи, имао за време свог живота на земљи, видимо потешкоће које су, мање или више, дотичале све оне који су имали удела у обликовању идентитета код народа, посебно када је реч о идеологији уједињења Словена коју је заступао.

31 „Вратите се са благословом Божијим у нашу далеку земљу. Али када кућне историјски час и позове вас на чело вашег наоружаног народа, на ослобађање ваше браће по крви, будите храбри и имајте вере...”, проповед, изговорена у Казањском сабору у Петрограду.

надахњујуће говоре, као и предавања на којима су могли сви да присуствују. Посебно је волео руске словенофиле какав је био А.В. Васиљев, који је, како пише, до краја живота био несагорив у пламену словенске идеје и словенских подухвата у којима је учествовао. Владика Мардарије истицао је у својим мемоарима како овакве особине народности, ни у једној другој држави нису постојале у толикој мери како је то било у тадашњој царској Русији.<sup>32</sup> Ови примери наведени су јер јасно показују словенску нит коју је владика Мардарије истицао и којом је прожета свака књига и опис који је изнедрио за време свог живота. Иста тема разматра се и данас, иако се не може рећи да је медијски пропраћена.<sup>33</sup> У раду о словенофилству, аутора Јевгенија В. Шалашова, представљен је широк дијапазон разматрања овог појма, од филозофа, преко либерала-западњака, словенофилства књижевника, професора, те песника, словенофила XIX века који су у својим теоријским виђењима видели „средство за мењање стварности.”<sup>34</sup>

Н. Велимировића, је, као Мардаријев савременик, живео и проживљавао исту (или барем довољно сличну) идеологију, заступајући је током живота. Наиме, у својој књизи о Европи, у делу о панславизму, истиче да су тако-звану словенску опасност, измислили нико други до *пангерманисти* и објавили је свету. Зашто? Јер „човек увек цени друге аналогно себи.”<sup>35</sup> Но та аналогија овде није тачна. *Пангерманизам* је постојао, док такво обличје смисла ове речи, заправо не постоји. Међутим, постоји осећање које је, како пише, много више било присутно у литератури него у политици, а то је – *словенофилство*.<sup>36</sup> Још

32 (“Драга си ми, о, велика Русија! Драга си ми и драгоцену зато што си у истину велика...” Велика си у својим падовима, као и у својим устајањима...у добрим делима...јер не хвалиш се пред светом. Велика си и у својим греховима, јер се можеш покајати... Твоје слуге чине грех...али овде, када дођете у храм Божији, ви сви постајете једнаки и плачете...чистите се сузама покајања...Одбацујете старог човека и узимате новог.”) Исто, стр. 163-165.

33 Примера ради, у Зборнику – *Јединство православних Словена*, из 2008. године, написано је 14 радова од стране 12 аутора, чија је садржина добро прихваћена у стручној јавности Србије и Русије. Види у: *Јединство православних Словена*, Зборник, књига 2, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 5-6.

34 Види у: Ј.В.Шалашов, „Словенофилство А.А.Кондратјева,” *Јединство православних Словена*, Зборник, књига 2, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 50-54.

35 Свети Николај Охридски и Жички, *О Европи*, Петроград, Зрењанин, 2003, стр. 24-25.

36 „То је оно исто осећање блиског сродства..., далеко од политичког *панроманизма*..., сентиментална чежња за сродним, носталгија крви..., органска бојазан због удаљености од својих.” Више у: Исто, стр. 24-25.

један заговорник идеје словенофилства био је чувени српски научник Михаило Пупин, који се такође, на свој начин залагао за уједињеност: „Мало где је толико јасно уочљиво духовно јединство јужнословенских народа”..., како се види из примера црквених споменика јужних Словена. ...”Од памтивека до данашњих дана...Могли бисмо пожелети да таквих споменика има више.”<sup>37</sup>

## 5. ЗАЈЕДНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ КРОЗ - СВЕЈЕДИНСТВО

У светлу сагледавања лика Мардарија Ускоковића, одамак можемо приметити веродостојност љубави према православним народима коју је свецело живео - као врховни постулат заједничке религије, невезано за већ поменути окренутост миру међу свим народима света. Међутим, увиђамо и далековидост каквом је мало ко могао да сагледа надлазеће догађаје тадашње царске Русије. Био је њихов учесник и сведок.<sup>38</sup> Таква далековидост водила га је ка још дубљој борби за идеју – свејединства. Међутим, за дубље сагледавање ове идеје, потребна је „хришћанска, односно библијска тематика...”<sup>39</sup> Током целог свог живота залагао за овакву идеологију – сједињавања као кључној у обликовању (и очувању) идентитета сопственог народа. Своје мисли сакупљао је, записивао и потом, пред сами крај живота, уобличио у мемоаре.<sup>40</sup>

37 Др М.И. Пупин, *Споменици јужних Словена, Српска Православна црква*, Агапе књига, Београд, 2018, стр.29. (оригинал: *South Slavs Monuments. I. Serbian Orthodox Church*, Edited by Mihailo I. Pupin, with an Introduction by Sir Thomas Graham Jackson, John Murray, London, 1918.).

38 Како смо и истакли, опоненти у виду појединаца који се баве окултизмом и другим видовима спиритизма, војевали су своје битке са припадницима мирног источног хришћанског крила, те се и у овом случају, такав спиритизам у виду једног од припадника двора, нашао на путу тадашњем свештеносињелу митрополије црногорске, као дебатни опонент. Више о овој дебати видети у: Мардарије (Ускоковић), епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, нав.дело, стр. 184.

39 Више у: Д.М. Калезић, *Антропологија философије свејединства и Библија*, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Православни богословски факултет Сарајевског универзитета, Фоча, Београд, 2005, стр.11-12.

40 Своје списе, писао је на руском језику, да би касније били преведени на енглески и онда 2017. године и на српски језик. Превод са енглеског језика на српски урадили су Ружица Марић и Иван Недић. Ови списи пронађени су у архиви у Либертивилу.

## 6. ОПОНЕНТИ

Због јавног истицања сопствене идеје у тадашњој Русији, постао је противник многих који су се представљали као заштитници Руса и царске породице. Примера ради, један од највећих Мардаријевих опонената, Распућин, извојевао је, могло би се рећи, привремену победу. Наиме, знајући за његове посећене беседе међу народом у тадашњој Русији, тражио је од младог монаха да објасни потребу за подизањем непотребне буре у Петрограду, кроз своје проповеди о идеји словенства. Мардарије је својим одговором<sup>41</sup> проузроковао премештај у удаљену област сеоске семинарије на Кавказу. Многи представници руског клира, вишег и нижег свештенства, те бројни високи чиновници и други који су увидели „како мрачне силе понижавају царски скиптар и православну веру”,<sup>42</sup> трпели су зле утицаје самопрокламованог руског исцелитеља. Мардарије је тако писао у мемоарима да било ко, ко би покушао да се супротстави Распућину, будући да је он имао подршку и поверења царице Александре и руског парламента, бивао је уклоњен са положаја на којем је до тада био, што се, према описаном, десило и њему.

Управо тај опонент, Распућин, био је противник родољубивости младог Мардарија, настојећи да, на све начине, онеспособи утицај његових говора. А говори су задирали дубоко у словенске идеје. Јединствена и надахнујућа моћ монаха да храбри (и охрабри), да надахне и (мишљу и вером) ојача тада већ ослабљени руски (и удаљени српски) народ, да их потом уједини, путем својих говора, реметила је намере Распућина. Његова моћ, како смо поменули, допирала је управо од утицаја који је имао на царицу.<sup>43</sup>

41 Истичући потребу да се Словени ослободе од „туђинског јарма”, монах је изазвао Распућина да од руске царице затражи (и добије) његов премештај у удаљену сеоску семинарију на Кавказу, у градић Ардон. Више у: Мардарије Ускоковић, *Недокучива Русија*, нав. дело, стр.184.

42 Исто, стр. 188.

43 Григориј Јефимович Распућин (1869-1916), наводни исцелитељ, пророк и мистик, живео је у царској Русији, у времену последње династије Романових. Наводно је исцелио царевина Алексеја од болести хемофилије што је утицало на задобијање поверења царице Александре. Такво поверење, Распућин је користио за ширење свог злокобног утицаја и, како ће се касније сазнати на основу резултата истраживања архиве царске породице, за ширење изразито непријатељске струје према царској породици. Више о доказима на основу претрага из 1917. године, видети у: *Пад царског режима. Стенографски извештаји о истрагама и исказима*



## 7. О ЦАРУ НИКОЛАЈУ II

У светлу теме о којој је реч, о примеру пријатељског односа српске и руске народности, подробније је говорио истакнути српски теолог, владика Н. Велимировић. Колико је Велимировић, иначе савременик владике Мардарија (чак и сународник у задњим годинама живота, на тлу Америке, у Либертивилу), са којим је делио љубав према Русима, можда најбоље осликава беседа коју је одржао, 1932. године. Истичући губитак Руса, током Првог српског рата и након страдања вољеног цара Николаја Другог Романова у рату, позивао је, својом беседом, да се српски народ одужи, бар кроз савезништво „у срећи и у тузи”...<sup>44</sup> Међутим, истраживања историје Русије<sup>45</sup> из времена династије Романов, говоре о великом утицају, поменуте контраверзне личности и наводног исцелитеља, Распућина на овакав царев потез. Будући да је имао велики утицај на царску породицу Романових, историја говори да је управо он наговорио цара да уђе у рат, командујући војском, проричући једино тако сигуран ратни успех.<sup>46</sup> Поред тога, сматра се да је управо монах Мардарије открио да је Расковњиков био немачки шпијун.<sup>47</sup>

---

*датим 1917. године у Ванредној истражној комисији Привремене владе, Лењинград, 1927, VII том, стр. 377.*

44 Руски цар Николај Други Романов, ушао је у I светски рат, 1914. године, како би пружио помоћ Србији и у том рату изгубио живот (1918), али не само живот већ и целу породицу и царску државу. Овакву жртву цара Николаја, (касније такође, једног од светитеља, мучки убијеног заједно са породицом), најверодостојније је описао владика Н. Велимировић у беседи, у Саборној цркви у Београду, јула 1932. године, о празнику Светог Равноапостолног Кнеза Владимира Руског.

45 П. Миљуков, Ш. Сењобос, Л. Езенман, О. Кнежевић, *Историја Русије*, (поновљено издање), Загреб, 2009, нав.дело, стр. 678-684; Такође видети податке из архиве из 1917.године: *Пад царског режима, нав.извор*, IV том, стр. 308-309.

46 Наиме, историјски подаци везани за династију Романов, говоре да је руски мистик Григориј Јефимович Распућин, имао великог утицаја на цара Николаја II и царицу Александру, након излечења њиховог сина Алексеја. Наиме, Распућин је, почетком Првог светског рата прорекао судбину руске армије, истичући да ће једино улазак цара у рат довести до ратног успеха, тачније, уколико цар преузме војну команду. Цар је неприпремљен ступио у рат, што је, између осталог, довело до познатих историјских последица.

47 На основу многобројних доказа до којих је дошао, најпре током боравка на Волги и Уралу, када је посећивао и храбрио ратне заробљенике, приметно је велики број немачких шпијуна. Исто је распознао након повратка у Петроград. С друге стране, Распућин се отворено противио словенству а залагао за германофилство. Будући моћан и непобедив чак и на царском двору, каснији докази, говорили су у прилог наведеном и да је управо Распућин био главно-командујући за Мардаријев прогон из царске престонице. И не само Мардаријев него и других великодостојника и моћних људи тадашње Русије. За више видети: Исто.

С друге стране, Мардарије је, кроз записе, дао свој допринос безвременој слици последњег руског цара. Описујући своје виђење тадашње руске историје, чији је био очевидца и знајући да су у Русији постојале две струје – она која је приклоњена цару и истрајности ка свесловенству; и друга, која је прижељкивала приклањање постулатима тадашње аустроугарске власти (и изнутра подривала уништење царске династије), присећао се узорака трагедије до које је, с обзиром на околности, на крају, морало доћи. Наиме, трагедија која је, како је писао, задесила „доброг и моралног цара” Николаја Другог, који је и сам био жртва подривачког режима, није нешто што се налазило у његовим рукама, већ управо истинитост друге чињенице - да је постојала неслога (и пре почетка револуције), између друкчијих социјалних слојева, који су се преплитали око различитих мишљења о питањима политике.<sup>48</sup> Дакле, трагедија је била резултат постојања поменуте две Русије.<sup>49</sup> Непријатељи цара били су уједно непријатељи и целе идеје уједињења Словена, за коју се Мардарије целог свог монашког живота залагао а која је, свакако, била идеја водиља и последњег и вољеног руског цара.

## 8. ЗАКЉУЧАК

Намера овог рада је да пружимо краћи осврт на живот новоканонизованог светитеља, Мардарија Ускоковића Либертвилског и Свеамериканског, како бисмо указали на његову целоживотну идеологију, сврсисходну делатност и мисионарство. Премда се у Србији и у региону и даље мало зна о њему, чини се да у новије време вео незнања нестаје пред налетом новијих генерација, које се све више интересују за врлински живот овог српског владике.<sup>50</sup>

Из свега наведеног произилази да се свети Мардарије, за време земног живота, истински и жељено залагао за идеју словенства, дакле за идеју уједињења словенских

48 Владика Мардарије је мемоаре писао током свог боравка у Америци и завршио их пред сам крај живот 1935. Тако, описао је сопствено виђење историјског периода у којем је и сам учествовао.

49 Ускоковић Мардарије, епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија*, нав. дело, стр. 276.

50 Томе је свакако допринео и поменути филм о Мардарију Ускоковићу, из новије продукције 2019, као и филм из 2017. године.

народа, односно мира и слоге. Било да је држао проповеди пред радницима или пред аристократијом, веровао је да су га слушали, управо зато што је носио поруке и живео у складу са њима.<sup>51</sup> Овакве његове поруке, највише су налазиле одзива код младих људи, младића и девојака, чиме је оставио неизбрисив траг у креирању слике идентитета данашњице и међу младима.<sup>52</sup>

**Владика Мардарије истински је волео све народе, не само православне и тиме показао мудрост од које све почиње: да је појам бивствовања у љубави и у миру, као суштине православне хришћанске религије, увек био и биће на снази. Тиме је, као живи делатник и мисионар, ове постулате сам проживео, дајући сопствени пример.**

На крају овог писаног излагања, како смо истакли, прилично оскудног за кратак и величанствен живот светог Мардарија, напомињемо да, иако је прошао тортуру праћења шпијуна (па и сам био одређен као припадник аустријских), те трпио омаложавања оних који га нису волели, свакако је уживао - похвале и подршку оних који су га волели (а било их је међу припадницима не само „обичног” народа него и царске породице и највиших слојева друштва чији је и сам припадник био). „Ушао” је у историју Русије<sup>53</sup> као савременик и сведок, иако оног најтрагичнијег периода током којег је страдала царска династија.

Као један од представника православних словенских народа, заједно са другим истакнутим Србима, обликовао је један период и једну мисао (актуелну и данас), остављајући будућим (и садашњим) генерацијама веродостојнију слику храбрих предака. Као такав, несумњив је пример вере и светости, потоњег светог заступника православних народа,

51 О томе је записао: „Моја порука (народу) постала је моје ја... Та порука било је мој позив упућен појединцу најпре да рашири своја крила и да се вине колико год је то у његовој моћи, а затим својим стваралачким снагама помогне Русији у остварењу њеног нарочитог послања свету.” Ускоковић Мардарије, епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија*, нав. дело, стр. 235.

52 „То није било време за снисхођење него за молитву.” Цит, исто, стр. 235.

53 Наиме, историјски подаци тајних података из архива разноликих министарстава, одељења и уопште царске владе, пронађени 1917. године, преточени су и објављени у седам томова. Од тих седам томова, чак у два помиње се име владике Ускоковића. Видети у: *Пад царског режима. Стенографски извештаји о истрагама и исказима датим 1917. године у Ванредној истражној комисији Привремене владе*, Лењинград, 1927, IV том, стр. 308-309 и VII том, стр. 377.

великом словенофилу и најмлађем српском светитељу, пред престолом вечног сагледавања времена у којима живимо. Верујемо да његов светонадзорни утицај и уједињујући значај, тек долазе.



*Свети владика Мардарије, (Љешанско – Либртивилски и Свеамерикански), новоканонизовани светац српске цркве, икона новијег датума*

## ЛИТЕРАТУРА

Владика Григорије, *Гледајмо се у очи*, Вукотић медиа, Београд, 2019.

Јеромонах Ускоковић Мардарије, „Позив (руском народу)” из 28. септембра 1908. године, *Завет руском народу*, Издање братољубивог братства, Одеса, 1912.

Калезић Димитрије, *Антропологија философије свејединства и Библија*, Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке, Православни богословски факултет Сарајевског универзитета, Фоча, Београд, 2005.

Кашиковић Никола, *Босанска вила*, Издавачко друштво Просвјета, Сарајево, 1908.

Миљуков Павле, Сењобос Шарл, Езенман Луј, Кнежевић Оливер, *Историја Русије*, Народна култура, Београд, 1939; *Историја Русије*, (поновљено издање), Загреб, 2009.

Милошевић Зоран, Мировић Александра, „Етно-конфесионални идентитет Срба у Дневном авазу”, *Национални идентитет и религија*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

*Јединство православних Словена*, Зборник, књига 2, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

*Одески лист* (чланак из 1916. године), *Плави журнал* (чланак из 1914.), *Јутро Русије* (чланак из 2016.), *Руска реч* (чланак из 1916.), *Колокол* 1916.

Протић Милисав, *Николај, Био-библиографија 1880-1941*, Сабрана дела, Књига I, Манастир Св. Николаја, Соко, Шабац 2016.

Пупин Михаило, *Споменици јужних Словена, Српска Православна црква*, Агапе књига, Београд, 2018.

Свети Николај Охридски и Жички, *О Европи*, Петроград, Зрењанин, 2003.

Стенографски извештаји о истрагама и исказима датим 1917. године у Ванредној истражној комисији Привремене владе, *Пад царског режима*, Лењинград, 1927, IV том, стр. 308-309; VII том.

Ускоковић Мардарије, епископ америчко-канадски, *Недокучива Русија, мемоари*, Епархија новограчаничко-средњезападноамеричка, манастир Светог Саве, Либертивил, 2017.

Uskokovich Saint Mardary, Bishop of America and Canada, *Incomprehensible Russia - Memoirs*, Diocese of New Gracanica and Midwestern America, 2017.

Шалашов Јевгениј, „Словенофилство А.А. Кондрагјева,” *Јединство православних Словена*, Зборник, књига 2, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

*Повесть временных*, Москва– Augburg, 2003.

[http://www.spc.rs/eng/bishop\\_mardarije\\_uskokovic](http://www.spc.rs/eng/bishop_mardarije_uskokovic), 22/11/2019.

## Ljupka Katana

### ST. MARDARIJE USKOKOVIĆ (SERBIAN BISHOP OF AMERICA AND CANADA) AND THE DISSEMINATION OF ORTHODOX AND SLAVIC IDENTITY OF SERBS AND RUSSIANS (RUSSIAN PERIOD) Part I

---

#### Abstract

---

Example of life of one of the ‘youngest’ Serbian saints, Newly-Enlightened St. Bishop Mardarije of Libertyville and the Americas, the first Serbian bishop of the Serbian diaspora in America, can help us look deeper into the history, but also the influence of this Saint on identity of all Orthodox people (especially Serbs and Russians).

Mardarije (1889-1935) had many talents, so through his undisputed gifts we can see the contribution he made during his short life (he lived only 46 years), not only to the history of home countries (Serbia

and Montenegro), but also in Russia, where he spent twelve years, and in America where he spent his last period of life.

Certainly, because of the limited space, the first part of this review will be based on the influence he had during his life in Imperial Russia. So, for now, we have given just a brief overview of his life (and certainly of the great influence he made) during twelve years in this country.

Keywords: Saints, Orthodox identity, identity, Serbs, Russians, Slavs, Saint Mardary Uskoković of Libertyville.

---

УДК 271.22(497.11)-36 Sava, sveti-42

**Михаил Михайлович Иванов**

**Павел Вячеславович Тихомиров**

*Брянск, Российска Федерация*

---

## **СЕРБЫ, БЕРЕГИТЕ ТРАДИЦИЮ СВЯТОСАВИЯ!**

---

Резюме

Статья посвящена роли, месту и значению Святого Саввы в истории сербского народа. В статье доказывается, что именно деятельность Святого Саввы на протяжении XIII века стала основополагающей основой формирования Сербского Православного Народа именно как духовной и культурной общности, а также как современной политической нации. Традиции и наследие Святого Саввы играли и продолжают играть колоссальную роль в сохранении современного цивилизационного облика сербского народа.

Ключевые слова: Святой Савва, Православие, Сербия, Сербский Народ, Балканы

---

Дорогие друзья, пользуясь случаем, хотелось бы поделиться с вами некоторыми соображениями, появившимися в результате дискуссий Балканского Клуба, предметом которых является очередной кризис в отношениях между иерархами Поместных Православных церквей.



Мы не претендуем на то, чтобы поделиться с вами, сербами, чем-то таким, что вам и так, и без нас известно, однако, мы убеждены в том, что нелишним будет высказать то, что ясно видно со стороны всякому христианину, который смотрит с братской любовью на происходящее в Сербии.

**Великий святитель Савва почитается у вас в качестве Учителя Сербов. Полагаю, такая оценка этого святого не совсем точна. Святитель Савва не просто Учитель сербов, но, пожалуй, Создатель Сербов.**

Ведь именно он заложил основы духовной культуры, в пространстве которой происходил этногенез Сербского народа. Мы знаем, что в сербских патриотических кругах, так же, как и у части наших соратников, сегодня весьма популярны идеи определения национальной принадлежности по гаплогруппам. Люди, исповедующие эти идеи, опровергают сформировавшиеся в академической исторической школе представления о путях формирования державной культуры наших народов, да и о нашем возрасте. Мы сейчас не станем ни опровергать, ни воспевать эти теории, обратим внимание лишь на то, что сколь бы древним ни было Сербский Народ как Род и как Язык, но Сербский Православный Народ именно как духовная и культурная общность начал своё формирование именно в XIII веке.

Это не значит, конечно же, что до святителя Саввы сербы были язычниками, но конфессиональный выбор представителей высших сословий древнесербского общества нередко диктовался соображениями политической конъюнктуры. Отсюда метания между католичеством и православием, между проватиканскими и провенгерскими партиями и т.д. и т.п.

**Святитель Савва волевым решением прекратил этот разброд и шатания, призвав, как вы прекрасно помните, сербов-католиков довершить крещение православным миропомазанием, а сербов-богумилов – креститься по православному обряду. При этом все, присоединившиеся к православной Церкви, обретали небесного покровителя всего своего Рода, и т.о. учреждалась традиция прославления Крестной Славы.**

Интересно, кстати, что обычные сербы иногда даже не знают того, что традиция Крестной Славы – это исключительно особенность сербской культурной традиции. Нигде в православном мире этого нет.

Эта великая традиция спаяла Сербский Род и Язык в Сербский Народ, в Сербскую Политическую Нацию – причём произошло это задолго до того, как прочие европейские народы вообще начали рассуждать в подобных категориях.

Сегодня нередко можно услышать критику по отношению к традиции Святосавия. Критики обычно аргументируют своё неодобрительное отношение к этой традиции исходя из соображений якобы борьбы с этнофилетизмом.

Люди, критически относящиеся к Святосавским традициям, прямо или косвенно поддерживают идею трансформации единой Сербской православной Церкви в своего рода конфедерацию митрополий. Эти митрополии, согласно логике сторонников этой идеи, смогут устраивать свою жизнь исходя из тех условий, которые диктуют культурные и политические особенности того социума, в рамках которого эти митрополии должны существовать.

**Нам со стороны ясно видно, что в случае подобного рода трансформации митрополии несомненно утратят свою „сербскость“.** Возможно, для кого-то из христиан такой род уранополитизма будет благотворным. Не исключено. Однако нужно отдавать себе отчёт в том, что отступление от святосавской культуры приведёт к неминуемой смерти Сербского народа как общности и постепенном растворении „бывших сербов“ в пространствах более сильных идентичностей.

**Кто-то станет „православным хорватом“, „монтенегром“, многие вообще превратятся в „балканцев без роду и племени“.**

И не стоит уповать на то, что даже если иерархия и церковные идеологи воспримут идеи уранополитические – в качестве альтернативы того, что почитается ими в качестве якобы альтернативы „этнофилетизму“ – то возникнет некое

движение народного благочестия, которое способно будет стать носителем Сербской Святосавской идентичности.

Хочется предостеречь наших братьев от этих надежд.

В своём фундаментальном труде, который, несомненно, знаком каждому образованному сербу, академик Деян Медакович приводил воспоминания о своих беседах с академиком Исидорой Секулич, в которых эта проникательная писательница обращала внимание на то, что „Богомольческое движение находится на грани отпадения в ересь и язычество“ [1]. И что от такого отпадения спасает лишь гений свт. Николая (Велимировича), возглавлявшего Богомольческое движение.

**При всём глубоком уважении к интеллектуальному потенциалу ведущих сербских православных мыслителей, нужно отметить, что второго святителя Николая сегодня нет ни в Сербской Церкви, ни в мировом Православии вообще.**

Поэтому не стоит, на наш взгляд, надеяться на то, что народ – как хранитель веры – сможет уберечь святосавскую Церковь от падения.

Остаётся надеяться на то, что Господь вразумит тех, от кого зависит принятие стратегических решений в жизни государства и Церкви, и решения будут приняты правильные.

*[1] Ephemeris II: хроника једне породице / Дејан Медаковић.  
– Београд: БИГЗ, 1991, - С. 109*

**Mikhail Ivanov, Pavel Tikhomirov**

**SERBS, TAKE CARE OF THE TRADITIONS  
OF SAINT SAVA!**

---

Resume

---

The article focuses on the role and significance of Saint Sava in the Serbian History. The article points out that the activities conducted by Saint Sava during the XIII century became a key stone of the formation of Serbian Orthodox People as spiritual and cultural community as well as a modern political nation. Traditions and spiritual legacy of Saint Sava played and continue to play an increasingly crucial role in the protection of the civilizational essence of the Serbian people.

Keywords: Saint Sava, Orthodoxy, Serbia, Serbian People, the Balkans

---

---

## СРПСКО ПОРЕКЛО СВЕТОГ ЦАРА ЈУСТИНИЈАНА И МОГУЋЕ СРПСКО ПОРЕКЛО СВЕТИХ СРЂА И ВАКХА

---

---

### Сажетак

---

У раду доказујемо српско порекло ромејског цара Јустинијана, чланова његове шире породице, као и сродничке везе између њега и српских династија каснијег доба. Најпре дајемо могућност да су Срби имали писмо и пре Тирила и Методија, након чега показујемо укратко ко је све у прошлости сматрао да је Јустинијан српског порекла. Дајемо у тексту сажетак „Житија Јустинијана“ и његовом анализом потврђујемо ко се крије иза имена Словени (Σκλαυηνοί-Sclavi), као и на кога се односе имена Готи, Илири, Дардани у писаним историјским изворима на грчком и латинском језику. Упоредним приказом више релевантних историјских извора, показујемо да се заправо ради о Србима. Даљом анализом информација изнетим у делу, показујемо где је нађен текст „Житија“, дајемо археолошку потврду информација изнетим у „Житију“, и постављамо хипотезу о највероватнијем српском пореклу Светих Срђа и Вакха, чији је култ био веома јак међу Србима од 4. века до данашњих дана.

Кључне речи: Јустинијан, Управда, Свети Срђ и Вакх, Срби, Словени, Готи, Илири, Дардани.

---

## УВОД

Већ дуже времена у историјографији постоји полемика о пореклу највећег ромејског владара, цара Јустинијана. С обзиром да потичем из краја где се налази његов велелепни град Прва Јустинијана (лат. *Justinijana Prima*), у народу познат као Царичин Град, који сам обишао стотину пута, хтео бих да дам своје виђење тог проблема. Ослонићу се највише на рад нашег археолога Ђорђа Јанковића, који је археолошким методом утврдио истинитост податка о словенском пореклу ромејског цара Јустинијана, изнетим у тзв. „Житију Јустинијана“, али ћу изнети и своја запажања која иду у прилог теми, а које Јанковић није забележио.

У нашем народу је мало познато да је овај ромејски владар канонизован за свеца и да се празнује 14. (27) новембра. У „Охридском Прологу“ Св. владика Николај Охридски и Жички каже за њега да је био „**пореклом Словен, вероватно Србин**“<sup>1</sup> што се као информација занемарује од садашњих црквених кругова у Србији, па Светог Јустинијана нема у диптиху светитеља Српске Православне Цркве.

Што се тиче култа Светих Срђа и Вакха код Срба, о томе није написан неки озбиљнији рад који би покушао да протумачи њихово стварно порекло и њихов значај за Србе, нарочито у средњем веку. Ми ћемо скромним информацијама које ћемо изнети у нашем делу покушати да утврдимо њихово порекло или бар поставимо чврсту хипотезу по том питању и укратко показати значај њиховог култа у прошлости.

### 1. О ПОРЕКЛУ РОМЕЈСКОГ ЦАРА ЈУСТИНИЈАНА У ПРОШЛОСТИ

Спис који потврђује српско-словенско порекло ромејског цара Јустинијана познат је под називом „Живот Јустинијана“ или „*Iustinianai Vita*“ на латинском. То је кратак текст односно сажетак „Житија“ о животу цара Јустинијана од извесног монаха Богумила из 6. века. Њега је Србин Далматинац родом из Шибеника Иван Томко Марнавић (1579-1637), иначе

1 Владика Николај - Охридски Пролог; Глас цркве Шабац/БИГЗ Београд, 2001. стр. 832

католички бискуп Загреба и Босне објавио почетком 1621. године. Марнавић је тврдио да је житије Јустинијана нашао на Светој Гори, у једном српском манастиру, а он је објавио само сажетак тог житија, превodeћи га на латински и дајући своје коментаре. Како ћемо видети касније из самог сажетка „Житија Јустинијановог“ право име цара Јустинијана било је Управда, а имена његових родитеља: Исток и Бигленица.



Треба одмах нагласити да су и пре Марнавића о српском-словенском пореклу цара Јустинијана и његове породице писали Срби Дубровчани: Мавро Орбин,<sup>2</sup> и Јаков Лукаревић.<sup>3</sup> Дакле Марнавић није први писао о томе, како се тенденциозно представља у круговима наше службене историјографије.

<sup>2</sup> Мавро Орбин - Краљевство Словена; Ганеша, Београд, 2016.

<sup>3</sup> Giacomo Luccari - Copioso ristretto de gli annali di Rausa: libri Quattro; Ad instantia di Antonio Leonardi, Venetia, 1605.

Теорију о српском-словенском пореклу ромејског цара Јустинијана и његове шире породице и после Орбина, Лукаревића и Марнавића подржавали су и други учени светски научници. Тако нпр. кустос ватиканске библиотеке Никола Алеманус, пореклом Грк, објављује 1623. спис под називом „Анегдота“, који ће насловити и као „Тајна Историја“ и приписати Прокопију из Цезареје, ромејском писцу из 6. века. Алеманус ће разрадити ставове Марнавића и потврдити да је право име Јустинијана било Управда, а имена његових родитеља Исток и Бигленица. Такође он је Јустинијановог учитеља назвао Теофил.<sup>4</sup> Теофил је само грчки превод српског имена Богумил. Немачки историчар Јохан Лидвиг 1731. године, попут Алемануса наводи да је име Јустинијана било Управда, и закључује да је Јустинијан могао да потиче од Илира, Македонаца или Трачана, што је у то време подразумевало друго име за Словене.<sup>5</sup>

Слависти Јосиф Добровски и Бартоломеј Копитар у међусобној преписци 1809. године слажу се око тога да су Јустинијан и његова породица, као и његов војсковођа Велизар били Словени.<sup>6</sup> Немачки богослов и лингвист Јохан Ватер 1823. године наводи Јустинијана као припадника српског народа,<sup>7</sup> што преносе и браћа Грим када наводе да је Јустинијан јужнословенског порекла.<sup>8</sup>

Чешки слависта Павел Шафарик у свом грандиозном делу „Словенске старине“ из 1837. године, потврђује ставове предходника да су Јустинијан, његов отац и њихова породица словенског порекла и даје опсежну етимологију њихових имена. Такође наводи да су Словени много пре 7. века били на Балкану.<sup>9</sup> Руски слависта Валдимир Ламански 1859. године тврди да су словенског порекла ромејски цареви Јустин I (518-

4 Procopii Caesariensis - *Ανεκδοτα*. Arcana Historia, Qui est liber nonus Historiarum; Ex bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit, Latine reddidit. Notis illustravit, Lugduni, MDCXXIII (Lyons, 1923), str. 67-68, 87.

5 Johann Peter von Ludewig - Vita Iustiniani atque Theodoraе augustorum nec non Triboniani; Halle, 1731, str. 125, 127-129.

6 Vatroslav Jagić - Pisma Dobrovskoga i Kopitara; Sbornik ORla i SLIAN, XXXIX, 1885, str. 68

7 Johann Severin Vater - Der jetzige Zustand der Serbischen Kirche; Kirchenhistorisches Archiv, III, 1823, str. 7-9

8 Vuk's Stephanowitsch Kleine Serbische Grammatik; verdeutscht von Jacob Grimm, Preface, 1824.

9 Pavel Josef Safarik - Slowanskè starozitnosti; Prague, 1837, str. 570-571.



527), Јустинијан I (527-565), Јустин II (565-578), Јустинијанов војсковођа Велизар, као и касније цар Василије Македонац (867-886) и патријарх Никита (766-780).<sup>10</sup>

Француски историчар Алфред Николас Рамбо у свом делу из 1870. године, сматра да су Јустин и Јустинијан, пореклом Словени и сматра да су словенска насеља на подручју Тракије, још од времена цара Константина Великог.<sup>11</sup> Енглески историчар Едвард Гибон 1872. године сматра да је Јустинијан рођен у Софији и да су он и његова шира породица потицали од дарданских сељака, чија се имена Управда и Исток могу протумачити преко данашњих словенских језика на том простору.<sup>12</sup>

Амерички историчар и филозоф Едмунд Фиске 1879. године такође тврди да су ромејски цар Јустинијан као и његов генерал Велизар били Словени. Истиче како је право Јустинијаново име било Управда, а име његовог генерала Велизара могло би да се преведе као „Бели Цар“ или „Бели Принц“.<sup>13</sup> Немачки историчар Леополд Ранке, 1883. такође прихвата словенску генеалогiju ромејског цара Јустинијана,<sup>14</sup> што исте године чини и грчки историчар Константин Папаригопулос.<sup>15</sup>

Дакле видимо да је широк круг веома учених људи у великом интервалу од самог почетка 17. века па до краја 19. века сматрао да је Јустинијан, и његова шира породица заправо били Срби-Словени, као и да су Срби-Словени на простору Балкана знатно пре 6. и 7. века. Међутим, појавом тзв. германске историјске школе након уједињења Немачке 1870. године, српска аутохтоност на Балкану биће доведена у питање, па самим тим и питање порекла ромејског цара Јустинијана.

10 Vladimir Lamanskii - Istoricheskie zamechania na delo Slaviane v Maloi Azii, Afrike, i Ispanii; Uchenyia Zapiski of the Imperial Academy of Sciences in St. Petersburg, 1859.

11 Alfred Nicolas Rambaud - L' Empire grec au dixième siècle; Paris, 1870, str. 535

12 Edward Gibbon - The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vol. V. London, 1862, str. 35

13 Edmund Fiske Green - Darwinism, and other essays, MacMillan and Co. New York 1879. str. 220-221

14 Leopold von Ranke - Weltgeschichte, Vol. IV; Leipzig, 1883, str. 8.

15 К. Παπαρηγόπουλος - Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Vol. IV; Leipzig, 1883, str. 8

Тако већ 1887. године, дело Марнавића на латинском језику „открива“ у Риму британски историчар Џејмс Брајс. Он је изнео став да Јустинијан и његов ујак Јустин никако нису могли да буду Словени, јер Словени тобоже на Балкан долазе крајем 6. и током 7. века, што је покушао да образложи и археолошким доказима из наведеног списка, а у шта му је помагао историчар и бечки ђак Константин Јиричек. Брајс се обратио Јиричеку са молбом да му саопшти из ког је периода црква у Софији коју помиње „Житије“, а одговор Јиричека гласио је да је црква из 11. века. То је био један од главних аргумената Брајса о наводном фалсификату „Житија Јустинијановог“.<sup>16</sup>

То је касније навело и нашег историчара Николу Радојчића, ученика Константина Јиричека, да детаљније разради ставове Брајса и Јиричека. Радојчић наине наводи како је Марнавић измислио цело „Житије“, и како је од њега преузео то дело Никола Алеманус и даље ширио ту идеју, па су на њу насели и касније уважени историчари Гибон, Ранке, Рамбо, Фиске и др.<sup>17</sup>

Међутим, Радојчић не објашњава како је Марнавић могао да измисли дело које је објавио 1621. год, ако је Орбини своје дело објавио 1601. а Јаков Лукаревић своје дело 1605. године, а они су у њима изнели тезу о словенском пореклу цара Јустинијана. Како је онда могуће да је Марнавић све то измислио, па тобоже и фалсификовао, зашта су га касније оптуживали. Дакле, видимо да то није могуће, и да Брајс, Јиричек и Радојчић нису обратили пажњу на тај податак. Може бити и да су га намерно изоставили, јер им се податак о српском-словенском пореклу цара Јустинијана није уклапао у тада већ прихваћену теорију о наводном досељавању Срба-Словена на Балкан крајем 6. и током 7. веку.

Овде треба одмах напоменути да су Брајс, Јиричек и Радојчић очигледно занемарили податке Прокопија из Цезареје и Агатије, два ромејска писца која су живела и стварала у доба цара Јустинијана и оставила нам податке о Словенима у ромејској војсци, где су неки од тих Словена

16 James Bryce - Life of Justinian by Theophilus; English Historical Review, 1887, str. 657-686.

17 Никола Радојчић - О тобожьем словенском пореклу цара Јустинијана; Глас српске краљевске академије CLXXXIV, Београд, 1940. стр. 169-248

били на врло високим положајима. Подаци о њима тичу се периода од 530-556. године, што је већи део саме Јустинијанове владавине.<sup>18</sup> Само ови подаци били би довољни да Брајс, Јиричек и Радојичић, оставе могућност словенског порекла Јустинијана, као вероватну. Очигледно да су те податке пренебрегли и тенденциозно зарад новоустановљене теорије о доласку Срба-Словена на Балкан крајем 6. и током 7. века, поставили своју хипотезу да се ради о фалсификату Марнавића. Та стигма фалсификатора, прати лик и дело Марнавића до данашњих дана.

Сада ћемо дати цео одељак „Житија Јустинијановог“ како би смо касније могли да анализирамо нека од питања из тог одељка, а тичу се наше тематике. Одељак је превео са латинског др. Ђорђе Јанковић и публиковао у своја два рада.<sup>19</sup>

## 2. ЖИТИЈЕ ЈУСТИНИЈА - „IUSTINIANAI VITA“

**„Овај спис садржи живот цара Јустинијана, описан језиком и словима илирским, до тридесете године његовог царствовања, од Богумила, свештеника или игумана манастира Св. Александра Мученика у Дарданији код града Призрена, где је рођен исти Јустинијан, а спис се чува у библиотеци илирских монаха реда Св. Василија на гори Атосу или Светој, у Македонији уз Егејско море. Тај Богумил, дугогодишњи васпитач Јустинијана, био је епископ Сардике зван латински и грчки ДД, човек велике светости и у православној Цркви увек чврст. Рођен је Управда, што је име Јустинијана на рођеном језику, у Призрену, под царством Зенона владара Константинопоља и патријархом Новог Рима Акакијем, пошто цареви у Старом Риму већ несташе: јер Бог је хтео владара који ће завладати западним и источним царством и стару славу обновити. Отац његов зван Исток, беше од рода и породице Светог Константина Великог, владара римског и највећег**

18 Византијски извори за историју народа Југославије, Том I - Прокопије и Агатија; Византолошки институт, Београд, 1955, стр. (у даљем наводу као ВИИНЈ 1)

19 Видети: Ђорђе Јанковић - Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије; Хришћанска Мисао, Београд, 2015, стр. 127-128(у даљем наводу Предање); такође видети: Ђорђе Јанковић - Археолошки прилог утврђивању светог Јустинијана Великог Управе и изгледа његове иконе; Живопис, годишњак Високе школе Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију 3, Београд, стр. 225-251. (У даљем наводу Археолошки прилог).

самодршца хришћанског. Матер му беше Бигленица, сестра Јустина који владаше у Новом Риму. Истокова сестра звана Лада, беше удата за Селимира кнеза Словена, који неколико синова имаше, међу којима Речирада кога у двобоју, биће о томе речи, уби Јустинијан. Исток који беше кнез, што је династ међу Дарданцима, даде сина Управду изврсном учитељу, светом човеку Богумилу, свештенику и игуману манастира Св. Александра Мученика, писцу житија Јустинијана, који је великом вољом младића пажљиво научи побожности, почевши од учења писања латински и грчки. Пошто је Јустин према рођаку био наклоњен, узе га код себе у логор (тј. у војску), а поменути Богомил није се одвајао од младића. Увојачен беше под командом Јустина, који већ давно наређиваше истуреној римској војсци у Илирику; после борби Јустина са узурпаторима Зеноновог доба, за владара Анастасија, врати се са ујаком из Цариграда као ратник, због Бугара који су напали Римљане, пробили се у унутрашњост и убили Растуса, врховног илирског војног заповедника; водеће војводе варвара Јустин нападне на више места и заустави их. Када је Бугарима у помоћ дошао Речирад, Селимиров син, Јустин није могао ни молбама ни убеђивањем да раскине његов савез са Бугарима, и око тога наступи тешка расправа између Јустинијана и његовог брата Речирада, затим дође до свађе и увреда, а онда и до двобоја између њих, и Јустинијан, иако још немајући двадесет година, уби противника изванредном храброшћу, на обали реке Мораве, латински зване Мочиус, и због тога велику награду прими, као и заповедник Јустин и његови војници Илири. Како је у том сукобу Јустинијан задобио опасну рану, би отпремљен у Константинопол на лечење, где га је владар Анастасије најбоље примио, али је радио да га од православне вере одвоји; забринут због тога, његов учитељ Богомил пошаље младића код Јустина у логор, а он затим оде у отаџбину код мајке удовице, давно напуштене од Истока. Али Јустинијан кратко оста на домаћем огњишту и ујаку оде, који је у Маргуму, панонској тврђави, сакупио преостале војнике војводе Сабинијана, побегавше од Гота, и вежбао их. Он га пошаље у Италију код Теодориха краља готског, Аналамировог сина, оног истог војводе који је мало раније Сирмијумску област Бугарима отео, да помоћ

испослује, и добро би примљен, добије помоћ и дуго би тако рећи талац Равене, док је Јустин готску војску користио; становао је код Теодориха као брат, што је илирски обичај да се братимљењем спајају и повезују. Затим се врати ујаку, а Јустин, пошто немаше са женом Вучицом очекивано потомство, нареди му да се ожени изванредном цуром званом Божицара, упркос приговорима Бигленице, да девојка јесте даровита у свему, највештија и најобразованија, али тешке нарави и уображена, па је била забринута да ли ће јој син бити срећан и поштован, а особито јер је веровала у предсказање да ће Божицара постати Вражидара Римском Царству, скретајући од управљања Управду, како јој нека старица врачаца пророковаше и саветоваше Бигленицу. Ипак је Јустин одмах прихвати, због њених разноврсних знања, окретности, изузетне лепоте, и омогући Јустинијану брак, што је Бигленици скратило живот због туговања и мало касније умре, пре него да се обрадује видевши брата на челу Римске државе. Тридесетогодишњак Јустинијан беше, када владар Анастасије, Богумила, постављеног за епископа Сардике подршком Јустина, са много других епископа, због правоверности дозове у Константинопољ и злостављаше; Јустинијана са ујаком Јустином илирски војни заповедници пошаљу Анастасију, да га упозоре на могућност војне побуне уколико настави оптуживање правоверних епископа; уплашен њиховом слободом, тајно нађе кривоклетнике, који их оптужише за заверу против цара, па их затвори и затим осуди на смрт. Али му се у сну јаве мученици Срђ и Вакх, који су били веома поштовани међу Дарданцима, и запрете му због невиних људи достојних власти колико и он сам, па послуша и ослободи их заједно са правоверним епископима; ускоро Јустин наследи власт. У време царевања Јустина, Јустинијан сагради цркву у Илирику, достојну првог по части, код града Скадра над реком Бојаном, и посвети је мученицима Срђу и Вакху. Исти по жељи ујака, цркву, која некада под настојатељем Константинопољске цркве Маркијаном беше уступљена константинопољским Готима, дао је да архиепископ Старог Рима Јован по правоверном обреду посвети, да сачува псалме и Литургију на готском језику, из љубави према свом илирском племену, језика истог готском. Када је наследио

**Јустина, сагради храм Божије Премудрости у Сардици, налик оном у престоници, из љубави према епископу Богумилу или Домниу, свом некадашњем учитељу“.<sup>20</sup>**

### **3. АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О ПИСМЕНОСТИ ИЛИРА-СЛОВЕНА У 6. ВЕКУ ИЗ „ЖИТИЈА ЈУСТИНИЈАНА“**

Прво што сазнајемо из сажетка „Житија Јустинијана“ је то да је тај спис **„описан језиком и словима илирским“**. У науци је општеприхваћено мишљење да су солунска браћа Ћирило и Методије најпре сачинила Глагољицу, а да су њихови ученици створили Ћирилицу и назвали је у част њиховог учитеља Ћирила.<sup>21</sup> То се све догодило у другој половини 9. и првој половини 10. века. Међутим, нека новија сазнања нас упућују да солунска браћа нису могла да за тако кратко време тј. за само годину дана израде писмо за Словене, већ су као основ морали да користе неко старије писмо. Тако нпр. бугарски лингвиста Павел Серафимов упоређујући античка писма Балкана - Линеар А и Линеар Б долази до података да та писма имају преко 30 истих графема са Глагољицом Ћирила и Методија.<sup>22</sup> То свакако наводи на закључак да Ћирило и Методије нису измислили писмо за Словене за само годину дана, већ да су користили много старији извор.

Слично нас обавештава и монах Црноризац Храбар из 10. века који каже: **„Раније, дакле, Словени не имаху књига, него цртама и резама цртаху и гатаху, јер беху пагани. Крстивши се, беху принуђени писати латинским и грчким писмом словенску реч без устројавања. Али како се може писати добро грчким писмом Бог, или живот, или дзело, или црков, или чајаније, или широта, или јед, или онду, или јуност, или јензик, или друго слично овоме. И тако беше много година.“<sup>23</sup>**

20 Ђорђе Јанковић - Предање, стр.127-128

21 Петар Ђорђић - Историја српске ћирилице; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990. стр. 20-38

22 Павел Серафимов - Защо Линеар Б не може да е гръцка писменост? 14.05.2013, [www.sparotoc.blogspot.com](http://www.sparotoc.blogspot.com)

23 Томислав Јовановић - Хрестоматија средњевековне књижевности; Београд, 2012, стр. 26-28.

Дакле Црноризац Храбар нас обавештава да су Словени имали писмо док су били некрштени (црте и резе - вероватно глагољица или рунско писмо), а да су након крштења били принуђени да пишу грчким и латинским и то много година. Овај податак свакако упућеје на то да Ћирило и Методије нису крстили Словене по први пут, како се уобичајено сматра, већ да су Словени били крштени и пре 9. века. Такође Црноризац Храбар наводи и недостатке у грчком и латинском језику приликом записивања словенских речи, чиме оправдава настанак, тј. боље речено обнову словенске писмености у време Ћирила и Методија.

Ова сазнања свакако не умањују улогу и значај солунске браће Ћирила и Методија, у покрштавању и описмењавању Словена, јер је управо њихова заслуга у духовном повезивању тадашњег словенског цивилизацијског простора, једним књижевним језиком. Овим смо хтели да покажемо да податак из сажетка „Житија Јустинијана“ да су Илири, тј. Словени-Срби (како ћемо видети у даљем тексту), имали писмо почетком 6. века, није невероватан, већ напротив, сасвим изванредан. Свесни смо тога да је ово врло озбиљна тема, за овако скроман рад као што је наш, али смо хтели само да укажемо на нека нова открића у домену лингвистике, на шта би у будућности требало да се посвети већа пажња.

#### **4. АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О НАРОДИМА ИЗ „ЖИТИЈУ ЈУСТИНИЈАНА“**

Како смо видели у одељку из „Житија Јустинијана“ помињу се Илири, Дардани, Словени и Готи као народи, односно племена која чине један народ, јер се то из житија види на више места. Сада ћемо укратко објаснити, да ли су ти подаци тачни и који се народ крије иза тих имена.

Код латинских писаца Срби се врло ретко називају својим националним именом, већ углавном Словенима, Далматима, а понајвише Илирима. Илирско име као синоним за Србе, остаје у употреби код западних писаца све до друге половине 19. века. Поред тога што се по службеној историјографији потомцима Илира и Дардана сматрају данашњи Албанци, све

више имамо прилике да слушамо да се Илири, па самим тим и Дардани као илирско или трачко племе описују чак и као семитско-хамитски народ, као народ близак кавкаској групи, као мешавина становништва која чак није ни „индо-европска“. Све те теорије могу се описати само и једино као скандалозне и ненаучне.

Ђорђе Јанковић, наш почивши угледни археолог описао је јасне доказе да се кључне етнолошке особине Илира и Словена не разликују, упркос чињеници да једни живе по римском влашћу а други, са друге стране Дунава, у свом народном друштвеном и државном уређењу.<sup>24</sup> Слично свим каснијим, па и данашњем времену, српска етнологија се одржава без обзира на простор и околностима под којима Срби живе. Срби и данас уносе бадњак, пливају за часни крст, славе своје славе, дају помене и даће умрлима на специфичан начин.

Највећа и кључна разлика у културама са две стране Дунава, настаје заправо ширењем хришћанства. Са римске стране Дунава оно се од 4. века брже шири, али нетачно је мишљење да га није било и са друге, северне и источне стране, међу Србима који су у грчко-латинским записима бележени као Склави и Склавенои. О томе такође постоје археолошки трагови бројних страних археолога, сумирани и описани у цитираном делу др Ђорђа Јанковића. Међутим, показале се да ни примање хришћанства неће битно променити навике, па чак и симболику која се користи на надгробним споменицима и у гробним прилозима Илира.

Пре свега, начин градње кућа и спремања хране показује да су Илири и Склавени људи са истим начином живота, начином градње кућа и спремања хране у истим или сличним судовима направљеним на исти начин. Мале четвороугаоне куће са огњиштем које служи и за припрему хране најважнија су одлика Илира и Склавена, а овакав начин градње кућа и спремања хране, уз важну верску страну огњишта, остаће карактеристика Срба до 20. века.<sup>25</sup>

Наравно, постоје нијансиране разлике међу самим Илирима, као и Словенима, али је битно подвући да се разлике

24 Ђорђе Јанковић - Предање, стр. 91

25 Ђорђе Јанковић - Предање, стр. 91-140



међу самим Илирима не поклапају са административним границама провинција које је Рим направио. То показује да је етнос Срба-Илира-Склавена био отпоран на оно што је наметано државним уређењем.

Овде је још важно напоменути да илирско име никада није употребљавано као некакво опште име од стране самих старобалканских племена. Оно је као и општи појам **Σκλαυηνοί-Sclavi**, наметнуто од Грка и Латина.

Први пут термин Σκλαυηνοί (Склавенои) јавља се у делу Псеудо-Цезарија са почетка 5. века.<sup>26</sup> Пре тога опште име за целу ту популацију било је Срби.<sup>27</sup> Да су у ромејским списима Σκλαυηνοί увек подразумевали Србе, имамо податак и из каснијег средњег века, као и из периода робовања под Османлијама. Наиме, падом Великог Трнова у Бугарској 1395. године, становништво које са овог простора бежи у кнежевине Влашку и Молдавију, декларише се као Срби, а не као Бугари или Словени. Такође, Срби у том периоду доминирају и у Влашкој, Молдавији, Ердељу и Угарској. О томе нам је вредне податке оставио румунски академик Илија Барбулеску.<sup>28</sup>

То показује, да је такозваних 7 словенских племена који су покорени од стране Бугара 679. године у ствари 7 српских племена, јер како објаснити чињеницу да се њихови потомци након пропасти Бугарске називају Срби, а не Бугари или пак Склавенои (Σκλαυηνοί). Ромејски извори јасно разликују Србе од Бугара. То не показује само да је грчким термином Σκλαυηνοί замењено име Срба, већ и да је средњовековна Бугарска била само политичка, а не национална творевина, слично попут Ромеје или рецимо Угарске.

Ромејском термину Σκλαυηνοί одговара латински термин Sclavi. Ко су Sclavi? Додајемо нове доказе да то нису некакви аморфни и недефинисани Словени већ се ради о латинској замени имена Срба?

Једна од кључних особина латинских записа о нашем народу јесте да се име Срба, практично увек, мења другачијим

26 ВИИНЈ 1- Псеудо-Цезарије, стр. 3-5

27 Pavel Josef Safarik - Slowanské starozitnosti; Prague, 1837

28 Илија Барбулеску - Румуни према Србима и Бугарима; Издање задужбине Илије Коларца, Нова штампарија Давидовић, Београд, 1908, стр. 82-131

именима. Током читавог средњег века, чак и у латинским преводима повеља српских владара, доминантна је замена имена Срба, именом Sclauos. На пример, познати текст повеље коју 1215. године пише Стефан Првовенчани а у коме се каже: „И да не емле Србин Влаха без суда“, преведен је у латинској верзији: „Etut Sclauus non apprehendat Raguseum sine iudicio“<sup>29</sup>

Исти је случај и са уговором Стефана Немање и Дубровчана где се, без разлике и изузетка, користи име Sclauos за Србе и Немању.<sup>30</sup> Уговори и повеље писани српским писмом садрже искључиво име Србин, а никада Словен, Склавин. Дакле, јасно је да се у латинским преписима вршила замена имена из Србин у Словен (Sclavo). Дакле, Срби=Sclavi.

У Повељи коју краљ Милутин издаје Дубровчанима 1301. године, такође се на оба места, у латинској верзији документа, уместо име Срба користи термин Sclauos, у падежним облицима Sclauo, Sclautm. Дакле, етничко име Срби свуда је замењено термином Sclauos.<sup>31</sup> Треба потсетити да је у тзв. словенској канцеларији у Дубровнику радио тзв. дијак српски, што додатно поткрепљује нашу тврдњу да је термин Срби мењано намерно термином Sclauos.

Стога се и у најранијим писаним записима који у себи садрже латинску етничку одредницу **Sclavi** и ромејску **Σκλαυηνοί**, на Балкану, могу и морају подразумевати, пре свега, Срби. Ромејски и латински термини **Σκλαυηνοί** и **Sclavi-Sclavi** данас се погрешно приписује свим Словенима. Ово се име у средњем веку односи искључиво на Србе (нарочито на Балкану), јер постоји и пре доласка Бугара који, према службеној науци и нису изворно словенског порекла. Два имена Илири и Словени су заправо само теоретски конструкти, ромејских и латинских аутора, а не имена којим се некад називао неки народ. Дакле то су замене за име СРБИ, како се одувек називао наш народ, а у даљој прошлости сви народи које наука данас бележи под појмом Словени.

29 Владимир Мошин, Сима Ћирковић - Зборник средњовековних ћириличних повеља и писама Србије, Босне и Дубровника; Историјски институт, Београд, 2011, стр. 87

30 Владимир Мошин, Сима Ћирковић - Исто, стр. 45-47

31 Владимир Мошин, Сима Ћирковић - Исто, стр. 346

Треће народно или племенско име које се јавља у „Житију Јустинијана“ је име Гота. У неким историјским истраживањима повлачи се паралела између Гета и Гота, те се неретко сматрају истим народом. Сем готово истоветног имена, постоји и проблем да се Готи смештају на исту територију где и Гети. Према Херодоту, Гети су трачанско племе.<sup>32</sup> Све сачуване трачанске речи које су дошле до нас, могу се разумети само преко српског и других словенских језика, што свакако сведочи, о истоветности између данашњих Срба и античких Трачана-Гета.<sup>33</sup>

Постоје значајна вероватноћа и докази да се историјски помени Гота односе заправо на Гете. Готска дилема је поприлично замршен историјски проблем. Ипак, уколико би се барем онај део историјских помена Гота који се тиче простора на коме живе и делују Срби, схватио као помен Гета, неке историјске нејасноће биле би разјашњене. Текст „Летописа попа Дукљанина“ или „Краљевства Словена“, као и многи други католички списи поистовећују Готе и Словене, посебно тврдећи да Готи и Словени причају истим језиком<sup>34</sup>.

Ово се наравно не уклапа у наратив службене историографије јер она Готе углавном смешта у германски корпус народа. Тај наратив о Готима као Германима створен је у делу које се приписује готског-гетском хроничару Јордану. Тај спис је једини који нам пружа информације да су Готи германски народ, што је информација потпуно у супротности са свим осталим списима. Сам Јордан је своје дело назвао „О пореклу и делима Гета“ (*De origine actibus que Getarum*),<sup>35</sup> али су највероватније каснији преписивачи унели измене у његов спис како би порекло Гета-Гота везали за Скандинавију (острво Готланд), а не за простор Подунавља, где су Гети одувек били. У Јордановом делу које је и основ историје Гота, за исти народ се час употребљава име Гети, час Готи, па се стичу два утиска:

32 Херодот - Историја; Матица Српска, Нови Сад, 1988, пета књига - Терпсихора.

33 Александар Митић - Срби у Грчкој - Трагови Срба и Словена на територији савремене Грчке; Примапром, Бања Лука, 7527 (2019), стр. 205-228

34 Тибор Живковић - *Gesta Regum Sclavorum*, Том I; Историјски институт, Манастир Острог, 2009.

35 *Iordanis – Romana et Getica*, *Monvmenta Germanie Historica*, Theodorvs Mommsen, Berolini, 1882

1) да Јордан користи та имена као синониме; 2) да преписивачи његовог изворног дела нису доследно одрадили свој посао.

Нема ниједног писаног извора који порекло Гота смешта на север Европе сем, очигледно преправљаног Јордановог дела. Ова теза је, по свему судећи, уметнута касније кроз преписе, јер Јордан као Гет-Гот из Подунавља тешко је могао заступати такве теорије. Порекло Гота се може фалсификовати само ако се они одсеку од Гета јер је античко порекло Гета несумњиво балканско староседелачко и везано за простор Доњег Подунавља, па све до Црног мора.

Као пример навешћемо податак који нам даје Исидор Севилски, шпански писац и сам пореклом Гет-Гот. Ево шта он каже о њиховом пореклу:

**„Нема сумње да је племе врло старо; неки трагају за његовим пореклом до Магога, Јафетовог сина, судећи по сличности последњег слога и закључујући тако углавном из речи пророка Језекила. Научници су, напротив, навикли да их зову „Гети“ чешће него „Гог и Магог“.<sup>36</sup>**

Мало даље Исидор Севилски каже:

**„Готи су потекли од Магога, сина Јафетовог, и сматрају се истим родом са Скитима. Зато се они не разликују превише у имену: једно слово се мења, друго нестаје - а из „Гети“ добија се „Скити“.<sup>37</sup>**

Дакле из цитата видимо да су Готи исто што и Гети. Исидор Севилски тврди да су Гети-Готи у роду са Скитима. Дакле, ако су исти род са Скитима и ако су исто што и Гети, нема сумње где је њихова праотаџбина. Она се смешта углавном на територији источне Европе, и даље према Азији што је простор на коме живе Словени. Антички и средњовековни писци Скитију смештају од Дунава па до Хималаја. Чак је и једна ромејска провинција носила име Скитија (данашња Добруца) и налазила се на самом ушћу Дунава у Црно море.

Да би и најнеповерљивијима постало јасно да су Готи заправо етнички изданак Гета, а не било какви досељеници са

36 Isidore of Seville - History of the King of the Goths; Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain" Liverpool Univ. Press, 1999. str. 80-81

37 Isidore of Seville - Isto, str. 107

Севера, цитираћемо и највећег ауторитета раног средњег века Прокопија. Ево тог његовог цитата:

**„Било је много готских племена у прошлости, као и сада, али највећа и најзначајнија су Готи, Вандали, Визиготи и Гепиди. У давним временима називали су се Сармати и Меланхлени, а било је и оних који су ова племена називали ГЕТИМА... Овај народ живео је око Дунава од старих времена.“<sup>38</sup>**

Прокопије, без икакве дилеме, доноси податак да су Готи пореклом са Дунава, а доноси нам и сведочанство да их зову и Гети. Прокопијево везивање Гота и Сармата као сродника у давним временима је такође потврда тезе да Готи нису германско племе са севера Европе. Гети, као један од назива за истородна племена Балкана и Подунавља, ширило се према Истоку, према Црном мору, преко простора данашње Румуније и Бугарске, према Украјини и јужној Русији. Зато повезивање Гета-Гота са Сарматима код Прокопија или Скитима код Исидора Севиљског који живе баш на тим источним просторима допуњује наш мозаик сазнања. Он указује на простор опште-словенске етногенезе, од Балкана до Русије, с том разликом што када пажљиво и без цензуре читамо наводе писаних историјских извора, Балкан се заправо примећује као извориште, као колевка одакле се ширио овај етнос.

Још један писац недвосмислено потврђује да су Гети и Срби-Словени у ствари један народ. То је Теофилакт Симоката, високи ромејски дворски службеник са чином префекта на двору цара Ираклија. Симоката изричито више пута понавља да је ГЕТИ само старо име за СЛОВЕНЕ, тј. СРБЕ. Тако долазимо до релације Гети=Готи=Срби.

На једном месту када говори о години 588. Симоката каже:

**„гетско племе или, што је исто, гомиле Словена жестоко опљачкају Тракију...“<sup>39</sup>**

Овај кратак Симокатин цитатат јасно говори да су Гети и Срби-Словени исто. Дакле Гети, који се код писца најчешће

38 Procopius - History of the wars, books III and IV; London, 1916, стр. 18

39 ВИИНЈ 1 - Теофилакт Симоката, стр. 110.

помињу као трачко племе али понекада и као Дачани, по Симокати су исто што и Срби-Словени.

Теофилакт Симоката даље продубљује своје тврдње и потврђује да су Гети и Срби исто.

**„Приск рече да је пошао у рат против Словена. Јер склапањем уговора са Аварима рат с Гетима није завршен.“**

Потпуно јасно и недвосмислено Симоката одваја улогу Авара и Срба јер када је Цариград склопио мир са Аварима, тиме рат са Србима (Гетима) није био завршен. И још јасније и садржајније, Симоката пише о једном од ратних догађаја:

**„...Ромеји нису смели да се ухвате у коштац са Гетима, то је старо име тих варвара.“**

Сама имена готских владара јасно нам показују њихово базично порекло, а археологија Подунавља, то додатно доказује. Наиме, код самог Јордана помињу се владари, браћа Валамир, Теодемир, Видемир. Јасно је да се ради о српским и словенским именима, са наставком -МИР, карактеристичним за словенске народе. Наследник Теодемира је Теодорих или Теодорик, а постоји могућност да је његово име заправо било Теодорић или Теодорич. Код данашњих Чеха, на пример, српска презимена која се завршавају на -Ић, завршавају се на -ИХ или -ИК. На пример БердИХ, ШафарИК, МасарИК... Међутим, таквих презимена има прегршт код данашњих Немаца, који су, без икакве дилеме, германизовани Срби (Словени), што знамо и по Станиславу Тилиху (Stanislaw Tilich), лужичком Србину, премијеру Саксоније.<sup>40</sup> Видимо дакле, да латинични суфикс -ИЧН у презимену заправо представља германизовану верзију српског -Ић.

Овде можемо поменути један од историјских извора који говори о томе да Срби и Готи Дунав називају на исти начин. Ради се о Псеудо-Цезарију. У дијалогу под редним бројем 144, Псеудо-Цезарије каже:

**„Код Грка ова река зове се Истер и Инд, код Илира и Рипијанаца, који живе крај Истера, Данубис, код Гота Дунавтис“.**<sup>41</sup>

40 Дојче Веле, службена интернет презентација

41 ВИИНЈ 1 - Псеудо-Цезарије, стр. 6

Ови подаци Псеудо Цезарија су веома важни. Наиме, он тврди да Дунав Илири и Рипијанаци зову Данубис, док га Готи зову Дунавтис. Овај податак говори нам да је име Дунава заправо илирског-готског а не римског порекла, јер су Римљани на Дунав изашли тек почетком нове ере. Староседелачко илирско становништво присутно је на овом подручју барем 1500 година дуже.

Укратко показали смо ко су Илири и Готи, али ко су Рипијанци? За њих је увржено мишљење да се ради о становницима данашњег Баната, које је Псеудо-Цезарије забележио под именом некадашње римске провинције *Dacia Ripensis*, тј. Прибрежна Дакија. Дакле ради се о староседеоцима тог простора, па за ову сврху подсетићемо само на податак, да управо на простору Баната, али и Бачке, наука бележи тзв. Лимиганте Серве, или Лимиганте Сармате, који су у археологији препознати као Словени тј. Срби.<sup>42</sup>

Очигледно је да слични тј. исти термини за реку коју Срби називају Дунав, показују језичку везу тзв. Илира, Рипијанца и Гота. У најмању руку ради се о сродним племенима, а не о потпуним странцима како нам то представљају представници службене историографије. С тим у вези, врло вероватно да и латински тј. римски израз Данубиус, у ствари потиче од назива Данубис, Дунавтис и Дунабис како су га називали староседеоци тог простора тзв. Илири, Рипијанци и Готи, па су га Римљани од њих преузели након освајања тих простора.

Тако се писани извори Прокопија, Исидора Севилског, Теофилакта Симокате, и Псеудо-Цезарија, поклапају са најновијим научним сазнањима која на основу археологије и генетике, почетак европске цивилизације смештају на простор балканског Подунавља.

На крају да се осврнемо и на помен Бугара у „Житију Јустинијана“. Некога ће збунити Јустинијанова борба са Бугарима у 6. веку, јер је познато да се Бугари насељавају на Балкан у другој половини 7. века, тачније 679. године,

42 Видети: Ђорђе Јанковић - Предање стр. 105-110; такође видети: Станко Трифуновић - Словени живе у Панонији још од античког доба; предавање у оквиру теме „Словенски предак“, Бачка Топола, 26. 1. 1996; исти аутор: Словенска насеља V-VIII века у Бачкој и Банату; Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 1: Проблемы славянской археологии, Москва 1997.стр. 173-185.

предвођени каном Аспарухом. Ово може неком бити потврда да је „Житије Јустинијаново“ фалсификат. Међутим, напади Бугара на РOMEЈСКО ЦАРСТВО које се помиње у „Житију Јустинијана“, свакако се могу довести у везу са њиховим нападима на царство од 502. године и 530. године, када су поражени од стране РOMEЈА, баш у време Јустинијана, што су информације забележене код Комеса Марцелина.<sup>43</sup> Њихове пљачкашке трупе у више наврата пустошиле су широке делове Балкана од Далмације па до Цариграда. Година 502. може се узети као година сукоба између Јустинијана и његовог брата од тетке Речирада, који је заједно са Бугарима нападао царство. Дакле, и овде видимо аутентичност сажетка „Житија Јустинијана“.

## 5. АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О ЛИЧНИМ ИМЕНИМА И ПОРОДИЧНИМ ВЕЗАМА ИЗ „ЖИТИЈА ЈУСТИНИЈАНА“

У овом кратком одељку „Житија Јустинијана“ можемо приметити да је право име Јустинијана било Управда. Значи да је његово царско име Јустинијан у ствари само превод његовог правога имена, јер Јустинијан у преводу са латинског значи Праведни. Исто можемо потврдити и за његову будућу жену, царицу Теодору, чије је име само превод њеног правога имена Божидара, али овога пута са грчког језика.

Такође из одељка овог „Житија“ сазнајемо и имена Управдиног-Јустинијановог оца и мајке који су се звали Исток и Бигленица, која су такође српска. Ђорђе Јанковић у свом делу каже да се „по једном диптиху Јустинијан се званично звао Fl(avius) Petr(us) Sabbat(ius) Iustinian(us). Петар је било крштено име Јустинијана, што указује да је име Јустинијан по коме је познат народно, али преведено на латински. Јустинијанов отац звао се такође необично, Сабатије. То је име поменутог божанства изједначаваног са Дионисом и Либером, а они се стално обнављају, поново рађају. Сунце се увек поново рађа на истоку, вода истиче из извора, истока. Произилази да би име оца цара Петра

43 Марцеллин Комит - Хроника; БелГУ, Белгород, 2010. [www.vostlit.info](http://www.vostlit.info)



**Управде (Јустинијана), Sabbatius, могло бити превод имена Исток“.**<sup>44</sup>

Како стоји у „Житију“ име његове ујне, тј. жене његовог ујака Јустина, је Вучица-Вукица, што је такође српско име. Интересанан је податак такође и о имену илирског војног заповедника Растуса који гине у сукобу са Бугарима и Словенима које предводи Речирад, син словенског кнеза Селимира. Ако избацимо онај латински натпис „ус“, добијамо име Раст, што је такође српско име. Раст је скраћена варијанта српских имена попут Растислав, Растивој, Растко... Исти је случај и са именима Речирада и његовог оца Селимира, словенског кнеза, као и Селимирове жене Ладе, која је рођена сестра Истока оца Управде-Јустинијана. То значи да је и Лада Управдина тетка, а Селимир теча.

Подаци о Селимиру у „Житију Јустинијана“, се поклапају са подацима из „Краљевства Словена“ тј. „Летописа по па Дукљанина“, што нам пружа могућност да закључимо да је податак тачан. До тог закључка долазимо јер у „Летопису по па Дукљанина“, немамо опис двобоја између Управде и Речирада, јер да је писац „Летописа“ имао при руци овај спис сигурно да не би пропустио да опише и двобој између Управде и Речирада у свом „Летопису“. Значи да је писац „Летописа по па Дукљанина“ црпео из другог извора податке о нашим најранијим краљевима, а да је монах Богумил, писац „Житија Јустинијана“, с обзиром да је био учитељ Управдин који га је научио грчким и латинским, вероватно и сам познавао кнеза Селимира, или бар из прве руке чуо за њега. То значи да нам је податак о Селимиру дошао из два различита извора која нису знала један за другог, а који су нам дали исто име српског кнеза-краља и о њему говоре у истом периоду, тј. почетком 6. века.

Дакле, готово сва имена у овом одељку „Житија Јустинијановог“ су српска, чак то можемо рећи и за Теодориковог оца, готског краља Аналамира, с обзиром да писац „Житија Јустинијановог“ дословно каже да су Готи-Илири-Дардани-Словени један народ и да причају једним језиком. Једина два имена која нису српска-словенска у „Житију“ већ су забележена као латинска су име цара Јустина,

---

44 Ђорђе Јанковић - Предање, стр. 128

Управдиног ујака и претходника и Јустиновог предходника цара Анастасија. Међутим, без обзира што писац житија не наводи њихова народна имена, он дословно каже да су они Дардани-Илири, дакле СРБИ.

Такође врло важан податак из „Житија Јустинијановог“ може и бити да је Управдин отац Исток, потицао од лозе цара Константина, што нам говори о две ствари. Прво, да је и сам цар Константин такође пореклом Дардан-Илир, тј. Србин. Друго, да се Селимир узевши за жену Ладу, Истокову сестру ородио са лозом цара Константина, али такође и са лозом цара Ликинија, јер су Ликиније и Константин били у сродству. То нас доводи до порекла Немањића, за које имамо информацију у „Карловачком родослову“, да потичу од римског цара Ликинија.<sup>45</sup> Са овим сазнањем из „Житија Јустинијановог“ тај податак се чини као тачан. Ако се притом надовежемо на култ Св. Срђа и Вакха, који је био јак код Дардана, и њиховог племства, а касније код српске владарке династије, како ћемо у наставку текста показати, долазимо до сазнања о чврстој повезаности наше старе кнежевске и краљевске династије са ромејским царом Јустинијаном и његовим претхоницима и рођацима Константином и Лицинијем, који су после орођавања са српском династијом преко Селимира, били и њихови преци.

## **6. АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О МЕСТУ РОЂЕЊА ЦАРА ЈУСТИНИЈАНА ИЗ „ЖИТИЈА ЈУСТИНИЈАНА“**

Једино питање које можда остаје спорно из „Житија Јустинијановог“, је место рођења Управе-Јустинијана. По монаху Богумилу, писцу „Житија“ то је околина Призрена. Обзиром да из „Житија“ сазнајемо да је Богумил био Јустинијанов земљак, сматрамо да су његове информације тачне, тј. да је веома добро знао где је Управа био рођен.

Та информација коју нам даје Богумил, наизглед може бити у супротности са информацијом коју по том питању доноси Прокопије из Цезареје, писац који је живео у доба владавине цара Јустинијана и пратио његовог војсковођу Велизара на његовим војним походима. Ево шта Прокопије о

<sup>45</sup> Љубомир Стојановић - Стари српски родослови и летописи; Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1927. стр. 2

томе каже: „Негде у покрајини европских Дарданаца који живе иза границе Драчана, у непосредној близини кастела званог *Bederiana*, беше село по имену *Taurisium*. Ту је рођен цар Јустинијан, оснивач светског царства. Опасавши на брзу руку ово село зидом у облику четвороугла и подигавши на сваком углу по једну кулу, начини кастел са четири куле, па га тако и назва. А поред самог тог места сагради дивну варош и назва је *Iustiniana Prima*... И кастел Бедеријану обнови из темеља и утврди много боље. У Дарданији беше стари град који се звао *Ulpiana*. Порушивши скоро читав бедем тога града - био је, наиме, јако непоуздан и сасвим неупотребљив - те изградивши у њему врло много других дивних грађевина и подигавши га до дивног уређења какво је сада, назва га *Iustiniana Secunda*. *Secunda* на латинском значи друга. Њој у близини подиже и другу варош које пре није било и назва је, према имену свога стрица, *Iustinopolis*.<sup>46</sup>

Из овог Прокопијевог цитата ми видимо да се место где је рођен Јустинијан-Управда, звало Таурисијум и да је било у близини кастела Бедеријана, а не одмах уз њега.

Међутим, Прокопије не прецизира колико је био близу Таурисијум од кастела Бедеријана. Он каже у „непосредној близини“, што може да се протумачи на разне начине, тј. може да буде да се налазила такође у Дарданији, па самим тим за Прокопија би то значило да је „у близини“, а као што знамо Дарданија у то време није била тако мала провинција. С тим у вези иде и обнова још једног града готово из темеља, од стране Јустинијана, а то је Липљан (*Ulpiana*), који је после поновне изградње добио назив Друга Јустинијана (*Iustiniana Secunda*), као и потпуно новог града „у његовој близини“ под називом Јустинополис (*Iustinopolis*), који је добио име по његовом ујаку и предходнику Јустину I.

Дакле из Прокопијевог списка сазнајемо да су Бедеријана и Тауризијум у близини, а да је у њиховој близини Јустинијан подигао нову варош коју је назвао Прва Јустинијана. То значи да Прва Јустинијана, није ни Тауризијум ни Бедеријана, већ потпуно нов град. Већина данашњих археолога сматра да су

---

46 ВИИНЈ I - Прокопије из Цезареје, стр. 54-57

остаци Прве Јустинијане у ствари налазе у близини данашњег Лебана (Царичин Град). До сада није пронађен у ближој околини Прве Јустинијане, код Лебана, ниједан четвороугаони кастел налик Бедеријани, тако да Прокопијев израз „у близини“ морамо узети са резервом, с обзиром да је Прокопије о томе слушао, а није био на самом терену.

Где би могао да буде Тауризијум? Ђорђе Јанковић даје могућу локацију Тауризијума. Ево шта о томе каже: „**на положају српског града Призрена налазило се у антици место Теранда (Theranda) забележено на путу Ниш - Љеш. На грчком терас значи знамење на небу, муњу, дугу, чудо. Призрен на српском језику Позног средњег века значи слично „привиђење“.** Дакле, Теранда би могао бити грчки облик имена Призрена, написан и сачуван латинским словима, значења једнаког словенском језику. Могло би се помислити да је неко превео тај назив са грчког на словенски, али тешко је и замислити да би наводно досељеним Словенима пало на памет да преведе на свој језик име града затеченог у латинској средини са грчког, а не са латинског језика. Тада би испало да ти Словени, насељени на латинском говорном подручју (наводно дивљи освајачи који су све рушили), знају грчки језик, па име града за које су сазнали од затечених Латина, преведе са грчког језика на свој, словенски језик! Много је природније да Грци преведу њима тешко изговорљив страни назив на свој језик, што им је и била пракса. Зато име Theranda, што значи Призрен, указује да се у Метохији античког доба говорио словенски језик. Слив Белог Дрима са Метохијом и Призреном у Касноантичко доба био је у провинцији Превали (Prevalis, Prevalitana), чији се назив такође може објаснити словенским језиком (превлака код престонице Скадра)“.<sup>47</sup>

Из овог излагања нашег уваженог археолога, произилази да је Прокопијев Тауризијум у ствари античка Теранда (Theranda), што је само грчки назив за Призрен, што потврђује податак из сажетка „Житија Јустинијановог“ да је Управда рођен у Призрену. То свакако не негира да је се Прва Јустинијана налази код данашњег Лебана, јер је она такође у Дарданији,

47 Ђорђе Јанковић - Предање, стр. 128

која је како смо видели отаџбина Јустинијана-Управе. С обзиром да је Јустинијан у Дарданији изградио и обновио чак три града којима је дао своја имена (два по њему, а један по ујаку Јустину), само потврђује да је цео тај крај од Призрена, па до Лебана сматрао за себи врло близак.

## 7. АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИЈА О МЕСТУ ПРОНАЛАЗЕЊА „ЖИТИЈА ЈУСТИНИЈАНОВОГ“

На самом почетку „Житија“ сазнајемо да се „**спис чува у библиотеци илирских монаха реда Св. Василија на гори Атосу или Светој, у Македонији уз Егејско море**“. Значи да је спис пронађен и да се чува у неком српском манастиру на Светој Гори. Мало је познато да је на Светој Гори, осим Хиландара у прошлости било и других манастира који су припадали Србима, које су српски владари и великаши наново подигли из рушевина. Тако нпр. Манастир Св. Павле, задужбина је српске династије Бранковића из 14. века и све до краја 18. века био је српски. Манастир Симонопетра, задужбина је српског деспота Угљеше Мрњавчевића, из 14. века. Манастир Кастамонит задужбина српског великог челника је Радича Поступовића из 14. века. Такође манастири Григоријат, Лавра Св. Атанасија, Ксенофонт, Есфигмен, Филотеј,<sup>48</sup> и Каракал,<sup>49</sup> били су задужбине српских владара и под доминацијом српских монаха од 14. па у неким случајевима до 18. века.

Али који је то манастир Св. Василија где су били Срби монаси и где се налазио оригинални спис „Житија Јустинијана“? То је тзв. Хрусија, или Скит Светог Василија. На његовом садашњем месту краљ Милутин је између 1300-1302. године подигао кулу на чијем је врху била капела посвећена Св. Спасу. Око куле простире се мало двориште, опкољено високим зидинама, а уз њега чврсто грађен арсенал за бродове. Тврђава је подигнута због потребе заштите од гусара. У дворишту је Милутинов син, краљ Стефан Дечански, у трећој деценији

48 Радослав М. Грујић - Светогорски азили за српске владоце и властелу после Косовске битке - Гласник Скопског научног друштва, 11. Скопско научно друштво, Скопље 1932. стр. 65-96

49 Иван Ђурић - Податак из 1444. о светогорском манастиру Каракалу, Зборник Филозофског факултета у Београду XIV-1, Београд, 1979, стр. 212-213

14. века, саградио храм с троделним олтарским простором, једном куполом и припратом. Посветио га је Светом Василију Великом, због чега се, од тог времена, пирг Хрусија назива и Свети Василије. С обзиром да су уз храм и кулу изграђене и келије у које су се настанили монаси ова кула је била позната као Манастир Светог Василија.<sup>50</sup>

## 8. АРХЕОЛОШКА ПОТВРДА ИНФОРМАЦИЈА У „ЖИТИЈУ ЈУСТИНИЈАНА“

Ставоу Брајса и Јиричека да црква Свете Софије у некадашњој Сердици, данашњој Софији (по којој је добила име), потиче из 11. а не из 6. века како то видимо из „Житија Јустинијановог“, оповргао је најпре бугарски истраживач Георги Сотиров, још 1974. године.<sup>51</sup>

Његове ставове је допунио наш археолог Ђорђе Јанковић, нарочито за цркву Свете Софије у некадашњем Средцу, а садашњој Софији. Ево шта о томе каже: „Св. Софија је велика црква, дуга 50 м, већа од Јустинијанове архиепископске базилике Илирика у Царичином Граду. Привидно је у виду уобичајене базилике са трансептом Јустинијановог доба, какве су оне у Царичином Граду, Никопољу или Будви, али је она засвођена, са куполом, имала је галерије над јужним и северним бродом и са западне стране, отвореним ка средишњем броду, сразмерно је била виша од обичних базилика најмање за спрат. Њени сводови и купола ослањали су се на лукове који су полазили од масивних стубаца и пиластара, као у тада најмодернијих цркава. Сви зидови су веома дебели, око 2 м, грађени опеком као и ступци и сводови (дебљине зидова обичних базилика су до око 1 м). Таква црква заиста има сличности са храмом Св. Софије у Цариграду. Обе имају куполе над наглашеним бродом, галерије на спрату, које са југа, севера и запада окружују веома висок средњи брод, и споља имају петостране апсиде. Зато је са правом црква Св. Софије у Цариграду у Сажетку виђена као узор за храм у Средцу“.<sup>52</sup>

50 Скит Св. Василија; [www.hilandar.info](http://www.hilandar.info)

51 Георги Сотиров - Убиство на Јустинијановата самоличност, 1974. [www.otizvora.com](http://www.otizvora.com).

52 Ђорђе Јанковић - Предање, стр. 129

Његове археолошке анализе можете опширније видети у његовим делима које смо навели у референцама, а за ову прилику послужићемо се још једном занимљивом Јанковићевом запажању. Ево шта каже: „**Св. Софија Средечка је из доба Јустинијана, те отпада једини археолошки „доказ“ Брајса и Јиречека да је Житије Управе фалсификат, односно његов сажетак (у коме је могло бити неких грешака, пре свега преписивачких). К. Јиречек је у исто време слично погрешно датовао рушевине Петро-Павловог манастира код Требиња. Ово је само пар примера нетачних тумачења прошлости од стране К. Јиречека, која су унаказила виђење прошлости Срба јужно од Саве и Дунава, и зато треба проверавати све његове закључке, не само зато што су изведени пре једног столећа. Јасни су и интереси да тако пишу, како К. Јиречека и Ђ. Брајса, тако и њихових епигона 20. и почетка 21. столећа**“.<sup>53</sup>

Дакле, видимо да је Константин Јиречек, био веома непрецизан по питању датовања и других археолошких споменика, не само када је у питању црква Св. Софије у Средцу (Софији). Да ли случајно или намерно остављамо сваком понаособ да процени.

Што се тиче саме Метохије, која је ужа отаџбина Управе-Јустинијана, најстарији познати манастир у Метохији је Студеница Хвостанска, са базиликом из 6. столећа.<sup>54</sup> Несумњиво да је и овај храм изграђен у доба цара Јустинијана или из темеља обновљен на месту старије цркве или манастира. То је за сада једини археолошки познати општежитељни манастир из 6. века на простору Метохије, што указује на особиту бригу коју му је посветио цар Јустинијан-Управда, свакако са неким посебним разлогом. По том питању Јанковић сматра да „**би било природно да велики цар Јустинијан Управда на неки начин обележи достојно гробове својих родитеља. Нема познатих писаних података о томе где су сахрањени Јустинијанови родитељи. Његов отац Исток био је по сажетку Житија наследни кнез, што одговара војничкој каријери Јустина Првог и Јустинијана. Зато и гробове Јустинијанових родитеља треба тражити у некој већој**

53 Ђорђе Јанковић - Археолошки прилог, стр. 225-251.

54 Војислав Кораћ - Студеница Хвостанска, Београд, 1976, стр. 81-91

цркви. Расположиве околности, укључујући име Исток Јустинијановог оца по сажетку Житија, указују да је могао бити сахрањен у некој већој цркви у области Истока или у самом Истоку. Ту близу је Студеница Хвостанска, ту је Пећ односно Пећка патријаршија са црквом Светих Апостола, утемељеном вероватно у 4. столећу, ако не и пре, ту је и Бањица са касноантичком надгробном црквом<sup>55</sup>.

## 8. ПОРЕКЛО СВЕТИХ СРЂА И ВАКХА И ЊИХОВ КУЛТ КОД СРБА

У „Житију Јустинијана“, могли смо да сазнамо да је Јустинијан-Управда подигао и цркву Св. Срђа и Вакха у Скадру и једну цркву посвећену истим светитељима у Цариграду. Јер су „мученици Срђ и Вакх, били веома поштовани међу Дарданцима“. Логично поставља се питање: ко су били Срђ и Вакх и зашто је њихов култ био тако јак код Дардана-Срба?



55 Ђорђе Јанковић - Археолошки прилог, стр. стр. 225-251.



Срђ и Вакх били су, према забележеним подацима, начелници гентилијског пука у доба цара Максимиана, чланови царске гарде. Њихово порекло није познато. У литератури их наводе као Римљане, што је општи појам који се односио на све становнике царства.

По предању цар Максимин (305-313) који је такође био Илир-Србин, веома је уважавао Срђа и Вакха. Ево шта о томе каже Јустин Поповић: „**беху високи достојанственици и први међу великашима на двору цара Максимијана. Цар их много вољаше и уважаваше због њихове мудрости у саветима, храбрости у ратовима и верности у службама. И ретко је ко могао обратити се цару са каквом молбом осим преко ове двојице највернијих саветника; они беху у такој милости код цара као нико други**“.<sup>56</sup>

Због овог цитата дужни смо једно објашњење. Наиме, царска или преторијанска гарда формирана је за време Октавијана Августа 27. године п.н.е, али је 193. године н.е. претрпела једну реорганизацију, коју сматрамо да је овом приликом битно поменути, јер може да буде у вези са правим пореклом Светих Срђа и Вакха. Наиме, цар Септимије Север, који је на царски престо дошао са позиције команданта илирских-панонских легија, извршио је низ важних реформи које се тичу војске. Пређашњи састав преторијанске гарде, која је располагала царском влашћу, био је распуштен, а нови преторијанци узети су из подунавских илирских земаља. Док су у предходном периоду преторијанску гарду углавном сачињавали Италици и становници провинција Иберије и Галије, у његово време гарда је попуњена углавном бившим војницима подунавских и сиријских легија које су биле лојалне цару.<sup>57</sup> Од тог времена, па све до 312. године када ју је распустио цар Константин I (312-337), преторијанска гарда ће задржати тај састав.

Када смо упознати са оваквим подацима, онда нас не чуди предање које је записао Јустин Поповић о односу цара Максимиана и његових војника-гардиста, будућих Светитеља Срђа и Вакха. Иако са сигурношћу не можемо тврдити да су

<sup>56</sup> Јустин Поповић - Страдање Св. мученика Сергија и Вакха, Житија Светих, књ. 10; Манастир Ђелије, Ваљево, 1998.

<sup>57</sup> Николај А. Машкин - Историј старог Рима; Научна књига, Београд, 1987, стр. 363

они Срби, ипак можемо на основу досадашњих информација, које ћемо у наредном тексту додатно поткрепити да поставимо једну такву хипотезу.

Ради тога што су Срђ и Вакх били хришћани, по казни су послати у Сирију, где су после тешког мучења погубљени од стране тадашњег заповедника Сирије Антиоха, који је важио за великог прогонитеља Хришћана. Свети Вакх је погубљен у граду Барбалису, тако што је шибан до смрти, након чега му је одсечена глава, док су Светом Срђу укуцане даске са ексерима на стопалима, након чега је тако морао да иде до изнемоглости. И њему је одсечена глава у граду Розафи. Сиријски град Росафа, где је посечен Свети Срђ (Сергије) и где су чуване његове и Вакхове мошти, обновио је цар Јустинијан I (527-565.) и назвао га Сергиополис. Јустинијан је и у Цариграду, недалеко од свога двора саградио лепу цркву Срђу и Вакху.<sup>58</sup>

Култ Светих Срђа и Вакха био је јако развијен у Сирији и на читавом истоку римског царства од 4. до 7. века, када је тај култ прекинут због арапских освајања. У нашим областима сретамо у средњем веку тај култ нарочито развијен у Поморју, од Драча до Задра. Из информација које нам пружа „Житије Јустинијана“ јасно је да је култ био развијен и пре цара Анастасија I (491-518), иначе цар не би сањао Светитеље и послушао њихов савет који су му дали у сну, јер су **„мученици Срђ и Вакх, били веома поштовани међу Дарданцима“**. То значи да тај култ није установио Јустинијан на простору Балкана, већ да је постојао од раније. То објашњава и поступак самог Јустинијана да за живота подигне две цркве посвећене овим светитељима, једну на обали Бојане код Скадра, а другу у самом Цариграду. Можемо основано претпоставити да је њихов култ и код нас почео да се изграђује још од 4. века.

У „Краљевству Словена“ или „Летопису попа Дукљанина“ каже се: да је гробница првих српских зетских или поморских краљева, у 11. и 12. веку, била у цркви Св. Срђа и Вакха и да су ту сахрањени српски краљеви Михајло (1050-1081) и његов син и наследник Константин Бодин (1050-1099).<sup>59</sup>

58 Архиеп. Сергий - Полный мѣсяцословъ востока II; Владимиръ 1901, стр. 416-417

59 Тибор Живковић - Gesta Regnum Sclavorum, стр. 161

Развалине те цркве виде се и данас, 7-8 км северно од Скадра на левој обали Бојане. Цркву је поправљала краљица Јелена Анжујска, са синовима Драгутином и Милутином, а из темеља ју је обновио 1293. године краљ Милутин (1282-1321), након чега је у њој могло да стане 3000 верника. На Бојани је било чувено пристаниште с магацинима соли, звано Свети Срђ, како за српске тако и за млетачке власти. Друга црква посвећена Светом Срђу и Вакху, била је у Бару, трећа у Котору, а четврта се налази и данас у селу Подима, 3 км северно од Херцег Новог. Пета црква је била изнад Дубровника. По њој се и сада једно брдо, са утврђењем на њему, назива Свети Срђ. А шеста црква Светог Срђа и Вакха била је у самом Дубровнику, испод цркве Велике Госпе. Најзад, у Конавлима славе Светог Срђа и као Крсно име.<sup>60</sup> по предању било је чак 15 цркава посвећени Светитељима Срђу и Вакху од Скадра до Дубровника, што је свакако највише забележених цркава посвећеним тим светитељима на једном простору, чак више него у Сирији.

Већ од почетка 13. века имамо информације да су мошти Светих Срђа и Вакха пренете из Сирије у Србију. Судећи по горенаведеним подацима могло би се очекивати, да су се мошти Светих Срђа и Вакха, налазиле у једној од цркава њима посвећеним у области српске државе између Скадра и Херцег Новог. За цркву Светих Срђа и Вакха код Скадра говорила би и та околност, што краљ Стефан Првовенчани у „Житију Немањином“, назива град Скадар - Росафом, који је Немања ослободио од Ромеја 1169. године.<sup>61</sup> Интересантно је да скадарку тврђаву до дан-данас становници Скадра, било да су Срби, било Албанци називају Росафом.

Међутим, једна црквена песма, у служби преноса моштију Светог Саве из Трнова у Милешеву, упућује нас ипак на Милешеву цркву, коју је мало пре тога преноса подигао краљ Владислав (1233-1242). Наиме, у трећем тропару шесте песме ирмоса првога канона у служби преноса Светог Саве каже се: да је у цркви Христовој - Светог Спаса у Милешеву, положено тело Светог Саве заједно са моштама мученика

60 Радослав М. Грујић - Св. Сава и мошти Св. Срђа и Вакха, Гласник скопског научног друштва, књ. 15-16, Скопље, 1936, стр. 358.

61 Стефан Првовенчани - Сабрани списи; Просвета и Српска књижевна задруга, Београд 1988.

Сергија и Вакха и да се ради тога они радују. А како се у песми не каже да су мошти Светих Срђа и Вакха донешене и положене са телом Светог Саве него обратно: да је тело Савино донешено у Милешеву и положено с њима, то је вероватно да су се мошти Светих Срђа и Вакха налазиле у Милешеви раније него мошти Светог Саве, које су тамо донесене 6. маја 1237. године.<sup>62</sup>

Сем тога, јавља се питање: откуда су мошти Светих Срђа и Вакха, за које се зна да су првобитно почивале у сиријском граду Росафи или Сергиополису, доспеле у Милешеву? Радослав М. Грујић сматра да пошто је поменута песма прва вест о њима у Србији, нема много вероватноће да су се оне раније налазиле у Скадру или у којој другој цркви посвећеној њима на нашем старом Поморју. Али је лако могуће, да је те мошти сам Свети Сава нашао и откупио на Истоку приликом свога првог, а нарочито другог путовања по Светој Земљи.<sup>63</sup>

Према Теодосију, Свети Сава је већ на првом путовању добио или откупио много светих моштију по палестинскиј манастирима и у Јерусалиму; а затим их тражио и куповао и у Nikeји, где је од никејског (ромејског) цара добио дозволу да их може пренети у Србију. На другом путовању Свети Сава се, специјално ради светитељских моштију, задржавао дуже у Антиохији и Сирији, дакле у области где су мучени и посечени Свети Срђ и Вакхо, а пред смрт своју у Трнову пожурио је своје људе да што пре оду из Бугарске у Србију са његовим богатим даровима својој Отаџбини, међу којима је било и много моштију светитеља.<sup>64</sup>

Вероватно је, да су у једној од тих прилика пренесене и мошти Светих Срђа и Вакха са Истока у Србију. Само су те мошти оба светитеља већ тада биле без глава, јер су отсечене главе Светих Срђа и Вакха видели у Цариграду руски путници Антоније 1200. године и Стефан Новгородјанин 1350. године, а сада се те светитељске главе налазе, без моштију, у Арцешкој епископији у Румунији.<sup>65</sup> У књизи „Различниа потреби“, која је 1572. године штампана у Венецији, каже се: да су

62 Радослав М. Грујић - Исто, стр. 357-358

63 Радослав М. Грујић - Исто, стр. 358

64 Радослав М. Грујић - Исто, стр. 357-358

65 Архиеп. Сергий - Исто, стр. 417

мошти Светих великомученика Сергија и Вакха, пренешена у Венецију из српске земље.<sup>66</sup> Немамо података када су тачно мошти пренесене. Вероватно доласком Османлија на наше просторе.

Из свих изложених чињеница, јасно произилази да је култ Светих Срђа и Вакха био присутан код Срба још од 4. века паралелно са изградњом њиховог култа у Сирији и на Истоку, где су пострадали. Највероватније да је култ ових светитеља код Срба био јак из разлога њиховог порекла. Ако су били царски гардисти, а гарда је у то време као што смо показали била састављана углавном од Илира-Срба, били миљеници цара Максимиана, који је такође био Илир-Србин, јасно нам је због чега је њихов култ био толико јак код Срба. Назив тврђаве Розафа код Скадра, исти као и назив тврђаве у Сирији где је Свети Срђ погубљен, сведочи у корист те хипотезе. Из „Житија Немањиног“ од Стефана Првовенчаног ми знамо да се та тврђава звала Розафа и пре враћања мошти Светих Срђа и Вакха из Сирије.

Сахрањивање наших краљева Михајла и Бодина у цркви Светих Срђа и Вакха на Бојани у близини Скадра, задужбини Јустинијана-Управе, показује да је то била дворска црква и да је поштована традиција ових светитеља код владара са овог подручја од римских царева Анастасија, Јустина и Јустинијана до српских краљева Михајла и Бодина. Залагање Светог Саве да се њихове мошти врате у Србију и одлука краља Владислава да мошти Светог Саве положи крај моштију Светих Срђа и Вакха, додатно иде у прилог нашој тврдњи да се ради о српским светитељима. Обнова цркава у приморју за време краљице Јелене Анжујске, а нарочито за време краља Милутина показује да је тај култ и у том времену поред култа Светог Саве био најјачи код Срба.

Култ ових светитеља почиње да опада нестанком српске средњовековне државе у другој половини 15. века. Међутим, и данас након толико векова култ Светих Срђа и Вакха још увек је присутан код Срба. Дан ових светитеља, који пада 20.(7) октобра, у народу се светкује као Срђевдан, или скраћено као Свети Срђ. У средњовековној Зети Срђевдан је била једна од

66 Радослав М. Грујић - Исто, стр. 357

највећих слава. Данас је као слава Срђевдан распрострањен на подручју Приморја и целе Босне, где је значајније концентрисан у околини Власенице, Тешња, Дервенте, Дубице, Приједора и Крупња. У Шумадијској епархији Срђевдан слави око 250 свечарских домова. У околини Ваљева Светог Срђа, као свог заштитника, празновали су обућари. У Грузи, овај дан празнован је ради - срдобоље. Свети Срђ се сматра и вољујским свецем, па се тога дана волови не везују заједно у јарам.<sup>67</sup>

## ЗАКЉУЧАК

У нашем раду показали смо који су то светски научници у прошлости сматрали да су Јустинијан и његова породица били српског порекла. Приказали смо нелогичности у делима Брајса, Јиричека и Радојичића који су крајем 19. и са почетка 20. века покушали да негирају такве податке и прикажу их као фалсификат. Анализом „Житија Јустинијана“, показали смо да је информација о српско-словенској писмености пре солунске браће Тирила и Методија, вероватно тачна, на шта нас упућују нека нова истраживања, као и пажљиво ишчитавање неких помало заборављених списа писаних српским (словенским) језиком. Утврдили смо да имена народа попут Словени, Илири, Готи и Дардани у ствари означавају Србе. Утврдили смо да су лична имена која се помињу у „Житију“ сва српска, а да су имена Јустинијана, његове жене Теодоре, његовог оца Сабатиуса, само латински и грчки преводи њихових народних српских имена. Такође смо утврдили да је српски кнез Селимир кога помиње „Житије“ исти онај краљ Селимир кога помиње „Летопис попа Дукљанина“ и како аутори „Житија“ и „Летописа“ нису знали један за другог, сматрамо да је податак о кнезу Селимиру тачан, те да се он и његови преци и потомци, не смеју сматрати више легендарним владарима, већ се морају сматрати истинитим историјским личностима. Показали смо да се продори Бугара који се помињу у „Житију“, за време Јустинијановог предходника цара Јустина, слажу са провалом Бугара из 502. и 530, описаних у Хроници комеса Марцелина, тако да и ови подаци иду у прилог аутентичности „Житија“.

67 Миле Недељковић - Годишњи обичаји у Срба; Младинска књига, Београд, 2015. стр. 207

Исто тако из анализе „Житија“, видимо да је Јустинијан, преко свог оца Истока био у сродству са царевима Константином и Лицинијем, а преко Истокове сестре Ладе супруге кнеза Селимира и његови потомци, па нам подаци из наших старих родослова и летописа о Лицинију као предку Немањића, више не изгледају као невероватни и плод маште њихових састављача. Показали смо и који је то српски манастир, где се налазило „Житије“. То је некадашњи манастир Св. Василија, а данашњи Скит Св. Василија, при манастиру Хиландару, познатији као тврђава Хрусија. Археолошком анализом података из радова Ђорђа Јанковића потврдили смо истинитост „Житија“ о српском пореклу највећег ромејског владара, цара Јустинијана-Управде.

Исто тако, показали смо да су Свети Срђ и Вакх, највероватније били пореклом, такође, Срби и да је због тога њихов култ био најјачи код Срба од 4. века па до времена Светог Саве, а онда поред култа Светог Саве и даље до пада под Османлијама, кад њихов култ слаби, али се ипак и данас одржао у бројним српским породицама, нарочито у Приморју.

У сваком случају, сматрамо да смо дали бар мали допринос расветљавању порекла Светог Јустинијана и Светих Срђа и Вакха, па се надамо да ће то побудити нове истраживаче да дају свој допринос овој теми. Такође, сматрамо да и представници цркве убудуће не треба да пренебегавају ове чињенице и да их бар озбиљно размотре, након чега би у будућности могли списку српских светитеља да додају имена Светог Јустинијана-Управде и Светих Срђа и Вакха.

## ЛИТЕРАТУРА

Архиеп. Сергій - *Полный мѣсяцословъ востока II*; Владимиръ 1901.

Барбулеску, Илија - *Румуни према Србима и Бугарима*; Издање Задужбине Илије Коларца, Нова штампарија Давидовић, Београд, 1908.

Bryce, James - *Life of Justinian by Theophilus: English Historical Review*; 1887, str. 657-686.

Vater, Johann Severin - *Der jetzige Zustand der Serbischen Kirche*; Kirchenhistorisches Archiv, III, 1823.

*Византијски извори за историју народа Југославије, Том I*; Византолошки институт, Београд, 1955.

*Stephanowitsch Kleine Serbische Grammatik*; verdeutsch von Jacob Grimm, Preface, 1824.

Gibbon, Edward - *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Vol. V. London, 1862.

Грујић, Радослав М. - Св. Сава и мошти Св. Срђа и Вакха, *Гласник скопског научног друштва, књ. 15-16*, Скопље, 1936, стр. 357-358.

Грујић, Радослав М. - Светогорски азили за српске владоце и властелу после Косовске битке: *Гласник Скопског научног друштва, II*. Скопско научно друштво, Скопље 1932. стр. 65-96.

Ђурић, Иван - Податак из 1444. о светогорском манастиру Каракалу, *Зборник Филозофског факултета у Београду XIV-1*, Београд, 1979, стр. 212-213

Живковић, Тибор – *Gesta Regum Sclavorum, Том I*; Историјски институт, Манастир Острог, 2009.

Isidore of Seville - *History of the King of the Goths: Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain*; Liverpool Univ. Press, 1999.

Jagić, Vatroslav - *Pisma Dobrovskogo i Kopitara*; *Sbornik ORIA i SLIAN*, XXXIX, 1885, str. 68.

Јанковић, Ђорђе - Археолошки прилог утврђивању светог Јустинијана Великог Управде и изгледа његове иконе; *Живопис, годишњак Високе школе Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију 3*, Београд, стр. 225-251.

Јанковић, Ђорђе - *Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије*; Хришћанска мисао, Београд, 2015.

Iordanis - *Romana et Getica*; Monumenta Germanie Historica, Theodorvs Mommsen, Berolini, 1882.

Кораћ, Војислав - *Студеница Хвостанска*, Београд, 1976, стр. 81-91.



Lamanskii, Vladimir - *Istoricheskie zamechaniia na delo Slaviane v Maloi Azii, Afrike, i Ispanii*; Uchenyia Zapiski of the Imperial Academy of Sciences in St. Petersburg, 1859.

Luccari, Giacomo - *Copioso ristretto de gli annali di Rausa: libri Quattro*; Ad instantia di Antonio Leonardi, Venetia, 1605.

Ludewig, Johann Peter von - *Vita Iustiniani atquae Theodorae augustorum nec non Triboniani*; Halle, 1731.

Марцеллин, Комит - *Хроника*; БелГУ, Белгород, 2010. www.vostlit.info

Машкин, Николај А. - *Историј старог Рима*; Научна књига, Београд, 1987.

Митић, Александар - *Срби у Грчкој - Трагови Срба и Словена на територији савремене Грчке*; Примапром, Бања Лука, 7527 (2019).

Мошин, Владимир / Ћирковић, Сима - *Зборник средњовековних ћириличних повеља и писама Србије, Босне и Дубровника*; Историјски институт, Београд, 2011.

Недељковић, Миле - *Годишњи обичаји у Срба*; Младинска књига, Београд, 2015.

Николај, Владика - *Охридски Пролог*; Глас цркве Шабац/БИГЗ Београд, 2001.

Орбин, Мавро - *Краљевство Словена*; Ганеша, Београд, 2016.

Поповић, Јустин - *Страдање Св. мученика Сергија и Вакха: Житија Светих, књ. 10*; Манастир Ћелије, Ваљево, 1998.

Παλαρρηγόπουλος, Κ. - *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Vol. IV*; Leipzig, 1883.

Првовенчани, Стефан - *Сабрани списи*; Просвета и Српска књижевна задруга, Београд 1988.

Procopii Caesariensis - *Ανέκδοτα. Arcana Historia*; Qui est liber nonus Historiarum; Ex bibliotheca Vaticana Nicolaus Alemannus protulit, Latine reddidit. Notis illustravit, Lugduni, MDCXXIII (Lyons, 1923).

Procopius - *History of the wars, books III and IV*; London, 1916.

Радојичић, Никола - О тобожњем словенском пореклу цара Јустинијана; *Глас српске краљевске академије CLXXXIV*, Београд, 1940. стр. 169-248.

Rimbaud, Alfred Nicolas - *L' Empire grec au dixième siècle*; Paris, 1870.

Ranke, Leopold von - *Weltgeschichte, Vol. IV*; Leipzig, 1883.

Скит Св. Василија; [www.hilandar.info](http://www.hilandar.info)

Сотиров, Георги - *Убийство на Юстиниановата самоличност*, 1974. [www.otizvora.com](http://www.otizvora.com).

Стојановић, Љубомир - *Стари српски родослови и летописи*; Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1927.

Трифуновић, Станко - Словени живе у Панонији још од античког доба; предавање у оквиру теме "Словенски предак", Бачка Топола, 26.01.1996.

Трифуновић, Станко - Словенска насеља V-VIII века у Бачкој и Банату; *Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том I: Проблемы славянской археологии*, Москва 1997, стр. 173-185.

Fiske, Edmund Green – *Darwinism, and other essays*; MacMillan and Co. New York 1879.

Херодот - *Историја*; Матица српска, Нови Сад, 1988.

Šafarik, Pavel Josef - *Slowanskè starozitnosti*; Prague, 1837.

Александар Митич

**СЕРБСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ СВЯТОГО  
ЦАРЯ ЮСТИНИАНА И ВЕРСИЯ О  
СЕРБСКОМ ПРОИСХОЖДЕНИИ  
СВЯТЫХ СЕРГИЯ И ВАКХА**

---

Резюме

---

В статье доказывается сербское происхождение византийского императора Юстиниана, членов его большой семьи, а также родство между ним и сербскими династиями более поздних времен. Сначала мы кратко показываем, кто в прошлом считал, что Юстиниан имеет сербское происхождение. Мы даем информацию о „Житие Юстиниана“, анализ которого подтверждает, кто стоит за именем славян (Σκλαυηνοί – Sclyvi), а также кого именуют готами, иллирийцами, дарданами в письменных исторических источниках на греческом и латинском языках. Сравнив несколько релевантных исторических источников, мы убеждаемся, что они на самом деле являются сербами. Анализируя информацию, представленную в работе, мы показываем, где был найден текст „Жития“, даем археологическое подтверждение информации, представленной в „Житии“, и выдвигаем гипотезу о наиболее вероятном сербском происхождении святых Сергия и Вакха, почитание которых весьма сильно среди сербов с 4-го века и по сей день.

Ключевые слова: Юстиниан, Управда, святые Сергий и Вакх, сербы, славяне, готы, иллирийцы, дарданы.

---

УДК 271.22(470)-36 Joasaf Belgorodski, sveti

**Фомичев Н. Н.\***

*к.и.н., ст.п. кафедры международных отношений, зарубежного регионоведения и политологии, НИУ „БелГУ“ Россия, г. Белгород*

**Пчелинов-Образумов А.А.\*\***

*к.и.н., главный специалист отдела использования архивных документов, Областное государственное казённое учреждение „Государственный архив Белгородской области“ (ОГКУ „ГАБО“)*

---

## ИОАСАФ БЕЛГОРОДСКИЙ: ЧЕЛОВЕК И СВЯТОЙ

---

Аннотация

---

В статье рассматривается биография известного деятеля Русской Православной церкви XVIII столетия Иоасафа Белгородского. Авторы рассмотрели библиографию проблемы, и, опираясь на материалы фондов Государственного архива Белгородской области, материалы прессы дополнили ее новыми свидетельствами. В статье Иоасаф Белгородский показан, прежде всего, как церковный деятель и администратор. Акцентировано внимание на наследии святителя, особой роли которая придается его деятельности в современности.

Ключевые слова: Иоасаф Белгородский, Иоаким Андреевич Горленко, Белгородская епархия, Соборная Троицкая церковь, XVIII в.

---

\* E-mail: fomichev@bsu.edu.ru

\*\* E-mail: ale-pchelinov-obrazu@yandex.ru

Иоасаф Белгородский вне всякого сомнения является наиболее известным святым, связанным с Белгородчиной. Его жизни и деятельности были посвящены работы исследователей как начала XX столетия<sup>1</sup>, так и рубежа XX – XXI вв.<sup>2</sup>. Источниковую базу статьи составили документы из фондов ОГКУ „Государственный архив Белгородской области“: 127 „Белгородская духовная консистория“, Р-379 „Белгородский уездный Совет рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов и его исполнительный комитет“, Р-1179 „Уполномоченный Совета по делам религии при Совете Министров СССР по Белгородской области“, материалы периодических изданий „Курские епархиальные ведомости“, „Белгородская правда“, „Наш Белгород“. Все даты в статье приводятся по Григорианскому календарю (новому стилю).

Иоаким Андреевич Горленко родился в день 19 сентября 1705 года в городе Прилуки Прилуцкого полка (ныне Черниговской области Республики Украина). Его отец Андрей Дмитриевич Горленко был сыном Д.Л. Горленко – одного из богатейших людей Малороссии, полковника Прилуцкого казачьего полка и наказного гетмана казацких войск, и имел почётное звание бунчукового товарища (помощника) при другом гетмане, миргородском полковнике Д.П. Апостоле. Мать Иоакима – Мария Даниловна являлась дочерью Д.П.

---

1 Жевахов В.Д., Нилус С.А. Святитель Иоасаф Белгородский и всея России чудотворец. (1705-1754): Его ежечас. молитва: (Крат. коммент.) / Сост. кн. В.Д. Жевахов. – Киев: тип. Киево-Печер. Усп. лавры, 1915. – 111 с.; Лебедев А. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности. Харьков: Печатное дело, 1903. Маляревский А.И. Святитель Иоасаф, епископ Белгородский. Чтение со световыми картинами для школ и народа. – СПб: типография Кружка почитателей святителя, 1911. – 92 с.; Никодим (Кононов А.М., еп. Белгородский). Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский и Обоянский и его причтение к лику святых Православной Русской Церкви (по документальным данным). Харьков: тип. „Мирный труд“, 1916. – 9+300+116 с.; Святитель Иоасаф (Горленко), епископ Белгородский и Обоянский: (к предстоящему в сентябре 1911 года прославлению святителя в г. Белгороде) / иеромонаха Дамиана. - Курск: Епархиальная тип., 1911. – 19 с.; Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский (его жизнь и прославление). Курск: Епархиальная типография, 1915. – 51 с.

2 Жиленков А.И. Письменное наследие святителя Иоасафа (Горленко) в культурно-историческом контексте Нового и Новейшего времени: монография. Белгород: ИД „Белгород“ НИУ „БелГУ“, 2013. – 136 с.; Кобец О., протоиерей; Крупенков, А. Белгородский чудотворец. Жизнь и прославление. – Белгород: Издательский отдел Белгородской и Старооскольской епархии, 2008. – 108 с.; Крупенков А.Н., Крупенков Н.Ф. Святитель Иоасаф Белгородский. Белгород, 2005. – 403 с.; Субботин П.Ю. Знаменитые земляки. Святитель Иоасаф Белгородский. Под общ. ред. В.В. Горошниковой. Рыбинск: Медиапрост, 2018. – 48 с.

Апостола<sup>3</sup>. Современный белгородский церковный историк П.Ю. Субботин отмечает: „В истории рода Горленко, как в зеркале, отразилась бурная и противоречивая история запорожского казачества. Предки Иоакима то помогали русским царям в борьбе против Польши и крымских ханов, то становились под знамёна мятежных гетманов. А потому эта семья знавала как дни ратной славы, царской милости и богатства, так и годы опалы и нищеты. Переменчивость судьбы не могла не возбудить в представителях семьи убеждения в призрачности суетного мира“<sup>4</sup>. Несмотря на то, что абсолютное большинство представителей рода посвятили себя военной службе, были и те, кто выбрал путь духовного служения.

Детство Иоакима пришлось на непростое время Северной войны (1700-1721 гг.), которую Россия и её союзники вели с могущественным Шведским королевством. Дед и отец Иоакима – Д.Л. Горленко и А.Д. Горленко запятнали себя изменой и перешли вместе с гетманом И.С. Мазепой на сторону шведских захватчиков. После поражения шведов в Полтавской битве (8 июля 1709 г.) бежали в Бендеры. Затем А.Д. Горленко принёс повинную, а Д.Л. Горленко бежал в Константинополь и при поддержке турок воевал против своих единоверцев на Правобережной Украине. В 1711 г. А.Д. Горленко был заподозрен в контактах с опальным отцом и отправлен на поселение в Москву. В 1715 году Д.Л. Горленко вернулся в Россию, был прощен Петром I, но оставлен жить в Москве, отцу Иоакима разрешили вернуться домой. Дед Иоакима по матери Д.П. Апостол воевал на стороне Петра I в Прибалтике и Польше, но во время Русского похода Карла XII тоже перешёл на сторону шведского короля. Однако после поражения шведов под Полтавой сумел снова вернуться на российскую службу и позже даже участвовал в Персидском походе Петра I (1722-1723 гг.). Неудивительно, что большую часть времени Иоаким проводил с матерью, часто молившейся о возвращении родственников на родину и их прощении монархом. Сложная обстановка, неуверенность в завтрашнем дне (семья могла быть наказана за проступки её старших представителей) наложили отпечаток на мальчика<sup>5</sup>.

3 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С.3.

4 Субботин П.Ю. Указ. соч. С.6.

5 Яворницкий Д.И. История запорожских козаков. Т.3. Киев: Наукова думка.,1990. С.508;

В 1713 г. в возрасте 7 лет Иоаким был отдан на обучение в Киево-Могилянскую академию при Киево-Печерской лавре, где в это время получали образование дети из высших сословий. Его покровителем и духовником стал родной дядя – иеромонах Пахомий. По словам биографов, уже в возрасте 11 лет Иоаким „возлюбил монашество“ и собирался принять постриг. К 16 годам он окончательно укрепился в своём решении, но боялся сказать об этом своим родителям. Сохранилась легенда, согласно которой во время обучения Иоакима в академии, его отцу Андрею Дмитриевичу явилось видение: Богоматерь в небе, а перед ней молящийся на коленях его сын, затем спустившийся с неба ангел покрыл Иоакима архиерейской мантией. Этим биографы подчёркивали, что путь Иоакима был предопределен Богом с детства. Не исключено, что одним из факторов выбора стало слабое здоровье юноши. Так или иначе, приехав в гости к родителям в 1723 г., Иоаким попросил их благословение на принятие монашества, но получил отказ. А.Д. Горленко хотел, чтобы его старший сын пошёл на военную службу, продолжив семейную традицию. Иоаким уехал обратно в Киев для завершения образования. Однако он не отказался от своих намерений и по возвращении удалился в Киево-Межигорский монастырь. Через 2 года, 7 ноября 1725 г. в возрасте 20 лет Иоаким Горленко был пострижен в рясу иеромонахом Феодором и наречен Илларионом. Узнав об этом, родители приняли выбор сына и благословили его. Илларион вновь поступил в академию и стал изучать богословский курс. 4 декабря 1727 г. в Киево-Братском монастыре он был пострижен архимандритом Илларионом в мантию и назван Иоасафом, т.е. перешёл на более высокую ступень монашества. 19 января 1728 г. архиепископ Варлаам (Вонатович) рукоположил Иоасафа в иеродиакона<sup>6</sup>.

Ещё до окончания курса в академии, Иоасаф был назначен преподавателем словесности для младших учеников. Когда в 1732 г. учебное заведение посетил киевский архиепископ Рафаил (Забаровский) Иоасаф по этому случаю

---

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Т.1а. СПб., 1890. С. 913-914; Мазепа: к истории предательства. Режим доступа: <http://www.rusarchives.ru/online-projects/mazepa-k-istorii-predatelstva/doc-55-1709-pismo-mirgorodskogo-polkovnika-apostola>

6 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С.5-6; Святитель Иоасаф (Горленко), епископ Белгородский и Обоянский. С.1-4.

произнёс приветственную речь и обратил на себя внимание владыки. Рафаил поручил Иоасафу совершить поездку по Малороссии с целью сбора средства для нужд академии. Два года провёл молодой монах в разъездах. После возвращения 24 сентября 1734 г. он был назначен экзаменатором при Киевской архиепископии (в его обязанности входила проверка текстов проповедей молодых священников и наблюдение за исполнением ими своих обязанностей). 19 ноября 1734 г. Иоасаф был рукоположен в сан иеромонаха, переведён в Софийский кафедральный монастырь и назначен членом Киевской духовной консистории (органа управления епархии). Уже в эти годы проявился его незаурядный литературный талант. В 1737 г. он завершил своё наиболее крупное религиозно-философское произведение – „Брань честных семи добродетелей с семью грехами смертными, происходящая в человеке-путнике всегда, особенно в дни Святой Великой Четырнадцатидневницы, описанная по порядку её седмиц поэтическим образом и ритмом“. Его он посвятил своему наставнику и покровителю архиепископу Рафаилу<sup>7</sup>.

5 июля 1737 г. Иоасаф был назначен игуменом Лубенского Мгарского Спасо-Преображенского монастыря (ныне Полтавская область Республики Украина). Обитель находилась в ветхом состоянии, а в 1736 г. пережила пожар. Новый игумен начал сбор денег на восстановление монастыря. Проявил он себя и как жёсткий администратор, провинившихся монастырских крестьян он приказал „нещадно выбить плетью“, а для экзекуции назначить человека из монастыря, чтобы он не проявил милости к наказанным. В поисках средств он отправился в Москву, не считаясь с трудностями дороги. 9 декабря 1742 г. в придворной императорской церкви ему было позволено произнести проповедь. Тронутая его речью императрица Елизавета Петровна приказала выдать 2000 рублей на нужды монастыря. По тем временам это была большая сумма. Эта поездка сделал Иоасафа известным при дворе. 25 сентября 1744 г. указом Елизаветы Петровны он был возведён митрополитом Рафаилом в сан архимандрита, а с 9 февраля 1745 г. назначен наместником подмосковной

---

7 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С.6-7; Субботин П.Ю. Указ. соч. С.10-12.



Троице-Сергеевой лавры – самого знаменитого российского монастыря. Перед отъездом Иоасафа митрополит Рафаил напутствовал своего ученика и подарил ему янтарные чётки<sup>8</sup>.

На новом месте Иоасаф энергично взялся за исправление дел в Троице-Сергиевой лавре. При нём были перестроены и заново возведены храмы и другие монастырские здания (в том числе начато строительство церкви в честь Смоленской иконы Богоматери), восстановлены росписи храмов, отлит огромный колокол весом более 65 тонн, приведена в порядок монастырская библиотека, налажена работа иконописной мастерской. Труды Иоасафа не остались незамеченными. 26 марта 1748 г. указом императрицы Елизаветы Петровны Иоасаф был назначен епископом Белгородским и Обоянским. 12 июня 1748 г. состоялось наречение во епископа, а 13 июня в Петропавловском соборе Санкт-Петербурга он был посвящён (хиротонирован) в сан епископа Белгородского и Обоянского<sup>9</sup>.

19 августа 1748 г. Иоасаф прибыл в Белгород. Белгородская епархия включала в себя огромную территорию, объединяющую собой как великороссов, так и малороссов (большая часть Белгородской, Курской, Орловской, Тульской, Харьковской, Сумской, Луганской и Донецкой областей). Святитель Иоасаф был близок к тем и другим – как малоросс по происхождению, и как наместник Троице-Сергиевской лавры. Сразу же по прибытии в Белгород епископ Иоасаф занялся обновлением и благоустройством Троицкого собора. Благодаря ему возведены и покрыты железом каменные приделы к собору, обновлен иконостас, отлиты два колокола для соборной звонницы. Заботясь о сохранности церковного имущества, в мае 1750 г. Иоасаф направил в столицу прошение с требованием убрать два артиллерийских пороховых погреба от Соборной Троицкой церкви. Однако он не смог осуществить этого. Контора артиллерии и фортификации сообщила в Святейший Синод, что расстояние от пороховых погребов до храма больше, чем указал епископ, и не представляет угрозы для храма. Епископ также заботился о развитии

8 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С.7-10; Святитель Иоасаф Белгородский // Знаменитые земляки. Рыбинск: МедиаРост, 2015. С. 14.

9 Субботин П.Ю. Указ. соч. С.14; Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С. 12-14.

духовного образования, уделяя особое внимание Харьковскому коллегиуму (духовно-светское училище). Занимался Иоасаф и благотворительностью<sup>10</sup>.



Большую часть времени он проводил в разъездах по своей обширной епархии, уделяя особое внимание состоянию храмов, подъему духовно-нравственного уровня воспитания не только простых прихожан, но и духовенства. В 1749 г. он издал указ о соблюдении дисциплины священнослужителями епархии. В декабре 1750 г. были наказаны священники Космодемьяновской церкви села Курасовка Обоянского уезда. Харьковчанка Анна Кочержиха несколько раз ударила священника за то, что он не

<sup>10</sup> Лимаров А.И. Белгород. Рыбинск: Медиагост, 2018. С. 42-43; Субботин П.Ю. Указ. соч. С.15-16.

пускал в церковь её дочь, родившую 3 детей, но официально в браке не состоявшую. И хотя сам священнослужитель позже помирился с прихожанкой, епископ Иоасаф 16 ноября 1753 г. приказал Кочержихе учинить „жестокое плетьюми наказание и по наказании отослать ... в старооскольский девичий монастырь в монастырскую работу на год“. 14 октября 1754 г. за то, что монахини одного из монастырей самовольно выбрали игуменьей Марию Гергетову – белицу (женщину, жившую в монастыре, но ещё не принявшую постриг) Иоасаф приказал 17 виновных в присутствии других членов монастырской общины наказать плетями. Игуменьей по желанию епископа была назначена другая монахиня. Кроме того, Иоасаф учредил должность тайного фискала, „на котором лежала обязанность следить за поведением лиц духовного звания и неукоснительно доносить обо всё владыке“<sup>11</sup>.

Иоасаф решительно боролся против любых религиозных течений, отличающихся от официального учения Русской Православной Церкви. В ноябре 1748 г. Петру Зеленскому, его жене Параскеве и Иосифу Габе, обвинённым в иконоборчестве, епископ приказал учинить „в консистории жестокое плетьюми наказание“ и сослать в Святогорский Успенский монастырь „в подначальство на два года и содержать в том монастыре во всяких монастырских тягчайших трудах неисходных и в церковь Божию внутрь не допускать“. В 1753 г. по его указанию, старообрядца Сидора Чекменева приговорили к пожизненному заключению в тюрьме Святогорского Успенского монастыря, с предписанием содержать его в кандалах под усиленным караулом и никого к нему не допускать. Также строго относился епископ к делам о колдовстве и иных суевериях. Так, в марте 1751 г. 15-летний бондарь Нестор, выдававший себя за чародея, был сослан в монастырь, чтобы „содержать его в монастырской работе неисходно и смотреть, чтоб он никаких суеверных бредней не объявлял и действия никакого не чинил, а ходил бы в церковь Божию ...“. Недаром потомки называли Иоасафа блюстителем православия, он до конца жизни защищал интересы Русской Православной Церкви<sup>12</sup>.

11 ГАБО. Ф. 127. Оп. 1. Д.4. ЛЛ. 48 – 50 об.; Д.5а. Л.12; Лебедев А. Указ. соч. С. 101-102, 105-106; Житие Святителю Иоасафа, епископа Белгородского и Обоянского. Белгород, 1911. С.8.

12 Лебедев А. Указ. соч. С.95-97, 100, 102-103,

Здоровье Иоасафа в годы епископского служения становилось все хуже. Чувствуя приближение кончины, он, с разрешения Святейшего Синода, отправился посетить родные места. Перед его отъездом был выстроен каменный склеп справа у Троицкого собора, в котором он завещал захоронить свое тело. 9 июня 1754 года Иоасаф в последний раз совершил божественную литургию в Троицком кафедральном соборе. Выехав за город, он остановился за рекой Везелкой на склоне горы и прощальным благословением осенил, ставший ему родным, Белгород. Посетив родные места, спустя полгода Святитель Иоасаф возвращался в свою епархию, но в слободе Грайворон почувствовал недомогание. 21 декабря 1754 года в пятом часу дня он скончался. Тело пастыря было перенесено и установлено в Троицком соборе. Из-за сложившихся обстоятельств только 6 марта 1755 года было совершено погребение и гроб, согласно завещанию Иоасафа, установлен в сооруженном склепе<sup>13</sup>.

Спустя 2 года по погребении Иоасафа, в 1757 г., некоторые из духовных чинов кафедрального собора, тайно пошли в его усыпальницу и открыли гроб, обнаружив не только тело святителя нетленным, но и его одежд, покрова и самого гроба не коснулось даже малейшее тление, хотя в воздухе и чувствовалась достаточная сырость. Вскоре в Белгороде и его окрестностях распространились слухи о том, что нетленные мощи Иоасафа способны исцелять от всевозможных недугов. К концу XVIII века паломничество в Белгород к гробу Иоасафа достигло больших размеров, уже тогда белгородцы усиленно просили возглавлявшего епархию епископа Феоктиста (Мочульского) ходатайствовать о церковном прославлении епископа Иоасафа. В Святейший Синод с просьбой о канонизации Святителя неоднократно обращались архиепископы Белгородской, а затем (с 1833 г.) Курской епархии, с указанием случаев исцеления у его мощей. Однако члены Синода не нашли достаточных оснований для канонизации Иоасафа<sup>14</sup>.

13 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С.27-29; Субботин П.Ю. Указ. соч. С. 24-27.

14 Святитель и Чудотворец Иоасаф, епископ Белгородский. С. 34; Дренякин А.М. Белгород с уездом. Харьков: типография окружного штаба, 1882. С. 13, 19.

Только в конце 1910 года Святейшим Синодом признана подлинность чудотворных исцелений у мощей белгородского Святителя и полная их нетленность на основании доклада специальной комиссии для изучения обоснований канонизации, работавшей в Белгороде с 1 по 7 июня 1910 года. Память Святителя Иоасафа устанавливалось праздновать 2 раза в год – 10 (23) декабря в день его кончины и назначенное на 4 (17) сентября (открытие его мощей). Для мощей был изготовлен новый гроб из кипарисового дерева, который поместили в серебряную раку. Над ракой, установленной в северной части Троицкого собора, была сооружена сень – позолоченный трехглавый шатер с ажурным орнаментом. Многочисленные почитатели Святителя Иоасафа вносили пожертвования на устройство и украшение раки и сени<sup>15</sup>.

В Белгород на торжества прославления мощей помимо верующих епархии прибыли паломники из различных мест огромной страны: из Архангельского края и Бессарабии, с Волги и Причерноморья, из Сибири и Камчатки, иноки из Старого Афона. Посетили Белгород и официальные делегации от Государственной Думы, от губернского и городских дворянских обществ, а также члены царствующей фамилии – великий князь Константин Константинович и великая княгиня Елизавета Федоровна. Приняли участие в торжествах, продлившихся со 15 по 22 сентября, и представители рода Горленко. В общей сложности в Белгороде 16 сентября собралось 300 000 паломников. Возвращаясь в Петербург 30 декабря 1911 года смог посетить Белгород и поклониться белгородскому Святителю и император Николай II. В Троицком соборе неподалеку от серебряной раки с мощами стоял застекленный шкаф с облачением епископа Иоасафа, которое было на нем в момент погребения в 1754 году. Покои Святителя были превращены в своеобразный музей, здесь бережно сохранялись личные вещи, предметы быта – все, что служило памятью о любимом архипастыре. 11 марта 1912 года в Белгороде было открыто миссионерско-просветительное Иоасафовское Братство. После прошедших торжеств известность и слава о Святителе Иоасафе еще более распространилась в России и за ее пределами. Была выстроена

---

15 Курские епархиальные ведомости. 22-31.10.1908 г. № 40; Субботин П.Ю. Указ. соч. С. 29-32.

близ Петрограда церковь во имя Святителя Иоасафа, и при ней создано Михайловское Иоасафовское Братство<sup>16</sup>.

23 января 1918 г. Советом Народных Комиссаров РСФСР был принят Декрет об отделении церкви от государства и школы от церкви. 23 августа 1920 г. Народный Комиссариат Юстиции принял постановление „О ликвидации мощей“, в котором предписывалось местным властям последовательно проводить „полную ликвидацию мощей ... путем передачи их в музей“. Выполняя это указание, 5-й Белгородский уездный съезд Советов принял постановление о вскрытии мощей. Оно состоялось 1 декабря 1920 года, в результате был составлен протокол, который дает достаточно полную картину происходящих действий. В конце декабря 1920 года останки епископа Иоасафа были отправлены в Москву, в анатомический музей при Наркомате здравоохранения РСФСР и были выставлены как экспонат. Позже, в 1930-е гг. мощи Святителя Иоасафа перевезли в Ленинград и поместили в экспозицию Музея истории религии и атеизма, размещавшегося в здании Казанского собора. Серебряная рака продолжала оставаться в Белгороде, дальнейшее ее местонахождение неизвестно. Свято-Троицкий собор по решению местных властей был демонтирован<sup>17</sup>.

На долгие годы Святитель Иоасаф был в Белгороде практически забыт. Характерно его упоминание в книге „Белгородская область“, изданной в Воронеже в 1979 г., в описании дореволюционного Белгорода: „Немалые доходы церковники получали от верующих „паломников“, собиравшихся к мощам „святого Иосафа“ - бывшего настоятеля монастыря“<sup>18</sup>. Даже имя и сан Иоасафа Белгородского были указаны неправильно. Однако в церковных кругах Белгородчины помнили о нём. Старший инспектор по культурам В.Г. Подшибякин Совета по делам религий при Совете Министров СССР в докладной записке от 24 октября 1984 г. „О результатах командировки в Белгородскую область“ сообщал: „Нельзя не отметить нарастающую идеологическую активность

16 Лимаров А.И. Указ. соч. С. 100-104; Курские епархиальные ведомости. 10.07.1911 г. № 23; Курские епархиальные ведомости. 1.03.1912 г. № 8.

17 ГАБО. Ф. Р-379. Оп. 1. Д. 57. Л. 22, 24; Д. 997. Л. 18.

18 Белгородская область. Воронеж: Центрально-Черноземное книжное издательство, 1979. С.237.

церкви. В связи с приближающейся датой 1000 крещения Руси некоторые околоцерковные активисты поднимают вопрос о передаче собору мощей Иоасафа (Горленко), епископа Белгородского, находящиеся ныне в музее истории и атеизма в Ленинграде<sup>19</sup>.

Осуществить планы по возврату мощей Святителя Иоасафа в Белгород оказалось возможно только в начале 1990-х гг. После соответствующего обращения к митрополиту Ленинградскому и Ладожскому Иоанну 11 марта 1991 года нетленные мощи святого перенесли в Спасо-Преображенский собор Ленинграда. Было проведено обследование останков специально созданной комиссией, которая и установила их идентичность с мощами Иоасафа Белгородского. С 11 марта по 10 августа 1991 года святые мощи находились в Спасо-Преображенском соборе, затем были перевезены в Москву в Богоявленский кафедральный собор, где Патриарх Алексий совершил Божественную литургию. 3 сентября 1991 года мощи Святителя Белгородского были отправлены в Курск в сопровождении архиепископа Курского и Белгородского Ювеналия, игумена Иоанна (Попова) и протоиерея Олега Кобеца. 16 сентября в 16 часов автомобильный кортеж со святыми мощами въехал в город Белгород. На торжества, посвященные второму обретению мощей, прибыл Святейший Патриарх Московский и Всея Руси Алексий II. Это было первое посещение Святейшим Патриархом Белгородской земли за всю ее многовековую историю. 17 сентября он совершил торжественную литургию в Преображенском кафедральном соборе (незадолго до этого возвращенного Русской Православной Церкви, до этого там располагался областной краеведческий музей), эта дата стала особо чтимой на Белгородчине. В этот же день в 1911 году состоялось причисление Святителя Иоасафа к лику святых, а спустя 80 лет в город вернулась второй раз обретенная святыня<sup>20</sup>.

В сентябре 2011 года на Свято-Троицком бульваре Белгорода, на месте бывшего Троицкого собора была освящена часовня св. Иоасафа Белгородского, а рядом с ней

19 ГАБО. Ф. Р-1179. Оп.3. Д.125. ЛЛ. 77,78.

20 Козлова Н. Возвращение // Белгородская правда. 19.09.1991 г. С.1,3,4; Наш Белгород 13.09.1991 г. С.3; Наш Белгород. 20.09.1991 г. С.1; Субботин П.Ю. Указ. соч. С. 42-45.

реконструирована пещерка, где первоначально находились его мощи. Иоасафу Белгородскому установлены памятники в Белгороде и Прилуках. В память святителя в Белгороде ежегодно проводится международная научно-богословская конференция „Иоасафовские чтения“. Святитель Иоасаф Белгородский был и остаётся одним из символов Белгородчины<sup>21</sup>.

**Nikolay N. Fomichev**

*Belgorod State National Research University,  
(National Research University „BelsU“),  
Belgorod, Russia*

**Alexandr A. Pchelinov-Obrazumov**

*State Archive of Belgorod region, Belgorod, Russia*

**JOASAPH OF BELGOROD:  
A MAN AND A SAINT**

---

Abstract

---

The article considers the biography of the famous figure of the Russian Orthodox Church of the XVIII century, Joasaph of Belgorod. The authors reviewed the bibliography of the problem, and based on the materials of the state archive of the Belgorod region, the press materials supplemented it with new evidence. First of all, Joasaph of Belgorod was a Church leader and administrator. The authors focus on the Saint's legacy and the particular role that is attached to his work in modern times.

Keywords: Joasaph of Belgorod, Joakim Andreevich Gorlenko, Belgorod diocese, Trinity Cathedral Church, XVIII century

---

21 Иоасаф Белгородский // Знаменитые земляки. Рыбинск: Медиярост, 2015. С. 14.



УДК 271.22(497.11)-36 Vasilije Ostroški, sveti

**Александар Вујовић**

*професор Богословије Светог Петра  
Цетињског и уредник Катихетског програма  
Радио Светигоре, Црна Гора*

---

## **СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ОСТРОШКИ - СВЕТИОНИК СРПСКОГ РОДА И СРПСКЕ ЦРКВЕ**

---

Сажетак

---

Светитељи Божији су хероји свог народа а и цијеле саборне апостолске Цркве широм васељене. Светитељи су украс једног народа, који себе уграђује у нераскидиво јединство у Цркви Христовој. Живећи и оплемењујући себе и свој народ светитељи су заједници светих на земљи и на небу уткали најдивније плодове свог рода. Светост даје радост животу, у откривењу и спознаји да светитељи показују да човјек као смртно биће може задобити нетрулежност. Богат је српски род светитељима који су директно учествовали у изграђивању и формирању народа.

Кључне речи: Свети Василије Острошки, православље, Српска православна црква, Срби, идентитет

---

У изграђивању српског националног идентитета свој немјерљив допринос дали су светитељи из нашег рода. Свети Јован Владимир зетски краљ и мученик један је од темеља у српском народу који је упутио свој род у Зети на пут спасења и светости.

Онда редом, преко светородне лозе Немањића, Стефан Немања, рођен на Рибници код Подгорице, потоњи Преподобни Симеон Мироточиви. Затим његов син, равноапостолни просветитељ српских и поморских земаља Свети Сава Немањић са својом браћом и осталим потомцима из лозе Немањића.

После светородне лозе Немањића, и Балшићи и Црнојевићи у Зети, наставили су то дјело својих претходника, насадивши се на плодну маслину свесрпског духа и светосавског наслеђа.

Светородна лоза Петровића, са својим архијерејима и владарима, такође је дала немјерљив допринос, можда и у најтежим временима по српско православно народно биће и очување народног идентитета и бића. Изњедривши два стожера, Светог Петра Цетињског Чудотворца и његовог синовца новопросијавшег Светог Петра Другог, ловћенског Тајновидца, народ у Црној Гори и Херцеговини васпитавао се на њиховим поукама, порукама и животним примјерима.

**У Црној Гори није било куће која поред иконе своје славе није држала и икону Светог Петра Цетињског или Његошеву слику.**

Најзначајнији и рекло би се најпоштованији светитељ поред Светог Саве и Светог Петра Цетињског и Његоша био је и јесте и биће, велики светитељ и чудотворац Свети Василије Острошки, слава му и милост.

**Свети Василије је како му се и пјева у тропари „од младости своје цијелог себе предао Господу”.**

Родио се у Херцеговини у селу Мркоњић у Поповом Пољу 1610. године од оца Петра и мајке Анастасије-Ане. Од својих родитеља који су били побожни на крштењу је добио име Стојан. Васпитаван је од својих родитеља у побожном духу и од малих ногу заволио је службу Богу. По промислу Господњом као дијете родитељи га одводе у манастир Завалу у којем је био игуман Серафим, стриц Светог Василија.

Растући поред свог стрица, по благослову Пресвете Богородице, у манастиру Завала се описменио и ријешо да се замонаши и крене стричевим стопама.

После манастира Завале прелази у манастир Тврдош код Требиња у којем је било сједиште епархије. Ту прима и монашке завјете добивши име Василије. У Тврдошу је рукоположен за ђакона и јеромонаха.

Послије неког времена проведеног у Тврдошу одлази у Црну Гору код тадашњег митрополита цетињског Мардарија, али се тамо није задржао дуго, него се вратио поново у Тврдош.

И у том периоду, као архимандрит много је допринио на спасавању Православља којему је пријетила јерес и папска власт, унијатска пропаганда и турски зулуми и безакоња.

**За помоћ свом народу одлази у Русију одакле је донио скупоцјене књиге и друге богате црквене дарове.**

Како је био на удару и од Турака и од унијатске пропаганде против светитеља се завјера наставила и он одлази из Херцеговине за Свету Гору. Пут га је из Тврдоша водио преко Оногошта, данашњег Никшића, Жупе никшићке, манастира Мораче, Васојевића, Будимље, Ђурђевих Ступова, одакле је стигао у Пећ код патријарха српског Пајсија.

После Пећи отишао је на Свету Гору гдје је био годину дана. Вративши се поново у Пећку патријаршију, патријарх српски Пајсије Кањевац, видјевши да Василије има духовне дарове и способности да може помоћи угроженом народу у Захумским крајевима, хиротониса га за епископа. На Свето Преображење Господње 1638. године, прими епископски чин у 28 години свог живота, са титулом митрополит захумски са сједиштем у Тврдошу.

Када су Турци убили митрополита Пајсија Требјешанина, чије је сједиште било у манастиру Попима, који се налазио са јужне стране бедема града Никшића, патријарх пећки Гаврило Рајић, 1651. године, постави Светог Василија на његово мјесто.

У Попима је столовао у манастиру Светог великомученика Димитрија. И у овом мјесту светитељ није могао на миру да врши своју јеванђелску мисију и био је приморан да напусти манастир Светог Димитрија, те је прво живио у једној пећину подно планине Гарач, одакле је прешао у Острог и настанио се у келију гдје је некад живио испосник, игуман Исаија, који

је био родом из села Попа. Мошти Светог Исаије Острошког и од Оногошта спалили су Турци испод Острога. **Угледајући се на примјер Преподобног Исаије и Свети Василије се подвизавао у Острошкој светињи одакле је петнаест година управљао својом му од Бога повјереном митрополијом.** У манастир Острог за вријеме живота Светог Василија долазили су бројни хајдуци који су поштовали свог митрополита и од њега узимали благослов. Највише је долазио чувени харамбаша Бајо Пивљанин помажући светитељу, којег је Свети Василије много волио. Остало је народно предање да су њих двојица били побратими.

**Светог Василија су још за живота сматрали светим човеком, јер су у њему осјећали чудесну моћ.** Многе његове клетве и благослови су се испуњавали како је свети рекао.

Свети Василије упокојио се у Господу 1671. године и после неколико година свете мошти су му извађене из гроба миомирисне и нетрулежне.

**И после 350 година од упокојења његове свете мошти зраче духом вјере живе пројављујући Царство Божије и силу Божију.**



Један од светитеља којим је српски народ препознат у заједници земаљских народа несумњиво је и Острошки видар и светитељ. Ево три и по вијека српски народ у највећим својим мукама и искушењима прибјегавао је у молитви свом милом светитељу, тражећи од њега помоћи, утјеху и заштиту и изказивао му захвалност и љубав. Код Светог Василија, код кога долазе многи, и они учвршћени у вјери, неки опет чувши да се то ваља, сви они дотакнувши се острошке светиње, никада из ње не одлазе исти. Сви осјете да их се сила и благодат Божија преко свог угодника Светог Василија дотакла.

И на овом мјесту, у сусрету са светим и са светињом најбоље се може осјетити значај светости. И на том мјесту се може спознати да је светост мјера људског достојанства, која је уствари и једини смисао и задатак сваког човјека, а поготову хришћанина.

**Свети Василије Острошки је један од највећих дарова Божјих српском народу, који је послан од Бога роду нашем у тешке дане страдања, борбе за опстанак, засијао је као сјајна звијезда на духовном небу српскога народа, утврђујући стадо своје у вјери православној, чувајући га од „свиерпства и лукавства туђинскога”.**

Као што пјевамо у једној пјесми акатиста њему посвећеног, „задужбина је твоја у свакој обраћеној души”, заиста се може потврдити колико је само оних Богу и светитељу знаних, који су „задужбина” Светог оца Василија. Блаженопочивши отац Радован Биговић записаће: „Поклоници, који долазе из свих крајева, по времену и невремену, дању и ноћу, љети и зими, дубоко вјерују: све што се дотакне и сједини са Светим Василијем, сједињено је са Богом, самим тим сачувано и спасено. Вјерују да је моћ молитве највећа у Острогу, зато се тамо крштавају, вјенчавају, врше се помени и парастоси. Кад људи, из ових или оних разлога, не би могли да оду у Острог, посебно о великим празницима, тада су одлазили на најближе брдо са којег се види Горњи манастир, и окренути према њему, молили се Светом Василију”.

И ове ријечи свједоче колико су људи вјерни Острогу и Светом Василију. И, ево триста педесет година у Острог долазе и сабирају се људи свих вјера и нација, да се помолe светитељу,

да му се захвале и цјеливају његове свете мошти. И данас је манастир Острог највише светилиште словенског југа.

**Острог је мјесто наде, свети град у коме су једним знаком записани чудо природе, чудо историје и велика чудотворна моћ светитеља. Манастир Острог и мошти Светог Василија су „српска ћаба”, „Словенски Јерусалим”, „Божанска вјечна Гора Преображења”, „Витлејемска пећина”, „Небески град”, „Дом Божиј”, „Симбол народне правде”.**

Свети Василије тврдошки, острошки, свесрпски и свеправославни је апостол цркве, духовни отац, љекар и исцелитељ, народни учитељ и просветитељ. У Црној Гори и Херцеговини Свети Василије је симбол правде, добра и праведности а и шире је светионик српског рода и српске цркве.

Из свега реченог укратко можемо закључити да је улога светитеља и светости и светих мјеста велика и њихов допринос је значајан у формирању народа.

Свети Василије Острошки Чудотворац, слава му и милост, и Острошка светиња својим постојањем још један су од темеља нашег српског, православног бића, око којег смо се сабирали кроз вјекове, сабирамо се и ако свеблаг Бог буде дао сабираћемо се до Царства Божијег. Како би овде и сада, предокушали безобални океан светотројичне љубави Господње.

Од безбројних свједочанства које су само Богу и Светом Василију знани, из ризнице острошких молитви и молби који су упућивали вјерни, на овом мјесту издвојићемо запис и молитву, која се први пут објављује, архимандрита Јустина Поповића.

Преподобни Јустин Телијски посјетивши манастир Острог и поклонивши се Светом Василију, на Св. Кирила и Методија 24. маја 1967. године, записаће у манастирској споменици:

“Свети Василије, премили и превелики Чудотворче Острошки, Васкрсни Српски народ и Српску цркву из свих

њихових гробова духовних и гробница европских! Молим те и преклињем те кроз свесрдни вапај: опрости и помози!

Свегрешни архимандрит Јустин, духовник манастира Ћелије Ваљево.”

**Александр Вуйович**

*преподаватель Сербской православной семинарии св. Петра Цетиньского, редактор программы на радио „Светигора“, Черногория*

**СВЯТОЙ ВАСИЛИЙ ОСТРОЖСКИЙ  
– СВЕТОЧ СЕРБСКОГО НАРОДА И  
СЕРБСКОЙ ЦЕРКВИ**

---

Аннотация

---

Святые угодники Божьи – герои для своего народа, а также для всей соборной апостольской Церкви во всем мире. Святые являются украшением нации, которая представляет собой часть нерушимого единства Церкви Христовой. Прожив жизнь, преобразив себя и свой народ, святые оставили после себя наилучший плод своего рода – и на земле, и на небе. Святость привносит в жизнь радость, открывая нам то, что человек, будучи смертным существом, может обрести нетленность. У сербов было немало святых, которые непосредственно участвовали в процессе формирования нации.

Ключевые слова: Святой Василий Острожский, Православие, Сербская Православная Церковь, сербы, идентичность

---

УДК 271.22(470)-36 Aleksandar Nevski, sveti

**Рустем Ринатович Вахитов**

*кандидат философских наук, доцент  
Башгосуниверситета, г. Уфа, Россия*

---

## **ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ ВЫБОР РУСИ XIII ВЕКА: ПОДВИГ СМИРЕНИЯ СВЯТОГО АЛЕКСАНДРА НЕВСКОГО**

---

Аннотация

---

Святой князь Александр Невский в XIII веке сделал вынужденный выбор в пользу Востока, Золотой Орды, чтобы сохранить на Руси православную веру и противостоять попыткам католического Запада насильственно изменить религиозную идентичность русских. Историк-евразиец Г.В. Вернадский считал, что это был цивилизационный выбор, он превратил Русь в евразийскую цивилизацию и сохранил не только веру, но и этнокультурную идентичность русских. Для самого Александра Невского это был подвиг смирения, в котором соединились победа над гордыней христианского святого и отказ от агрессивного западоцентризма и признание значимости и культур Востока.

Ключевые слова: Святой Александр Невский, Золотая Орда, католический Запад, Русь, цивилизационный выбор, евразийство

---



## 1. ВВЕДЕНИЕ

Сегодня много говорится о том выборе между тремя цивилизациями – западно-христианской, мусульманской и восточно-христианской, православной, который сделала Русь в IX веке по Рождеству Христову в лице равноапостольного князя Владимира. Выбрав православие, князь Владимир не только вовлек Русь и восточных славян в орбиту культурного влияния Византии, сделав нашу страну наследницей богатейшей греческой культуры, но и на века предопределил и специфику русской культуры с ее обостренным нравственным самосознанием, глубокой исповедальностью, тягой к мистической красоте, ее открытость к интенциям и Востока, и Запада. Россия и русские (да и другие народы, волею исторической судьбы ставшие соседями и братьями русских) являются такими, какие они есть сейчас, во многом благодаря тому, думаю, данному свыше наитию, которое подтолкнуло киевского князя к принятию именно православия.

Однако цивилизационный выбор не делается единожды и навсегда. Изменяются исторические, политические, культурные обстоятельства, и он вновь встает перед страной, народом, его вождями снова и снова. В истории нашей страны такой момент наступил уже через четыре столетия после смерти равноапостольного князя Владимира, в XIII веке, когда Византия пала под ударами крестоносцев Запада, а сама Русь, ослабевшая от междоусобиц, оказалась меж двух огней – так что ей грозило завоевание и с Востока, и с Запада и самостоятельно бороться „на два фронта“ она не могла. Вопрос стоял или-или: объединиться с Западом против угрозы с Востока или с Востоком против угрозы с Запада. Отказаться от православия и стать западной страной, враждебной восточным народам или сохранить православие и стать евразийской страной, дружественной народам Востока.

Тем, на чьи плечи легла тяжесть этого выбора, стал русский князь, который не только занял достойное место в ряду великих исторических деятелей России, но и подобно князю Владимиру был причислен русской церковью к лику святых. Конечно, я говорю о Святом благоверном Новгородском князе Александре Ярославовиче (в монашестве - Алексии).

Князь Александр Ярославович обычно упоминается как победитель шведов в Невской битве (за которую он и получил прозвище „Невский“) и крестоносцев в битве при Чудском озере („Ледовое побоище“), отстоявший северные русские земли от завоевания западными рыцарями. О его втором подвиге – подвиге смирения, с которым и был связан указанный цивилизационный выбор, говорится мало. Вместе с тем он не менее, а может и более значим, чем подвиг военный, ведь именно он, а не славная победа на поле брани, спас Русь, сохранив ее душу – веру Православную и тем самым сделав возможным и политическое возрождение нашей страны после столетия пребывания в составе Орды. Без Александра Невского не было бы и Дмитрия Донского – считают историки.

## 2. ВЕРНАДСКИЙ ПРОТИВ ДЕ КЮСТИНА

Впервые об этом подвиге как о подвиге смирения написал русский историк Георгий Владимирович Вернадский (сын известного естествоиспытателя Владимира Ивановича Вернадского). В 1925 году в берлинском альманахе „Евразийский временник“ увидела свет его статья, которая так и называлась „Два подвига святого Александра Невского“ [1].

В этой статье Вернадский резко критикует французского писателя и путешественника маркиза де Кюстина. Он посетил Россию в 1839 году, был тепло принят императором Николаем Павловичем, но затем, вернувшись домой, выпустил книгу заметок, ставшую образцом русофобии [2]. Де Кюстин помимо других нападок на русскую культуру и историю пытается в ней очернить память святого князя и обвинить его в сервиллизме, хитрости и политическом интриганстве. По Кюстину, в силу этих своих качеств князь и поехал в Орду к хану Батю, тем самым признав его своим верховным правителем, и в награду получил от Батю „Киев и всю русскую землю“. Кюстин отказывается признать князя Александра святым и иронизирует: „Александр Невский - образец осторожности; но он не был мучеником ни за веру, ни за благородные чувства. ... Это - Улисс среди святых“ [1, с. 228].

При этом очевидно французский писатель, ярый католик и европоцентрист был убежден, что князь Александр

совершил роковую ошибку, и ища помощи у монгол в борьбе с тевтонскими и ливонскими рыцарями, оторвал Россию от „передовой“ западной цивилизации, обрек ее на многовековое прозябание в „медвежьем углу Европы“, посеяв в ней зерна азиатчины, которые взойдя, сделали невозможным или слишком медленным и нежизнеспособным в России прогресс западного типа. Хотя де Кюстин прямо это не говорит, но таков смысл его инвектив, проступающий между строк. И надо сказать, что этот упрек – теперь уже с циничной откровенностью – повторяют и современные западники: мол, если бы Александр Невский принял предложение папы Римского о переходе в католичество<sup>1</sup> (с которым папа Иннокентий IV, действительно, обращался к князю Александру, прислав к нему в Новгород двух кардиналов), он спас бы Русь от тевтонских набегов (ведь крестоносцы шли на Русь, а также на литовские и финские земли с одной целью – обратить эти народы в католичество, и если это происходило, набегги прекращались). Тем самым он вовлек бы Россию в сферу развития европейских народов, сделал бы ее частью западного мира и открыл бы для нее перспективу совсем иной истории, в конце которой, возможно, Россия, правда, в гораздо меньших размерах, без Дальнего Востока, Сибири и Урала, стала бы „просвещенной“, „цивилизованной“ страной вроде стран Восточной и Западной Европы.



---

<sup>1</sup> Точнее – в греко-латинскую юнию

Как известно, Александр Невский поступил иначе. Папским послам он ответил: „Сии вся добре сведаемъ, сия суть въ насъ, учения сии целомудрствуемъ, иже во всю землю изыдоша вещания ихъ и въ концы вселенныя глаголы их, якоже проповедашеся отъ святыхъ апостоль Христова Евангелие во всемъ мире, по сихъ же и предания святых отец Седми Собор Вселенскихъ. Си вся съведаем добре, а от вас учения не принимаем“. А потом - отправился в Орду и получил от Батые ярлык на княжение на Руси и обещание военной помощи в случае нападения крестоносцев. Тем самым Невский спас Православие на Руси – ведь в отличие от крестоносцев монголы не требовали от Руси изменить веру. Монголы тогда были в основной массе язычниками, а некоторые даже христианами (несторианами). До принятия Ордой ислама было еще более ста лет. Золотая Орда при хане Батые в целом с уважением относилась к Православной церкви<sup>2</sup>, не облагала ее ясаком и не препятствовала ее проповеди. В столице Орды – Сарае на Волге была даже кафедра православного епископа. Признав главенство ордынского хана, Александр Невский сохранил Русь Православную, а что касается политического владычества монгол, то через сто-двести лет оно кончилось. Но Русь вышла из-под рухнувших стен Орды уже совершенно другой – не европейской маленькой страной, связанной с другими восточно-европейскими государствами династическими и прочими связями, а евразийской державой, которая стала расширяться на Восток – за счет бывших ордынских земель (Поволжья, Урала, Сибири) и вскоре превратилась в великую незападную империю, непонятную и страшную Европе и Западу в целом. Невский совершил иной, неевропейский цивилизационный выбор и тем самым сделал Россию такой, какой она остается до сих пор.

Повторюсь, упреки в адрес Невского мы теперь часто слышим от наших либералов (которые озабочены, правда, уже не столько насаждением католической веры, как Кюстин, сколько насаждением современной западной псевдорегилии - идеологемы буржуазной демократии и прав человека). В скрытом виде они содержались уже в книге де Кюстина и были ясно видны Вернадскому. Русский историк, опровергая эту

---

2 Что не исключает отдельных эксцессов

хулу на святого князя и стоящую за ней историко–культурную концепцию, предлагает решить: правы ли в этом Кюстин и наши западники на конкретном примере.

### **3. АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ И ДАНИИЛ ГАЛИЦКИЙ**

У князя Александра Невского был современник, который сделал для себя и своего княжества иной проевропейский цивилизационный выбор – князь Даниил Галицкий. На его примере, указывает Вернадский, мы можем увидеть, что стало бы с Россией, если бы князь Александр Невский был не так тверд в вере и не так предан Православию. Князь Даниил Романович Галицкий (или, как его называют на Украине „Данило Галицкий“) был на 17 лет старше Невского. Он правил Галицко-Волынским княжеством (северо-западные территории современной Украины). Он участвовал в битве при Калке, воссоединил под одним скипетром Волынь и Галицию, основал город Львов. При нем Галицко-Волынское княжество пережило свой расцвет, разрослось и достигло такого политического влияния, какого оно никогда прежде не имело и никогда уже не будет иметь в будущем.

Перед Даниилом встал тот же выбор, что и перед Александром Невским. Он не был вассалом западных владык, на своем опыте убедившись в их коварстве и корыстолюбии. Он даже воевал с некоторыми из них и одерживал блестящие победы. Первоначально и он, как Александр Невский, пытался обратиться за защитой от венгров, поляков и немецких рыцарей к Батыю. В 1245 году он ездил в Орду и получил от Батые ярлык на княжение в Галицко-Волынской Руси. Однако считая себя европейским государем и презирая монголов как дикарей и язычников (летописец приписывает ему слова, произнесенные якобы при отъезде из Орды: „О злее зла честь татарская!“) он в конце концов сделал выбор в пользу Запада. Он вступил с папой Иннокентием IV в переговоры о воссоединении церкви (напомним, что Флорентийская уния к тому времени уже произошла) и хотя сам, вероятнее всего, так и не перешел в католичество и потом даже эти переговоры прервал (такова одна из версий, однако униаты называют Даниила „первым католическим королем Руси“), князь Даниил все же

практически положил начало распространению униатства (греко-католичества) в северо-западных русских землях. Дело в том, что Даниил получил от папы Римского корону и титул „Rex Russiae“ и „duces totius terrae Russiae, Galicie et Ladimirie“ („король Руси“ или „князь всей земли русской, галицкой и владимирской“), тем самым противопоставив себя Невскому, который получил от Батыя титул „князь всея Руси“ и киевский престол. Между прочим, обещанной военной помощи от Запада, ради которой все затевалось, Даниил так и не дождался – Запад со времени средневековья и до наших дней одинаково поступает со своими помощниками – „коллорабационистами“...

Вернадский пишет об этом: „Результатом его (Даниила Галицкого – Р.В.) политики были долгие века латинского рабства юго-западной Руси. Не прошло и ста лет после смерти Даниила, как вся его отчина - Галицко-Волынская земля - была расхватаана соседями: уграми, поляками, литовцами. Латинское рабство в отдельных частях Руси не изжито было до наших дней“ [1, с. 235]. Добавим к этому, что сейчас, почти через 100 лет после того как были написаны эти слова, ситуация еще ухудшилась. Галитчина – бывшее княжество Даниила - это Родина Степана Бандеры, край, где больше всего ненавидят Россию и православие, где до 1950-х гг. в лесах орудовали бандеровские банды, а после того как Украина получила независимость, подняли голову необандеровцы, которые в 2014 году по сути сумели захватить власть на Украине.

Даниил Галицкий сделал в свое время европейский цивилизационный выбор, вступив в политический союз с Западом и открыв перспективу для окатоличивания западнорусских земель. Результатом этого стали не просто разгром северо-западной Руси, но и утеря ее населением своей этнокультурной идентичности. Перестав быть православными, эти люди перестали себя считать и русскими и не только в самоощущении, но фактически превратились в другой народ – западных украинцев, который имеет другой язык другую культуру и, как видим, в всяком случае в лице националистической интеллигенции крайне враждебно относится к русским.

Исходя из примера судьбы Галицко-Волынского княжества, мы можем предположить, что произошло бы и с северо-восточной Русью, если бы Александр Невский сделал тот же выбор, что и Даниил Галицкий (что считают единственно правильным Кюстин и современные российские западники). Не было бы никакой маленькой „просвещенной“, „европейской“ России, пусть и без имперских владений. Не было бы русских как „цивилизованного“ „европейского“ народа, взрослого на идеалах свободы, прогресса и гражданственности. Не было бы вообще русских как таковых. Был бы какой-то другой народ, католический либо протестантский, вероятно, с другим языком (потому что в основе литературного русского языка лежит как известно, церковнославянский – Богослужебный язык русской православной церкви), и, безусловно, с другой историей. А может быть, даже и его бы не было, ведь некогда в Литве также жили русские, но затем после окатоличивания этих земель, русские просто ассимилировались в местном населении и о прежней „Литовской Руси“ напоминают лишь слова славянского происхождения в литовском языке. Не исключено что такая же судьба ждала бы и предков русских в новгородской, псковской, московской, владимирских землях и что сейчас бы там жили народы чужь и мерь которые растворились в русском народе, когда тот, почувствовав свое могущество, стал расширяться.

Православие, как выразился Вернадский – „живая энергия русской культуры“. Без Православия не было бы русских и России. И поэтому тогда, в XIII веке, речь шла не о политических интригах, в которых, увы, религия часто становится „разменной монетой“ (так и смотрели на религию северозападные и литовские русские князья). По словам историка, „речь шла о самом существовании Руси, ее культуры и самобытности“.

#### 4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Вернадский называет выбор в пользу Орды подвигом смирения. И церковь, конечно, причислила Александра Невского к лику святых не за его политическую деятельность, а за твердость в отстаивании православной веры и за его

смирение. Вспомним, что Даниилом Галицким двигало не только желание защитить свою землю от набегов монголов, но и гордыня. Считая себя европейским государем, мечтая о женитьбе на европейской принцессе, видя у себя при дворе льстивых и сладкоречивых папских посланников, которые не скупались на похвалы ему, он считал ниже своего достоинства подчиниться монголам, в которых он видел дикарей и варваров, и даже принять их благосклонность. „Злее зла честь татарская“ была для самолюбия Даниила – пишет Вернадский - Александр принял эту честь со смирением. Невыносимо было для Даниила стать подручным ... - татарского хана: Александр перенес и это со смирением“ [1, с. 246].

Конечно, моголы, чувствуя себя хозяевами положения, и со своей стороны считая презренными варварами все некочевые земледельческие народы, действительно, вели себя по отношению к ним крайне высокомерно, презрительно и зачастую грубо. Не только Даниилу и Александру, но и другим русским князьям привелось перенести в Орде много физических и нравственных страданий, а некоторым - и принять там смерть. Но все же в словах и поступках Даниила Галицкого, княжившего на самом западном краю русской земли, и впитавшего духовные влияния западной культуры, много от европоцентризма, презрения к народам Востока, которое было свойственно европейцам всегда: и в раннем средневековье, и в эпоху колониализма и даже сейчас. В словах и действиях Александра Невского мы видим совершенно иное – свойственную только русским терпимость, уважение к восточным народам, умение понять „восточную душу“. Возможно, отчасти это было связано и с тем, что и в жилах самого Александра Невского текла не только варяжская и славянская, но и тюркская и даже кавказская кровь. Его прабабушкой по материнской линии была половецкая княжна, дочь князя половцев Котьяна Сютюевича (ее половецкое имя до нас не дошло, в Святом Крещении она получила имя Мария), жена князя Мстислава Удатного, деда Александра Невского. А бабушка Невского по отцовской линии – осетинская (аланская) княжна Мария (в схиме - Марфа) Шварновна, жена князя Всеволода Большое гнездо, другого деда Александра, кстати, также причисленная православной церковью к лику святых.



Возможно, в доме Александра Невского звучала аланская и кыпчакская речь, и будущий великий князь ребенком слышал колыбельные на том же языке, на котором говорили многие и в Сарае, в ставке хана Батыея. Так что обычаи и культура монголо-кыпчакской Орды вовсе не должны были казаться Александру Невскому такими уж непонятными и варварскими. А сделанный Александром выбор в пользу Орды предопределил сосуществование русских с восточными, прежде всего туранскими народами, их взаимные контакты и коммуникации, их окрепшее за века понимание и культурные переключки.

При этом, конечно, в первую очередь Невским двигали религиозные соображения, и если он видел зло во владычестве монгол, то он воспринимал его как наказание Божье за грехи русского народа, которое нужно смиренно перенести и тогда Бог вознаградит русских славой и мощью.

Французский русофоб упрекал святого благоверного князя в осторожности и приспособленчестве. Георгий Вернадский прекрасно отвечает на эти слова: „Высмеиваемые Кюстином „мудрость“ и „осторожность“ Александра Невского насмешке ... не подлежат: отмеченные Кюстином качества соединялись в личности Александра с самым подлинным героизмом и подчас безрассудною смелостью ... Мудрость Александра, по слову летописца, была от Бога; его осторожность была, на самом деле, подвигом смирения“ [1, с. 228].

## БИБЛИОГРАФИЯ

Вернадский Г.В. Два подвига святого Александра Невского// Русский узел евразийства. Восток в русской мысли. Сборник трудов евразийцев. М., „Беловодье“, 1997. 528 с.

Кюстин де Астольфо Николаевская Россия. М., АСТ-Хранитель, 2008. 411 с.

**Rustem Rinatovich Vakhitov**

*PhD, Associate Professor, Bashkir State University,  
Ufa, Russia*

**CIVILIZATIONAL CHOICE OF RUS' IN 13  
CENTURY: FEAT OF HUMILITY OF SAINT  
ALEXANDER NEVSKY**

---

Annotation

---

Saint Prince Alexander Nevsky in 13 century made a forced choice in favor of the East and the Golden Horde in order to save Orthodox faith in Rus' and to resist the attempts of the Catholic West to forcefully change the religious identity of Russians. Historian and adherent of Eurasianism G.V. Vernadsky thought that this was a crucial civilizational choice, which turned Rus' into Eurasian civilization and saved not only faith, but also ethnic and cultural Russian identity. It was a feat of humility for Alexander Nevsky, which combined triumph of Christian Saint over arrogance and at the same time denial of the aggressive West-centrism as well as recognition of significance of Eastern cultures.

Keywords: Saint Alexander Nevsky, Golden Horde, Catholic West, Rus', civilizational choice, Eurasianism

---

УДК 2-79(470.319/.32)“18“

**Мищенко В.В.**

*к.и.н., доцент ФГБОУ ВО,  
„Брянский государственный университет,  
имени академика И.Г. Петровского“,  
филиал БГУ в г. Новозыбкове*

---

## **СКОПЧЕСТВО В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА: по материалам Орловской, Курской, Воронежской губерний**

---

Аннотация

---

В статье рассматривается история скопчества, его становление и распространение в Орловской, Курской, Воронежской губерниях. Выявляется взаимосвязь скопческих кораблей губерний между собой.

Ключевые слова: мистическое сектантство, скопчество, вторая половина XIX в., Орловская губерния, Курская губерния, Воронежская губерния.

---

Религия всегда играла и играет важную роль в системе общественных связей и отношений. Если оценивать религиозную обстановку в сегодняшнем обществе можно проследить две тенденции: стремление вернуться к духовным истокам национального самосознания, что для русского человека неразрывно связано с православием, и

противоположное стремление – выйти за пределы православия в поисках иной духовности. Сам факт религиозного брожения не является приметой только нашего времени, для России проблема сектантства существовало давно.

Современных историков продолжает интересовать природа русского мистического сектантства. Л. Энгельштейн, в соответствии со своей идеей об оскотлении — подражании распятию, полагает, что определенную роль в генезисе скопчества сыграло широкое распространение практики телесных наказаний в России XVIII в.: „Распятие Христа превращало жестокость светской казни в божественную драму. Это — старинный христианский мотив. Однако для крестьян екатерининской России кнут, иногда становившийся причиной смерти, был не отдаленным воспоминанием или метафорой, но реальностью, которую многие испытали на своей коже. Эта близость подкрепляла исходную сверхъестественную связь: распятие и порка были формами боли и насилия, исполненными морального и духовного значения. Кастрация была столь же значимым мучением, на сей раз причиняемым самому себе“ [21.С.37].

Оригинальную версию формирования идеологии скопчества предлагает историк А.А. Панченко. „Речь идет о том, что исходным стимулом для появления русского скопчества могло стать распространение картофеля (*Solanum tuberosum* L.) в качестве огородной культуры ... Хотя последовательное внедрение картофеля в качестве сельскохозяйственной культуры и связанные с этим крестьянские бунты относятся к эпохе Николая I, эсхатологические сказания, в которых картофель неизменно связывают с мужскими гениталиями, появились в России гораздо раньше. Соответственно, распространение картофеля приведет к неурожаю и всеобщей гибели, а те, кто ел „сие мерзкое зелие“, обречены на вечные муки. Обратим внимание, что первая попытка массового распространения картофеля относится ко времени, непосредственно предшествовавшему появлению скопчества. В 1765 г. был издан ряд сенатских указов о необходимости культивирования картофеля с подробными инструкциями по его разведению и использованию. В том же году семенной картофель был разослан по всем губерниям: местным властям поручалось

распространять его среди горожан и крестьян. Известно, например, что в Архангельскую губернию предполагалось отправить 44 пуда (704 кг) семенного картофеля, хотя, в конечном счете, было послано всего лишь 24. Вполне возможно, что именно это государственное мероприятие вкупе с упомянутыми поверьями и легендами послужило исходным толчком для цепной реакции эсхатологических ассоциаций, приведшей к появлению русского скопчества“ [15.С.383].

Во второй половине XIX в. Орловская Воронежская и Курская губернии представляли собой территории, где под постоянным полицейским наблюдением находились скопцы.

Со скопцами впервые государственная власть столкнулась в 1772 году. Жена Трифона Емельянова сообщила священнику деревни Маслово Орловской губернии о том, что мужа ее забрали в рекруты незаконно, потому лишь, что он узнал тайну еретиков, „скопивших себя сами“. Сказанное звучало странно, но поскольку женщина называла священнику фамилии трех оскопившихся односельчан, тот написал рапорт в Святейший Синод, в котором передал услышанное. Из Петербурга в губернское правление пришло распоряжение проверить полученную информацию. Врач осмотрел поименованных в полученном распоряжении крестьян — Михаила Петрова (32 года), его отца Петра Петрова (50 лет) и Кондратия Порфенова (37 лет) — то сразу стало ясно, что мужчины действительно кастрированы. Когда выяснилось, что донесение священника соответствует истине, следствие проявило необыкновенную дотошность в деле установления истины. В течение месяца была вскрыта широкая сеть скопческих общин, распространившихся чуть ли не по половине Орловской губернии. Удалось установить, что „скопческие семьи“ проживали в 24 деревнях и помещичьих имениях. Численность секты нового толка составляла 43 человека (39 мужчин и 4 женщины); еще около 50 человек клонились к тому, чтобы принять новое учение, но не успели это сделать [16]. Руководил сектой Андрей Иванович Блохин, 30 лет, он был арестован 28 мая 1772 г. Все они почитали некую Акулину Иванову, женщину, наделенную даром всеведения и прорицания. Скопческие и хлыстовские предания приписывали ей многочисленные пророчества и чудотворения. Помимо

Акулины Ивановой сектанты почитала и Павла Петрова, крепостного крестьянина графа Шереметьева, который тоже творил разнообразные чудеса. Расследование, назначенное губернатором, закончилось арестом скопцов. Отличительной чертой расследования 1772 г. следует признать то, что властям практически не пришлось пытаться допрашивать подсудимых, поскольку они давали показания не особенно запираясь. Конспиративная традиция скопцов на тот момент еще не успела оформиться, и сектанты охотно рассказывали о себе и своей вере.

Расследование установило, что всего были оскотлены 32 человека (все мужчины). Непосредственно кастрацию осуществляли Андрей Блохин и его друг Кондратий Трифонов (Селиванов). Когда материалы расследования были доложены Екатерине Второй, она так сформулировала задачу государственной власти в отношении нового вероучения: „удушение в самом начале подобных безрассудных глупостей“. Императрица посчитала, что рядовых сектантов наказывать не следует, а вот зачинщики должны понести заслуженное наказание. Андрея Блохина выпороли кнутом на глазах жителей его родной деревни Брасово, после чего сослали на вечные работы в городок Нерчинск, на серебряные рудники. Михаила Никулина высекли батогами на рыночной площади в городе Орле и также отправили „в каторжные работы“. Был наказан батогами и еще один сектант — Алексей Сидоров — который, после порки тоже был отправлен на каторгу. Все остальные сектанты были отпущены на свободу без телесных наказаний и каких-либо поражений в правах.

Однако большая часть приверженцев странного изуверства скрылась, в том числе Кондратий Селиванов, который тайно проживал в Курске [19.С.23]. Информация о нем постепенно накапливалась. Так, удалось установить, что этот человек был родом из деревни Столбище Севского уезда Орловской губернии. Разным людям он был известен под разными фамилиями: Трифонов, Трофимов, Никифоров. Менял он и имена — был Фомой, Андрияном, Андреем, Иваном [3]. Но в 1775 г. был пойман властями. Весной 1775 г. православный священник одного из орловских храмов Иван Емельянов сообщил полицмейстеру, что ему стало известно о случае оскотления двух мальчиков в деревне Сосновка [16]. Поиски

по горячим следам привели к задержанию человека, который назвался Кондратием Селивановым. Следствие установило, что это и есть тот самый Кондратий Трифонов, избежавший поимки тремя годами ранее. Фамилия „Селиванов“, которой он назвался при задержании, так и закрепилась за ним, хотя на самом деле это не была исконная его фамилия. Селиванов был порот плетьюми и в том же 1775 г. отправлен в каторжные работы в Сибирь.

У лидера „белых голубей“ (одно из самоназваний секты) нашлись последователи, среди которых наиболее ревностными проповедниками и „мастерами“ оскпления были Александр Иванович Шилов и его племянник Иван Шилов. „Тоже знатной пророк“ был и „Мартин Родивонович“, с которым Селиванов немало дорог вместе исходил, „когда имел великаю нужду и ходил по селам и по огородам, но не мог избрать себе места, где бы и головушку свою приклонить“ [1.С.34]. От хлыстовства скопчество переняло организационную структуру (общины-„корабли“ с христами, богородицами и пророками) и практику экстатических радений. По мнению П.И. Милюкова, „скопчество сначала было своеобразным монашеским орденом в рамках хлыстовской общины, а отделилось лишь по прошествии длительного времени“ [13.С.116-117].

С возвращением Селиванова из двадцатилетней ссылки намечавшийся раскол с христововерами стал фактом. Он создал мощную централизованную организацию, основанную на принципе беспрекословного послушания. Разработанной техникой радений ему удалось заинтересовать представителей высшего света, и под его прямым влиянием в столице сформировался мистический кружок Екатерины Татариновой, собрания которого посещали министр народного просвещения А. Голицын, художник В. Боровиковский, а однажды - сам Александр I [22.С.155]. Начало эпидемии оскпления в петербургском гарнизоне и в гвардии заставила власть пересмотреть свое отношение к приобретаемой популярности увлечению дворянства.

В правление Николая I меры, предпринимаемые в борьбе против скопчества, еще ужесточились. Во время царствования Александра II скопчество в России вновь подняло голову. В

1875-1876 гг. был возбужден целый ряд судебных процессов, результатом которых явилась высылка скопцов в Сибирь. После указа Николая II от 17 апреля 1905 г., многие скопцы вернулись из Сибири. Поняли свое освобождение как оправдание их учения и стали проповедовать его открыто, оскоряя не только взрослых, но и детей. Результатом этой пропаганды явились массовые оскорпления в Херсонской, Харьковской, Рязанской, Ставропольской, Тамбовской и других губерниях [17.С.49].

Характерно, что на протяжении полутора столетий Орловщина была местом не только возникновения или временного пребывания, но и местом постоянного жительства сектантских общин. „Во второй половине 1849 г. скопчество получило особое развитие в Орловской губернии: там беспрерывно возникали дела об оскорплении большого или меньшего числа людей, даже открыт оскорпитель. Начальник Губернии доносил Министерству, что скопчество быстро распространяется по Кромскому уезду, что там вдруг оскорпилось до 70 человек и что многие из оскорпленных с дерзостью приходили в суд и объявляли о своем оскорплении“ [2.С.622] - так характеризует ситуацию в Орловской губернии чиновник министерства внутренних дел Н. Варадинов.

Власти на местах сами признают активность скопцов. Севский уездный исправник в своем рапорте отмечает: „В 1844 г. по решению Правительствующего Сената все скопцы бывшие в Севском уезде сосланы в Сибирь и в другие отдаленные места... До конца 1865 г. о существовании этой секты во вверенном мне уезде не было даже малейшего слуха“ [10.Л.1]. „В ночь со дня 11 сентября 1867 г. караульщик солдатской слободы севский мещанин Тимофей Степанов заявил полиции, что у Чижова в доме происходят моленье на распев“ [11.Л.4(об)]. „По заявлению члена комиссии Августинович, что скопцы употребляют при богомолии платки, надевая их на указательный палец. Комиссия не могла не обратить внимание на огромное количество платков, не сообразимое с числом потребителей, коих кроме местных и бывших в употреблении найдено 38 бумажных, шелковых, шерстяных и еще не разорванных примерно 24, в кусках или штука“ [9.Л.359(об)]. Из показаний следствия по оскорплению Бирюковым: „...обнаружилось 43 человека, пострадавших



от изуверства Бирюкова“ [9.Л.404], в материалах того же дела государственный крестьянин Орловского уезда деревни Маслово Апполон Алексеевич Маслов показывает, что „... из числа оскопившихся 53 человек, содержусь только я один“ [9.Л.174].

Орловская губерния явилась центром распространения скопчества в черноземные губернии России: Курскую и Воронежскую.

В Воронежской губернии скопчество было распространено в Валуйском уезде – деревня Бутырки прихода села Вериговки, деревня Ромашевка, хутор Черняевка прихода села Ново-Павловки, и хутор Песчаный прихода села Логачевки.

В 1860-х годах распространителями скопчества в хуторе Черняевке был местный крестьянин Ф.И. Шляпников и Д. Улаева, дочь государственного крестьянина села Лескова Малоархангельского уезда Орловской губернии [14.С.968]. В Бутырках скопцы появились в 1880-х годах, прибыв из хутора Амбарного Харьковской губернии. Местные скопцы поддерживали отношения со скопцами из Таврической губернии, откуда к ним на тайные собрания регулярно приезжал наставник Г. И. Маслов, отбывший наказание в Сибири за оскпление, и которого они именовали батюшкой [14.С.969]. На хутор Песчаный скопцы пришли из Харьковской губернии (источники указывают на слободу Тополя, а также хутора Песок, Мальцевку, Наседкино, Ильинки)[18.С.166].

Помимо Валуйского уезда скопческие общины существовали также в Павловском уезде (село Гороховка) и в Острогжском уезде (хутор Еремовка).

В Курской губернии „скопчество являлось главной формой мистического сектантства“ [20.С.151]. Несмотря на преследования со стороны местных властей к 1840-м годам „в Белгороде ... образовалась своего рода скопческая метрополия, с местопребыванием в ней, различных скопческих учителей и наставников. В то время, по некоторым сведениям, здесь жил некий Павел Иванович, благословлённый на управление и начальство непосредственно Кондратием Селивановым...“ [20.С.148-149].

В 1870-е годы в селе Шляхово Белгородского уезда существовала скопческая община, поддерживавшая связи со скопцами в других местах, в частности, с общинами в Воронежской губернии. Эта община получила известность благодаря „Делу о самооскоплении крестьянок села Шляхово Белгородского уезда П.И. Кузьминой и А.В. Шляховой“ [8].

Наряду с Белгородским уездом скопческие общины в рассматриваемый период существовали и в Обоянском уезде Курской губернии. В 70-е гг. XIX века в Курском уезде получил известность крестьянин В. Тюнников, занимавшийся оскоплениями разных лиц [6]. По информации Харьковской судебной палаты „крестьянин Василий Иванович Тюнников, сознался, что он действительно оскопил Семёна Домашенко, Якова Кретьова, Никиту Мокрушина, Кирилла Кочанова, Андрея Куталева, Семёна Чернова, Михаила Кожевникова и Николая Орлова, в отношении же Ильи Белоногова, Никиты Перькова, Емельяна Буняева, Феодосия Кошлякова, он ответил, что не помнит, оскоплял он их или нет, если же они говорят что оскоплял, то это должно быть так, потому что он оскопил многих“ [6.Л.8-9].

Центром скопчества Корочанского уезда, по свидетельству епархиального миссионера священника И. Дмитревского, является село Щелоково. И. Дмитревский считал, что появление скопцов в селе „относится ко второй половине XVIII века и совпадает по времени с появлением скопческой секты как в Курской губернии, так в России в целом“ [12.С.1072]. Он также полагал, что именно отсюда секта распространилась и на другие населенные пункты: „в селе Красном, в селе Тетеревине, и в селе Чурсине, а также есть основания думать, что ютясь и скрываясь в одиноких разбросанных хуторах, достигло до Белгорода“ [12.С.1077-1078].

Скопчество получило распространение и в Новооскольском уезде Курской губернии, о чем свидетельствует ряд судебных дел 1860-х – конца 1870-х гг. В граничившем с Новооскольским Старооскольском уезде очагом распространения скопчества являлось село Истобное, в котором крестьяне Зиборовы и В.И. Яковлев, занимались

распространением скопческой ереси среди односельчан [4]. В западной части Курской губернии – Суджанском уезде – в 1870-е годы скопческая община существовала в селе Любостань. „По-видимому, центр скопческой секты в Суджанском уезде, это деревня Косторная, так как сюда приезжают скопцы из разных мест, например из Обоянского уезда, из Курского уезда, и иногда из города Харькова“ [4.Л.32].

Скопческие общины были существовали и на востоке Курской губернии. Например, известно об их существовании в Тимском уезде, где секта распространилась в деревне Дурновка, деревне Черновцы и селе Троицком [5]. В соседнем Щигровском уезде существовали как собственные скопческие общины, так и имелись сведения о скопцах, прибывших из других мест. В частности, здесь проживал „орловский мещанин Е.М. Марков, обвиняемый в не обозначении в билете принадлежности к скопческой секте“ [7].

Таким образом, рассмотрев историю становления и развития скопческой секты в Орловской, Воронежской и Курской губерниях во второй половине XIX, можно заключить, что во всех губерниях находились очаги мистического сектантства – скопчества. Орловская губерния являлась родиной скопчества, Курская губерния являлась крупным очагом скопчества, а в Воронежской губернии, оно существовало в меньшей степени. Появившись в данном регионе в XVIII веке, скопчество активно развивалось и распространялось в Орловской губернии, в нескольких уездах Воронежской и в большинстве уездов Курской губернии, что можно объяснить активными усилиями по вовлечению в ряды скопцов все новых адептов. Как показали источники, скопческие общины – корабли, были связаны между собой. Некоторые скопческие корабли в Воронежской и Курской губерниях были созданы выходцами из Орловской губернии.

## СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Айвазов И.Г. Материалы для исследования секты скопцов. М, 1916. С. 34.

Варадинов т. VIII.

Высоцкий Н.Г. Первый скопческий процесс. М, 1915.

ГАКО. Ф. 32. Оп. 1. Д. 2490.

ГАКО. Ф. 32. Оп. 1. Д. 3627.

ГАКО. Ф. 32. Оп. 1. Д. 602.

ГАКО. Ф. 32. Оп. 1. Д. 606.

ГАКО. Ф. 32. Оп. 1. Д. 855.

ГАОО, Ф. 5. Д.1172.

ГАОО. Ф. 580. Оп.1. Д.2182.

ГАОО. Ф. 635. Оп.2. Д.4.

Дмитревский И. Из записок миссионера. Скопцы (в Корочанском уезде) // Курские епархиальные ведомости. Неофициальная часть. 1900. № 48.

Милюков П.И. Очерки по истории русской культуры в 3-х тт. Т. 2. Ч.1. М., 1994.

Олейников Т.М. Очерки по истории расколо-сектантства в Воронежской губернии // Воронежские епархиальные ведомости. Неофициальная часть. 1914. № 36.

Панченко А. Христовщина и скопчество: Фольклор и традиционная культура русских мистических сект. М., 2004.

Пеликан Е.В. Судебно-медицинские исследования скопчества и исторические сведения о нем. СПб., 1872// Справочно-правовая система „Гарант“: [Электронный ресурс] / НПП „Гарант-Сервис“.

Плотников К. История и обличение русского сектантства. Пг., 1916.

Пр-в Г. Освящение церкви-школы в хуторе Песчаном Валуйского уезда 4 декабря 1898 года// Воронежские епархиальные ведомости. Неофициальная часть. 1899. № 4.

Секирин А.А. История возникновения и распространения сектантства и старообрядчества в Воронежской и Курской губерниях в XVII – начале XIX веков // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, „East West“ Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna.2016. № 1-2.

Шевалеевский В.М. Курское сектанство // Курские епархиальные ведомости. Неофициальная часть. 1905. № 9.

Энгельштейн Л. Скопцы и Царство небесное. М., 2002.

Эткинд А.Е. Содом и Психея: Очерки интеллектуальной истории Серебряного века. М., 1996.

**Mischchenko V. V.**

**EUNUCHS IN THE RUSSIAN EMPIRE IN  
THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY:  
BASED ON THE MATERIALS OF THE  
ORYOL, KURSK, AND  
VORONEZH PROVINCES.**

---

Abstract

---

The article deals with the history of eunuch , its formation and spread in the Oryol, Kursk, and Voronezh provinces. The author reveals the relationship between the eunuch ships of the provinces.

Keywords: mystical sectarianism, eunuch, the second half of the XIX century, Oryol province, Kursk province, Voronezh province.

---

УДК 271.22(437.7)-36 Maksim Sandovič, sveti

**Кирилл Шевченко**

*доктор исторических наук,  
профессор кафедры правовых дисциплин,  
Российский государственный социальный  
университет (Филиал в г. Минске, Беларусь)*

---

## **ФЕНОМЕН СВЯТОСТИ В ИСТОРИИ КАРПАТСКИХ РУСИНОВ: СВЯТОЙ МАКСИМ САНДОВИЧ (1886-1914) КАК СИМВОЛ КАРПАТО-РУССКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ**

---

Резюме

Статья посвящена жизни и деятельности одного из наиболее известных церковных деятелей Карпатской Руси в начале XX в. отцу Максиму Сандовичу, который активно боролся за возрождение Православия в самой западной части Карпатской Руси – на Лемковине в австрийской Галиции. После неоднократных арестов властями Австро-Венгрии М. Сандович после начала Первой мировой войны был расстрелян австрийскими солдатами 6 сентября 1914 г. в г. Горлице. Память о М. Сандовиче, его мученической смерти и его духовном наследии является важным идентификационным и ценностным ориентиром для верующих Польской Православной Церкви, прежде всего для русинов-лемков, напоминая им об их

духовных и исторических корнях и укрепляя их в вере.

Ключевые слова: Карпатская Русь, Православие, Максим Сандович, Австро-Венгрия, репрессии

---

Карпатские и галицкие русины, являвшиеся наиболее западной частью восточнославянского этнокультурного и цивилизационного пространства, уже в самом начале своей политической истории в эпоху раннего Средневековья вошли в состав Польши и Венгрии и подверглись многочисленным этнокультурным экспериментам со стороны польских и венгерских властей. Главной целью данных экспериментов была полная ассимиляция русинов; при этом в качестве орудия осуществления подобной политики активно использовался конфессиональный фактор.

Наиболее яркими проявлениями подобной политики стали Брестская (1596 г.) и Ужгородская (1646 г.) церковные унии, задуманные Ватиканом и политическими элитами Польши и Венгрии для латинизации и последующей ассимиляции коренного православного восточнославянского населения исторических земель Западной Руси. Рассуждая о церковной истории и об исторических судьбах Западной Руси, известный галицко-русский церковный деятель и просветитель отец Иоанн Наумович писал в 1889 г.: „со времени крещения нашей Руси при равноапостольном князе Владимире в 988 г. предки наши были православными и оставались такими на всем пространстве русской земли, пока в 1596 г. не разорвана была связь нашей церкви в западно-русских странах с восточно-православною церковью, разорвана незванными пришельцами с запада, навязавшими нашим отцам унию“.<sup>1</sup> Саму Брестскую церковную унию, положившую начало существованию униатской церкви в западнорусских землях, И. Наумович, до своего перехода в православие бывший униатским священником, характеризовал как „заведенную

---

<sup>1</sup> Протоиерей Иоанн Наумович. Пятидесятилетие (1838-1889) воссоединения с православной церковью западно-русских униатов. Исторический очерк. Санкт-Петербург: В Синодальной типографии, 1889. С. 1.

лестью и насилием чужими людьми, заведенную не ради истины Христовой и спасения душ, а ради властолюбия римских пап и ради политических расчётов бывшей польской республики“.<sup>2</sup>



Примечательно, что критические оценки Брестской унии, сделанные И. Наумовичем, полностью разделялись авторитетными российскими учёными-славистами. Так, один из основателей современной белорусистики, видный филолог-славист Е.Ф. Карский в своём фундаментальном исследовании „Белорусы“ ярко охарактеризовал унию как „вероисповедный суррогат, очень полезный в государственном отношении для Речи Посполитой, так как церковная уния, с одной стороны, отдаляла белорусов от великороссов, а с другой стороны – приближала к полякам-католикам, часто служа переходной ступенью к католицизму и, таким образом, являясь дальнейшим этапом полонизации“.<sup>3</sup>

Упорная борьба против навязывания церковной унии, а впоследствии борьба за сохранение восточного церковного обряда в рамках униатской церкви стали важным фактором

2 Там же. С. 1.

3 Карский Е.Ф. Белорусы. Том III. Петроград, 1922. С. 183.



национального самосохранения русинов Галиции и Угорской Руси, которые с конца XVIII века оказались в составе Австрийской империи.

С усилением политики национальной дискриминации и денационализации карпатских и галицких русинов со стороны властей Австро-Венгрии во второй половине XIX века все более популярной формой борьбы русинов за сохранение своей идентичности стало движение за возвращение к православию. Официальная Вена и польская администрация Галиции крайне подозрительно относились к данному движению среди русинов, усматривая в нём проявления нежелательной для них русофилии и скрытые ирредентистские тенденции. Существенной причиной возникновения православного движения в Карпатской и Галицкой Руси в конце XIX – начале XX веков было недовольство русинского населения поведением униатского духовенства, которое нещадно эксплуатировало русинских крестьян и одновременно нередко выступало в роли добровольной полиции, помогавшей государственным органам осуществлять надзор за населением. По свидетельству хорошо информированной о положении в Угорской Руси чешской газеты „Час“, издававшейся в Праге, греко-католическое духовенство „с помощью экзекуторов вымогало долги у крестьян за самые простые церковные обряды... Поп жиреет, народ худеет и беднеет... Кроме того, это попы – мадьяроны, добровольная и оплачиваемая государством полиция. Поэтому, - подчеркивала чешская газета, - угорские русины стали задумываться о переходе в православную церковь, где им будет легче...“<sup>4</sup>

Массовый переход в православие карпато-русских униатов вызвал крайне нервную реакцию австро-венгерских властей, сразу сделавших ставку на открытые репрессии. Особое беспокойство Вены и Будапешта вызывало стремительное распространение православия среди многочисленной карпато-русской диаспоры в Северной Америке в конце XIX – начале XX века. Опасаясь дальнейшего распространения православного движения среди русинов Галиции и Угорской Руси, австрийские власти запретили в 1912 г. паломничество галичан в Почаевскую лавру на территории соседней Волыни

4 Čas. Ročník XXVIII. Číslo 62. V Praze 4 března 1914.

в составе России и стали все чаще прибегать к репрессиям в отношении к перешедшим в православие русинам.

„Террор... распространился по всей Подкарпатской Руси, породившей великое множество новых мучеников и исповедников, - писал Г. Рачук, характеризуя положение православных русинов в Австро-Венгрии в начале XX века. – Одно слово, одна православная книга, одно нежелание ходить в униатский храм могли послужить предлогом для штрафа, избиения, ареста, всяческих издевательств и даже для убийства“.<sup>5</sup> Самоотверженная борьба за возрождение веры своих предков – православия – породила большое число мучеников за веру среди русинов Галиции и Угорской Руси, ставших символами традиционной русинской идентичности.

Православное движение в начале XX века стало весьма активно распространяться и среди самой западной части карпатских русинов - русинов-лемков, населявших северные склоны Карпат в Западной Галиции, входившей в австрийскую часть империи Габсбургов. Видным активистом православного движения среди русинов-лемков стал молодой православный священник, уроженец галицкой Лемковины Максим Сандович, биография которого является весьма характерным и примечательным примером духовной эволюции представителя карпато-русского духовенства.

Максим Сандович родился 31 января 1886 г. в карпато-русском селе Ждынь на территории исторической Лемковины в австрийской Галиции. После окончания гимназии в г. Ясло и в г. Новы Сонч в Галиции, где он проживал в Русской бурсе, специально организованной русинскими активистами для карпато-русских студентов, М. Сандович поступил в один из базилианских монастырей в Восточной Галиции. Однако очень быстро духовная атмосфера и нравы базилианского монастыря разочаровали М. Сандовича, который в 1904 г. перешёл в православный монастырь в Почаеве на территории Российской империи.<sup>6</sup>

5 Рачук Г. Подвижник Руси Карпатской Архимандрит Иов (Кундря). Москва, 2008.С 21.

6 Encyclopedia of Rusyn History and Culture.Revised and expanded edition.Edited by P.R. Magocsi and I. Pop.University of Toronto Press, 2005.P. 447.

Скорее всего, главной причиной разочарования М. Сандовича в униатской церкви стало то обстоятельство, что к началу XX века униатские монастыри и духовные семинарии Восточной Галиции при содействии австрийской и польской администрации окончательно превратились в центры украинской пропаганды и очаги распространения украинской идентичности. Примечательно, что именно в это время для усиления украинского влияния на греко-католическое духовенство Галиции и для подрыва позиций традиционно влиятельных галицких русофилов по инициативе австрийских властей был затруднен приём в духовные семинарии Восточной Галиции лиц традиционной русофильской ориентации. По свидетельству хорошо информированного современника, воспитанники духовной семинарии во Львове русофильской ориентации подвергались „травле и издевательствам“ со стороны господствовавших там украинцев. В 1912 г. русские воспитанники Львовской духовной семинарии „дважды были вынуждены бежать из семинарии, чтобы спасти свою жизнь перед одичавшими товарищами-украинцами“.<sup>7</sup> Подобная атмосфера, утвердившаяся в униатской церкви Восточной Галиции к началу XX века при содействии униатского митрополита – украинизатора А. Шептицкого, была неприемлема для М. Сандовича, являвшегося убежденным сторонником общерусского единства.

Находясь в России, М. Сандович успешно завершил своё духовное образование в Православной Духовной семинарии в г. Житомир в 1910 г. и уже в 1911 г. был рукоположен в священники. В этом же году Сандович вернулся на родину, где он стал первым православным священником с того момента, когда галицкая Лемковина была окончательно обращена в унию в начале XVIII века.<sup>8</sup> М. Сандович служил в качестве православного священника в карпато-русских селах Граб, Длуге и Вышоватка на Лемковине, постоянно находясь под наблюдением австрийской администрации, которая „опасалась усиления российского влияния в результате распространения православного движения“.<sup>9</sup> В 1911-1912 годах М. Сандович

7 Лемкин И. История Лемковины. Нью-Йорк: Юнкерс, 1969. С. 119.

8 Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Revised and expanded edition. Edited by P.R. Magocsi and I. Pop. University of Toronto Press, 2005. P. 447-448.

9 Ibidem.

несколько раз подвергался арестам со стороны австрийских властей и краткосрочному тюремному заключению. Важным направлением деятельности М. Сандовича была борьба с прогрессирующей латинизацией греко-католической церкви в Галиции, которая резко активизировалась в начале XX в., и защита исконных восточных обрядов карпатских русинов путем их возвращения в лоно православной церкви.

Однако успешное служение М. Сандовича на родине, в ходе которого он снискал искреннее уважение и любовь своих земляков, продолжалось недолго. В марте 1912 г. М. Сандович, вызывавший все большее недовольство австрийских властей своей успешной деятельностью, вновь подвергся аресту, при этом его обвинили в шпионаже в пользу России. Отец Максим Сандович был на длительное время помещен в камеру с обычными уголовниками, подвергаясь унижениям и издевательствам. Во время тюремного заключения отца Максима посетил эмиссар главы униатской церкви Галиции А. Шептицкого, предложив ему вернуться в униатскую церковь в обмен на свободу, однако отец Максим категорически отверг это предложение. Спустя два года на судебном процессе во Львове в марте-июне 1914 г. вместе с другими галицко-русскими деятелями русской ориентации - православным священником И. Гудымой, студентом В. Кольдрой и известным галицко-русским журналистом С. Бендасюком - Сандовичу было предъявлено дежурное обвинение в шпионаже в пользу Российской империи.<sup>10</sup>

Пражская газета „Час“, внимательно следившая за ходом судебного процесса над галицкими русофилами, сообщала своим читателям 10 марта 1914 г.: „Обвиняемые старались представить русинам положение в России в самом благоприятном свете и активно распространяли среди них русскую православную веру. В результате этой агитации русинские крестьяне в области Ясло, Горлице и Кросно стали заявлять о своем переходе из греко-католической в православную церковь. Обвинение утверждало, что обвиняемые распространяли слухи о том, что Россия освободит православных верующих и что после этого Галиция воссоединится с Россией... В ходе сообщения своих личных

10 Ibidem.P. 448.

данных обвиняемый Бендасюк хотел говорить по-русски, однако председатель суда этого не разрешил...“.<sup>11</sup>

В своём следующем репортаже о ходе суда над галицкими русофилами „Час“ процитировал слова Бендасюка о том, что „национальное единство русского народа от Тисы до Камчатки является для него незыблемым принципом. Однако, - указывала пражская газета, - речь здесь не идёт о государственном понятии в политическом смысле. Обвинение не сумело доказать, что обвиняемый имел в виду политическое объединение русинов с Российским государством. Бендасюк утверждал, что предметом его стремлений было убеждение русинов в единстве всего русского народа, дабы не проводились разделительные линии между малорусами, великорусами и угрорусами... Он также утверждал, что русский язык является единственным литературным языком всего русского народа, а все остальные славянские наречия – лишь диалекты...“.<sup>12</sup> Несмотря на все старания и уловки, австрийскому суду не удалось доказать виновность подсудимых. Суд присяжных единогласно признал их невиновными.

После освобождения в июне 1914 г. М. Сандович вернулся в свое родное село. Однако освобождение оказалось кратковременным. Начавшаяся Первая мировая война привела к волне репрессий австро-венгерских властей против угорских и галицких русинов. Одной из самых пострадавших областей была галицкая Лемковина, коренное русинское население которой отличалось стойкими русофильскими настроениями. „Вся Лемковина была покрыта виселицами, на которых гибли её лучшие сыны“,<sup>13</sup> - писал лемковский историк – современник описываемых событий об австро-венгерских репрессиях по отношению к мирному русинскому населению. Печальным символом австро-венгерских зверств во время Первой мировой войны стал концентрационный лагерь Талергоф, созданный уже в начале сентября 1914 г. неподалеку от г. Грац. Жертвами концлагеря Талергоф стали тысячи представителей галицко-русской интеллигенции и духовенства, придерживавшихся русофильской ориентации.

11 Čas. Ročník XXVIII. Číslo 68. V Praze 10 března 1914.

12 Čas. Ročník XXVIII. Číslo 69. V Praze 11 března 1914.

13 Лемкин И. История Лемковины. Нью-Йорк: Юнкерс, 1969. С. 139.

Уже 4 августа 1914 г. М. Сандович был вновь арестован австрийскими властями, при этом вместе с ним аресту подверглась и вся его семья. Арестованные были помещены в тюрьму в г. Горлице, где уже находилось большое количество арестованных в то время русинов-лемков. Рано утром 6 сентября 1914 г. М. Сандович без суда и следствия на глазах своего престарелого отца и жены, которые были специально переведены в камеры с окнами, выходящими на тюремный двор, был расстрелян во внутреннем дворе тюрьмы в г. Горлице. Перед выстрелами отец Максим Сандович успел выкрикнуть: „Да живет святое православие! Да живет Святая Русь!“<sup>14</sup>. Руководивший расправой австрийский ротмистр Дитрих добил отца Максима Сандовича выстрелом в голову из револьвера. Его беременная жена была вскоре интернирована в австрийский концлагерь Талергоф, где она родила сына, который был назван в честь отца Максимом.

После смерти М. Сандович стал одним из наиболее ярких, убедительных и почитаемых символов страданий русинов-лемков за веру и за стремление вернуться в лоно православной церкви. В 1922 г. останки М. Сандовича были перезахоронены в его родном селе Ждынь на Лемковине. В 1934 г. жители русинского села Чарне на Лемковине воздвигли крест в честь М. Сандовича. В 1994 г. Польская Автокефальная Православная Церковь причислила М. Сандовича к лику святых; в это же время останки М. Сандовича были перенесены в новую православную церковь в г. Горлице, где он принял мученическую смерть в сентябре 1914 года.<sup>14</sup> Сын М. Сандовича Максим, также ставший православным священником, успешно продолжил православную миссию своего отца на Лемковине.

\*\*\*

Память о М. Сандовиче и его духовном наследии продолжает оставаться важным идентификационным и ценностным ориентиром для верующих Польской Православной Церкви и в настоящее время, прежде всего для русинов-лемков, напоминая им об их духовных корнях,

---

<sup>14</sup> Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Revised and expanded edition. Edited by P.R. Magocsi and I. Pop. University of Toronto Press, 2005. P. 447.

укрепляя их в вере и вдохновляя их на труды, раскрывающие истинное историческое прошлое карпатских русинов. Примечательно, что известный общественный и церковный деятель русинов-лемков в Польше православный священник Д. Циолка посвятил свой последний капитальный научный труд о латинизации униатской церкви в Польше светлой памяти отца Максима Сандовича и жертвам Талергофа.<sup>15</sup>

### ЛИТЕРАТУРА

Карский Е.Ф. Белорусы. Том III. Петроград, 1922.

Лемкин И. История Лемковины. Нью-Йорк: Юнкерс, 1969.

Протоиерей Иоанн Наумович. Пятидесятилетие (1838-1889) воссоединения с православной церковью западно-русских униатов. Исторический очерк. Санкт-Петербург: В Синодальной типографии, 1889.

Рачук Г. Подвижник Руси Карпатской Архимандрит Иов (Кундря). Москва, 2008.

Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Revised and expanded edition. Edited by P.R. Magocsi and I. Pop. University of Toronto Press, 2005.

Čas. Ročník XXVIII. Číslo 62. V Praze 4 března 1914.

Čas. Ročník XXVIII. Číslo 68. V Praze 10 března 1914.

Čas. Ročník XXVIII. Číslo 69. V Praze 11 března 1914.

Ks. Dariusz Ciołka. Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim. Libra s.c.: Wydawnictwo i Drukarnia, 2017.

---

<sup>15</sup> Ks. Dariusz Ciołka. Latynizacja Kościoła unickiego w Rzeczypospolitej po synodzie zamojskim. Libra s.c.: Wydawnictwo i Drukarnia, 2017. S. 5.

---

**Kirill Shevchenko****THE PHENOMENON OF HOLINESS IN THE  
HISTORY OF THE CARPATHIAN RUSYNS:  
SAINT MAXIM SANDOVYCH (1886-1914) AS  
A SYMBOL OF THE CARPATHIAN-RUSSIAN  
IDENTITY**

---

**Resume**

---

The article focuses on the activities of Saint Maxim Sandovych, one of the most famous Church activists in Carpathian Rus' in early XX century, who did his best to support and promote the revival of Orthodox Church among the Rusyns of Lemkovina in Austrian Galicia. After numerous trials and repressions conducted by the Austrian authorities, M. Sandovych was again arrested after the First World war started. He was shot dead without any investigation and court decision by Austrian military on 6 September 1914 in Gorlice. Spiritual legacy of Maxim Sandovych remains to be of enormous importance and great historical value for Polish Orthodox Church and for the Rusyns of Lemkovina.

**Keywords:** Carpathian Rus', Orthodox Church, Maxim Sandovych, Austro-Hungary, repressions

---



УДК 271.22(497.2) Пајсије Hilendarski:323.1(=163.2)

**Срђан Тодоров**

*Београд*

---

## ДОПРИНОС СВЕТОГ ПАЈСИЈА ХИЛЕНДАРЦА ФОРМИРАЊУ ИДЕНТИТЕТА БУГАРА

---

Сажетак

Пајсије Хилендарац или Пајсије Хилендарски је бугарски светитељ и просветитељ из 18. века који је оснивач Бугарског препорода (буг. Възраждане) или Бугарске Ренесансе, личност која је камен темељац за обнову бугарске државности и стварање модерне бугарске нације. Његово капитално дело „Историја словенобугарска“ из 1762. године покренула је процес буђења бугарске националне свести на простору источног Балкана.

Кључне речи: Пајсије Хилендарац, Историја словенобугарска, Бугарски препород

---

### О ПАЈСИЈУ ХИЛЕНДАРЦУ

Преподобни Пајсије Хилендарски рођен је око 1722. године, према његовим речима, „у самоковској митрополији“<sup>1</sup>, под световним именом Петар, односно народним именом Пенко.

---

<sup>1</sup> Самоков је град који се налази на око 50 километара јужно од Софије (20 километара ваздушне линије). Био је средиште једне од најзначајнијих митрополија Пећке патријаршије под Турцима.

Тачно место рођења није познато, али се као највероватније узима градић Банско.<sup>2</sup>

Иако је Пајсије био оснивач и покретач Бугарског Препорода, о раној младости, па и о самом животу Пајсијевом не зна се много, а, као што је речено у сажетку, једино дело које је иза себе оставио јесте *„Историја славѣноболгарскаа и народе и ѿ цареи и и свѣтыхъ болгарскихъ и и вѣсехъ деѣнѣа ѿ битѣа болгарскаа“*<sup>3</sup>, које се у савременом бугарском језику насловљава под именом *„История славянобългарска“*.<sup>4</sup> Дакле, скоро све што се о њему зна записао је сам у поговору „Историје“.

На Хилендару је примио монашки постриг 1745. године, онда када је игуман манастира био његов старији брат. Ту, на Светој Гори, живео је међу српским и грчким монасима, код којих је приметио јаку националну свест.

Да би се схватила величина и улога Преподобног Пајсија важно је, у што је могуће краћим цртама, изнети историјат и опстојатељства у којима се он као национални радник појављује. Након пада Балкана под османску власт, и поред тога што се црквена управа преноси на цариградског патријарха (султановог савладара), словенски културни живот, иако све тише, наставио је да живи кроз Софијску књижевну школу и бројне манастирске штампарије на нашем језику. Ипак, грчки притисци су у првој половини 16. века произвели отпор и јерархијску побуну, те се обнавља Охридска архиепископија, а затим и Пећка патријаршија 1557. што словенској пастви даје приметан национални полет. Гашење Пећке патријаршије

2 Постоји много теорија о месту рођења Пајсија Хилендарског, што је било предмет многих књига и радова. Оно што је у науци једино поуздано је то што је сам написао у својој „Историји словенобугарској“: „и дошао на Свету Гору Атонску из Самоковске епархије 1745. године“. Сам лик Пајсија је изузетно поштован у народу, па је у народном сећању многих шопских села у околини Самокова, Перника и Дупнице остало да је Пајсије родом баш одатле, на шта је осврт бачила и бугарска телевизијска емисија „Затупале тѣпане“ Радостине Јовкове. Такве претпоставке надопуњују и одређене дијалектолошке анализе његове „Историје“. Ипак, варош Банско се узима за највероватније место рођења, због тога што је у светогорским записима остао податак да је кућа оца његове браће Лаврентија и хаџи Влча (самим тим и његовог оца) била у Банском (Пламен Митев, „Българското Възраждане“, Издаелство „Полис“, Софија, 1999, стр. 31)

3 *Историја словенобугарска, о народу и о царевима и о свецима бугарским, и о свим радњама и догађајима бугарским*

4 Превод под насловом „Историја словенобугарска“ на савремени српски језик се налази у рукопису, а урадио га је Срђан Тодоров, аутор овог рада.

1766. године, и Охридске Архиепископије 1767. које су донекле замењивале и некадашњу Трновску патријаршију<sup>5</sup>, било је и формално гашење српске, односно словенске националне (судске, културне, просветне) аутономије у Османском царству<sup>6</sup> која је на простору којим су руководиле ове две помесне цркве. То је произвело затирање националне свести међу православним Словенима, нарочито у крајевима који су удаљенији од границе са Венецијом и Аустријом, а ближи грчким, фанариотским средиштима (Цариград, Солун) који не само да су гасили свест о Словенству и народне масе сводили на „рисјане” и „рају”, већ су у дугом трајању вршили хеленизацију која се спроводила на простору која није била под управом Пећке патријаршије, а нарочито у јужнијим подручјима, али и северније, у градовима, где се развија грчка и хеленизована словенска и влашка (цинцарска), чак и хајерска (јерменска) и јеврејска трговачка класа. Ову хеленизацију су, дакле, на нашем југу избегла углавном забаченија села. Да би се ово разумело, треба додатно споменути да је у систему османске државе верска припадност значила и националност, да су сви поданици били организовани у системе милета, а да су, стога православни хришћани припадали Рум-милету (поданици Цариградске патријаршије), односно Срб и Бугар милету, када су постојале словенске помесне црквене организације: Пећка патријаршија, Охридска архиепископија и Бугарска егзархија.

Пајсије је, дакле, савременик процеса укидања српско-словенског милета. У „Историји славенобугарској” он прилично јасно и прецизно уочава грчки фанариотски фактор који гуши бугарску мисао.<sup>7</sup> Оно што је ново је то да се, ако изузмемо

5 Важно је напоменути да се након српско-бугарског политичког уједињења за време цара Стефана Душана и цара Јована Александра, практично, кроз рад Трновске а потом и Ресавске и Софијске књижевне школе, односно заједничке књижевне норме, обнавља културно, и, може се слободно рећи, и национално јединство Срба и Бугара (ови етними поново постају синонимни). Оваква традиција доприноси томе да се и после укидања Трновске патријаршије наставља бугарски културни живот у новим, заједничким оквирима.

6 Већ након Арсенија Шакабенте 1740-их година нашим помесним црквама кадровски овладавају Грци, а само укидање њихове самосталности је била правна верификација тог стања.

7 За разлику од историографије у Бугарској и Македонији, српској историографији је овај процес хеленизације био прилично непознат до недавно, јер су се у политичку сврху стварања мита о вишевековном словенско-грчком, односно српско-грчком пријатељству, тенденциозно избегавале и прећуткиване ове теме. У последњих пет година се у јавности појављују бројна научна и аматерска истраживања на ову тему, а засад најбољи српскојезички рад на ову тему јесте књига Александра Митића „Срби у Грчкој“

примере попут Христофора Џефаровића<sup>8</sup>, Пајсије појављује као први бугарски родољуб и национални радник, који кроз своју Историју оживљава славу средњовековне Бугарске и народа који не само да нема своје културне институције (осим крајева под Пећком и Охридском црквом), већ је, због хеленизације и денационализације, питање да ли уопште постоји као социолошка група, са чиме се слажу и бројни бугарски научници.



*Споменик Пајсију Хиландарцу у Силистри*

8 Христофор Џефаровић (1690-1753), српско-бугарски национални радник, бакорезац, литограф и публициста влашког (цинцарског) порекла, старији је савременик Пајсија. Попут других Бугара, и он је баштинно двоструку, тј. јединствену српско-бугарску националну посебност, што је из реченог црквено-културног јединства било особено за период османске владавине

Своја главна знања о историји црпи након путовања „у немачку земљу” (данашња северна Србија, тј. Војводина) 1761. године, где се сусрео са руским преводом „Краљевства Словена” Мавра Орбина<sup>9</sup> и руским преводом „Црквених анала” Цезара Баронијуса<sup>10</sup>. Непосредно након враћања из Срема, због унутрашњег хилендарског сукоба међу монасима, привремено борави у светогорском манастиру Зограф и ту завршава свој рукопис „Историје”. Након тога се враћа на Хилендар, где постаје проигуман.

У току последњих 10 година свог живота, путовао по Шоплуку и Тракији, односно у областима Самокова, Котела и Асеновграда. приликом чега и умире 1773. у селу Амбелину код Асеновграда.

## О СЛОВЕНОБУГАРСКОЈ ИСТОРИЈИ

Поменута путовања у последњих 10 година Пајсијевог живота била су са сврхом да се дело умножи, односно препише (с обзиром да тада на простору данашње Бугарске није било штампарија), те је Пајсије са собом носио изворно написани примерак. У другом предговору, тј. трећем поглављу „Историје”<sup>11</sup> Пајсије читаоцима даје упутство: „Препишујте ову историју и платите да вам је препишу они који умеју да пишу, и чувајте је да не нестане.”<sup>12</sup> Ово нам казује више ствари, а пре свега то да је свој рад на књизи сматрао за јако важну мисију културно-просветног, односно, апостолског карактера, као и то да се дело рашири и буде доступно широј публици. У сврху последњег, Пајсије иде трагом европског Просветитељства и пре Доситеја Обрадовића, односно, окреће се народном језику и народној публици. То код њега није ствар убеђења, већ ствар животне праксе и потребе - дружио се са обичним људима, у

9 Оригинаал је издат 1601. у Песару на Апенинском полуострву под насловом „Il Regno de gli Slavi“, а руски превод издат је у Санкт Петербургу под насловом „Славянское црство“ 20. августа 1722.

10 Латински оригинаал „Annales Ecclesiastici“ излазио је у периоду 1588-1607. године, а руски превод под насловом „Деяния церковная и гражданская“ изашао је у Москви 1719. године.

11 Историја има два предговора, први је насловљен са „Корист од историје“ (Ползата от историята), а друга „Предговор онима који желе да прочитају и чују шта пише у овој историји” (Предисловие към ония, които желаят да прочатат и чуят написаното в тая история).

12 „Преписвајте тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и пазете я да не изчезне!”

самој књизи наводи да се трудио да је састави једноставно и разумљиво, солидарише се са патњама пољопривредника, сточара и занатлија и тако даље.

Сматра се да је први познати препис урадио Софроније Врачански<sup>13</sup> 1765. године, који су поручили грађани Котела, а други 1771. године поп Алексије из Самокова. У случају ова прва два преписа „Историје”, сматра се да је Пајсије био лично присутан у процесу преписивања. До краја 18. века урађено је 10-ак преписа, а до краја 19, чак 50-60. Прво штампано издање објављено је 1844. од стране Христакија Павловића<sup>14</sup>, а најпознатије 1914. у коме је Јордан Иванов<sup>15</sup> штампао оригинални примерак писан Пајсијевим пером.

Први предговор „Корист од историје” обојен је барокним светогледом - Пајсије у хришћанском стилу, а на трагу Петра Скарга који је писао предговор руског издања Цезара Баронијуса, говори о пролазности свега овоземаљског - како царства, владари, па и народи настају и нестају, те да се из историјског искуства може извући велико наравоученије за појединца и заједницу.

Други предговор, као што је било речи, позива на одбрану језика и идентитета. У њему се налази кључна реченица која најбоље описује стање Бугара у току писања књиге: „*О неразумни и луди, због чега се срамиш да се назовеш Бугарином и не читаш и не говориш на свом језику?*”<sup>16</sup> Оставља и прве етнопсихолошке описе Бугара и Грка: истиче бугарску једноставност и доброту у односу на грчко трговачко лукавство и прорачунатост, које вешто користе за материјалну експлоатацију бугарског сељака. У вези са последњим, констатујемо да су национална и социјална правда две основне

13 Софроније (Софроний) Врачански (Котел 1739 - Букурешт 1813), бугарски светитељ, епископ у Враци, учењак и истакнута личност Бугарског препорода.

14 Христакије Павловић (буг. Христаки Павлович, Дупница 1804 - Свиштов 1848) је важан бугарски просветни радник и писац. Већи део својих књига објавио је српској државној штампарији у Београду.

15 Јордан Николов (1872-1947), бугарски историчар књижевности, археолог, фолклориста, медијалиста. На оригинал Пајсијеве Историје наишао је приликом посете Зографском манастиру 1906. године.

16 „*О, неразумни и јорде! Поради што се срамиш да се наречеш българин и не четеш, и не говориш на своя език?*” Ова реченица је врло позната и често коришћена и у савременој бугарској култури.

ставке у политичкој идеологији целог покрета Бугарског препорода, а да је Пајсије ударио темељ таквом схватању.

Сама „Историја” има три тока, у једном се описује историја бугарског народа, у другом се даје летопис бугарских царева, а у трећем се говори о бугарској култури и светитељима.

## ПАЈСИЈЕ ХИЛЕНДАРСКИ О СРБИМА И НЕМАЊИЋИМА

У првој поменутој целини се налази и поглавље посвећено српској историји, под насловом „*Овде обрати пажњу, читатељу, говорићемо накратко о српским царевима*”<sup>17</sup>, поглавље које је садржајем изузетно необично. Почиње причом о пореклу Стефана Немање (*крал Симеон Неман*), односно Немањића, који воде порекло од римског императора Ликинија (*Лакиниј*)<sup>18</sup>, па је, дакле, према његовим речима, династија романског, а не српског порекла.

Занимљива подробност у његовом раду јесте теорија да су мошти које се данас чувају у цркви Свете Недеље у Софији уствари мошти краља Драгутина, а не краља Милутина, чије мошти лоцира у области данашње Бањалуке (*Бана Лучина*) на сада непознатом месту. Такође, говорећи о краљу Стефану Дечанском, износи податак да је живот окончао тако што га је обесио његов син Душан.

За разлику од изузетно позитивног гледишта на Милутина и Драгутина (којима приписује похвалне епитете), Пајсије има изразито негативан став према цару Душану (*цар Стефан*), чији надимак „*Силни*” сматра да је настао изменом првобитног надимка „*Насилни*”. Међутим, Пајсије је ту, попут других историчара до краја 19. века, остао недоречен, нејасан, па и пун грешака, па тако спомиње да је у ратовима против „Грка” градове Охрид и Солун преузео, заправо, од „бугарског краља” (две опречне тврдње у једној реченици), а притом и не одговара данас познатим историјским подацима. Породицу краља

17 „*Тук внимавай, читателю, ще кажем накратко за сръбските царе*”

18 Валерије Лициније (263-325), римски цар. С обзиром да се сматра да је био другар из детињства свог претходника, цара Галерија, претпоставља се да је, као и он, рођен у области града Зајечара. Порекло Немањића од цара Ликинија је било део званичног историјског наратива све до краја 19. века, а о чему говоре многи стари летописи и родослови.

Вукашина и Краљевића Марка сматра Бугарима из Солуна које је Душан довео у Охрид након што је потписао мировни уговор са Ромејима у Солуну и вратио им га у руке. Пајсије сматра да је уздицањем српске архиепископије на разину патријаршије (без дозволе 4 старе патријаршије) као и узимањем царске титуле, Душан навукао на себе проклетство којим се угасила лоза Немањића. Разлог негативног гледишта Пајсија на Душана видимо у каснијем тексту - у видно пристрасном тону наводи да су бугарски цареви Константин Шишман и син му Михајло отерали своје супруге српског порекла и тиме навукли гнев краља Дечанског, што је довело до битке код Велбужда и погибије бугарског владара.

Пајсије говори да је „*цар Стефан*” (Душан) именовано Вукашина за свог наследника, а да Вукашин није желео српску, већ бугарску круну, јер је, како наводи, преко Душанове жене, царице Јелене, био у сродству са бугарским царем Смилцем.<sup>19</sup> Вукашин затим убија његовог сина Уроша и „постаје српски и охридски краљ”, чиме је поделио српску земљу на два дела (другим делом је владао Лазар). Даље говори да се Маричка битка десила после Косовске, што није редак случај у старим записима, с обзиром да је и до данас о Маричкој бици нема много података. Према њему, Вукашина је убио слуга при повратку из битке недалеко од града Пазарџика.

Након Марице, наводно, Бајазит поставља краља Марка за „малог пашу” у Прилепу и Охриду. Наводи се да је Бајазит јако волео Марка, јер је Бајазитова мајка наводно била Марија, ћерка бугарског цара (Јована) Александра, чиме су они даљи рођаци. Марко је, према томе, користио благодат коју је имао као турски савезник, те је изградио бројне цркве и ратовао против локалних арбанашких властелина.

Поглавље посвећено Србима завршава се са тврдњом да Срби нису имали градове, али да су имали предивне манастире и цркве, чиме су се „прославили и на земљи и пред Богом”.<sup>20</sup>

19 Смилец или Смилица, бугарски цар који је владао од 1292. до 1298. године. Био је таст краља Стефана Дечанског и деда по мајци цара Душана.

20 Ово се може узети за тачно само у смислу тога да су највећи градови средњовековне, али и модерне Србије заиста били на југу - Призрен, Скопље, ... све до прошлог века, с обзиром да је у овим крајевима била видно развијенија трговина, занатство, ... и уопште градска привреда и култура него у северним деловима српске државе. То се огледа и у чињеници да је Рас (данашњи Нови Пазар, или његова околина) био најзападнија и најсевернија од свих



Такође, још тада добро примећује оскудност и нејасност извора о српском народу на грчком и латинском језику, што, у сврху похвале Бугарима, узима као аргумент тези да су Бугари имали већу и славнију историју од Срба.

## ЖИВОТ ПАЈСИЈА ПОСЛЕ ОВОЗЕМАЉСКЕ СМРТИ

Преподобни Пајсије Хилендарац је канонизован за свеца у Бугарској православној цркви 1962. године, поводом 240 година од његовог рођења и јубиларних 200 година од кад је написао „Историју славенобугарску”<sup>21</sup>. Разлози за канонизацију су јасни - Пајсије је у самом почетку грчког фанариотског екуменизма<sup>22</sup> стао у борбу за црквенослужење и училишта на словенском народном језику, што га са правом ставља у апостолски духовни сабор са другим нашим црквено-народним просветитељима као што су Св. Костадин и Методије, Свети Сава и други.

Пајсије је изузетно поштован у модерној Бугарској - по њему носе имена многе културне, образовне и друге институције, улице, а, иако му антрополошки лик није сасвим познат, има и споменике у Бугарској. Ћелија у којој је Пајсије провео већи део свог живота у манастиру Хилендар налази се на средишњем нивоу на југоисточном углу манастирске тврђаве<sup>23</sup> и данас је срећена у унутрашњем дизајну какав је био за његовога живота.<sup>24</sup>

## ИЗВОРИ

Митев Пламен, „Българското Възраждане”, Издателство „Полис”, Софија, 1999.

---

престоница немањишке Србије.

21 <https://www.bnr.bg/post/100049937/50-godini-ot-kanonizirano-na-paisii-hilandarski-za-svete>

22 Фанариотски екуменизам се може сматрати и етнофилетизмом, с обзиром да је имао јасне националне цели: административно, културно и просветно поробљавање православних Словена и њихову хеленизацију кроз Рум-милет која је била алат за постварење Мегали-идеје и „нове византијске нације”

23 Ту се налази Црква Покрова Богородице, грађена 1643. и обновљена 1740. године, као и руб Јужног конака, такође изграђеног у 17. и 18. веку

24 Локација и изглед Пајсијеве ћелије могу се видети на веб-страници манастира Хилендар, на следећој вези: [http://www.hilandar.info/strana.php?strana\\_id=89](http://www.hilandar.info/strana.php?strana_id=89)

Паисий Хилендарски, Иванов Йордан, „История славяноболгарская”, БАН, София, 1914.

**Autor-nema prevod na engleski**

**THE CONTRIBUTION OF ST. PAISIUS OF  
HILENDAR TO THE BULGARIAN  
IDENTITY FORMATION**

---

Summary

---

Saint Paisius of Hilendar or Paisiy Hilendàrski is a Bulgarian saint and enlightener from the 18th century who is the founder of the Bulgarian Revival (or Bulgarian Renaissance). He is the cornerstone for the restoration of Bulgarian statehood and the creation of a modern Bulgarian nation. His capital work “Istoriya Slavyanobolgarskaya” (History of Slavo-Bulgarians) from 1762 initiated the process of awakening Bulgarian national consciousness in the Eastern Balkans.

Keywords: Paisius of Hilendar, Istoriya Slavyanobolgarskaya, Bulgarian Revival

---

УДК 323.1(=161.1)

**Павел Тихомиров\***

*Новозыбков, Российская Федерация*

---

## **ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ**

---

Резюме

---

Статья посвящена анализу особенностей становления и дальнейшей эволюции национальной идентичности русского народа. В отличие от многих народов Центральной и Восточной Европы, у современных русских весьма слабо представлены как национальное самосознание, так и этнические проявления традиционной русской культуры. При этом у кавказских или тюркских народов современной России этническая принадлежность выступает в роли краеугольного камня их самосознания. Наиболее важной причиной отсутствия национального самосознания у современных русских является тот факт, что Россия с момента своего рождения никогда не была национальным государством, но изначально развивалась как наднациональное имперское государство, где правящая династия и Церковь выступали в роли ключевых социальных институтов. Идентичность определялась в первую очередь династической и церковной принадлежностью. Поэтому главной предпосылкой успешного развития России как страны и русских как народа является наличие сильного и авторитетного государства, способного защитить

---

\* Заместитель главного редактора сайта Русска народная линия

специфические этнокультурные ценности русского народа.

Ключевые слова: Россия, русский народ, этногенез, национальное самосознание, государство

---

## 1.

Когда сербские национально ориентированные научные или общественные деятели ближе знакомятся с современными российскими реалиями, то рано или поздно они задают один и тот же вопрос: „Почему российская молодёжь начисто лишена национального самосознания?“

В странах Восточной Европы дело обстоит совсем иначе. Хорват всегда знает: он не серб и не словенец. Житель „Северной Македонии“ твёрдо знает, что он не просто не албанец, но и не серб, и не болгарин. Сербы, наевшиеся в XX веке „югославянства“, тоже помнят о том, кто они такие.

Ничего подобного нет в Российской Федерации.

Если человек не относится к национальному сообществу чеченцев, татар или армян, то такой человек, чаще всего, позиционирует себя „россиянином“. Т.е. сохраняется сложившаяся ещё с советского времени ситуация, когда основная масса населения отождествляет себя с неким культурным стандартом, соответствующим „государственной политической нации“, а представители национальных республик цепко и осознанно держатся за собственно этническую принадлежность.

Это позволяет недоброжелателям России, например, политическим украинцам, обвинять русских в том, что мы являемся просто неким „угро-финским сбродом, ордой рабов, родства не знающих“.

В чём проявляется вот это „отсутствие национального самосознания“? Что ставят нам в вину наши братья-сербы? Прежде всего, в глаза бросается то, что Русские не поют

народных песен. Вообще никаких не поют. Старшее поколение ещё помнит песни советских композиторов, песни, которые за рубежом воспринимаются в качестве „Русских народных“, а молодёжь не знает даже уголовной лирики.

Нормой для российской массовой кулинарии стал некий „общечеловеческий стандарт“, а праздничные „специалитеты“ являются либо плодом советской кулинарии, либо блюдами азиатской кухни.

Но, если всерьёз говорить, то самое главное: проблема с самоопределением.

Татары, кабардинцы, чеченцы и многие другие позиционируют себя в качестве носителей неких национальных этно-культурных ценностей, а русские воспринимаются как денационализированные „постсоветские общечеловеки“, „ватники“.

Причин отсутствия в массовом сознании национальной самоидентификации несколько.

Как правило, камертоном национального духа является нечто, являющееся воплощением традиционного для данного народа уклада. Проще говоря – деревни. И если сербское, венгерское и украинское село ещё сохранило остатки тех черт, которые помогают человеку городской культуры окунуться в атмосферу т.н. „локального патриотизма“, то в России этого нет.

За 100 лет раскулачивания, расказачивания, коллективизации и индустриализации Россия стала практически полностью городской страной. Неоткуда „заряжаться“ духом „почвы“. Неслучайно сегодня возникли разнообразные неоязыческие секты эко-активистов, которые выдумывают новый псевдо фольклор якобы соответствующий забытой „ведической Руси“.

Однако, объективно, Россия – страна городов, и национальным костюмом является вовсе не некое облачение, стилизованное под крестьянскую одежду XIX века, а стандартная для европейца второй половины XX века пиджачная пара или джинсы со свитером.

Другой причиной отсутствия национального сознания у русских является тот факт, что у нас не было проблем, блестяще разработанных Тойнби: „вызов – реакция на вызов“.

Наиболее ярко культурное национально-возрождение Европы, имевшее место в XIX веке, можно проследить даже не на примере Германии и Италии, а на примере народов Австро-Венгрии

Венгры восстали против германизации, это позволило оттачивать, рафинировать свою национальную культуру. Хорваты противостояли мадьяризации, и, вспомнив о своём „державном праве“, приступили к выработке культурно-религиозного стандарта, соответствующего критериям принадлежности к „хорватской политической нации“. Естественно, этому воспротивились пречанские сербы, которые в XIX веке уже не могли позиционировать себя так, как позиционировали себя ранее граничары: „по вере я серб, а по нации – хорват“. Теперь уже сербы прочно стояли на осознании того, кем же они являются.

Это – классическая для национального возрождения ситуация, которая, тем не менее, не знакома нам, русским.

Ибо наиболее важной причиной отсутствия национального самосознания является тот факт, что Россия никогда не была национальным государством, но изначально выстраивалась по лекалам империи. Т.е. идеократического наднационального государства, того, что в Христианстве именуется Римом. В Первом Риме никаких национализмов не было, но была латынь, римское право и сильные легионы, которые по прекрасным дорогам моментально появлялись в той части империи, где назревало какое-нибудь ненужное национальное возрождение. В Риме Втором поначалу не было никаких национализмов, но зато был греческий язык, культура и, главное, Церковь.

## 2.

Что же касается собственно русского национализма, то за последние четверть века он из почвеннического полу-антисоветского полу-андерграунда выродился в cosplay,

костюмированные реконструкции придуманного „славянского далёкого прошлого“. Интересно, что свои видеоролики современные неоязычники иллюстрируют кадрами из позднесоветских художественных кинофильмов, когда идеологи коммунистической партии изо всех сил пытались сфабриковать некую „русскую идентичность“, построенную на внехристианских, да, пожалуй, даже антихристианских мифах.

Однажды зимой 1999/2000 года на Косове в монастыре Печь Патриаршия мне довелось пообщаться с одним индусом, членом какой-то гуманитарной миссии, возможно, UNMIK. Индус был европейски образованным человеком. Как у многих восточных людей, обладающих финансовым достатком, он был богато одет, на руках было 3 перстня.

Матушки монастыря спросили у меня: „у него что – три жены?“ Я перевёл вопрос, индус посмеялся, а потом серьёзным тоном рассказал, что у него было несколько гуру, и каждый из них посвящал его какому-нибудь индуистскому богу.

Матушки испуганно осенили себя крестным знамением, но тут индус рассмеялся, и сказал, что, конечно же, он верует в то, что Господь – Един, а многобожие – это неправильно понятное осмысление функций господина-вседержителя.

Позже мы с ним беседовали о неоязычестве и этот индус сказал, что европейцы вообще не могут осмыслить восточный пантеизм, поскольку оперируют совершенно иной матрицей осмысления. Матрицей, сформированной осмыслением всякого человеческого существа как богоподобной целостной личности. Поэтому слова называются, вроде бы те же самые. Но смысл у европейских „индуистов“ получается совсем иной.

Вот так и с нашими славянскими неоязычниками. Люди, воспитанные в символической системе, сформированной европейским постхристианским гуманизмом, играют в тех, кто должен, по идее, ощущать реальность, сформированную родоплеменной магией крови. И ведь начинается всё с вещей чисто идеологического плана – с попытки отвергнуть якобы „навязанную представителями Библейской концепции парадигму“, а заканчивается всё именно магией, мистическим материализмом.

Отсюда и увлечение гаплогруппами, которое имеет место и в сербском патриотическом сообществе. Но ведь современный русский человек – это уже, мягко говоря, не совсем славянин. Можно с этим спорить и доказывать обратное, но здравый смысл должен подсказать нам, что имел место этногенез Русского народа, и процесс этот проходил в несколько этапов.

Древнерусский этнос – это симбиоз славян, угрофиннов и викингов. Условный „средневековый русский этнос“, сформировавшийся в ордынскую эпоху, – это симбиоз древнерусского элемента с тюркским. Тогда всякий, служивший Великому Князю Московскому и веровавший так же, как Митрополит Московский, становился Русским.

Позже, в послепетровскую эпоху, в новорусскую национальную общность вошли разноплеменные „немцы“ и крещёные евреи.

Говорить о том – какое самосознание было присуще нашим предкам, жившим тысячу лет назад, думаю, не представляется возможным. Даже о национальном самосознании россиян, живших в XVIII веке, довольно сложно. Если речь идёт о служилом сословии, то совершенно очевидно, что представители этого сословия позиционировали себя в качестве подданных короны Её/Его Величества Императрицы/Императора Всероссийской/Всероссийского, которые исповедовали Закон Греко-Российской Православной Церкви.

В одном из повествований о Сербско-Турецкой войне 1876 года рассказывается курьёзный случай, произошедший с двумя русскими офицерами и сербом. Русские офицеры возмутились тому, что серб разговаривал с ним по-немецки, а не по-русски. На что серб ответил примерно так: „Да, давненько я так долго не разговаривал по-немецки. Однако же вы – даже и между собой общаетесь на французском“.

Вплоть до XIX века наши российские дворяне общались между собой на французском языке, по-французски читали романы. Оперы – как и все прочие образованные европейцы – слушали на итальянском. Техническую литературу использовали немецкоязычную, медицинские термины были



латинскими. И лишь с представителями низших классов общение происходило на том или ином местном диалекте русского языка.

И нужно было появиться гениальному Александру Сергеевичу Пушкину, который не просто показал, что можно писать на Русском языке, но, фактически создал стандарт этого самого Русского языка в том виде, в котором мы знаем его до сих пор.

Профессиональные русские писатели облагородили народные сказки, превратив сумбурные анекдоты в классические произведения словесности. Профессиональные русские композиторы облагородили мотивы, превратив милые мелодии в классические музыкальные произведения. Профессиональные русские художники создали впечатляющие картины, изображавшие неких легендарных личностей, сведения о внешнем виде и гардеробе которых были весьма путаны. На основе архитектуры допетровской Москвы создавались великолепные новоделы, которые пришли на смену барокко XVIII века и ампиру с классицизмом первой половины XIX века.

Российское общество включилось в общеевропейский процесс национального возрождения, и новорусский культурный стандарт начал успешно создаваться. Однако, Новорусская нация не успела сложиться и укорениться. Случилась Катастрофа 1917-го года.

### 3.

Как коммунистическая, так и антикоммунистическая пропаганда, а также живое общение с потомками Русской Эмиграции создаёт иллюзию того, что Белое Движение было некой консервативной монархической силой. Однако, это не так.

В разрушительной Гражданской войне столкнулись две революционные силы: „Февраль“ и „Октябрь“. Это, конечно, не значит, что добровольцы Белой Армии были идейными сторонниками „февралистов“, ввергнувших Россию в пучину Смуты. Нет, Белое Движение было очень неоднородно. С одной

стороны, это идеалисты – спасшие честь России – юнкера, гимназисты, кадеты, вступившие в отряды Добровольческой Армии. Честно жили, честно и погибли или же растаяли в эмиграции, до конца храня память о России. Их упрекнуть не в чем, можно только гордиться. Белому Движению дали жизнь и бессмертие именно тот тип людей, которых Ф.М.Достоевский называл „Русскими Мальчиками“.

Белые офицеры нижнего и среднего звена тоже честно погибли. А вот верхушка Белого движения вся перемазана в предательстве. И если бы они победили в Гражданской войне, то результаты духовных и культурных преобразований, которые могли бы совершить наши отечественные „младотурки“, были бы несравненно трагичнее, нежели последствия советской смуты. Очередной смуты, очередной болезни Русской государственности, которые бывали в нашей истории неоднократно.

Впрочем, хочу оговориться, чтобы не возникало недоумений относительно моей мировоззренческой позиции: ругать „Февраль“ - это вовсе не значит хвалить „Октябрь“. Тем не менее, нужно помнить о том, что если бы не барон Врангель, то Белое Движение закончилось бы просто... позором. Но крымский эпилог придал Белому Движению подлинный трагизм и высоту античной трагедии. Победу после смерти. Не исключено, что Россия – в случае победы Белых – теоретически могла стать центром фашизма.

Ну, а какие были варианты? Монархией Белогвардейская Россия быть не собиралась.

А вполне естественной реакцией на большевизм была бы та или иная версия правого радикализма. И тут вариантов немного – либо разновидность доведённого до уровня идолопоклонства шовинизма, т.е. классический фашизм; либо разновидность оккультного расизма, т.е. некий подвид нацизма.

Не нужно забывать о том, что духовная катастрофа России случилась ДО 1917-го.

1917-й был просто естественным следствием того, что „мейнстримом“ предреволюционной России было вовсе не

православное благочестие, а культура Серебряного века, т.е. сплав оккультизма с эротизмом. Большевики, прежде чем установить идеологию вульгарного материализма, заигрывали с „русскими космистами“ - с разнообразными оккультистами и пантеистами, т.е. представителями материализма не вульгарного, а мистического. И вот эти все „русские космисты“ вполне могли бы стать выразителями идеологии Новой России, России, в которой бы победил условный адмирал Колчак.

Всё то, чем в 30-е годы XX века увлекались идеологи Третьего Рейха, могло бы реализоваться в Белой России. При этом никто открытых гонений на Церковь бы не устраивал. Напротив, на праздниках служились бы водосвятные молебны и торжественные богослужения. Это значит, что и Церковь была бы замарана участием в таком проекте.

И если сейчас нашей Церкви при всяком удобном случае бросают в лицо обвинения в „погонах под рясами“, в том, что после 2 мировой Войны в ряды священства были внедрены офицеры КГБ, то в случае реализации вышеописанного сценария развития событий Церковь везде и всюду преподносилась бы как „прислуга мирового зла“. Ведь Великобритания же никуда бы не делась, и Вторая Мировая война была бы развязана рано или поздно – под тем или иным предлогом.

Не случайно же сегодня в среде православных русских патриотов происходит переосмысление нашей катастрофы 17-го года. И Красные воспринимаются – в числе прочего – как Бич Божий. Инструмент в руках Хирурга. Операция по удалению гангрены.

Это, разумеется, не значит, что нужно хвалить Сталина, или, тем более, Ленина. Но не стоит и преподносить XX век в качестве „чёрной дыры“, времени, когда якобы „Британцы превратили Россию в свою колонию. Вначале заразив Россию вирусом марксизма, а затем поставив в качестве управляющих этой колонией своих подставных управляющих – евреев-коммунистов“. Такой способ осмысления трагедии XX века не принесёт никакой практической пользы тем, кто хочет разобраться в причинах Катастрофы и сделать практические выводы: что делать дальше?

## 4.

Ответ на то: „Что же нам нужно делать сегодня?“ чаще всего сводится к тому, что Русские должны использовать возможности государства в своих целях по максимуму, а не объявлять его „чужим“. Государство для русских это наиболее важный инструмент.

При этом полемичным является утверждение, что „Русские, якобы, должны выступить как вненациональная сила“. Люди, придерживающиеся такой позиции, полагают, что если некая институция так или иначе будет выступать в качестве организованной силы, поддерживающей те или иные русские традиции, то совершенно необязательно позиционировать эту институцию в качестве непременно „Русской“.

К примеру, Владимир Янчевский утверждал во рамках одной из дискуссий, что „если мы имеем Литературный клуб, то не нужно вешать на него табличку „Русский клуб имени Пушкина. Тюркам и собакам вход запрещён!“ В таком клубе и так будет лелеяться именно русская культурная традиция“. Анатолий Степанов, полемизируя с ним, утверждал, что „Русские в своей стране не должны быть анонимными без национальных признаков! Это путь к распаду страны. В советское время была попытка скрыть русскость под именем советскости. Надо признать, что неудачная, поскольку в итоге русские не ценили как следует Советский Союз, который был фактически государством русского народа, но при этом официальная идеология это тщательно скрывала.

Конечно, в империи, каковой была, есть и будет Россия, русский народ должен сочетать в себе и признаки русского этноса (язык, культура, бытовые привычки) и признаки имперского суперэтноса. Однако, вся эта надэтническая русскость зиждется на русскости этнической, без неё существовать не может. Поэтому в государственной политике важно сохранять баланс“.

И вот тут мы вновь подходим к тому, что Русские, в отличие от Сербов, Евреев, Армян, - не смогут сохраняться в диаспоре. Без сильного государства Русские просто растают и ассимилируются, как это произошло со значительной частью

потомков наших эмигрантов.

В этом таится немалая опасность, ведь государство – как инструмент – может попасть в недобрые руки. Рано или поздно государство станет инструментом великого лжеца, предтечи антихриста. Сильное государство может стать инструментом врага спасения, но пока ещё есть шанс, что государство Российское – по Промыслу Божьему – будет в руках тех людей, которые не являются слугами зла (в духовном смысле слова), то все те, кому дорога Русская культура, и Русская идентичность, должен не брезговать теми возможностями, которые теоретически может предоставить государство – как инструмент.

Мы же помним, что послеордынская Русская идентичность формировалась исходя из всего-навсего двух установок: „веровать так же, как верует митрополит Всея Руси; служить великому князю Московскому“.

**Pavel Tikhomirov**

**PROBLEMS OF RUSSIAN NATIONAL  
SELF-CONSCIOUSNESS**

---

Resume

---

The article focuses on the peculiarities of the genesis and further evolution of the national identity of Russian people. Unlike many peoples of Central and Eastern Europe, contemporary Russians lack any full-fledged and well-developed national self-consciousness. At the same time, Caucasian or Turkic peoples of contemporary Russian Federation base their contemporary national identity on very strong feeling of their ethnic belongingness. One of the most important reasons for the lack of national self-consciousness of contemporary Russians is

the fact that Russia from the very beginning of its historical existence had never been a pure national state. From its very genesis, Russia used to develop as supranational imperial state with royal dynasty and Orthodox Church as key social institutions. Russian identity during that time was primarily determined by dynastic and religious belongingness. Taking into consideration all those circumstances, the key prerequisite for the successful development of Russia as a country and Russians as people is the availability of strong and authoritative state capable of providing basic defense and support of Russian ethno-cultural values.

Keywords: Russia, Russian people, ethno-genesis, national self-consciousness, state

---

УДК 271.2:323.1

**Зоран Милошевић\***

Институт за политичке студије, Београд

---

## **МРЖЊА, ИДЕНТИТЕТ И ПРАВОСЛАВЉЕ\*\***

---

### **ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УЛОГЕ СВЕТОСТИ И СВЕТАЦА У ФОРМИРАЊУ ИДЕНТИТЕТА ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА**

---

Сажетак

---

Савремена ситуација сведочи да процес стварања нових идентитета није завршен. Као главно оружје, како смо већ приметили, користи се мржња. Нападнути народ постаје, захваљујући не само медијима, него често и издаји челних људи, мањина у сопственој земљи, што производи, како сведочи Елизабет Ноел Нојман – ћутњу. Човек избегава да изнесе своје мишљење о одређеној теми ако осећа да је у мањини, јер се боји одмазде или изолације.

У спречавање људи да искажу свој став користи се мржња која спада у психоисторијско оружје. Православофобија у том контексту је оружје разарања православних народа.

Насупрот томе православни се бране промо-висањем светости као основе идентитета православних народа (која се суштински разликује од светости код римокатолика). Православље,

---

\* Научни саветник, редовни професор теоријске социологије

\*\* Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

дакле, сматра светост највишим нивоом духовног развоја човека. Али ова категорија укључује два претходна корака: први, који се условно може назвати спасењем (човеку је за спасење потребна свест о својој духовној и моралној нечистоћи. Он може само да види и спозна своје гадости и да их интерно одбаци, покаје се, стекне стање спасења и прими спасење, као што видимо из новозаветног примера разбојника. То је први и најважнији корак у духовном развоју човека, који га води ка пуној светости, и други – праведност (људи који покушавају да живе по савести, који покушавају да не вређају и не тлаче никога.

Кључне речи: Православље, мржња, србофобија, русофобија, православофобија, светост, идентитет, спирала ћутње, политика, наука

Појава мржње према Русији и њеном народу почела је да се формира као систем приликом покушаја Русије да уђе у круг европских држава још у 16. веку. Мржња (у ма ком виду па и у виду русофобије, србофобије и православофобије) према руским војним истраживачима **спада у врсту психисторијског оружја**.<sup>1</sup> Прва русофобија дело је римокатолика, која је највише стизала у Русију из Пољске (у Србију из Аустро-Угарске, а по нестанку ове државе из римокатоличке Хрватске).

Одмах после раскола 1054. године римокатолици покрећу православофобију (која касније добија своје варијације у виду русофобије и србофобије, јер су управо ова два народа били најоданији православљу, оданији од Грка), користећи је као средство за асимилацију православних народа, пре свега на Балкану, Источној Европи и Блиском истоку.<sup>2</sup> Поред

1 Опрос: Где больше всего проявлений русофобии, <https://topwar.ru/16003-opros-gde-bolshe-vsego-proyavleniy-rusofobii.html> (Военное обозрение)

2 Зоран Милошевић, „Асимилација словенских народа и њихово нестајање“, у Зборнику са VI међународне конференције *Култура, политика, разумевање* (Култура, нација, држава – проблеми идентитета у контексту савремене политике), Институт за политичке студије, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Београд, 2018, стр. 154-159. Упор: Зоран Милошевић, Русија, Украјина и Нова Хазарија: геополитички аспект, *Политичка ревија*, бр. 1, 2019, стр. 97-127.; 218. Зоран Милошевић, „Унија и православные славяне“, *Православие и современность*, VI Международные Свято-Михайловские Чтения,



мржње римокатолици (касније и протестанти) нису помагали православнима у борби са Османлијама, нити у борби за њихово ослобођење.<sup>3</sup> Напротив, помагали су Турцима да задрже окупиране православне народе, а када су се ослободили Ватикан је васпитао на хиљаде православофоба (русофоба и србофоба) који су своје наказно лице показали у два светска рата учешћем у геноциду над православнима. Православофобија се у том контексту дефинише као мржња неправославних (римокатолика, протестаната и припадника других религија) према православљу и православним верницима, при чему најновије тенденције теже да у ову антивредност уграде и мржњу неких православних народа према другим православним народима. На пример да православни Украјинци мрзе православне Русе, односно православни Црногорци – Србе. При томе, важно је напоменути, **све нанете неправде и злочини извршени у прошлости против православља и православних, успешно су заборављене.**<sup>4</sup>

Распад СССР-а и разбијање Југославије од стране Запада, уз отворено учешће Ватикана, није донео нестанак православофобије. Напротив! У западни свет (и НАТО) интегришу се православна Бугарска, Румунија, Македонија и Црна Гора. После овога православни свет постаје објектом још веће агресије и мржње,<sup>5</sup> при чему се Константинопољска патријаршија користи за изазивање нових раскола и реформисање православља у смеру **НАТО православља**, тј. избацивања из његовог система вредности слободољубља и љубави према Русима и Србима од стране других православних народа. Другим речима, тренутно се води отворени рат против православља, при чему је православофобија (мржња) једно од главних средстава.<sup>6</sup>

Сборник докладав. – Минск: Православное Братство в честь Святого Архи-стратига Михаила в г. Минске, 2013, стр. 171-178.

3 Игорь Мурадян, Православофобия, <https://inosmi.ru/world/20140905/222806463.html>

4 Джеймс Джатрас, Православофобия, <https://newsland.com/user/kler16/content/pravoslavofobia/1366309>. У контексту актуелне геополитике (долазак мигранта и ислама у Европу и САД, декаденцију и демографски колапс ових простора итд.) Џатрас изводи следећи закључак: „Но, Запад је дужан да размисли о последицама хипотетичког рушења православног Истока. Јер грло, које ти кољеш, може да се покаже као своје сопствено.“

5 О томе видети: *Православље и расколи, Како се снаћи?*, тематски зборник, приредио Зоран Милошевић, Примапром/Балканска геополитика, Бања Лука, 2020.

6 Катарина Лане, „Идѣт открытая война против православия во всем мире“, [http://www.stoletie.ru/slavyanskoe\\_pole/idot\\_otkrytaja\\_vojna\\_protiv\\_pravoslavija\\_vo\\_vsem\\_mire\\_736.htm](http://www.stoletie.ru/slavyanskoe_pole/idot_otkrytaja_vojna_protiv_pravoslavija_vo_vsem_mire_736.htm)

Има мишљења да су очеви савремене словенофобије (русофобије и србофобије) и расне дискриминације (према Словенима) заправо Маркс и Енгелс<sup>7</sup>, чиме проблем истраживања мржње добија нову, хазарску димензију.<sup>8</sup>

## МРЖЊА КАО ПСИХОИСТОРИЈСКО ОРУЖЈЕ

Утицај мржње на изградњу идентитета предмет је проучавања савремене науке. Према различитим истраживањима највише мржње је усмерено на Русе, Србе и православље, при чему су „произвођачи“ мржње мање-више исти, и за Русе и за Србе и за православље. Постоје различита истраживања о томе где се производи највише мржње према Русима, Србима и православљу. Према једном из 2019. године то су: Велика Британија, Украјина, Грузија, Пољска и три Прибалтичке државе, а према Србима у Хрватској.<sup>9</sup> Према другом највише мржње се производи у САД, Немачкој и Аустрији (деле друго место), следе Грузија, Финска, Чешка, Пољска, Литванија, Украјина, Летонија и на десетом месту је Азербејџан.<sup>10</sup> Према трећем истраживању највише русофобије има у Израелу,<sup>11</sup> при чему то нису они који су у ову земљу дошли из СССР-а или постсовјетског простора него из Европе и САД.

Чарлс Х. Кули,<sup>12</sup> аутор теорије „Ја у огледалу“ истражујући мале групе (породицу, комшије, групе ђака, дечју колективу итд.), а у оквиру којих се разгранављују основне социјалне везе

7 Види: Иван Миладиновић: „Тамна страна социјализма: Маркс и Енгелс заговарали расну дискриминацију“, *Вечерње Новости*, 22. септембар 2019.

8 Види: Зоран Милошевић, „Маркс и Енгелс о Словенима“, *Национални интерес*, бр. 3, 2019, стр. 215-229.; Упор.: Зоран Милошевић, „Россия, Украина и Новая Хазария: геополитический аспект“, *Россия и славянские народы в XIX-XXI вв.*, Международная научная конференция г. Новозыбков, Брянская область, 2 марта 2019 г. 1 часть, ФГБОУ ВО „Брянский государственный университет имени академика И. Г. Петровского“ (БГУ), Брянск 2019, стр. 168-178.

9 Самые русофобские страны (список + карта), [https://zen.yandex.ru/media/volodia\\_from\\_russia/samye-rusofobskie-strany-spisok--karta-5d25bac1998ed600ad110858?utm\\_source=serp](https://zen.yandex.ru/media/volodia_from_russia/samye-rusofobskie-strany-spisok--karta-5d25bac1998ed600ad110858?utm_source=serp)

10 ТОП-10 стран с самым большим уровнем русофобии, <https://batop.ru/top-10-stran-s-samym-bolshim-urovнем-rusofobii>

11 Статистика говорит, что самая русофобская страна в мире – Израиль, <https://newsland.com/community/7683/content/statistika-govorit-cto-samaia-rusofobskaia-strana-v-mire-izrail/6942169>

12 Види: Зоран Милошевић, *Увод у социологију*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2009, стр. 37.

и где млади упознавају себе кроз однос са другим људима, али и кроз поређење са њима, дошао је до закључка да друштво не може постојати без психолошких реакција, узајамних оцена човека од стране другог човека. Другим речима, преко међусобних контаката људи упознају социјалне вредности, стичу социјално искуство и навике понашања у друштву, али и формирају идентитет другог. Другим речима, на идентитет и самопознање човека утичу тако што дајући своје мишљење или вредновање појединца он стиче представе о себи („ја у огледалу“, при чему су „огледала“ други људи). У оквиру проучавања Кули је дошао до сазнања да ако се појединцима или групама (народима) понавља (преко медија или на друге начине) да су зли (геноцидни – што се користи у мржњи према Србима и Русима), покварени, склони криминалу и другим неморалним делатностима, пре или касније део припадника нападнутог народа жели да промени свој идентитет (да не би припадао стигматизованој заједници). Тако се изазива криза идентитета, што је претпоставка за прихватање новог, креираног уз помоћ социјалних технологија.<sup>13</sup>

Много пре Кулија руски физиолог и психолог Павлов је давне 1901. спровео експеримент над псима којим је потврдио постојање условног физиолошког рефлекса. Наиме, утврђено је да пас реагује на храну на одређени начин. Заправо, утврдио је да се реакција на храну код пса може пресликати на нешто друго, уколико се то друго повеже са храном. И тако је, након доста труда, стално ударајући у звонце пре доношења хране успео да створи пожељно понашање код самог пса. У овом случају је то било оно понашање које омогућава да се пас понаша као да ће јести сваки пут када чује звонце. Дакле, пас је научио да је значење звука звонца – храна. 1920. године је Џон Вотсон извео врло контроверзан експеримент над деветомесечном бебом. Наиме, истражујући страхове детета, Вотсон је закључио да дете не реагује страхом на различите играчке које су заправо представљале реплике животиња. Дете је чак желело да се игра тим играчкама. Међутим, Вотсон

13 Види: Зоран Милошевић, „Улога идеологије у развоју личности“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 55-66.; Зоран Милошевић, „Социјалне технологије и реализација принципа идеологије“, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2009, стр. 135 – 144.; Зоран Милошевић, „Религија и национални идентитет – од прозелитизма до модерних социјалних технологија“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2011, стр. 355-375.

је успешно успео да научи дете страху. Наиме, када год би дете покушало да узме играчку, Вотсон је производио снажне звуке који су плашили дете. Тако је дете научило да се плаши истог тренутка када би приметило неку играчку иако звук није присутан. Дете је, дакле, стекло емоционални рефлекс који се јавља сваки пут када се понови надражај који је изазвао страх. Овакав експеримент, само над далеко већим процентом становништва данас заправо представља маркетинг. Како створити потребу за нечим за чим не постоји потреба, како створити несигурност и страхове и како створити утисак да нам само тај производ који се рекламира отклања страх. Ова манипулација свешћу је у Србији добила неслућене размере, те смо ми данас заправо полигон за вршење експеримената.<sup>14</sup>

Данас у западном свету већина људи прилично уплашено реагује на помен придева „српски“, „руски“ и „православни“. То повезивање термина „српски“, „руски“ и „православни“ са свим негативним стварима које нам могу пасти на памет је узело толико маха да заправо ми реагујемо на исти начин на било какву назнаку спомињања овог термина. На пример, реакција на било шта написано ћирилицом је такође рефлексна. Наша прва предрасуда и рефлекс на некога ко пише ћирилицом је да је у питању неко заостао и ретроградан, националиста, патријархалан са нижим степеном образовања док је прва асоцијација на латиницу прогресивност, толеранција, стил и високо образовање. Толико су нас дуго плашили да смо стекли навику да се плашимо и сопствене сенке. Било шта што носи чак и минималне знаке националног обележја или националне културе изазива страх, као симбол страдања и несреће. Стога се свака тема која је део културног и националног идентитета мора приказати у анационалној или индиферентној визури како би могла да буде оправдана и затим прихваћена. Било каква вест о Српској православној цркви изазива бујицу негативних емоционалних реакција у самом човеку, а да не помињемо позивање на национални идентитет. То се може лако приметити уколико се прате не само српски и руски медији.

Готово сви спортски коментатори користе израз „наша репрезентација“, „играчи Србије“, „Србија је у поседу лопте“

<sup>14</sup> Милан Дамјанац, *Самомрзећи Срби, Српски идентитет у 21. веку*, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 19.

док за стране репрезентације користе изразе „италијанска репрезентација“, „Италијани су у поседу лопте“ и томе слично. Такође, интересантно је да се израз „Србин“ и „Српкиња“ повезује са нечим анахроним и застрашујућим за разлику од националне одреднице било које националне мањине.<sup>15</sup>

Ово само показује колико је српски идентитет темељно разграђиван годинама путем медија и како смо од поносног народа дошли на ниво уплашене масе која се боји да спомене и придев „српски“, „руски“ и „православни“ у реченици ако то није нешто негативно.

Савремена ситуација сведочи да процес стварања нових идентитета није завршен. Као главно оружје, како смо већ приметили, користи се мржња. Нападнути народ постаје, захваљујући не само медијима, него често и издаји челних људи, мањина у сопственој земљи, што производи, како сведочи Елизабет Ноел Нојман – **ЋУТЊУ**. Заправо „**Спирала Ћутње**“ (немачки: Schweigespirale) је концепт политологије и масовне комуникације који је предложила немачки политолог Елизабет Ноел-Нојман, која тврди да човек избегава да изнесе своје мишљење о одређеној теми ако осећа да је у мањини, јер се боји одмазде или изолације. Елизабет Ноел-Нојман сматра „спиралу ћутње“ атрибутом манифестације јавног мишљења: „Све манифестације јавног мишљења су уједињене њиховим повезивањем са претњом изолације за појединца. Тамо где појединац не може слободно да говори или делује по сопственом нахођењу или мора да узме у обзир ставове своје околине, како не би био изолован, увек се бавимо манифестацијама јавног мишљења”.<sup>16</sup> Ћутање је манифестација прихватања новог идентитета, а потом наступају државне и друштвене институције и организације које утврђују јавно мишљење о овом питању. Држава нови идентитет промовише преко образовног система (учбеника и књига), (не)обележавањем одређених догађаја из историје народа (култура памћења или сећања), медија итд.

---

15 Исто.

16 Елизабет Ноэль-Нойман, *Общественное мнение. Открытие спирали молчания*: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. Мансурова Н. С., Прогресс-Академия, Весь Мир, Москва, 1996. - 352 с.

Управо ово је и суштина притисака на православне да прихвате неправославне реформе (источни папизам) и уграде их у своју веру и цркве – изолација од Латина.<sup>17</sup>

## ВАЖНОСТ ИДЕНТИТЕТА

Идентитет нам помаже да схватимо свет, јер одражава поглед на свет, који се разликује од схватања са стране других религиозних и социјалних заједница. У савременим друштвеним наукама преовладава став да су идентитети најважније одлике неког друштва. Истовремено, важно је напоменути, да је савремени свет постао трпељивији према различитим идентитетима, па и оним који су засновани на вери у зло.

Идентитети, јасно је, супротно веровањима нису трајна категорија, јер се догађа њихова метаморфоза<sup>18</sup>, (не баш често), али се ипак догађа да нека друштва одбаце стари и прихвате нови идентитет. Православни Словени нису изузетак. Можемо, на пример, приметити да се од Руса формирају најмање два нова народа – Украјински и Белоруски, а док су од Срба и Руса социјалним инжењерингом створени Румуни<sup>19</sup>, од самих Срба Хрвати, Македонци, Црногорци, Бошњаци, док у структури Грка, Албанаца и других доминирају српски гени.

„Тражећи идентитет у прабини коју је подигао ветар Новог доба, ми смо се у ствари поистовећивали, изједначавали и мешали са садржајима и моделима понашања који, не само да нису православни, него су и дубоко супротни свему што чини нашу сопствену духовну традицију. Желимо ли да променимо наметнуту нам парадигму, морамо најпре да променимо терминологију. Неадекватни изрази воде нас ка погрешном закључивању, а погрешни закључци никад нас неће довести до истине. Зато уместо израза идентитет предлажемо израз сопство, израз који је дубљи и слојевитији, самим тим

17 Види: Дмитриј Скворцов, „Ако се Москва не буде бавила Фанаром, фанар ће Москвом“, у зборнику *Православље и расколи, Како се снаћи?*, стр. 58-59.

18 Раде Јанковић, *Доба раз-ума, Псеудоморфоза православља у последњим временима*, Центар академске речи, Шабац, 2018.

19 Види: *Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018.

и погоднији за оно што хоћу да кажем“.<sup>20</sup> Сопство за Рада Јанковића је одбрана наслеђеног, традиције и ово мишљење је сасвим у складу са православљем.

## Колико је вера део националног идентитета? (одговори испитаника у процентима)

	Мало важан /неважан	Врло важан
▶ Јерменија	16	82
▶ Грузија	16	81
▶ Србија	<b>21</b>	<b>78</b>
▶ Грчка	23	76
▶ Румунија	25	74



Извор: Pew Research Centar

*Извор: Политика, 17.02.2019*

Познати амерички геополитичар Френсис Фукујама закључује да се савремена политика креће једрима којима снагу даје идентитет,<sup>21</sup> јер је савремена политика није економија и није идеологија, већ идентитет. Наиме, људи са „левим“ погледима на свет сматрају да је циљ политике треба да буде заштита мањина (етничких, миграната, жена, ЛГБТ популације итд.), а десни заштита националног идентитета, услед чега се добија подела друштва на заједнице које не могу да се договоре око заједничких циљева.

Идентитет чине вредности – национални идентитет је заједничка прошлост, заједничка религија, вредности и одговорност за будућа поколења. Другим речима, **за стабилни идентитет мора да се формира заједничка религија, заједнички поглед на прошлост, али и на савременост и на будућност.** Напад на идентитет се изводи (изнутра и/или споља) управо на ове сегменте идентитета: **фалсификовање историје**

<sup>20</sup> Раде Јанковић, „Од идентитета ка сопству“, у зборнику *Православље и идентитет православних народа*, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2019, стр. 18.

<sup>21</sup> Френсис Фукујама, *Идентичност, Стремление к признанию и политика неприятия*, Альпина, Москва, 2019, стр. 250.

одређеног народа, **религиозни прозелитизам** који доводи до одбацивања вере (православља) и прихватање псеудовере (окултизма) или неке јереси, попут римокатолицизма (преко уније или директно), **смутња око садашњости и спречавање изградње националног погледа на будућност.**<sup>22</sup>

Савремена политика у сфери идентитета настоји да ову област истражује како би се стекла знања о томе како се одвија процес формирања и усвајања новог идентитета, односно шта треба да се ради како би се заштитио традиционални идентитет, какви идентитети доносе економски раст, а који га успоравају и какве последице доноси нови идентитет, како би се могао даље креирати и мењати.

**Како, дакле, православна светост формира идентитет верника?**

Према генералном директору Сверуског центра проучавања јавног мњења (ВЦИОМ) главни изазови националном идентитету Руса су очување територије, долазак радника из република Северног Кавказа, **губитак језика и вере**, слободно пресељавање у велике градове и пражњење исконски руских земаља.

Што се тиче религиозног аспекта руског идентитета, више од 80 одсто Руса себе сматра православнима, при чему поштују Руску православну цркву као институцију и демонстрирани принцип симфоније (сарадња световних и црквених власти). Истовремено, православне забрињава упад различитих секти у Русију, прозелитизам римокатолика, неморал и корупција који захватају земљу, као и егоизам који се шири невероватном брзином.

Идеолошки аспект религиозности очигледније се показао приликом напада Запада (НАТО-а) на православне земље (СР Југославију, тј. Србију и Црну Гору), ширење ове милитаристичке организације ка Истоку, те подршке расколницима не само у Украјини.

---

22 Дobar пример трансформација идентитета младих је књига „Хари Потер“ (касније и филмови), која је помогла да се део популације заинтересује за магију, вештичарство, сатанизам и кабалу (тачније окултизам), односно одбаци православље, а самим тим и традиционални идентитет.



Оно што посебно интересује истраживаче идентитета Руса јесте пут младих, тј. како они доживљавају православље као место потраге за идентитетом.

Јасно је да постоји противречност и да млади формирају свој идентитет идући „уским“ стазама, јер је то сложен процес у коме се сударају световни и црквени обрасци живота. На пример у савременом свету богатство (повезано са егоистичким обрасцима понашања) и моћ (власт) су доминантне вредности које се сударају са црквеним: несребичност, понизност, трпљење. Истраживач С. В. Рижова тврди да „духовне потребе и лично искуство вере и исповести представљају свето језгро православног идентитета“. Наравно да се православни идентитет код младих формира у породици, затим духовном праксом у цркви, искуством сарадње са црквеном заједницом и свештеником и традицијом коју црква предаје преко светитеља и њихових дела.

Социолошка истраживања показују да формирање православног идентитета, условно речено, има две фаза. Прва је када млади траже одговоре на своја духовна питања (лутање). Тада могу да одлазе и у неке секте и друге верске заједнице. Друга фаза је оцрквљење или религиозна социјализација.

Чињенички, живот човека почиње са његовом вером у Господа Исуса Христа, предајом своје душе, срцу, ума... Господу Исусу Христу, а Он их постепено освештава, преображава, обожава. И кроз ово освештавање разливају се по њему благодате силе које му дају сазнање личне бесмртности и личне вечности. Супротност овоме је смрт.<sup>23</sup>

**Хришћани су Христоносци и самим тим носиоци и имаоци вечног живота.** И све то по мери вере и по мери светости, која долази од вере. Свети – то су најсавршенији хришћани, зато што су они у највећој мери осветили себе подвизима свете вере у васкрслог и вечно живог Господа Исуса Христа. Они су јединствени, истински бесмртни у роду људском, те над њима смрт нема власт.

---

23 Савремени Руси такође имају неједнозначан православни идентитет. Наиме, према социолошким истраживањима преко 80 посто Руса се сматра православним, али само три до пет посто практикује православни образац живота. Истовремено, то чини 19 посто Срба. Види: Јелена Чалија, „Вера са сумњом у Бога“, *Политика*, 17. фебруар 2019.

На основу 1. Петрове посланице јасно је да су хришћани род изабрани, народ свети који је позван да објављује *τας αρετάς, дела или врлине*, како стоји у српском преводу, Онога који нас дозвољава из таме, а са основним циљем да подсетим да је **светост коначна афирмација вечног постојања човека** као непоновљиве личности.<sup>24</sup>

Светост се у хришћанском предању разумева као теоцентричан или, уже, као христоцентричан појам. Она не подразумева људско достигнуће, ма колико да је оно велико већ је искључиво дар Божији у степену личног односа са Личним Богом. У том односу једино што човек може да приложи је слободно отварање ка Богу и слободно прихватање воље Божији, без чега Бог не делује. Ап. Павле каже (у 2 Том 1,9) Бог који нас спасе и призва призивањем светим, не по делима нашим, него по својој вољи и благодати датој нам у Христу Исусу пре вечних времена.

Први корак, дакле, који треба да начинимо ка разумевању светости је Светост Божија. Семитску реч *кадош* Седамдесеторица преводје са *ἀγιος* желећи да сачувају њено изворно значење раздвајања, изузимања. Бог је апсолутно различит, апсолутно Други у односу на све створено и чијем постојању се не може наћи паралела у створеном свету. Али, светост Божија није само својство Његове природе јер то онда не би много значило за нас. „Идентитет светости се не налази у супстанцији као таквој, него у Бићу које је слободно од граница сопства – у љубећој и екстатичној Личности“, коју ми препознајемо, не на основу Његове моћи и силе која нас потчињава већ на основу кенотичке љубави према човеку.

Хришћанско предање као врхунац ове љубави види установљење Цркве којој је глава сам оваплоћени и васкрсли Син Божији из кога и она црпи своју светост. Тај епитет срећемо у најстаријим крштењским исповедањима вере, да би у Никео-Цариградском символу њему следовали и епитети апостолска, саборна и једна.<sup>25</sup>

24 Протојереј-ставрофор др Зоран Крстић, „Људска светост као објава светости Божије“, <http://www.eparhija-sumadijska.org.rs>

25 Исто.

Православље, дакле, сматра светост највишим нивоом духовног развоја човека.<sup>26</sup> Али ова категорија укључује два претходна корака: први, који се условно може назвати **спасењем** (човеку је за спасење потребна свест о својој духовној и моралној нечистоћи. Он може само да види и спозна своје гадости и да их интерно одбаци, покаје се, стекне стање спасења и прими спасење, као што видимо из новозаветног примера разбојника. То је први и најважнији корак у духовном развоју човека, који га води ка пуној светости, и други – **праведност** (људи који покушавају да живе по савести, који покушавају да не вређају и не тлаче никога. Сви ти људи који искрено желе да живе под добротом и да испуњавају златно правило људског живота: Све дакле што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима: јер је то закон (Мт 7, 12). Другим речима такви су људи – праведни.<sup>27</sup>

Светац је само она особа која не само да не крши моралне стандарде живота (то јест, живи праведно), већ је **стекла и оно што се назива чистоћом срца**, што је плод правилног духовног живота.

Такав живот нужно **подразумева праведност**, али далеко је од тога да га само она дефинише. Духовни живот састоји се у борби са страстима, у сталној стражарењу над својим мислима, осећањима, жељама, расположењу, како бисмо очистили свој ум и срце од свега лошег. **Овај живот захтева пажљиво проучавање Светог Писма и дела Светих Отаца, углавном аскетског карактера, и укључује сталну молитву (већином Исусове: „Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешнога/грешну“, пост и апстиненцију од свих својих телесних и емоционалних тежњи.**

Духовни живот такође захтева посебне спољне услове које су трагаоци за духовним савршенством увек стварали себи: одбијање породичног живота, имовине (осим оног најпотребнијег), повезаности са световним активностима и световним људима – уопште од свега што разара ум, омета молитву и унутрашњу концентрацију. Такав живот су од

26 Дмитрий Ребров, „Что значит быть святым?“, <https://www.pravmir.ru/chto-znachit-byt-svyatym/>

27 Святость и святые, „О том, кто такие святые, чем святость отличается от праведности и зачем мы молимся святым.“ <https://www.pravmir.ru/svyatost-i-svyatyie/>

давнина називали монашким. Управо су аскетски монаси постигли такву бестрасност, савршену понизност и Божју љубав, због чега су постали учесници Духа Божјег.

Црква канонизује и неке који нису постигли тако савршено стање. Али она то чини како би показала верницима пример за којим треба да иду, ако желе да се спасу од искушења и греха у овом свету. У последњем случају, наравно, увек је присутан велики опрез, како не би погрешили, не подлегли световним проценама живота човека, придајући необичан значај спољашности или друштвеној активности, заборављајући на духовне критеријуме. Јер се у овом случају свештенство може да се претвори у пантеон у којем славни овог света постају „свечи“: краљеви, кнежеви, виша јерархија, политичари, генерали, писци, уметници, музичари ..., а да немају православни духовни живот иза себе.<sup>28</sup>

У једном интервјуу Оливеру Суботићу (такође свештенику) отац Игњатије Шестаков је о „Светој Русији и Небеској Србији“ (што је за њега идентично) рекао следеће:

Може се рећи да појам „Света Русија“ има два значења: То је Руска земља, Русија по данашњем схватању, коју је Бог изабрао ради спасења и просвећења хришћанском вером. Односно, по овом схватању „Света Русија“ има сасвим видљиве физичке границе. Други појам је метафизички простор, сабор православних хришћана и светаца. Света Русија није толико дефинисана географијом и етничком припадношћу или државношћу, колико управо Православном вером. Привремена и пролазна Русија као да се преображава и као да је позвана да постане вечна Русија, део Царства Небеског и Небески Јерусалим. Ово је врло слично као појам Небеске Србије. Чини ми се да су ови појмови умногome идентични по свом духовном садржају. Узгред речено, мислим да је управо због тога многим Србима тако блиска и схватљива Света Русија. Мислим, као ни једном другом православном народу осим самих Руса.

28 Руска православна црква је од свога оснивања канонизовала преко 2.500 људи. Види: Олег Јегоров, „Од следе сељанке до генерала који није знао за пораз: 7 највећих руских светаца“, <https://rs.rbth.com/arts/87763-sedam-najvecih-ruskih-svetitelja>. Према овом виђењу највећи руски свечи су: **Сергије Радоњешки** (преставно се 1392), **Василије Блажени** (средина 15. – средина 16. века), **Ксенија Петербуршка** (1730. – почетак 19. века), **Фјодор Ушаков** (1745 – 1817), **Серафим Саровски** (1754 – 1833), **Јован Кронштатски** (1829 – 1908), **Матрона Московска** (1881 – 1952).

## **У којој мери је данас жива идеја Свете Русије и како се она уопште доживљава од стране руског народа?**

Света Русија је, наравно, жива, зато што је бесмртна. Она у свом највишем смислу припада вечности. Нажалост, данас се тога ни из далека не сећају сви наши савременици, Руси.<sup>29</sup>

Када се сагледа савремена ситуација у православном свету човека у први мах обузме страх да ће православље бити уништено. Наиме, расколи (Украјина, Македонија, Црна Гора...), формирање нових идентитета од православних народа (Украјинаца, Белоруса, Хрвата, Бошњака, Црногораца, Македонаца...) и губитак огромног броја људи који по правилу постају русофоби и србофоби, а део и православофоби, не може а да изазове песимизам у погледу будућности православља.

Међутим, Протојереј Василије Томић сматра да је то Божија воља и да они који остану православни не треба да се боје. "Не бој се, мало стадо, јер би воља Оца нашега да вам даде Царство." (Лк. 12, 32) Ово: "мало стадо", упечатљиво је. Господ наш, провидећи кроз вијекове, тачно нас ословљава оним што нам слиједи. Јер, како ствари стоје, и како се увјеравамо, ове вукове гледајући како стадо распућују, једну по једну овцу, слабашну малену јагњад, у своје јазбине одвлаче, видимо да је "стадо мало", заиста; сваким даном све мање и тање. Тако нам постаје јасно зашто се Господ пита да ли ће, кад поново дође, "наћи вјеру на земљи". (Лк. 18, 8) Не вели Господ, да ли ће наићи на храмове и катедрале, грандиозне људске творевине са насађеним крстовима на њима; Хоће ли бити попова којекаквих, него, да ли ће "наћи вјеру на земљи"!

И опомиње нас да ходимо уским и стрмим стазама, трновитим, и да се у Царство небеско улази кроз уска врата. "Јер су широка врата и широк пут што воде у пропаст, и много их има који њиме иду. Јер су уска врата и тијесан пут што воде у живот, и мало их је који га налазе." (Мт. 7, 13-14)

На једној страни, Господ нас ословљава "малим стадом" а другој страни вели нам да је оних, других, "много". Сав је свијет преплављен "многима". Они имају сва могућа и немогућа средства на располагању.

<sup>29</sup> Игњатије Шестаков: „Тајна Свете Русије открива се у сусрету са Светима“, <https://vidodan.org/tradicija/ignjatije-sestakov-tajna-svete-rusije-otkriva-se-u-susretu-sa-svetima/>

Како нас Господ соколи да се не бојимо, тако нас апостол његов, снажећи, опомиње да стојимо приправни на бранику наше вјере. Јер, лако се може из малог стада изабраних оклизнути, широким путем, у предубоко море званих, а неодазваних. ”Бдите, стојте у вјери, мушки се држите, снажите се.” (1. Кор. 16, 13) Подстиче нас апостол да се не саображавамо овоме вијеку, (Рим. 12, 2) јер ”свијет сав у злу лежи.” (1. Јн. 5, 19) Да нас у пропаст не гурне наша тежња ка ”савременошћу” и оно, ”куд сви, ту и ја”. Једино, ако смо у ”малом стаду” Христовом, ту и да останемо.

А ”доћи ће Дан Господњи”, (2. Пт. 3, 10) када ће се свака ствар на своје мјесто поставити. ”Ко претрпи до краја, тај ће се спасти.” (Мт. 24, 13).<sup>30</sup>

## ЛИТЕРАТУРА

Дамјанац, Милан: *Самомрзећи Срби: српски идентитет у 21. веку*, Центар академске речи, Шабац, 2015.

Джеймс Джатрас, Православофобия, <https://newsland.com/user/kler16/content/pravoslavofobiiia/1366309>.

Јанковић, Раде: *Доба раз-ума, Псеудоморфоза православља у последњим временима*, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Јанковић, Раде: „Од идентитета ка сопству“, у зборнику *Православље и идентитет православних народа*, приредио Зоран Милошевић, Институт за политичке студије, Београд, 2019.

Јегоров, Олег: „Од слепе сељанке до генерала који није знао за пораз: 7 највећих руских светаца“, <https://rs.rbth.com/arts/87763-sedam-najvesih-ruskih-svetitelja>.

Катарина Лане, „Идѐт открытая война против православия во всем мире“, [http://www.stoletie.ru/slavyanskoe\\_pole/idot\\_otkrytaja\\_vojna\\_protiv\\_pravoslavija\\_vo\\_vsem\\_mire\\_736.htm](http://www.stoletie.ru/slavyanskoe_pole/idot_otkrytaja_vojna_protiv_pravoslavija_vo_vsem_mire_736.htm)

Крстић, Протојереј-ставрофор др Зоран: „Људска светост као објава светости Божије“, <http://www.eparhija-sumadijska.org.rs>

30 Протојереј Василије Томић, „Не бој се, мало стадо“, <https://priateljboziji.com>

Милошевић, Зоран: *Увод у социологију*, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2009.

Милошевич, Зоран: „Уния и православные славяне“, *Православие и современность*, VI Международные Свято-Михайловские Чтения, Сборник докладов, Минск, Православное Братство в честь Святого Архистратига Михаила в г. Минске, 2013.

Милошевић, Зоран: „Асимилација словенских народа и њихово нестајање“, у Зборнику са VI међународне конференције *Култура, политика, разумевање* (Култура, нација, држава – проблеми идентитета у контексту савремене политике), Институт за политичке студије, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Београд, 2018.

Милошевић, Зоран: „Улога идеологије у развоју личности“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009.

Милошевић, Зоран: „Социјалне технологије и реализација принципа идеологије“, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2009.

Милошевић, Зоран: „Религија и национални идентитет – од прозелитизма до модерних социјалних технологија“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2011.

Милошевић, Зоран: „Русија, Украјина и Нова Хазарија: геополитички аспект“, *Политичка ревија*, бр. 1, 2019.

Милошевић, Зоран: „Маркс и Енгелс о Словенима“, *Национални интерес*, бр. 3, 2019.

Милошевич, Зоран: „Россия, Украина и Новая Хазария: геополитический аспект“, *Россия и славянские народы в XIX-XXI вв.*, Международная научная конференция г. Новозыбков, Брянская область, 2 марта 2019 г. 1 часть, ФГБОУ ВО „Брянский государственный университет имени академика И. Г. Петровского“ (БГУ), Брянск 2019.

Миладиновић, Иван: „Тамна страна социјализма: Маркс и Енгелс заговарали расну дискриминацију“, *Вечерње новости*, 22. септембар 2019.

Мурадян, Игорь: „Православофобия“, <https://inosmi.ru/world/20140905/222806463.html>

Ноэль-Нойман, Элизабет: *Общественное мнение*. Открытие спирали молчания: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. Мансурова Н. С., Прогресс-Академия, Весь Мир, Москва, 1996.

Опрос: Где больше всего проявлений русофобии, <https://topwar.ru/16003-opros-gde-bolshe-vsego-proyavleniy-rusofobii.html> (Военное обозрение)

*Православье и расколы, Како се снаћи?*, тематски зборник, приредио Зоран Милошевић, Примапром/Балканска геополитика, Бања Лука, 2020.

*Румунија и румунизација Срба*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Ребров, Дмитрий: „Что значит быть святым?“, <https://www.pravmir.ru/chto-znachit-byt-svyatym/>

Самые русофобские страны (список + карта), [https://zen.yandex.ru/media/volodia\\_from\\_russia/samye-rusofobskie-strany-spisok--karta-5d25bac1998ed600ad110858?utm\\_source=serp](https://zen.yandex.ru/media/volodia_from_russia/samye-rusofobskie-strany-spisok--karta-5d25bac1998ed600ad110858?utm_source=serp)

Статистика говорит, что самая русофобская страна в мире – Израиль, <https://newsland.com/community/7683/content/statistika-govorit-chto-samaia-rusofobskaia-strana-v-mire-izrail/6942169>

Скворцов, Дмитриј: „Ако се Москва не буде бавила Фанаром, фанар ће Москвом“, у зборнику *Православье и расколы, Како се снаћи?*, приредио Зоран Милошевић, Примапром/Бања Лука, 2020.

„Святость и святые, О том, кто такие святые, чем святость отличается от праведности и зачем мы молимся святым“, <https://www.pravmir.ru/svyatost-i-svyatyie/>

Томић Протојереј Василије: „Не бој се, мало стадо“, <https://priateljboziji.com>

„ТОП-10 стран с самым большим уровнем русофобии“, <https://batop.ru/top-10-stran-s-samym-bolshim-urovнем-rusofobii>

Фукуяма, Фрэнсис: *Идентичность, Стремление к признанию и политика неприятия*, Альпина, Москва, 2019.

Чалија, Јелена: „Вера са сумњом у Бога“, *Политика*, 17. фебруар 2019.



Шестаков, Игњатије: „Тајна Свете Русије открива се у сусрету са Светима“, <https://vidovdan.org/tradicija/ignjatije-sestakov-tajna-svete-rusije-otkriva-se-u-susretu-sa-svetima/>

**Зоран Милошевич**

*Институт политических истраживања, Београд*

**НЕНАВИСТЬ, ИДЕНТИЧНОСТЬ И  
ПРАВОСЛАВИЕ**  
**К вопросу о роли святости и святых в  
формировании идентичности  
православных народов.**

---

Резюме

---

Нынешняя ситуация свидетельствует о том, что процесс создания новых идентичностей еще не завершен. Как уже отмечалось, в качестве основного оружия используется ненависть. Из-за СМИ, а также зачастую как следствие предательств со стороны своих лидеров, народ-жертва становится меньшинством в своей стране, что, как свидетельствует Элизабет Нозль-Нойман, приводит к молчанию. Человек боится высказывать свое мнение по определенной теме, если он чувствует, что находится в меньшинстве, потому что он боится мести или изоляции.

Ненависть, которая является психоисторическим оружием, используется для того, чтобы люди не могли выражать свои взгляды. „Православиефобия“ в этом контексте является оружием, предназначенным для уничтожения православных народов.

Наперекор этому православные защищаются, пропагандируя святость как основу идентичности православных народов (которая

принципиально отличается от святости у римокатоликов). В православии святость считается высшим уровнем духовного развития человека. Но эта категория включает в себя два последовательных шага: первый можно условно назвать „спасением“. Человеку для спасения необходимо осознание своей духовной и моральной нечистоты. Он может только видеть и распознавать свою мерзость, отвергать ее внутренне, покаяться, обрести состояние спасения и получить спасение, как новозаветный разбойник. Это первый и самый важный шаг в духовном развитии человека, приводящий его к полной святости. Второй из них – праведность (люди, которые пытаются жить по совести, которые стараются никого не оскорблять и не угнетать).

Ключевые слова: Православие, ненависть, сербофобия, русофобия, „православиефобия“, святость, идентичность, спираль молчания, политика, наука

---

CIP - Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

271.2-36:929(082)  
323.1(082)  
271.2(082)

СВЕТОСТ И ИДЕНТИТЕТ : улога светаца и светости у формирању идентитета православних народа : тематски зборник / приредио Зоран Милошевић. - Београд : Институт за политичке студије, 2020 (Житиште : Сито принт). - 369 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 100. - Стр. 7: Предговор / приређивач [Зоран Милошевић]. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries ; Резюме.

ISBN 978-86-7419-321-1

а) Православни свеци -- Зборници б)  
Национални идентитет -- Зборници в)  
Православље -- Зборници

COBISS.SR-ID 13369097



## СВЕТОСТ И ИДЕНТИТЕТ

Архиепископ верејски Амвросије  
Протојереј Серафим Слободској  
Эмиљ Миланов  
Миодраг Чизмовић  
Белоус Наталья Николаевна  
Вакулина Елена Васильевна  
Мищенко Т.А.  
Раде Јанковић  
Александар Митић  
Иван А. Чарота  
Протојереј Александр Романчук  
Лев Криштапович  
Ксенија Кончаровић  
Љупка Катана  
Михаил Михайлович Иванов  
Павел Вячеславович Тихомиров  
Фомичев Н. Н.  
Пчелинов-Образумов А.А.  
Мищенко В.В.  
Кирилл Шевченко  
Срђан Тодоров  
Павел Тихомиров  
Зоран Милошевић

ТЕМАТСКИ  
ЗБОРНИК

